

EKOLOJİ, SOSIAL VƏ KORPORATİV İDARƏETMƏ (ESG)

**Azərbaycan Respublikasının
Biznes Mühiti və Beynəlxalq Reytinglər üzrə Komissiyası**

EKOLOJİ, SOSIAL VƏ KORPORATİV İDARƏETMƏ (ESG)

BAKI - 2024

- Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın 28.12.2022-ci il tarixli “Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi”nin icrası ilə əlaqədar hazırlanmış “Ekoloji, Sosial və Korporativ İdarəetmə” (ESG) prinsiplərinə dair sənəd və arayışların məcmuəsi
- Komissiyanın “Korporativ idarəetmə, investisiyalar, investorların maraqlarının qorunması, biznes etikası və korporativ sosial məsuliyyət” işçi qrupunun “Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) standartları üzrə altqrupu (altqrupa rəhbərlik edən qurum: **Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi**)

Mündəricat

GİRİŞ SÖZÜ.....	6
1. ESG ÜZRƏ RESURS POTENSİALININ İNKİŞAFI.....	8
1.1. ESG elementləri ilə bağlı ölkəmizin beynəlxalq öhdəlik və vəzifələri.....	8
1.2. ESG sahəsində ölkədə mövcud təşəbbüslər.....	20
1.3. ESG elementləri ilə bağlı ölkədə qanunvericilik bazası və mövcud tələblər.....	24
1.4. ESG üzrə hüquqi və normativ baza sahəsində qabaqcıl ölkələrin təcrübələri.....	28
1.5. ESG sahəsində müəssisələr daxilində prosedurların və siyasətlərin hazırlanması üzrə beynəlxalq təcrübə.....	39
1.6. Ölkədə ESG ilə bağlı qanunvericilik və tənzimləmə bazasının təkmilləşdirilməsi.....	47
2. ESG SAHƏSİNDƏ MƏLUMATLILIĞIN ARTIRILMASI.....	55
2.1. Biznes subyektlərində ESG barədə məlumatlılıq səviyyəsi və onların bu istiqamətdə müvafiq ehtiyacları.....	55
2.2. Müəssisələrin fəaliyyətində ESG meyarları üzrə məlumatların və ictimaiyyət üzrə açıq statistik bazanın mövcudluğu.....	56
2.3. ESG sahəsində statistik bazanın inkişaf etdirilməsi (təkmilləşdirilməsi).....	60
3. ESG PRİNSİPLƏRİNİN TƏTBİQİNƏ HAZIRLIQ.....	65
3.1. Müəssisələrdə ESG tələblərinin (prinsiplərinin) tətbiqinə hazırlıq səviyyəsi.....	65
3.2. ESG tələblərinin könüllü tətbiqinin təşviqi ilə bağlı prioritet sektorlar.....	66
3.3. ESG tətbiqi ilə bağlı risk qiymətləndirilməsi.....	74
3.4. Müəssisələrin ESG yanaşmasının tətbiqi üzrə hazırlıq səviyyəsinin artırılması.....	84
4. ESG PRİNSİPLƏRİNİN TƏTBİQİNİN TƏŞVİQİ.....	86
4.1. ESG prinsiplərinin tətbiqinin vergi və bank sektoru tərəfindən stimullaşdırılması məqsədilə beynəlxalq təcrübə.....	86
4.2. ESG prinsiplərinin tətbiqinin vergi və bank sektoru tərəfindən Stimullaşdırılması üzrə təkliflər.....	98
4.3. Şirkətlərin dövlət satınalmaları üzrə tenderlərdə iştirakı zamanı ESG prinsiplərinin nəzərə alınması imkanları.....	101
4.4. ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə maliyyə resurslarına çıxışın əlçatanlığının təmin olunması ilə bağlı mövcud imkanlar.....	102
4.5. “Yaşıl məhsullar”ın (Green Products) yaradılması istiqamətində maliyyə qurumlarına texniki dəstəyin göstərilməsi.....	104

5. ESG İLƏ BAĞLI HESABATLILIQ.....	114
5.1. ESG sahəsində hesabatlılıq standartları ilə bağlı beynəlxalq təcrübə.....	114
5.2. ESG ilə bağlı biznes sahələri üzrə müvafiq tələblər və ehtiyaclar.....	118
5.3. ESG sahəsində hesabatlılıq standartlarının yaradılması.....	123
5.4. Biznes subyektlərinin ESG üzrə qiymətləndirilməsinə dair müvafiq metodologiyanın tətbiqi imkanları.....	124

GİRİŞ SÖZÜ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilmişdir. 2024-cü il həm də Birləşmiş Millər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının, yeni COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi ilə əlamətdar olacaqdır.

Ölkəmizdə ətraf mühit və dayanıqlı inkişaf məsələləri hər zaman dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini təşkil etmişdir. Təsadüfüdür ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi xüsusi istiqamət kimi müəyyən edilmiş və Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasında müvafiq tədbirlərin icrası təsbit edilmişdir.

Beynəlxalq müstəvidə, ölkəmiz müxtəlif platformalar çərçivəsində ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı fəal mövqe nümayiş etdirir, eyni zamanda, beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur. Yaşıl enerjiyə transformasiya sahəsində atılan addımlar və planlaşdırılan layihələr isə iqtisadi, ekoloji və enerji təhlükəsizliyi baxımından regional və global əhəmiyyət kəsb edir. Ətraf mühit sahəsində həyata keçirilən dövlət siyasəti ölkəmizin beynəlxalq reyting hesablarında mövqeyinin daha da yaxşılaşması istiqamətində əhəmiyyətli töhfə vermək imkanına malikdir.

Ətraf mühit məsələləri beynəlxalq terminologiyada ESG başlığı ilə geniş yayılmış “Ekoloji, sosial, korporativ idarəetmə” prinsiplərinin mühüm elementlərindən birini təşkil edir. ESG prinsiplərinin müəssisələrdə tətbiqi ətraf mühitin mühafizəsinə xidmət etməklə yanaşı, bizneslərin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, kənar investisiyalarının cəlb edilməsinə və xüsusilə də, xarici bazarlara çıxışına da əhəmiyyətli təsir göstərir. Qeyd olunanlar nəzərə alınmaqla, Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın tərkibində 30.09.2022-ci il tarixdə “Korporativ idarəetmə, investisiyalar, investorların maraqlarının qorunması, biznes etikası və korporativ sosial məsuliyyət” işçi qrupunun “Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) standartları üzrə altqrupu yaradılmışdır. Altqrupun məqsədi Azərbaycanda ESG prinsiplərinin daha geniş şəkildə təşviq edilməsi, bu istiqamətdə dövlət və özəl sektorun səylərinin birləşdirilməsi və konseptual baxışın formalaşdırılaraq həyata keçirilməsinin təmin edilməsidir. Alt-qrupun tərkibinə dövlət, özəl və ictimai sektoru təmsil edən 20-ə qədər qurum və təşkilatın nümayəndələri daxil edilmişdir.

ESG sahəsində sistemli fəaliyyətin təmin edilməsi məqsədilə ölkəmizdə ortamüddətli dövr üçün Strateji Baxış formalaşdırılmış və 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi hazırlanaraq Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın sədrinin 28.12.2022-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Yol Xəritəsində tədbirlər i) ESG üzrə resurs potensialının inkişafı, ii) ESG sahəsində məlumatlılığın artırılması, iii) ESG prinsiplərinin tətbiqinə hazırlıq, iv) ESG prinsiplərinin tətbiqinin təşviqi, v) ESG ilə bağlı hesabatlılıq və vi) ESG təşəbbüsü üzrə strateji baxış istiqamətləri üzrə qruplaşdırılmışdır. ESG məsələlərinin ölkəmiz üçün nisbətən yeni yanaşma olduğunu nəzərə alaraq, Strateji Baxışa uyğun olaraq 2023-cü ildə tədbirlər daha çox araşdırma, təhlil və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi üzrə fokuslaşmışdır.

Belə ki, ötən dövr ərzində Yol Xəritəsinin icrasına cəlb olunan müxtəlif dövlət qurumları və özəl sektor təmsilçiləri tərəfindən qeyd edilən istiqamətlərdə bir sıra arayış və sənədlər hazırlanmışdır. “Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi” çərçivəsində ərsəyə gəlmiş materiallar toplanaraq Məcmuə halında ümumiləşdirilmişdir.

Məcmuədə əks olunan altqrup tərəfindən ilkin mərhələ üzrə həyata keçirilmiş tədbirlərin nəticələri ESG sahəsində növbəti dövrlərdə atılacaq addımlar və ümumilikdə, müvafiq sahədə maraqlı şəxslər üçün istinad mənbəyi roluna oyna bilər. Məcmuə həmçinin, geniş auditoriyanın ESG sahəsində məlumatlanması üçün də faydalı ola bilər.

1. ESG ÜZRƏ RESURS POTENSİALININ İNKİŞAFI

1.1. ESG elementləri ilə bağlı ölkəmizin beynəlxalq öhdəlik və vəzifələri

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi

1. ESG barədə ümumi məlumat

ESG (environmental, social, governance – “ətraf mühit”, “sosial sahə”, “korporativ idarəetmə”) – hər bir şirkətin davamlı inkişafı üçün bu sahələrin hər birində göstərdiyi səylər baxımından önəmlidir. Bu meyarlar sərmayədarlar və maliyyə institutları tərəfindən kommersiya fəaliyyəti çərçivəsində nəzərə alınır. Xüsusilə inkişaf etmiş ölkələr ESG prinsiplərinə daha ciddi diqqət yetirir.

Ekoloji-ətraf mühitlə bağlı məsələlərə korporativ iqlim siyasəti, enerji istifadəsi, tullantılar, çirklənmə, təbii resursların qorunması və heyvanların müalicəsi daxil ola bilər. ESG elementləri həm də şirkətin üzvləşə biləcəyi hər hansı ekoloji riskləri və şirkətin bu riskləri necə idarə etdiyini qiymətləndirməyə kömək edir. Buraya həmçinin birbaşa və dolayı istixana qazlarının emissiyası, zəhərli tullantıların idarə edilməsi və ətraf mühitin mühafizəsi qaydalarına riayət edilməsi daxildir.

Sosial- sosial aspektlər şirkətin daxili və xarici maraqlı tərəflərlə münasibətlərinə aiddir. Şirkət təchizatçıları öz ESG standartlarına uyğunlaşdırırmı? Şirkət qazancının bir hissəsini yerli icmaya ianə edirmi və ya işçilərini müvafiq ərazidə könüllü işləməyə təşviq edirmi? İş yerinin şərtləri işçilərin sağlamlığına və təhlükəsizliyinin qorunması tələblərinə cavab etdirirmi?

İdarəetmə-ESG idarəetmə standartları şirkətin dəqiq və şəffaf mühasibat uçotu metodlarından istifadə etməsini, öz rəhbər işçilərini seçərkən dürüstlük və bərabərliyə riayət etməsini, səhmdarlar qarşısında cavabdeh olmasını təmin edir.

ESG-də hər bir özəl təşkilat və dövlət müəssisələri müəyyən olunmuş ana başlıqlardan istifadə etməklə özlərinə uyğun prioritet məsələ olaraq bir və ya bir neçə istiqamət götürə bilər. Xüsusilə – **People** (İnsanlar), **Performance** (Fəaliyyət), **Planet** (Yer kürəsi) ana başlıqları altında aparılan fəaliyyət istiqamətləri ESG-də işlərin görülməsini daha da asanlaşdırır.

ESG sənayesinin əsas tərkib hissəsini KSM-korporativ sosial məsuliyyət, davamlılıq, investisiya idarəetməsi, risklərin idarə olunması, ortaq sərmayə və kapital bazarı təşkil edir.

- **İnvestisiya** - sosial məsuliyyətli investisiya (SRI) ESG-nin investisiya strategiyasıdır. SRI investorları müxtəliflik, inklüzivlik, icma diqqəti, sosial ədalət və korporativ etika daxil olmaqla etik və sosial şüurlu mövzuları tətbiq və təşviq edən şirkətlər axtarırlar.

- **İnvestisiya idarəetməsi** - ESG investorları maliyyələşdirdikləri şirkətlərin ətraf mühitin məsuliyyətli istifadəçiləri, yaxşı korporativ vətəndaşlar olmasını və bu şirkətlərin hesabatlı menecerlər tərəfindən idarə olunmasını təmin etməyə çalışırlar.

- **Risklərin idarə olunması** - bir çox ESG sərmayədarları üçün məhsul və ya xidmətin qiyməti son dərəcə vacib olsa da, riski nəzərə almaqla "ESG standartlarına müstəsna olaraq uyğun gələn" bir şirkətə investisiya qoymağı məqsədə uyğun hesab edirlər. Bütün bunlar ESG-yə uyğun investisiyanı daha bahalı investisiya tərzinə çevirir.

ESG hədəfləri – BMT-nin Dayanıqlı İnkişafın bezi məqsədləri ilə üst-üstə düşür. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri ESG investisiya strategiyalarının təsirini ölçmək, bu kontekstdə tətbiqin universallığını və miqyaslılığını təmin etmək üçün cari və geniş yayılmış sosial və ekoloji problemlər üzrə qlobal konsensusun yaradılması məqsədlərini əks etdirir.

Cədvəl 1. DİM və ESG hədəflərinin kəsişməsi

№	Ekoloji	DİM	Sosial	DİM	İdarəetmə	DİM
1	Karbon emissiyası	13	İşçilərin gender bərabərliyi və müxtəlifliyi	5,8,10	İdarə heyəti üzvlərinin müxtəlifliyi	8,10,16
2	Hava və suyun çirklənməsi	3,6,11, 13,15	Məlumat təhlükəsizliyi	16	Siyasi töhfələr	16,17
3	Meşələrin qırılması	13,15	Müştəri məmnuniyyəti	5	İcraçı maaşı	1,8
4	Yaşıl enerji təşəbbüsləri	7	Ölkədə və xaricdə insan hüquqları	16	Böyük miqyaslı məhkəmə çəkişmələri	16
5	Tullantıların idarə olunması	12,13 14,15	Sağlamlıq və rifah	3	Daxili korrupsiya	16
6	Təmiz su və sanitariya	6	Məsuliyyətli istehlak və istehsal	12	Lobbichilik	16,17

Mənbə: <https://www.nerdwallet.com/article/investing/esg-investing>

2016-cı ildə Azərbaycan Respublikasında Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Koordinasiya / Əlaqələndirmə Şurası yaradılmışdır. (cədvəl 2).

Cədvəl 2. Azərbaycan üçün DİM və ESG hədəflərinin kəsişməsi

ESG	Ətraf mühitin mühafizəsi	Sosial məsuliyyət	Yaxşı idarəçiliyin təmin edilməsi
DİM	6, 13, 15	3, 4, 8, 16	16, 17

Azərbaycan post-pandemiya və Vətən Müharibəsindən sonrakı, 2021-2030-cu illəri əhatə edən dövrdə yeni strateji mərhələyə qədəm qoymaqladır. Qlobal tendensiyaları və çağırışları qəbul edərək, Azərbaycan hökuməti ölkənin uzunmüddətli inkişaf vektorunu, sosial-iqtisadi və ekoloji vəziyyətə aparan yolları müəyyən edir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəcamı ilə təsdiq edilmiş **“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”**in məqsədi hər kəs üçün ədalətli və inklüziv davamlı inkişaf modelinin yaradılmasıdır.

2. ESG–də dünya təcrübəsi

2020-ci ildə Çin Xalq Respublikası 11,7 milyard tondan çox karbon qazı (10,6 milyard metrik tondan çox) emissiyası yaratmışdır ki, bu da dünyanın karbon qazı emissiyasının 30,6%-ni təşkil edir. Hesablamalara görə, 13,5% ilə 2-ci ən yüksək karbon qazı emissiya edən ölkə ABŞ -dir. Avropa İttifaqı bu sıralamada 7,5 %-lə üçüncü, Hindistan isə 7%-lə dördüncü yerdədir.

“Carbon Majors Database”-in hesabatında atmosfərə ən çox karbon qazı buraxan 10 şirkət arasında “China Coal” şirkəti 14.3 % -lə birinci yerdə durur. 2018-ci ildən bəri Çində siyahıya alınmış şirkətlər, “Şirkətlərin İdarəetmə Məcəlləsinə” əsasən ESG məlumatlarını açıqlamağa təşviq edilmişdir. Bununla bağlı, Çinin mərkəzi bankı olan Çin Xalq Bankı 2020-ci ildə maliyyə qurumlarına ətraf mühitlə bağlı məlumatların açıqlanması ilə bağlı pilot təlimat vermişdir.

Dünya təcrübəsində ESG hesabatları verən şirkətlərin sayı durmadan artır və bu tendensiyanın gələcəkdə də davam edəcəyi gözlənilir. Dünya İqtisadi Forumu və PwC Çin tərəfindən 371 şirkətin dərc olunmuş hesabatları barədə məlumat vermişdirsə, 2020-ci il ərzində Şanxay və Şenzen birjalarında könüllü olaraq illik ESG hesabatlarını dərc edən 1021 şirkət olduğunu bildirmişdir.

ABŞ SIF Fondunun sənaye hesabatına görə, investorlar iki il öncəki vəziyyət ilə müqayisədə (12 trilyon ABŞ dolları) 2020-ci ildə ESG prinsiplərinə uyğun seçilmiş aktivlərdə 17,1 trilyon dollara sahib olmuşdurlar . ESG tətbiq edən ı fondlar və ETF-lər (ETF-Exchange Traded Funds- birja ticarət fondu) 2021-ci ildə AUM üzrə (Assets Under Management- idarə olunan aktivlər) rekord səviyyəyə- 400 milyard dollara çatıb ki, bu da əvvəlki ilə nisbətən 33% yüksəkdir və gələcək illərdə də bu fondların vəsaitlərinin sürətlə artmağa davam edəcəyi gözlənilir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında indiyə qədər məcburi davamlılıq hesabatı mövcud deyil və ESG hesabatları könüllülük prinsipi ilə həyata keçirilir. ABŞ-ın Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyası (SEC) şirkətlərdən yalnız ESG ilə bağlı risklər daxil olmaqla, investorlar üçün əhəmiyyətli ola biləcək məlumatlar barədə hesabat vermələrini tələb edir.

Son illər şirkətlər ESG-ni təkmilləşdirmək üçün daha çox resurs sərf etməkdədirlər.. S&P 500 şirkətlərinin 90%-dən çoxu, Russell 1000 şirkətlərinin isə təqribən 70%-i hal-hazırda, ESG hesabatlarını hansısa formada dərc edir. Bir sıra yurisdiksiyalarda ESG elementlərinin hesabatı ya məcburidir, ya da aktiv şəkildə nəzərdən keçirilir. ESG-nin yüksələn profili, investisiyalarda da açıq şəkildə özünü göstərir. Davamlı fondlara daxilolmalar 2018-ci ildəki 5 milyard dollar təşkil etmiş, 2021-ci ildə təqribi olaraq n 70 milyard dollara yüksəlmişdir.

Avropa Maliyyə Hesabatları Məsləhətçi Qrupu tərəfindən 2024-cü maliyyə ilindən başlayaraq böyük Avropa şirkətləri üçün məcburi olunması nəzərdə tutulan ekoloji, sosial və idarəetmə məsələlərinin bütün aspektlərini əhatə edən əhatəli hesabat qaydaları hazırlanmış və standartlar təsdiq üçün Avropa Komissiyasına göndərilmişdir.. Qeyd edilən hesabat qaydalarının təxminən 2023-cü ilin ortalarında yekunlaşacağı və daha sonra bütün Aİ ölkələrində məcburi hala salınacağı gözlənilir. Bu o deməkdir ki, bir çox şirkətlər Beynəlxalq Davamlılıq Standartları Şurası və ya nisbətən az mövzunu əhatə edəcək ISSB tərəfindən hazırlanan qlobal qaydalardan əvvəl Avropa İttifaqının ESG qaydalarına riayət etməli olacaqlar.

Avropa İttifaqı dünyanın ən geniş əhatəli ESG hesabat rejiminə keçid etmişdir.. Buraya bütün iri Aİ şirkətləri, xalis dövriyyəsi 150 milyon avrodan çox olan və Aİ-də böyük

və ya siyahıya alınmış törəmə müəssisəsi və ya filialı olan Aİ üzvü olmayan ölkələrdə yerləşən müəssisələrin də daxil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Nəticə etibarilə qeyd etmək olar ki,, bu rejim şirkətlərin sayını 11,600-dən 49,000-ə (yəni, bütün məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərin dövriyyəsinin 47%-dən 75%-ə qədər) artıracaqdır.

Hər bir müəssisə ESG məlumat nöqtələrinin təxminən 300-ü barədə hesabat verməli olacaq, qalan hesabatların isə yalnız əhəmiyyətli olduqda tələb olunması nəzərdə tutulmuşdur.. Hesabat özəl firmalar və xarici törəmə şirkətlər də daxil olmaqla, 250-nəfərdən çox işçisi olan bütün Aİ şirkətləri üçün məcburi olacaq və hesabat tələbləri şirkətin ölçüsündən asılı olaraq 2024 və 2026-cı illər arasında mərhələlərlə tətbiq ediləcək.

Hindistanda ESG hesabatı 2009-cu ildə Korporativ Məsələlər Nazirliyinin (MCA) Korporativ Sosial Məsuliyyət üzrə Könüllü təlimatları dərc etməsi ilə başlamışdır. Tarixən, Hindistan qanunlarında ESG hesabatı üçün ardıcıl bir çərçivə mövcud olmamışdır, lakin buna baxmayaraq bəzi şirkətlər məlumatları könüllü olaraq açıqlayırdılar. Bununla birlikdə, zaman ötdükcə müasir dünyanın tələblərinə uyğun olaraq ölkədə ESG riskləri barədə daha aydın hesabat tələbləri ortaya çıxdı.

COVID-19 pandemiyası elan olunduqdan sonra, Hindistanda investorlar bunu 21-ci əsrdə ilk "davamlı inkişaf" böhranı adlandırdılar. İnvestorların 90%-i pandemiyadan sonra, şirkətlərinin ESG performansına daha çox əhəmiyyət vermiş və 86%-i korporativ dekarbonizasiyanın onların investisiyalarının açarı olduğunu bildirmişdir.

Hal-hazırda, 2021-ci ildə tətbiq olunan iş məsuliyyəti və davamlılıq hesabatı (BRSR) qaydalarına əsasən Hindistanda bazar kapitallaşması ilə siyahıya alınan ən böyük 1000 şirkətdən ESG faktor hesabatlarını təqdim etmələri tələb olunur.

Son bir neçə ildə Hindistanda həm özəl kapital fondları (PE), həm də vençur kapitalı fondları (VC) daxil olmaqla ESG mərkəzli fondların sayı kəskin şəkildə artmışdır. Bain Təşkilatının hesabatına görə Hindistanda ESG mərkəzli özəl fondların (AUM) idarə etdiyi aktivlər 2021-ci ildə 650 milyon dollardan çox artıb. Bu özəl fondların İdarə Olunan Aktivlərinin (AUM) yaxın beş ildə 90 faiz artacağı gözlənilir.

2021-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi Konfransında qəbul edilən Paris Sazişində Hindistan 2070-ci ilə qədər xalis sıfır emissiya səviyyəsinə çatmağı öhdəsinə götürmüşdür. 2022-ci ildə mərkəzi Mumbayda yerləşən Avishkaar Group-un investisiya bölməsi olan AAVİSHKAAR Capital, Alman investisiya və İnkişaf Bankı ilə birlikdə 250 milyon dollarlıq ESG-Fondunu istifadəyə vermişdir.

3. Azərbaycanda ESG ilə bağlı mövcud vəziyyət və öhdəliklər

3.1 Ekologiya ilə bağlı mövcud vəziyyət və öhdəliklər

Azərbaycan "Paris Sazişi"nə uyğun olaraq (1990-cı il) 2030-cu ilə istixana effekti yaradan qaz (GHG) emissiyalarının 35%¹ azalma səviyyəsində saxlanılmasını könüllü hədəf kimi öhdəsinə götürmüşdür. Bundan əlavə, 2021-ci ildə qlobal səylərə öz töhfəsini vermək məqsədilə Azərbaycan İqlim Dəyişmələri ilə bağlı "COP26" Konfransında yeni hədəflə çıxış edərək, 2050-ci ilə qədər əlavə könüllü öhdəlik kimi emissiyaların 40 faizədək azalmasını və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "netto sıfır emissiya" zonasının yaradılmasını bəyan etmişdir.

---

¹ <https://unfccc.int/NDCREG>

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına qoşulan, neft və qaz hasil edən Azərbaycan 2050-ci ilə qədər karbon neytrallığına çatmağı hədəfləyir.

Cənubi Qafqaz subregionu ölkələrinin 2022-ci il üçün statistikasının müqayisəsi göstərir ki, əhali sayı və enerji istehsalının daha yüksək inkişafı ilə əlaqədar olaraq Azərbaycanda karbon qazının emissiyası daha yüksək həddədir (cədvəl 3).

Cədvəl 3. Cənubi Qafqaz subregionu ölkələrinin CO₂-emissiyası göstəriciləri

№	Ölkə	Ərazi min km ²	Əhali mln. nəfər	ÜDM mln.ABŞ dolları	CO ₂ mln. ton	Dünya üzrə, %
1.	Azərbaycan	86.6	10.4	71212	333.11	0.1
2.	Gürcüstan	69.7	4.0	26947	11.65	0.03
3.	Ermənistan	29.7	3.0	19460	6.77	0.02

Mənbə:<https://www.populationu.com/gen/countries-by-gdp#:~:text=The%20World's%20GDP%20is%20112.6,in%20the%20world%20by%202023>

Azərbaycanın bərpa olunan enerji bazarı orta səviyyədə konsolidasiya olunmuşdur və bazarın əsas oyunçuları kimi ACWA Power International, Təmiz Şəhər ASC, Azərenerji SC, Abu Dhabi Future Energy Company PJSC (Masdar) və OCA Global Investments SL –i nümunə kimi qeyd etmək mümkündür..

2021-ci ilin iyununda Azərbaycan və BP arasında Qarabağ regionunda günəş elektrik stansiyasının tikintisi layihəsinin qiymətləndirilməsində əməkdaşlıq haqqında saziş imzalanmışdır. Bu layihənin 2050-ci ilə qədər xalis sıfır emissiyaya nail olmaqda BP-yə kömək edəcəyi gözlənilir.

Azərbaycanın dövlət enerji şirkəti SOCAR 2010-cu ildən Dünya Bankının “Qazın Məşəldə Yandırılmasının Qlobal Azaldılması” (GGFR) Proqramı çərçivəsində öz sahələrində neft və qaz hasilatı zamanı xalis sıfır karbon emissiyasına nail olmağı hədəfləyir.

Məlum olduğu kimi, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin təşviqi dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində geniş yayılmış istiqamətlərdən biridir. Ənənəvi enerji mənbələrinin tədricən tükənməsi, həmçinin, onlardan istifadə zamanı ətraf mühitə vurulan külli miqdarda zərər hazırda bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da bərpa olunan enerji növlərindən istifadə zərurətini yaradır. Beləliklə, yerləşdiyi əlverişli coğrafi mövqe və iqlim şəraiti baxımından dünyanın digər inkişaf etmiş ölkələrində olduğu kimi, ölkəmizdə də ekoloji cəhətdən təmiz bərpa olunan enerji mənbələrindən geniş istifadə edilməsinə imkan verir.

Azərbaycan bərpa olunan enerji mənbələri üzrə yüksək potensiala malik olan ölkələrdəndir. Belə ki, ilkin qiymətləndirmələrə əsasən ölkəmizin bərpa olunan enerji potensialı ümumilikdə 27 QVt həcmində dəyərləndirilir ki, bunun da böyük bir hissəsi külək və günəş enerjisinin payına düşür. Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsi və gələcəkdə bu sahəyə investisiya qoyuluşunun təşviqi məqsədilə beynəlxalq şirkətlərlə əməkdaşlıq əlaqələri genişləndirilməkdədir.

Belə ki, xarici investisiya hesabına yaxın gələcəkdə ümumi gücü 710 MVt olan günəş və külək elektrik stansiyalarının quraşdırılması planlaşdırılır. Enerji resursları ilə zəngin olmasına və dünyada enerji resurslarının ixracatçısı kimi tanınmasına baxmayaraq Azərbaycan Respublikasında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur.

Bununla bərabər, Azərbaycan hökuməti tərəfindən iqlim hədəflərinə nail olunması, ölkənin bərpa olunan enerji mənbələri potensialından səmərəli istifadə edilməsi, enerji keçidinin təmin edilməsi, ənənəvi enerji resurslarına qənaət edilməsi məqsədilə 2030-cu ilə qədər ölkənin elektrik enerjisi qoyuluş gücündə bərpa olunan enerji üzrə payın 30%-ə çatdırılması əsas hədəf kimi müəyyən edilmişdir.

Bununla yanaşı, bərpa olunan enerji sahəsinin inkişaf etdirilməsi və bu sahədə qanunvericilik və institusional mühitin təkmilləşdirilməsi məqsədilə müvafiq qanun və normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir. Son illərdə bu sahədə görülən işlər davam etdirilmiş və bərpa olunan enerjinin inkişafına xüsusi töhfə verən "Elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 31 may tarixli 339-VIQ nömrəli Qanunu təsdiq edilmişdir. Bu qanun bərpa olunan enerji sahəsinin özəl investisiyalar hesabına inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, aktiv istehlakçılar üçün də müəyyən stimullar yaratmaqla yaşıl enerjinin təşviq edilməsində xüsusi rola sahib olacaqdır.

Məlum olduğu kimi ölkə Prezidentinin tapşırığına əsasən işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "Yaşıl enerji" zonası yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bununla əlaqədar olaraq, 6 may 2021-ci ildə Energetika Nazirliyi ilə Yaponiyanın TEPSCO şirkəti arasında müqavilə imzalanmışdır. Bu sahədə TEPSCO şirkəti ilə imzalanmış müqavilənin icrası çərçivəsində "Yaşıl Enerji Zonası" Konsepsiya layihəsi hazırlanmış və artıq hökumətə təqdim edilmişdir. Konsepsiyanın məqsədi işğaldan azad edilmiş ərazilərdə mövcud olan yüksək bərpa olunan enerji potensialından istifadə etməklə ərazinin ekoloji cəhətdən təmiz yaşıl enerji ilə təmin etmək və həmin ərazilərdə "Yaşıl Enerji Zonası"nın yaradılmasıdır. "Yaşıl Enerji Zonası" Konsepsiyasına uyğun olaraq, Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində "Ağıllı kənd" layihəsi çərçivəsində küçələrin "ağıllı" işıqlandırılması, isti və soyuqadavamlı ekoloji evlərin inşası, məişət tullantılarının idarə olunması, günəş panellərinin quraşdırılması, bioqaz enerjisindən istifadə həyata keçirilir.

Bundan əlavə, Konsepsiyadan irəli gələn məsələlərin həlli məqsədi ilə "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində 2022-2026-cı illərdə "yaşıl enerji" zonasının yaradılması üzrə Tədbirlər Planı" Nazirlər Kabinetinin 357s nömrəli 21 iyun 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuşdur.

Enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi sahəsində (müvafiq sahə) dövlət siyasətinin hüquqi, təşkilati və iqtisadi əsaslarını müəyyən etmək, enerjinin istehsalı, saxlanması, ötürülməsi, nəqli, paylanması, satışı və istehlakı sahəsində yaranan münasibətləri tənzimləmək məqsədilə "Enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 9 iyul tarixli 359-VIQ nömrəli Qanunu təsdiq edilmişdir. Sözügedən qanunun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20.08.2021-ci il, 1433 nömrəli Fərmanının icrasının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 31.08.2021-ci il 529s nömrəli Sərəncamına əsasən Energetika Nazirliyi tərəfindən 2022-ci il ərzində 14 sayda normativ-hüquqi aktların layihələri hazırlanaraq Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir. Bunlardan 8-i artıq təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 17.08.2022, 309 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi enerji auditi keçirilməli olan təsərrüfat subyektlərinin və qeyri-yaşayış binalarının müəyyən edilməsi üçün meyarlar”a uyğun olaraq təsərrüfat subyektlərində və qeyri-yaşayış binalarında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 17.08.2022, 423 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Enerji auditinin keçirilməsi, həmçinin enerji auditinin nəticəsinə dair hesabatın təqdim edilməsi qaydası və forması”na uyğun olaraq məcburi enerji auditi həyata keçiriləcəkdir.

Bundan əlavə, Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərarları ilə, enerji səmərəliliyinə nail olmaq üçün iqtisadi sahələrdə enerji menecmenti sisteminin yaradılması məqsədilə enerji menecment sisteminə və enerji idarəçisinə (menecerinə) dair tələblər, enerji istehlakı ilə bağlı məhsulların etiketlənməsi, binaların enerji effektivliyi üzrə pasportlaşdırılması və sair normativ-hüquqi aktlar (qaydalar, meyarlar və tələblər) təsdiq edilmiş, bir sıra aktlar isə razılaşma prosesindədir.

3.2 Sosial sahə ilə bağlı mövcud vəziyyət və öhdəliklər

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Beynəlxalq hüququn prinsip və normaları, beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsini təşkil edir və Konstitusiyaya və referendumla qəbul olunmuş aktlar istisna olmaqla daha yüksək hüquqi qüvvəyə malikdirlər.

Beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normaları öz əksini daha dolğun surətdə BMT-nin Baş Assambleyasının 10 dekabr 1948-ci ildə təsdiq edilmiş Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində, daha sonra, 1966-cı ildə qəbul edilmiş İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda tapmışdır.

Paktın iştirakçısı olan hər bir dövlət tanınmış insan hüquqlarının tam və dolğun həyata keçirilməsini təmin etmək üçün bütün mümkün üsullardan, xüsusilə qanunvericilik tədbirləri qəbul etməklə maksimum həddə müvafiq tədbirlər görməyə borcludur.

1992-ci ilin 21 tarixində Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq Pakta qoşulmasına dair Milli Məclis qərar imzalamışdır. Azərbaycan bir dövlət olaraq bu paktın müddəalarından irəli gələn əmək münasibətləri, məşğulluq, əmək bazarının tənzimlənməsi, əhalinin məskunlaşması və demografiyası, həmçinin sosial təminatı ilə əlaqədar olaraq öhdəlik götürmüşdür.

Azərbaycan Respublikası əhalinin sosial təminatı sahələri üzrə öhdəliklərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı Beynəlxalq Əmək Təşkilatının bir sıra Konvensiyalarına qoşulmuşdur. BƏT beynəlxalq əmək standartlarının hazırlanmasına və onlara nəzarət edilməsinə məsul olan beynəlxalq təşkilatdır. Azərbaycan Respublikası 1992-ci ilin may ayından etibarən BƏT-in tam hüquqlu üzvüdür.

Azərbaycan Respublikasının BƏT-lə səmərəli əməkdaşlığının nəticəsi olaraq 2002-ci ildə Azərbaycanda BƏT-in yerli nümayəndəliyi açılmışdır. Ötən müddət ərzində Azərbaycan BƏT-in 50-dən çox Konvensiyasına tərəfdaş olmuş, nəticə etibarlı ilə milli əmək qanunvericiliyi ən mütərəqqi beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır. Bu sahə üzrə qanunvericilik mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməkdədir.

Azərbaycanda dövlətin sosial məsuliyyətinə əhalinin sosial müdafiəsi, sosial təminatı, təhsili, əhalinin sağlamlığının qorunması, gənclər siyasəti və vətəndaşların digər ictimai – mədəni ehtiyaclarının ödənilməsi vəzifələri daxildir. Dövlətin mərkəzi və

yerli hakimiyyət orqanlarının sosial məsuliyyəti sahəsindəki fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyi ilə tənzimlənir və genişləndirilir.

Azərbaycanda vətəndaşların sosial hüquqlarının qorunması zəruri sosialtədbirlərdən olan sosial müavinətlərin və təqaüdlərin, yaşa, əlilliyə, ailə başçısını itirməyə görə pensiyaların, uşağın anadan olmasına görə, sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqlara, valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqlara, şəhid uşaqlarına, müharibə əlillərinin uşaqlarına, radiasiya qəzası nəticəsində zərərçəkmiş şəxslərə, müharibə veteranlarına verilən müavinətlərin, dəfn üçün müavinətlərin, məcburi köçkünlərə verilən yemək xərclərinin, şəhid ailəsi, müharibə əlilləri üçün və Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adı verilmiş şəxslərə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təqaüdünün, ali, orta ixtisas, ilk peşə ixtisas təhsili sistemində oxuyan tələbə və şagirdlərə, doktorantlara verilən təqaüdlərin və s. ödənilməsi formasında həyata keçirilir. Sosial müavinətlərin, pensiyaların, təqaüdlərin və digər yardımların mütəmadi olaraq artırılması dövlətin daim diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycan dövlətinin sosial siyasətində təhsilin inkişaf etdirilməsi və əhalinin təhsil hüququnun təmin edilməsi xüsusi yer tutur. Dövlətin diqqət və qayğısı sayəsində təhsil son illər yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdır. Azərbaycanın 2005-ci ildə Boloniya Prosesinə qoşulması ölkədə ali təhsil islahatlarının yeni mərhələsinə start vermişdir. Bu çərçivədə 2009-cu ildə qəbul edilmiş “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nda qeyd olunmuşdur ki, proqramın məqsədi ölkənin ali təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası, onun məzmununun Boloniya prosesinin prinsiplərinə uyğun qurulması, habelə informasiya cəmiyyətinin və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun olaraq kadr potensialının yaradılması, əhalinin müasir tələblərə cavab verən ali təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılmasıdır.

Boloniya Prosesinin əsas prinsipləri istiqamətində yenidən qurulması sahəsində mühüm işlər görülmüşdür. Azərbaycan universitetlərinin son illər ingilis dilində təhsil proqramlarının genişləndirmələri, ERASMUS, TEMPUS, MEVLANA kimi beynəlxalq mübadilə proqramlarında aktiv iştirak etməyə başlamaları, eləcə də çoxtərəfli və ikitərəfli çərçivələrdə beynəlxalq əlaqələrini genişləndirmələri onların beynəlmilləşməsi prosesini də gücləndirmişdir.

Ölkədə səhiyyənin inkişaf etdirilməsi və əhalinin sağlamlığının qorunmasına dövlət böyük əhəmiyyət verir. 1 yanvar 2020-ci ildən icbari tibbi sığortanın ölkə üzrə mərhələli tətbiqinə başlanılıb. 1 aprel 2021-ci il tarixindən isə icbari tibbi sığorta sistemi bütün ölkə ərazisində tətbiq edilir. İcbari tibbi sığorta sisteminin məqsədi səhiyyə sahəsində mövcud maliyyələşmə mexanizmlərini yeni iqtisadi əsaslarla təkmilləşdirərək əhaliyə göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyətini daha da yüksəltmək və əlçatanlığını təmin etməkdir.

Azərbaycanda iqtisadiyyat inkişaf etdikcə, milli gəlir artdıqca əhalinin sosial ehtiyaclarının maliyyə təminatına dövlət büdcəsindən və digər mənbələrdən ayrılan vəsaitin həcmi də ildən-ilə artırılır ki, bu da vətəndaşlar üçün, o cümlədən uşaqlar, qocalar, əhalinin aztəminatlı digər həssas qrupları üçün əlverişli sosial şəraitin yaradılmasına, təhsilin, səhiyyənin, sosial təminatın dinamik inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir.

Sosial inkişaf vəzifələrinin maliyyələşdirilməsi dövlət büdcəsi, Dövlət Sosial Müdafiə Fondu və digər maliyyə mənbələrinin hesabına həyata keçirilir. Bazar

iqtisadiyyatı şəraitində sosial inkişaf həmçinin xüsusi vəsaitlər, yerli (bələdiyyə) büdcələri və əhalinin vəsaitləri hesabına da təmin edilir.

Sosial inkişaf, sosial problemlər, sosial tədbirlər və proqramlar sosial siyasətin tərkib hissəsi olmaqla, ölkənin iqtisadi inkişafı, onun mövcud islahatlar şəraitində tələbatının ödənilməsi və əhalinin sosial müdafiəsinin təşkilinin konkret yolları ilə həyata keçirilir. Dövlət Məşğulluq Xidmətinin potensialının artırılması, əmək müfəttişliyi sisteminin təkmilləşdirilməsi və s. istiqamətlərdə ölkəmizdə aparılan işlərə BƏT tərəfindən davamlı yüksək dəstək göstərilir.

3.3 İdarəetmə ilə bağlı mövcud vəziyyət və öhdəliklər

Avropa Şurasının “Korrupsiya ilə əlaqədar mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiyanın” təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununda qeyd olunur ki, dövlət korrupsiya qurbanlarının hüquq və mənafelərini qorumaq, onlara dəymiş zərəri kompensasiya etməlidir. Dövlət şirkətlərin illik hesabatlarının, maliyyə vəziyyətinin həqiqi və ədalətli görünüşünü təqdim etməsi üçün tədbirlər görür, dövlətlərin Konvensiyanı həyata keçirməsinə Korrupsiyaya qarşı dövlətlər qrupu (KQDQ) nəzarət edir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Korrupsiya əleyhinə Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının Qanununda qeyd olunur ki, Konvensiya korrupsiyanın qarşısının alınmasına, müsadirəsinə və geri qaytarılmasına nəzarət edir.

İştirakçı dövlətlər suveren bərabərlik, ərazi bütövlüyü və digər dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə riayət etməlidirlər. İştirakçı dövlətlər effektiv antikorrupsiya siyasəti hazırlamalı və həyata keçirməli, tədbirləri təşviq etmək və inkişaf etdirmək üçün beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlıq etməlidirlər. Dövlət ictimaiyyəti məlumatlandıraraq dövlət idarəçiliyində şəffaflığı artıran tədbirlər görür.

Dövlətlər korrupsiyanın bütövlükdə cəmiyyət üçün, o cümlədən sabit inkişaf üçün mənfi nəticələrini nəzərə alaraq, beynəlxalq əməkdaşlıq vasitəsilə bu Konvensiyanın optimal səviyyədə həyata keçirilməsinə imkan verən tədbirlər görür. Konvensiya ilə müəyyən olunan məqsədlərə nail olunması yolunda iştirakçı dövlətlərin imkanlarının və onlar arasında əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi məqsədilə, habelə bu Konvensiyanın tətbiq edilməsinin təşviq və təhlil edilməsi üçün İştirakçı Dövlətlərinin Konfransı təsis olunur, hər bir İştirakçı Dövlət bu Konvensiya üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edir.

Avropa Şurasının “Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiyanın” təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununda deyilir ki, üzv dövlət bir özəl sektor işçisinin hər hansı bir hərəkətin edilməsi və ya onun edilməsindən çəkinməyə görə qeyri-qanuni üstünlük istəməsi və almasına görə cinayət hüquqpozmalarına uyğun tədbirlər görür. Tərəflər Konvensiyaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş cinayət əməllərinə dair təhqiqat və icraat üçün mümkün olan ən geniş həddə müvafiq beynəlxalq sənədlərə və razılaşmalara uyğun olaraq bir-biri ilə əməkdaşlıq etməlidirlər. İstənilən dövlət, xarici dövlət vəzifəli şəxslərinin, beynəlxalq təşkilatların vəzifəli şəxslərinin, beynəlxalq məhkəmələrin hakimlərinin və vəzifəli şəxslərinin rüşvətlə ələ alınmasını cinayət əməli kimi qiymətləndirəcəkdir .

4. Azərbaycanın ESG öhdəlikləri və hədəfləri

Bir ölkə kimi, Azərbaycanın ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ESG) məsələləri ilə bağlı bir sıra öhdəlikləri və vəzifələri var:

№	ESG	Konvensiyalar	Hədəflər
1	Ətraf mühitin mühafizəsi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ BMT-nin İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının ➤ Kioto protokolu ➤ Paris Sazişi ➤ YUNESKO-nun Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında ➤ BMT-nin Bioloji müxtəliflik haqqında ➤ BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının Təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınmasına və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında ➤ BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının Sənaye qəzalarının transsərhəd təsiri haqqında 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ təbii ehtiyatların qorunması ➤ havanın qorunması ➤ suyun qorunması ➤ torpağın qorunması ➤ meşələrin qorunması ➤ biomüxtəlifliyin qorunması ➤ istixana qazları emissiyalarının azaldılması ➤ bərpa olunan enerjinin təşviqi ➤ təbii yaşayış mühitinin qorunması ➤ tullantıların idarə olunması
2	Sosial məsuliyyət:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ İnsan ehtiyatlarının inkişafı haqqında ➤ İcbari əməyin ləğv edilməsi haqqında ➤ Kişi və qadın işçilər - bərabər imkanlar və bərabər rəftar haqqında" ➤ "Analığın mühafizəsi haqqında" ➤ İstehsal mühiti haqqında ➤ Əməyin təhlükəsizliyi və gigiyenası haqqında ➤ Əlillərin peşə reabilitasiyası və məşğulluğu haqqında 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ vətəndaşlara təhsil imkanı ➤ səhiyyə imkanı ➤ məşğulluq imkanları ➤ ədalətli əmək haqqı ➤ işçilərin gender bərabərliyi və müxtəlifliyi ➤ məsuliyyətli istehlak və istehsal təminatı ➤ təhlükəsiz və sağlam iş şəraitinin təminatı
3	Yaxşı idarəçiliyin təmin edilməsi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Avropa Şurasının "Korrupsiya ilə əlaqədar mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiyası" ➤ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Korrupsiya əleyhinə Konvensiyası" ➤ Avropa Şurasının "Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiyası" 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ qanunun aliliyinin qorunması ➤ şəffaflığın təşviqi ➤ korporativ idarəetmə sisteminin təşviqi ➤ hesabatlılığın təşviqi ➤ korrupsiya ilə mübarizə

Ölkəmizdə ESG siyasəti “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”ə inteqrasiya edilmişdir. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” və “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi İnkişaf Strategiyası” ESG elementlərinin hər 3-nü özündə ehtiva edir.

Bu sahədə görülmüş əsas işlər:

№	ESG	Qəbul olunmuş qanun və qərarlar
1	Ətraf mühit	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 31 may tarixli 339-VIQ nömrəli Qanunu ➤ “Enerji resurslarından səmərəli istifadə və enerji effektivliyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 9 iyul tarixli 359-VIQ nömrəli Qanunu ➤ “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində 2022-2026-cı illərdə “yaşıl enerji” zonasının yaradılması üzrə Tədbirlər Planı” Nazirlər Kabinetinin 357s nömrəli 21 iyun 2022-ci il tarixli Sərəncamı ➤ Dünya Bankının Qazın Məşəldə Yandırılmasının Qlobal Azaldılması (GGFR) proqramı ➤ Azərbaycanın Aİ-4 İqlim təşəbbüsündə iştirakı ilə bağlı 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (1.3.3) ➤ Dayanıqlı su idarəetməsi sahəsində–komissiyanın yaradılması və tədbirlər planının təsdiqlənməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 27 iyul tarixli 2178 nömrəli Sərəncamı ➤ İqlim Dəyişikliyi üzrə Milli Məlumat Bazasının yaradılması ➤ Aşağı-karbon emissiyalı istehsal və ya Az karbonlu istehsal üzrə dövlət proqramı 31 may 2021-ci il - № 339-VIQ Maddə 15.2.4 ➤ Ekoloji cəhətdən təmiz avtomobillərdən geniş istifadənin təşviqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 27 dekabr tarixli 852 nömrəli Sərəncamı (7.3.3)
2	Sosial sahə	<ul style="list-style-type: none"> ➤ “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” ➤ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 24 noyabr tarixli 1125 nömrəli Fərmanı ilə “İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi”nin yaradılması ➤ Məşğulluq təcrübələrində ədalətlik, müxtəliflik və kompensasiya prinsiplərini dəstəklənməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35 və 94-cü maddəsi 29 iyun 2018-ci il , 1196-VQ sayılı qanun

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Həssas sosial qruplara dövlət dəstəyinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi ilə bağlı 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ➤ Pensiya sisteminin maliyyə dayanıqlığının artırılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 4 noyabr tarixli 827 nömrəli Sərəncamı
3	Korporativ İdarəetmə	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dövlət müəssisələrində «Korporativ İdarəetmə Qaydaları və Standartları»-nın təsdiq edilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 4 iyun tarixli 257 nömrəli Qərarı ➤ Banklarda Korporativ İdarəetmə Standartlarının təsdiq edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının 27 iyun 2019-cu il tarixli, 1951100027 sayılı Qərarı ➤ Bütün dövlət müəssisələrində korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiq edilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 4 iyun tarixli 257 nömrəli Qərarı

Bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikasında ESG- hədəflərinə aid olunur:

1. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq: ESG məsələləri ilə bağlı beynəlxalq müqavilələrə və konvensiyalara riayət etməyə borcludur.

2. Davamlı inkişaf: Azərbaycan ekoloji və sosial baxımdan məsuliyyət daşıyan davamlı iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün məsuliyyət daşıyır.

3. Şəffaflıq: Azərbaycan ESG təcrübələri və performansını haqqında açıqlama vermək məsuliyyəti daşıyır.

ESG ilə bağlı məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması və gələcək fəaliyyətlərin dəstəklənməsi üçün əsas məqsədyönlü amillər nəzərə alınmalıdır:

- yerli, regional və qlobal bazarda biznesin rəqabətə davamlı olması
- xarici birbaşa investisiyaların və investisiya cəlbediciliyinin dəstəklənməsi
- ekoloji və sosial amillərə töhfə vermək üçün biznes mühitinin dəstəklənməsi

Bu baxımdan ESG hədəflərinin dəqiq müəyyən olunması və onlara əməl olunması prioritet sayılmalıdır.

1.2. ESG sahəsində ölkədə mövcud təşəbbüslər

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi

Təşkilatlar üzrə ESG təşəbbüsləri və müvafiq sahədə planlar barədə

No	Təşkilat	Təşəbbüslər
1.	AFchamber	Afchamber-in tərkibində yer alan "Ekoloji, Sosial, Korporativ İdarəetmə (ESG)" komitəsi 2021-ci ilin dekabr ayında yaradılmışdır. Üzv şirkətlərdən olan PwC Azərbaycan şirkətinin Məsləhət Xidmətləri qrupunun Meneceri İlahə Əmirbəyova sədrliyə və Deloitte şirkətinin Dayanıqlı İnkişaf və Risklər üzrə Baş Məsləhətçisi Mədinə Məmmədova sədr müavinliyinə seçilmişdir. Komitə müxtəlif şirkətlərə ən yaxşı təcrübələrini bölüşmək, məlumatlılığı artırmaq, problem və imkanları müzakirə edib mövcud problemləri həll etmək üçün strategiyalar, layihələr hazırlayıb həyata keçirmək məqsədi daşıyır. Həmçinin biznes və cəmiyyətə dəstək olmaq məqsədilə müasir dünyanın ən mühüm və mürəkkəb problemlərini ehtiva edən ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə kimi üç əsas amil üzrə biznes icmaları ilə dövlət arasında dialoqun təşviqi üçün unikal bir platforma təqdim edir.
2.	AmCham	"2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nın həyata keçirilməsində AmCham-ın rolunun müəyyənləşdirilməsinə dair seminarın keçirilməsi; AmCham KSM onlayn platformasının yaradılması; əlilliyi olan insanlar üçün korporativ məşğulluq imkanları barədə AmCham-ın HR komitəsi ilə birgə görüş təşkil edilməsi; Azərbaycanda sosial sahibkarlığın perspektivlərinin ictimai müzakirəsi; Azərbaycanda Crowdfunding Komitəsinin iclasının təşkili; "Əmək bazarı və təhsilin nəticələri arasında uyğunsuzluq: Biznes nə edə bilər?" adlı siyasət sənədinin hazırlanmasında ADA universitetinə dəstəyin göstərilməsi; AmCham-ın YouTube kanalında davamlılıq və əlaqəli mövzular üzrə 5 məlumatlandırıcı videonun yerləşdirilməsi; USAİD ilə birgə qadınların iqtisadi fəaliyyətinin gücləndirilməsi üzrə dəyirmi masanın təşkil edilməsi.
3.	Azərbaycan Banklar Assosiasiyası (ABA)	8 sentyabr 2022-ci il tarixində ABA, Sahibkarlığın İnkişafı Fondu və BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının Maliyyə Təşəbbüsü (UNEP FI) təşkilatının

	<p>birgə təşkilatçılığı ilə bank sektorunun nümayəndələri üçün vebinar keçirilmişdir.</p> <p>16-17 iyun 2022-ci il tarixlərində təşkil edilən Maliyyə və Texnologiyalar Sammiti (Fintex Sammit 2022) tədbirində bir panel bütövlükdə “Dayanıqlılıq və bankçılıq sektoru: ESG bankçılıq” mövzusunda həsr edilmişdir. Paneldə mötəbər beynəlxalq qurumların və ekspertlərin iştirakı ilə ESG yanaşmalarının perspektivləri, dayanıqlı maliyyə, ESG perspektivlərinin bankçılıq sektoruna inteqrasiyası məsələləri müzakirə edilmişdir.</p> <p>Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən elektrik və hibrid avtomobillərin maliyyələşməsi zamanı banklara requlyativ güzəştlər edilmiş, ABA tərəfindən banklara bu istiqamətdə müvafiq tövsiyələr verilmiş və bu tövsiyələr əsasında banklar tərəfindən diferensiaslaşdırılmış avtomobil krediti məhsulları hazırlanaraq bazara təqdim edilmişdir.</p> <p>22 fevral 2022-ci il tarixində Azərbaycan Fond Bazarı İştirakçılarının Assosiasiyası, ABA, Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası, Azərbaycan Mikromaliyyə Assosiasiyası və Azərbaycan Fintex Assosiasiyası ilə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında ölkədə yüksək keyfiyyətli ekoloji mühitin yaradılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərə dəstək göstərilməsi sahəsində əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu imzalanmış və bu çərçivədə Bakı şəhəri, Müşfiqabad qəsəbəsində yerləşən 51.4 hektar ərazidə (meşə massivi üçün nəzərdə tutulan ərazi 45 hektar) əkiləcək ağaclar üçün damcılı suvarma sisteminin qurulması təmin edilmişdir. Bu layihənin davamı olaraq, ildə 100 min ağac olmaqla, 10 ildə bir milyon ağacın əkilməsi məqsədilə bank-maliyyə sektoru tərəfindən müvafiq işlərin görülməsi planlaşdırılır.</p> <p>2023-cü ilin yanvar ayında ABA Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası Dayanıqlı Bankçılıq və Maliyyə Şəbəkəsinin (SBFN) ən yeni üzvü seçilmişdir.</p> <p>15 fevral 2023-cü il tarixində Dünya Bankının “İqlim risklərinin qiymətləndirilməsi” (Climate Risk Assessment) layihəsi ilə əlaqədar nümayəndə heyəti ilə ABA-nın ofisində görüş keçirilmişdir. Görüş çərçivəsində iqlim və ətraf mühit dəyişikliyindən dolayı bank sektoru üçün yarana biləcək risklər, hazırkı bazar təcrübələri və sektor tərəfindən risklərin idarəedilməsi, ümumilikdə, bu məsələlərə bankların yanaşması, dayanıqlı maliyyələşmənin təşkili üçün görülən və görülməli işlər barəsində müzakirələr aparılmışdır.</p>
--	---

4.	Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı	Mərkəzi Bank tərəfindən "Dayanıqlı Maliyyə üzrə Yol Xəritəsi: 2023-2026" təsdiq edilmişdir. Yol xəritəsi maliyyə sektorunun uzunmüddətli dövrdə ekoloji, sosial və idarəetmə risklərinə dayanıqlığının təmin edilməsinə və yaşlı maliyyənin təşviqinə yönəlmişdir.
5.	Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti	<p>SOCAR-da ESG yanaşmasının tətbiqi üzrə hazırlıq səviyyəsinin artırılması məqsədilə SOCAR Qrup üzrə beynəlxalq və yerli təcrübələrin araşdırılması prosesinə başlanılmışdır. Bu məqsədlə SOCAR-ın aidiyyəti qurumları tərəfindən beynəlxalq mütərəqqi standartlara əsaslanan ESG prinsiplərinin bütün istiqamətlərinin milli dövlət şirkəti olaraq neft-qaz sənayesində tətbiqinə dair təkliflərin hazırlanması prosesinə başlanılmışdır.</p> <p>SOCAR-ın fəaliyyət xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ESG prinsiplərinin tətbiqi məqsədilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT), eləcə də Dünya Bankının bu sahədə beynəlxalq standartlarının tələbləri nəzərə alınmaqla müvafiq sahə üzrə tələblərin və ehtiyacların müəyyən edilməsi ilə bağlı zəruri tədbirlər həyata keçirilir. Bundan əlavə ESG üzrə hesabatlılıq meyarlarının, eləcə də tələb və ehtiyacların müəyyən edilməsi məqsədilə beynəlxalq neft-qaz şirkətlərinin də təcrübələri təhlil edilərək bu sahədə mövcud qabaqcıl təcrübə araşdırılır.</p> <p>ESG prinsiplərinin bütün parametrlərini özündə əks etdirən, ətraf mühit, sosial məsələlər və korporativ idarəetmə üzrə monitoring, qiymətləndirmə metodologiyası formalaşdırılaraq tətbiqinə dair konseptual meyarlarının müəyyən edilməsi və işlənib hazırlanması məqsədilə bu sahədə qabaqcıl beynəlxalq təcrübə (İƏİT, Dünya Bankı və s.) və beynəlxalq normativ baza araşdırılır.</p>
6.	"Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı" QSC	<p>2022-ci ildə Cəmiyyət ətraf mühitin mühafizəsini daha da gücləndirmək məqsədilə Dövlət Dəniz və Liman Agentliyinin təşəbbüsü ilə irəli sürülmüş "Yaşıl Səfər" layihəsində əməkdaşlıq etməyə başlamışdır. "Yaşıl Səfər 2050" layihəsi, İlkin Strategiya ilə müəyyənləşdirilmiş və dənizçilik sahəsində zərərli qazların emissiyasının azaldılmasına töhfə verən texnoloji innovasiyaların tətbiqinin təşviqi, alternativ yanacaq və ya enerji resurslarının müəyyənləşdirilməsi istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədini daşıyır.</p> <p>29 mart 2022-ci il tarixində iş yerlərində əmək şəraitinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, dayanıqlı</p>

		<p>inkişafın məqsədlərindən olan layiqli əmək və rifahın yaxşılaşdırılması üçün, istehsalat zədələrinin və zərərlərinin qarşısının alınması üzrə Cəmiyyət ISO 45001:2018, eyni zamanda, Liman mart ayında ətraf mühitin idarə edilməsini yaxşılaşdırmaq üçün ümumi səylərinə enerji idarəçiliyini inteqrasiya etməyi asanlaşdırmaq məqsədilə "ISO 50001:2018" sertifikatını əldə etmişdir.</p> <p>Bununla yanaşı, Cəmiyyətdə sağlamlıq, əməyin təhlükəsizliyi və ətraf mühit sahəsində zəruri olan sənəd dövriyyəsi zamanı kağız istehlakının azalması məqsədilə "LORD'S" proqram təminatının istifadəsinə başlanılmışdır. Ekoloji tarazlığın bərpasına, ətraf mühitin qorunmasına kömək etmək, atmosferi oksigenlə zənginləşdirmək, ictimaiyyətin diqqətini yaşıllıqların qorunmasına yönəltmək üçün Cəmiyyətə məxsus ərazilərdə bir sıra ağac əkmə tədbirləri həyata keçirilmişdir.</p>
7.	"Yapı Kredi Bank Azərbaycan" QSC	<p>2022-ci il ərzində Bankın Ekoloji və Sosial siyasəti hazırlanmış, eyni zamanda Davamlılıq komitəsinin yaradılması və mütəmadi toplantıları ilə bank məhsulları və proseslərinə ESG strategiyasının tətbiq olunması təmin olunmuşdur. Bank daxilində "Çevre Yönetim Sistemi"nin yaradılması ilə ESG-nin ətraf mühit sahəsi üzrə işlər görülmüşdür. Belə ki, plastik istifadəsinin minimuma endirilməsi, tullantıların aidiyyəti üzrə (kağız, batareya, təkrar emal olunan və təkrar emal olunmayan) çeşidlənməsi, tullantıların utilizasiyasının təmin edilməsi kimi işlərə başlanılmışdır. 2022-ci ildə Bank tərəfindən 5 ton kağız və 3.2 ton yararsız avadanlıq təkrar emal üçün aidiyyəti üzrə təhvil verilmişdir.</p> <p>Təbiətə və ətraf mühitə verilən ziyanın minimuma endirilməsi üçün 2021-ci il üzrə Bank emissiyaları hesablanmış, növbəti illər üçün azaltım? hədəfi qoyularaq 2022-ci il üçün enerji, su, kağız istehlakı ölçülmüşdür. Həmçinin Bak tərəfindən ISO 14001:2015 "Ətraf Mühiti İdarəetmə Sistemi" və ISO 14064 Sera Qazının Hesablanması və Verifikasiya İdarəetmə Sistemi sertifikatları əldə olunmuşdur.</p>

8.	“Sustainera Research & Consulting Services” MMC	Hazırda Cəmiyyət tərəfindən bu sahədə Avropa İttifaqı və digər ölkələrdə ESG-nin tətbiqi, bu sahədə hüquqi baza, biznes subyektlərinin yeni norma və standartlara uyğunlaşması və dəyişikliyin idarəedilməsi (change management) strategiyaları sahəsində xüsusi təlim proqramının hazırlanması istiqamətində işlər görülməkdədir. Təlimin əsas məqsədi ESG yanaşması üzrə məlumatlığın artırılması və bu prinsiplərin daha geniş miqyasda təşviq edilməsi, biznes subyektlərinin bu sahədə bilik və bacarıqlarının artırılmasıdır.
----	---	---

1.3. ESG elementləri ilə bağlı ölkədə qanunvericilik bazası və mövcud tələblər

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

ESG elementləri ilə bağlı ətraf mühit sahəsində qanunvericilik bazası və mövcud tələblər araşdırılmışdır. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında”, “Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında”, “İstehsalat və məişət tullantıları haqqında”, “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında, onlara uyğun olaraq qəbul edilmiş normativ hüquqi aktlarda ESG elementləri öz əksini tapmışdır. ESG-nin ətraf mühit komponenti üzrə tələblər, hesabatlılıq barədə aparılmış təhlilin nəticəsi olaraq aşağıdakıları təqdim edirik.

“Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 08 iyun tarixli 678-IQ nömrəli Qanununa əsasən təbiət istifadəçiləri (hüquqi şəxslər) təsərrüfat və digər fəaliyyətlər üçün müəyyən edilmiş ekoloji və texnoloji tələblərə, standartlara və normativlərə riayət etməli, ətraf mühitin mühafizəsi və təbii resursların bərpası üzrə tədbirləri həyata keçirməli, ətraf mühitin mühafizəsi dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanların tələbi ilə lazımı məlumatı təqdim etməlidirlər.

Hüquqi şəxslər ətraf mühitin müəssisə monitorinqini, onların həyata keçirdiyi ekoloji cəhətdən təhlükə törədə bilən təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirinin uçotunu və hesabatını aparmağa və razılaşdırılmış müddətdə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına təqdim etməlidirlər.

Ətraf mühitin təsdiq edilmiş keyfiyyət normativləri (ətraf mühitə yol verilən təsir normaları) bütün hüquqi və fiziki şəxslər üçün məcburidir. Ətraf mühitə təsir göstəricilərinə dair ekoloji-normativ sənədlər (atıla bilən tullantı həddi (ABTH), buraxıla bilən axıntı həddi (BBAH) və ekoloji pasport) Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyi ilə razılaşdırılır.

“Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2001-ci il 27 mart tarixli 109-IIQ nömrəli Qanunu ilə atmosfer havasına zərərli kimyəvi, bioloji və fiziki təsir göstərən mənbələri olan hüquqi şəxslər atmosfer havasının mühafizəsi sahəsində istehsalat (müəssisə) nəzarətini həyata keçirirlər və bu məqsədlə cavabdeh şəxsi təyin edir və (və ya) ekoloji xidməti təşkil edirlər. Atmosfer havasının mühafizəsinə istehsalat (müəssisə) nəzarətini həyata keçirən şəxslərin və təşkilatların

ekoloji xidməti haqqında məlumatlar, habelə nəzarətin nəticələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına təqdim edilir.

Atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin stasionar və səyyar mənbələri olan hüquqi və fiziki şəxslər atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin inventarlaşdırılmasının keçirilməsini və atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və onların fiziki təsirlərinin yol verilən həddinə dair normativlərə əməl olunmasını, atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və onların mənbələrinin uçotunun aparılmasını, qəza nəticəsində atmosfer havasının çirklənməsinə səbəb olan zərərli maddələr barədə məlumatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına dərhal göndərməyə, atmosfer havasının mühafizəsi məsələlərinə dair məlumatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına müəyyən edilmiş qaydada təqdim etməyə borcludurlar.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2002-ci il 13 iyul tarixli 112 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş **“Atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və ona zərərli fiziki təsirlərin dövlət uçotu Qaydaları”**na əsasən hüquqi və fiziki şəxslər tabeliyində olan müəssisə, idarə və təşkilatlarda atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və ona zərərli fiziki təsirin ilkin uçotunu müəyyən edilmiş qaydada aparır və bu uçotun düzgünlüyünü və vaxtında təhvil verilməsini təmin edir, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə razılaşdırılmış, Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən təsdiq olunmuş qaydada və müddətdə, atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin tərkibini və onların miqdarını, eyni zamanda atmosfer havasına göstərilən zərərli fiziki təsirin növlərini və miqyasını müəyyən edirlər.

Atmosfer havasını çirkləndirən stasionar mənbələrə malik olan hüquqi şəxslər, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər tərəfindən atmosfer havasına atılan zərərli maddələrə dair hesabat Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri ilə razılaşdırıldıqdan sonra hər il fevral ayının 15-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

“İstehsalat və məişət tullantıları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 30 iyun tarixli 514-IQ nömrəli Qanunu Azərbaycan Respublikasında fəaliyyəti nəticəsində tullantılar əmələ gələn və tullantıların idarə olunması sahəsində fəaliyyət göstərən bütün hüquqi və fiziki şəxslərə şamil olunur.

İstehsal prosesində hüquqi və fiziki şəxslər ətraf mühitin qorunması üçün müəyyən olunan standartları, normaları və keyfiyyət üzrə tələbləri nəzərə almalı, istehsal prosesində əmələ gələn tullantıları müəyyən edilmiş qaydada inventarlaşdırmalı və bu barədə, eləcə də tullantıların dövriyyəsi haqqında Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə məlumat təqdim etməlidir.

Tullantılarla bağlı dövlət uçotu və hesabat - Hüquqi və fiziki şəxslər tullantıların əmələ gəlməsinin, istifadəsinin, yerləşdirilməsinin, başqasına verilməsinin və ya satılmasının Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi qaydada və müddətdə ilkin uçotunu aparır, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə hesabat təqdim edirlər. Tullantılarla bağlı təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirən müəssisə və təşkilatlar bu sahədə istehsalat nəzarətini təşkil etməlidirlər.

İstehsal prosesində təhlükəli tullantılar əmələ gətirən birliklər, müəssisələr, təşkilatlar və idarələr təhlükəli tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkətinə dair hesabatı Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri

və rayon (şəhər) Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi ilə razılaşdırdıqdan sonra yanvarın 25-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim etməlidir.

Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün tibb müəssisələri tibbi tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkətinə dair hesabatı yanvarın 31-dək Səhiyyə Nazirliyinin ərazi üzrə Gigiyena və Epidemiologiya mərkəzinə və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələrinə, Səhiyyə Nazirliyi isə icmal hesabatı martın 5-dək Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinə və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim etməlidir.

“Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi”nə əsasən meşə istifadəçiləri (hüquqi şəxslər) meşə fondundan istifadə barədə, habelə meşə fondundan istifadəyə görə ödəmələrin miqdarını müəyyən etmək üçün lazımi məlumatları müəyyən edilmiş qaydada meşə təsərrüfatı müəssisələrinə, dövlət statistika orqanlarına təqdim etməlidirlər.

Mülkiyyət formasından və tabeçiliyindən asılı olmayaraq sudan istifadə edən hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər sudan istifadəyə dair hesabatı yanvarın 25-dək Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri ilə razılaşdıraraq Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-nin yerli orqanlarına, Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC isə icmal hesabatı aprelin 25-dək Dövlət Statistika Komitəsinə və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real vaxt rejimində təqdim etməlidir.

“Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 12 iyun tarixli 1175-VQ nömrəli Qanununa əsasən hazırlanan ətraf mühitə və insan sağlamlığına təsirin qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) sənədində nəzərdə tutulan fəaliyyətin ətraf mühitə və insan sağlamlığına təsirinə kompleks ekoloji, sosial və iqtisadi qiymətləndirilməsi əsas prinsiplərdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

ƏMTQ sahəsində sifarişçi (nəzərdə tutulan fəaliyyəti, bu Qanunda nəzərdə tutulmuş tələblər nəzərə alınmaqla həyata keçirən dövlət orqanları və qurumları, fiziki və ya hüquqi şəxslər) nəzərdə tutulan fəaliyyətə dair ƏMTQ-nin aparılmasını təmin etməli, nəzərdə tutulan fəaliyyətə dair sənədləri aidiyyəti dövlət orqanlarına təqdim etməli, nəzərdə tutulan fəaliyyət barədə zəruri materialları, məlumatları və hesablamaları təqdim etməlidir.

“Yerin təkisi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 13 fevral tarixli 439-IQ nömrəli Qanununda yer təkisi istifadəçilərinin vəzifələrinə əsasən yer təkisi istifadəçiləri (hüquqi və fiziki şəxslər) yerin təkindən istifadə üzrə standartlara (normativlərə və qaydalara) riayət etməli, geoloji məlumatları dövlət geoloji informasiya fonduna, kəşf olunmuş, çıxarıla bilən və yerin təkində qalan faydalı qazıntıların və onların tərkibində olan komponentlərin ehtiyatları, faydalı qazıntıların çıxarılması ilə əlaqədar olmayan başqa məqsədlərlə yerin təkindən istifadə haqqında məlumatları dövlət geoloji informasiya fonduna təqdim etməlidirlər.

“Atmosfer havasına atılan istixana qazlarının idarə edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi iqtisadi, elmi araşdırma, o cümlədən mal

və xidmətlərin istehsalı ilə bağlı digər fəaliyyəti nəticəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilən həcmdən artıq istixana qazlarının yaranmasına səbəb olan fiziki və hüquqi şəxslərə münasibətdə tətbiq olunur.

Qanun layihəsinə əsasən istixana qazlarının idarə edilməsi sahəsində dövlət tənzimlənməsinin prinsiplərindən biri fiziki və hüquqi şəxslərin iqtisadi fəaliyyəti nəticəsində atılan istixana qazlarına və həmin qazların həcmnin azaldılması üzrə görülən işlərə dair hesabatların məcburiliyidir.

İstixana qazlarına dair hesabatlılıq - Qanun layihəsinə əsasən fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilən qaydada operatora (karbon vahidlərinin reyestrini aparan müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qurum) hər növbəti təqvim ilinin yanvar ayının 10-dək bir illik və beş illik hesabat tərtib edilərək təqdim edilir.

Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

1. Sosial tərəfdaşların 2020-ci il 19 mart tarixli 99 nömrəli birgə qərarı ilə bağlanmış "Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası və Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar (İşəgötürənlər) Təşkilatlarının Milli Konfederasiyası arasında 2020-2022-ci illər üçün imzalanmış Baş Kollektiv Saziş" in 5.1.15-ci bəndində ölkəmizdə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) "Əməyin Təhlükəsizliyi və Gigiyenası haqqında" 155 nömrəli Konvensiyasının ratifikasiya imkanlarının araşdırılması barədə öhdəlik götürülmüşdür. Bununla əlaqədar olaraq, sözügedən Konvensiyasının ratifikasiya imkanları araşdırılmışdır. Araşdırma və sosial tərəfdaşlarla aparılmış çoxsaylı müzakirələr zamanı müəyyən edilmişdir ki, mahiyyət etibarilə Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi əməyin təhlükəsizliyi və gigiyenası və istehsalat mühiti üzrə nəzəri əsasları müəyyən edən Konvensiyaya ziddiyyət təşkil etmir, onun Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiyası mümkündür, ratifikasiyadan sonra BƏT ilə birgə əməkdaşlıq şəraitində Azərbaycan Respublikasının bu sahədə qanunvericiliyi Konvensiyanın tələblərinə uyğun olaraq daha da təkmilləşdirilə bilər.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının "Əməyin Təhlükəsizliyi və Gigiyenası haqqında" 155 nömrəli Konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi 1 fevral 2023-cü il tarixində 800-VIQ nömrə ilə təsdiq edilmişdir.

• Əmək hüquqlarının gücləndirilməsi və beynəlxalq normalara uyğun tənzimlənməsi məqsədi ilə "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" qanun layihəsi hazırlanmışdır ki, bu layihə Əmək Məcəlləsinin 170-ci maddəsinə dəyişikliyi ehtiva edir. Layihədə "Ailə vəzifələri olan işçi", "Əzamiyyə", "Distant (məsafədən) iş" anlayışları və əmək funksiyalarının distant (məsafədən) iş formasında yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar əmək şəraitinin əlavə şərtləri ilə bağlı müddəalar nəzərdə tutulur, sui-istifadə hallarına yol verən dispoziitiv normalar imperativ normalarla əvəz edilir, beynəlxalq təcrübələr araşdırılaraq bir sıra müddəalar BƏT-in Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmiş müvafiq Konvensiyalarına və Avropa Sosial Xartiyasına uyğunlaşdırılır, əmək məzuniyyətinin əsas hissəsindən işçilərin mütləq istifadə etməsi normaları gücləndirilir, işçinin işdən kənar edilməsinin yeni halları müəyyən edilir, əməyin

mühafizəsi ilə bağlı bir sıra müddəalar təkmilləşdirilir və digər dəyişikliklər nəzərdə tutulur.

- Cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə Əmək Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında qanun layihəsi hazırlanmış, layihə "Dünya Bankı"nın xətti ilə "Azərbaycanda qadınların məşğulluğu üçün hüquqi maneələrin aradan qaldırılması" ilə bağlı texniki dəstək çərçivəsində beynəlxalq standartlara uyğun olaraq həyata keçirilmişdir. Layihə AR-nin müvafiq orqanları ilə razılaşdırılmış və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir. Layihəyə əsasən Əmək Məcəlləsində qadınların əməyinin qadağan olunduğu iş yerləri və işlər haqqında 241-ci maddəsi ləğv edilmiş, 211, 240-cı maddələrinə isə dəyişiklik edilmişdir.

"Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Qanun layihəsi 5 noyabr 2022-ci il tarixli 629-VIQD nömrəli Qanunla qüvvəyə minmişdir.

Qüvvəyə minən Qanundan irəli gələrək AR NK-nın 20.10.1999-cu il tarixli 170 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Qadın əməyinin tətbiqi qadağan olunan, əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin Siyahısı"nın (674 peşə (vəzifə) və iş yerini ehtiva edən) ləğv edilməsi barədə Qərar layihəsi hazırlanmışdır. Hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əməyinin tətbiqi qadağan olunan əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısı (204 peşə (vəzifə) və iş yerini ehtiva edən) eləcə də, hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların iş yerlərində təmasda olması qadağan olunan zərərli istehsalat amillərinin (78 zərərli istehsalat amillərini ehtiva edən) siyahısının təsdiq edilməsi nəzərdə tutulur.

- Eləcə də, cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması məqsədilə "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi hazırlanmışdır (98, 242 və s. maddələr). Layihə təsdiqlənərsə hamilə, 14 yaşınadək uşağı olan, həmçinin sağlamlıq imkanları məhdud uşağı olan qadınların kişilərlə bərabər qaydada gecə vaxtı, iş vaxtında artıq işə cəlb edilmə və ezamiyyəyə göndərilməsi onların yazılı razılığı ilə icazə veriləcəkdir.

2. Dünya Bankı tərəfindən 29 mart 2023-cü il tarixində təşkil olunmuş tədbirdə cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə Əmək Məcəlləsinə edilmiş dəyişiklikləri o cümlədən bu sahədə nəzərdə tutulan digər qanunvericilik layihələri barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq məqsədi ilə Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin əməkdaşı çıxış etmişdir.

3. Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti tərəfindən 2023-cü il üzrə işəgötürənlərlə təşkil edilən maarifləndirici onlayn tədbirlər keçirilmişdir.

1.4. ESG üzrə hüquqi və normativ baza sahəsində qabaqcıl ölkələrin təcrübələri

Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi

"Dayanıqlı inkişaf" termininin ən çox təkrarlanan anlayışı 1987-ci ildə BMT-nin Ətraf Mühit və İnkişaf Komissiyası (Brundtland Komissiyası) tərəfindən verilmişdir. O,

davamlı inkişafı gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə xələl gətirmədən indiki nəsillərin ehtiyaclarının ödənilməsi inkişaf kimi müəyyən etmişdir (Ortaq Gələcəyimizə (Brundtland Hesabatına görə), 1987). Daha sonra, 25 sentyabr 2015-ci il tarixində BMT Baş Assambleyası 70/1 sayılı "Dünyamızın transformasiyası: Dayanıqlı İnkişaf üçün 2030-cu il Gündəliyi" adlı qətnamə qəbul etmişdir. O, 17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərini (DİM) davamlı inkişafın üç sütunu: iqtisadi, sosial və ətraf mühitin paradiqmasında dünyanın inkişafını tarazlaşdırmaq məqsədilə fəaliyyət planına çevrilmək üçün tərtib etmişdir. 17 DİM-dən ən azı 7-i ətraf mühitə, 10-u isə sosial və iqtisadi gündəliyə aiddir.

Eyni zamanda, formal olaraq üç bloka bölünməsinə baxmayaraq, bütün DİM-lər bu və ya digər şəkildə iqtisadiyyata təsir göstərir. Beləliklə, ekoloji istiqamət, xüsusilə dekarbonizasiyanı diqqət mərkəzinə qoyan iqtisadiyyatın yaşıl transformasiyasını təcəssüm etdirən cari istiqamətin əsas hərəkətverici qüvvəsidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hidrokarbon hasil edən ölkələr (o cümlədən Azərbaycan) üçün dekarbonizasiya mövzusu iki şəkildə qəbul edilir: bir tərəfdən Azərbaycan sənayesi üçün təhlükə kimi, digər tərəfdən alternativ nişlərdə (bərpa olunan enerji mənbələri, hidrogen və oxşarları) lider mövqe tutaraq iqtisadiyyatı yenidən formatlaşdırmaq imkanı kimi. Hazırda, Azərbaycan 2030-cu ilə qədər Bərpa Olunan Enerji Mənbələrinin payını 30%-ə çatdırmağı, iqtisadiyyatını şaxələndirməyi və istixana qazları emissiyalarını azaltmağı planlaşdırır.

DİM-lər ilk növbədə biznes prosesinə ünvanlanmış və məsuliyyətli biznes davranışı üçün ESG standartlarına uyğunlaşdırılmışdır: -Ətraf mühit, sosial və korporativ idarəetmə (Environmental, Social and Corporate? Governance).

Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) biznesin idarə edilməsi və hüquq sahəsində yeni və sürətlə inkişaf edən istiqamətdir. Dünyada ESG prinsiplərinin imperativliyi dəyişir, yəni ESG standartlarına əməl edilməsi heç də bütün yurisdiksiyalarda məcburi deyil.

Avropa İttifaqı (Aİ) bu sahədə ən sərt tənzimləməni təklif edir. Aİ-nin Qeyri-Maliyyə Hesabatları Direktivinə (NFRD; Direktiv 2014/95/EU) əsasən listinqdə olan şirkətlər, banklar, sığorta şirkətləri, eləcə də 500-dən çox işçisi olan və müəyyən maliyyə göstəricilərinə cavab verən bəzi digər şirkətlərdən ətraf mühitin mühafizəsi, insan hüquqlarına riayət olunması, dövlət idarəçiliyində müxtəlifliyin təmin edilməsi prinsipləri, rüşvətə və korrupsiyaya qarşı mübarizə prinsiplərinə dair bir sıra məsələlər haqqında məlumatları dərc etmək tələb olunur. 2021-ci ilin aprel ayında NFRD qaydalarını sərtləşdirən Korporativ Davamlılıq Hesabatı Direktivinin layihəsi təklif edilmişdir. Yeni direktivin əhatə dairəsinə düşən şirkətlərin fəaliyyətlərinə aid olan bütün ESG hesabatlarını açıqlaması təklif edilir, həmçinin bu cür hesabatlarla dair tələblərin genişləndirilməsi və təcürüatlı şəkildə təqdim edilməsi gözlənilir.

Digər ölkələrin Aİ təcrübəsini rəhbər tutmasına baxmayaraq, Aİ-dən kənar ölkələrdə şərtlər bir qədər yumşaqdır. Məsələn, ABŞ və Böyük Britaniyada ESG sahəsində məlumatların icbari açıqlanmasının qanunvericiliklə tətbiqi imkanları fəal şəkildə bu günə qədər müzakirə olunur.

Bununla belə, əksər hallarda şirkətlər DİM-ə əsaslanan ESG standartlarına riayət etmək üçün könüllü korporativ öhdəliklər götürürlər (məsələn, Azərbaycan biznes iqlimində). Davamlı inkişafa doğru artan tendensiya səbəbindən bir çox banklar, birjalar, fondlar, sığorta və digər maliyyə institutları karbon tutumlu sənayelərə investisiya

yatırılmaması və yaşıl maliyyəyə yönləndirilməsi, həmçinin müəyyən bir layihənin maliyyələşdirilməsinə qərar verilərkən ESG göstəricilərinin nəzərə alınması faktı açıqlanmışdır.

BMT-nin yuxarıda qeyd olunan məqsədləri, göründüyü kimi, dövlətlərin davamlı inkişaf sahəsində fəaliyyətlərinin uzlaşdırılmasında mühüm rol oynayıb və oynamaqda da davam edir. Eyni zamanda, bu məqsədlər dövlətlərin onlara müvafiq olaraq tədbirlər gördüyü deklarativ müddəalar olaraq qalırlar. ESG (environmental, social, governance) prinsipləri üzrə davamlı inkişafın dəqiq beynəlxalq hüquqi tənzimləmə normaları formalaşdırılmamışdır.

Sözügedən münasibətlərin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi sisteminin olmaması səbəbindən ilk növbədə məlumatların açıqlanması kontekstində, regional sənədlər, milli qanunvericilik aktları, habelə davamlı inkişafa və şirkətlərin ESG prinsiplərinə uyğunluğuna vasitəçilik edən münasibətlərin qeyri-dövlət tənzimlənməsi aktları əsas kimi qəbul edilir. Məsələn, ESG prinsiplərinə əsaslanan investisiya məhsullarına dair məlumatların açıqlanması qaydaları, davamlı inkişaf məqsədlərinə çatmağa vasitəçilik edən çox sayda aktual qaydalar, standartlar, tövsiyələr toplusundan götürülür. Digərləri ilə yanaşı, maliyyə xidmətləri sektorunda davamlı inkişaf (SFDR) sahəsində məlumatların açıqlanmasına dair Aİ-nin 2019/2088 sayılı Reqlamenti də aiddir. Reqlamentə görə, aktivləri idarə edənlər və maliyyə bazarlarının digər iştirakçılarının üzərinə ESG ilə bağlı məlumatların açıqlanması öhdəliyi müəyyən edilir, habelə bu reqlamentin qəbul edilməsi eko-piארın (qrinvoşinq) və ya yaşıl maskalanmanın (ekoloji cəhətdən təhlükəsiz olmayan məhsulların ekoloji təhlükəsiz kimi təqdim edilməsi cəhdi) qarşısını almaqla və məhsulların müqayisələnmə qabiliyyətini təmin etməklə, Aİ-nin maliyyə bazarlarında davamlılığa sistemativ və şəffaf yanaşmanı təmin etmək söylərində mühüm mərhələdir.

Aİ-nin davamlı inkişaf sahəsində korporativ hesabatlılığa dair 2021-ci il Direktivi (Corporate Sustainability Reporting Directive) ilə əvəz olunan Aİ-nin qeyri-maliyyə hesabatı üzrə 2014/95/EC sayılı Direktivini (NFRD), Beynəlxalq institusional investorlar qrupundan hesabatlılığın əsaslarını - "Məsuliyyətli investisiya prinsipləri 2006" (Principles for Responsible Investment - PRI), Böyük Britaniyanın korporativ idarəetmə Məcəlləsini (UK Stewardship Code 2020), davamlı inkişaf üzrə hesabat standartlarını (SASB 2018, ABŞ), GRI qlobal hesabat standartlarını, iqlim sahəsində maliyyə məlumatlarının açıqlanmasına dair tövsiyələri (TCFD) və bir sıra digər normativ aktları da ayrıca qeyd etmək lazımdır.

Məhz standartlardan bəhs etdikdə qeyd olunmalıdır ki, yeni standartların formalaşdırılması yalnız ESG prinsipləri ilə əlaqəli amilləri ehtiva edən investisiya münasibətlərinə təsir göstərir. Standartların tətbiqinin könüllü xarakteri idarəedici şirkətlərə bu standartları məhz hansı investisiya məhsullarına dair tətbiq edəcəklərini seçməyə imkan verir. Bu və ya digər hesabat standartının tətbiq olunacağına dair artıq verilmiş ifadə həmin standartın tələblərini yerinə yetirməyi məcbur edir.

Eyni zamanda, göründüyü kimi, əsas diqqət istifadəsi məcburi olan vahid universal, regional standartların işlənilib hazırlanmasına yönəldilməlidir. Yeni normativsəviyyədə müxtəlif dövlətlər üçün davamlı inkişafa dair ümumi tələblər hədsiz dərəcədə azdır və bu da qloballaşma və beynəlxalq əmək bölgüsü şəraitində sözsüz ki aktualdır.

Aİ-nin sözügedən kontekstdə təcrübəsi mütərəqqi və maraqlı görünür. Avropada bu sahənin tənzimlənməsi digər ölkələrdən həm daha əhatəli həm daha sərtir.

Məhz kommersiya fəaliyyətinin ESG gündəmi çərçivəsində xüsusi risklər səbəbindən sahibkarlıq fəaliyyəti kontekstində şəffaflığın, məlumatların açıqlanmasının və bütövlükdə davamlı inkişafa yönəlmənin, müvafiq münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi məqsədləri üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyindən, Aİ-də yuxarıda qeyd edildiyi kimi, böyük şirkətlərə münasibətdə qeyri-maliyyə məlumatlarının və müxtəlifliyə dair məlumatların açıqlanması qaydalarını müəyyən edən qeyri-maliyyə hesabatı üzrə Direktiv (NFRD) adlanan Aİ-nin 2014/95/19 sayılı Direktivi tətbiq olunur.

Bu direktiv ilə Aİ-nin mühasibat uçotu üzrə 2013/34/EU sayılı Direktivinə dəyişikliklər edilir. Qeyri-maliyyə hesabatlarına dair Aİ-nin 2014/95 sayılı Direktivinin qaydaları hazırda 500-dən çox işçisi olan (maliyyə ili ərzində işçilərin orta sayı) böyük ictimai maraqlı şirkətlərinə (public-interest companies) tətbiq olunur ki, bu da banklar, sığorta şirkətləri, yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən ictimai maraqlı şirkətləri qismində qeydiyyatla alınan digər şirkətlər də daxil olmaqla Aİ daxilində 11700-dən çox böyük şirkət və qrupu əhatə edir.

Sözügedən Aİ Direktivinə görə bu cür şirkətlər öz idarəetmə hesabatlarına şirkətin inkişafını və digər amilləri başa düşmək üçün lazım olan həcmdə məlumat (əhəmiyyətli məlumatları) daxil etməlidirlər. Mühasibat uçotuna dair 2013/34/EU sayılı Direktivin 2 (16)-cı maddəsində əhəmiyyətli məlumatlar, verilmədiyi və ya təhrif edilmiş şəkildə verildiyi təqdirdə, istifadəçilərin şirkətin maliyyə hesabatları əsasında qəbul etdikləri qərarlara təsir edə biləcəyi məlumatlar kimi müəyyən edilir. Ayrı-ayrı məlumatların əhəmiyyət səviyyəsi digər oxşar məlumatlar kontekstində qiymətləndirilir.

Aİ-nin 2014/95 sayılı Direktivinə əsasən ekoloji, sosial məsələlər, işçilərlə qarşılıqlı əlaqə, insan hüquqlarına hörmət, korrupsiya və rüşvətxorluğa qarşı mübarizə tədbirləri, şirkətin direktorlar şurasının müxtəlifliyi (yaş, cins, təhsil və peşəkar hazırlıq baxımından) ilə bağlı məlumatlar dərc olunmalıdır.

Müvafiq informasiya və digər məlumatlarla yanaşı, həmçinin aşağıdakı məlumatları ehtiva etməlidir:

- müəssisənin biznes modelinin qısa təsviri;
- tətbiq olunan hərtərəfli hüquqi ekspertiza prosesləri də daxil olmaqla şirkətin bu məsələlərə dair apardığı siyasətin təsviri;
- bu siyasətin nəticəsi;
- şirkətin fəaliyyətinə aid olan məsələlərlə bağlı əsas riskləri, o cümlədən müvafiq və mütənasib olduğu hallarda onun işgüzar əlaqələri, sözügedən sahələrdə mənfi təsirlərə səbəb ola biləcək məhsul və ya xidmətləri, eləcə də şirkətin bu riskləri necə idarə etdiyi;
- konkret bir biznes fəaliyyəti üçün aktual olan qeyri-maliyyə xarakterli əsas performans göstəriciləri.

Şirkət bu məsələlərdən biri və ya bir neçəsi ilə bağlı siyasətə əməl etmədikdə qeyri-maliyyə hesabatında bunun hansı səbəbdən edilmədiyinə dair aydın və əsaslandırılmış izahat verməlidir.

Qeyri-maliyyə hesabatına, həmçinin münasib olduğu hallarda illik maliyyə hesabatlarında göstərilən məbləğlərə istinadlar və əlavə izahatlar da daxil edilməlidir.

Habelə Direktivin digər normativ hüquqi aktlar (milli, Aİ-nin və beynəlxalq universal normativ aktlar) əsasında açıqlama tələblərinin mümkün təminatı barədə

perspektivli müddəaları da xüsusi diqqətə layiqdir. Beləliklə, bu məlumatların açıqlanmasını tələb edən üzv dövlətlər, müəssisələrin milli, regional (Aİ daxilində) və ya beynəlxalq normativ hüquqi aktlara etibar edə biləcəyini və müəssisələrin məlumat açıqlaması verərkən hansı normativ sənədlərə əsaslandığını göstərməli olduğunu milli səviyyədə təsbit etməlidirlər.

2017-ci ilin iyun ayında Avropa Komissiyası şirkətlərə ekoloji və sosial məlumatları açıqlamağa kömək edəcək tövsiyələri ehtiva edən qeyri-maliyyə hesabatlarına dair Təlimat dərc etmişdir. Bu rəhbər prinsiplər məcburi xarakter daşımır və şirkətlər öz məqsədlərinə və ya biznes mühitinə uyğun olaraq beynəlxalq, Avropa və ya yerli təlimatlardan istifadə edə bilərlər.

Təlimatın məqsədi şirkətlərə yüksək keyfiyyətli, aktual, faydalı, ardıcıl və müqayisə edilə bilən qeyri-maliyyə (ekoloji, sosial və korporativ) xarakterli məlumatları davamlı inkişafı və məşğulluğun artmasını təşviq etmək, habelə maraqlı tərəflər üçün məlumatların şəffaflığını təmin edəcək şəkildə açıqlamaqda kömək etməkdir.

Təlimatda qeyd olunur ki, qeyri-maliyyə məlumatları açıqlanarkən şirkətin fəaliyyətinin təsirinin xarakteri də nəzərə alınmalıdır. Bu təsir müsbət və ya mənfi ola bilər.

Əhəmiyyətli informasiyada həm dəqiq, həm də balanslaşdırılmış məlumatlar açıqlanmalıdır. Əhəmiyyətli məlumatlar kontekst çərçivəsində qiymətləndirilməlidir. Qeyri-maliyyə hesabatına daxil edilmək üçün nəzərdən keçirilməli olan məsələlər, konkret hallar və sahə xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, şirkətdəki şəraitdən asılıdır. Müvafiq sahə daxilindəki şirkətlər, məsələn, mal və xidmətlər istehsalında etibar edə biləcəkləri mənbələr və ya insanlara, cəmiyyətə və ətraf mühitə təsirləri səbəbindən oxşar ekoloji, sosial və idarəetmə problemləri ilə üzləşə bilərlər. Bu səbəbdən eyni sektordakı şirkətlər tərəfindən açıqlanan müvafiq qeyri-maliyyə məlumatlarının birbaşa müqayisəsi məqsədemüvafiq ola bilər.

2019-cu ilin iyun ayında Avropa Komissiyası iqlimlə əlaqəli məlumatların təqdim edilməsinə dair Təlimat dərc etdi ki, bu da praktikada hal-hazırda qüvvədə olan qeyri-maliyyə hesabatlarına yeni bir əlavə oldu.

2017-ci ildə nəşr olunan ümumi rəhbər prinsiplər kimi iqlimlə əlaqəli olan hesabatlılığa dair sözügedən əlavə məcburi xarakter daşımır. Sözügedən sənəddə iqlimlə əlaqəli açıqlanan məlumatların məzmunu, fəaliyyət sektoru, coğrafi mövqeyi və iqlimlə əlaqəli risk və imkanlarının xarakteri və miqyası da daxil olmaqla bir sıra amillərdən asılı olaraq şirkətə görə dəyişə biləcəyi müəyyən edilmişdir.

İqlimlə əlaqəli hesabat sahəsində metodologiyalar və qabaqcıl təcrübələr sürətlə inkişaf edir. Beləliklə, bu tövsiyələrdə çevik bir yanaşmaya ehtiyacın olduğu bəyan edilir. Şirkətlərə və digər təşkilatlara yeniliklərin tətbiqinə davam etmək və iqlimlə əlaqəli hesabatları mütəmadi olaraq təkmilləşdirmək tövsiyə olunur.

Aİ-nin 2014/95 sayılı qeyri-maliyyə hesabatına dair Direktivinin müddəalarını izah edən Təlimatda müvafiq müddəaların ikili mənası qeyd olunur. Birincisi şirkətin inkişafı, fəaliyyət göstəriciləri və vəziyyəti kimi amillər sözün geniş mənasında maliyyə əhəmiyyətindən xəbər verir ki, bu da şirkətin dəyərinə təsir göstərir. İqlimlə əlaqəli məlumatlar şirkətin inkişafını, fəaliyyət nəticələrini və vəziyyətini başa düşmək üçün lazım olduqda bildirilməlidir. Bu nöqtəyi-nəzər adətən investordakı ən çox maraqlı doğuran məsələdir. İkincisi şirkətin fəaliyyətinin "təsir" amili ekoloji və sosial əhəmiyyəti göstərir. İqlimlə əlaqəli məlumatlar şirkətin xarici təsirlərini anlamaq üçün lazım olduqda açıqlanmalıdır. Bu nöqtəyi-nəzər adətən vətəndaşlarda, istehlakçılarda, əməkdaşlarda, iş

ortaqlarında, icmalarda və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarında ən çox maraq doğuran məsələdir. Bununla belə, öz investisiya portfellerinin iqlimə təsirini daha yaxşı anlaya və ölçə bilmək üçün investisiya obyektinə olan şirkətlərin iqlimə təsiri barədə də bilmək istəyən investorların sayı tədricən artır.

Nəzərdən keçirilən hüquqi münasibətlər sahəsində Aİ-nin yanaşmalarını inkişaf etdirərək, 2021-ci ildə Avropa Komissiyası Aİ-nin Davamlı İnkişaf sahəsində korporativ hesabatlılığa dair Direktivin (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD22) qəbul olunmasını təklif etmişdir.

Direktivi işləyib hazırlayan şəxslərin fikrincə, sənəd Aİ-nin 2014/95 NFRD sayılı Direktivində təsbit olunmuş hesabatlılığa dair qüvvədə olan tələblərə dəyişikliklər edir. Yeni Direktivin müddəaları əhatə dairəsini genişləndirərək bütün iri şirkətlərə və tənzimlənən bazarlarda siyahıya alınmış bütün şirkətlərə (qeydiyyatdan keçmiş mikro müəssisələr istisna olmaqla) şamil olunur, təqdim olunan məlumatların yoxlanılması (təsdiqlənməsi) tələblərini müəyyənləşdirir, daha müfəssəl hesabat tələblərini və Aİ-nin davamlı inkişaf sahəsində məcburi hesabat standartlarına müvafiq olan hesabat tələblərini təsbit edir və tələb edir ki, şirkətlər məlumatları rəqəmsal, texnologiyalar tərəfindən oxunaqlı formada təqdim etsin, habelə məlumatlar Aİ-də Kapital Bazarları Birliyinin 2020-ci il üzrə İnkişaf Planında yaradılması nəzərdə tutulan Avropa şirkətlərinin məlumatlarına investorların vahid Avropa giriş nöqtəsinə ötürülsün.

Planın özü üç əsas məqsədi ehtiva edir:

- maliyyə dəstəyini Avropa şirkətləri, xüsusilə də KOB-lar üçün daha əlçatan etməklə, Aİ-nin iqtisadi bərpasının (COVID-19-un yaratdığı iqtisadi böhran kontekstində) yaşıl, rəqəmsal, inklüziv və davamlı olmasını təmin etmək;
- Aİ-ni şəxsi əmanətlər və uzunmüddətli investisiyalar üçün təhlükəsiz və etibarlı bir zona kimi formalaşdırmaq;
- milli kapital bazarlarını bütün Aİ üçün həqiqi vahid kapital bazarına inteqrasiya etmək.

Planda sığorta şirkətlərini və bankları Aİ-nin sərhədləri daxilində olan müəssisələrə investisiya qoyuluşlarını artırmağa təşviq etmək, Aİ-yə çoxsaylı transsərhəd investisiya qoyuluşu şəraitində investisiyaların qorunmasını gücləndirmək, Aİ-nin daxilində pensiyaların yetərliliyinin monitorinqinə kömək etmək, Aİ-yə müxtəlif üzv dövlətlərində müflisləşmə qaydalarını uzlaşdırmaq, nəzarət orqanlarını oxşarlaşdırmaq (konvergensiya) və Aİ-də maliyyə bazarları üçün vahid qaydalar toplusunu ardıcıl şəkildə tətbiq etmək vəzifələri müəyyənləşdirildi.

Avropa Komissiyasının Aİ-nin Davamlı İnkişaf sahəsində korporativ hesabatlılığa dair Direktivin (CSRD) qəbul olunmasına dair təklifinə əsasən, növbəti addım olaraq Aİ-nin Davamlı İnkişaf üzrə hesabat standartlarının qəbul edilməsi nəzərdə tutur. Standartların layihəsinin beynəlxalq standartlaşdırma təşəbbüslərinə əsaslanaraq standartların Aİ siyasətinə uyğunlaşdırılması nəzərə alınmaqla, Maliyyə Hesabatları üzrə Avropa Məşvərət Qrupunun (EFRAG) fəaliyyəti çərçivəsində işləyib hazırlanması planlaşdırılır.

Direktivin layihəsində COVID-19 pandemiyasının, şirkətlərin davamlı inkişafa dair məlumat sorğularının, məsələn, işçilər və təchizat zəncirinin davamlılığı ilə əlaqədar məlumat sorğularının artımını daha da sürətləndirəcəyi ehtimalı xüsusi olaraq vurğulanır.

Beləliklə, şirkətlərin davamlı inkişaf sahəsində təqdim etdikləri məlumatlar ilə bu məlumatların nəzərdə tutulan istifadəçilərinin ehtiyacları arasındakı fərq getdikcə

genişlənir. Bir tərəfdən bu o deməkdir ki, investorlar investisiya qərarları verərkən davamlılıqla bağlı riskləri kifayət qədər nəzərə ala bilmirlər. Eyni zamanda, maliyyə sabitliyinə təhdid yaradan sistem riskləri formalaşdırmaq mümkündür. Digər tərəfdən, müvafiq fərqlənən mövcudluğu o deməkdir ki, investorlar maliyyə resurslarını davamlı biznes modelləri və fəaliyyət növləri olan şirkətlərə yönəldə bilmirlər. Bu da öz növbəsində Avropa Yaşıl Paktının məqsədlərinə çatmağına imkan vermir, maraqlı tərəflərin müəssisələri insanlara və ətraf mühitə təsirlərinə görə məsuliyyətə cəlb etmək qabiliyyətini məhdudlaşdırır və davamlı inkişaf sahəsində hesabat qıtlığı yaradır ki, bu da öz növbəsində sosial bazar iqtisadiyyatının səmərəli fəaliyyətinə xələl gətirə bilər.

Davamlı inkişaf sahəsində müasir qaydaların işlənilib hazırlanması, onların mürəkkəb xarakteri və tənzimləmə işində müvafiq qaydaların şamil olduğu subyektlərin dairəsinin genişlənməsi ilə müşayiət olunmalıdır. Belə ki, Direktivin 1-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, fəaliyyəti Aİ üzvü olan dövlətin qanunvericiliyi ilə tənzimlənən və köçürülə bilən qiymətli kağızları Aİ-nin hər hansı üzv dövlətinin tənzimlənən bazarında satışa buraxılmış iri müəssisələr, 1 yanvar 2026-cı ildən etibarən isə kiçik və orta müəssisələr öz idarəetmə hesabatına müəssisənin davamlı inkişaf sferasına təsirini və davamlılıq məsələlərinin şirkətin inkişafına, fəaliyyət göstəricilərinə və vəziyyətinə necə təsir etdiyini başa düşmək üçün zəruri olan məlumatları daxil etməlidirlər.

Bu cür məlumatların təxmini siyahısında sadalanan digər məlumat növləri arasında aşağıdakılar xüsusi maraq doğurur:

- davamlılıq məsələlərində inzibati, idarəetmə və nəzarət orqanlarının rolunun təsviri;
- şirkətin davamlılıq məsələlərinə dair siyasətinin təsviri;
- davamlılıq məsələlərinə münasibətdə tətbiq olunan lazımi hüquqi ekspertiza prosesi;
- şirkətin öz əməliyyatları, məhsulları və xidmətləri, işgüzar əlaqələri və təchizat zənciri də daxil olmaqla, şirkətin dəyərinin yaradılması zənciri ilə əlaqəli əsas faktiki və ya potensial mənfə təsirlər;
- şirkətin bu kimi məsələlərdən asılılığının əsas göstəriciləri və şirkətin bu riskləri necə idarə etdiyi də daxil olmaqla, şirkət üçün davamlılıq məsələləri ilə əlaqəli əsas risklərin təsviri;
- məlumatların açıqlanması ilə əlaqəli göstəricilər.

Şirkətlərin idarəetmə hesabatına daxil etdikləri məlumatların müəyyənləşdirilməsi prosedurları da açıqlanmalıdır və onlar bu prosesdə qısa, orta və uzunmüddətli perspektivləri nəzərə almalıdırlar. Şirkətlərin intellektual, insan, sosial və qarşılıqlı münasibət kapitalı haqqında məlumatlar da daxil olmaqla, həmçinin qeyri-maddi aktivlər haqqında məlumatları açıqlaması önəmlidir.

ESG üzrə hüquqi və normativ baza sahəsində qabaqcıl ölkələrin təcrübələrinin araşdırılmasından alınan nəticələr.

Qeyd olunanlar Aİ-də ESG gündəminin həyata keçirilməsində tam şəkildə əsaslandırılmış vektor müxtəlifliyini əks etdirir. Şirkətin infrastruktur səviyyəsində davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğunluğunu təmin etmək yolu ilə davamlı inkişaf standartlarının modernləşdirilməsi, qeyri-maddi komponentin bu prosesə daxil edilməsi (göründüyü kimi bu, əqli mülkiyyət obyektlərinin yaradılması, kadr potensialının inkişafına qoyulan investisiyalar, davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq işçilərin maarifləndirilməsi və

təlimi, daxili korporativ mübahisələrin həlli və sosial ziddiyyətlərin aradan qaldırılması ilə müvafiq əlaqələr ekosisteminin yaradılması ola bilər) bir sıra müasir problemlərin, o cümlədən iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məsələlərin öhdəsindən gəlməyə imkan verəcəkdir. Müəyyən edilmiş kontekstdə biznes proseslərinin qurulmasına, müxtəlif sosial proseslər çərçivəsində “məsuliyyətli fəaliyyət” prinsiplərinin davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq aydın tələblərlə normativ hüquqi səviyyədə həyata keçirilməsinə “şüurlu” yanaşmalar, ESG standartlarının yaradılmış ekosisteminin subyektlərinin qarşılıqlı əlaqəsini ekoloji təhlükəsizlik, sosial və korporativ davamlı inkişaf məsələləri ətrafında cəmləşdirməyə imkan verəcəkdir.

Aİ-nin nəzərdən keçirilmiş təşəbbüsləri müasir çağırışlar şəraitində mütərəqqi və zəruri görünür. Qeyri-maliyyə məlumatlarının (Aİ-nin anlayışına görə) açıqlanması üçün standartların və qaydaların müəyyənləşdirilməsinin regional səviyyədə baş verməsi regional birliyin iqtisadi, sosial ümumiliyinə və hər şeydən əvvəl müəyyən bir bölgənin inteqrasiya olunmuş əraziləri çərçivəsində iqlim dəyişikliyi ilə əlaqəli problemlərin birgə hərtərəfli həllinə yönəldilməsi baxımından olduqca haqlı və məqsədəuyğun görünür.

Bununla belə, Aİ-nin nəzərdən keçirilən müddəalarında yuxarıda göstəriləyi kimi, davamlı inkişaf sahəsində məlumatların açıqlanması və hesabat verilməsi qaydalarının könüllü, alternativ qavrayışına tez-tez istinad edilir ki, bu da göründüyü kimi münasibətlərin müxtəlif sahələrində davamlı inkişaf üçün ümumi standartların hazırlanması söylərini yoxa çıxarır.

Eyni zamanda, müasir global dünya çağırışları, milli iqtisadiyyatların qarşılıqlı asılılığı, transsərhəd sosial qarşılıqlı əlaqə və müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif yollarla tənzimlənən ekoloji proseslər şəraitində ekoloji, sosial və iqtisadi sahələrdə global problemlərin həllinə yanaşmaların effektiv unifikasiyası məqsədi ilə davamlı inkişaf standartlarının regional unifikasiyası və ESG standartlarının regional səviyyədə işlənilməsi hazırlanması qeyri-kafi tədbirlər kimi görünür.

Eyni zamanda, davamlı inkişaf sahəsində məlumatların açıqlanması tələbləri hələ də təkmilləşdirilir (qeyri-dövlət, regional səviyyədə), şirkətlərin fəaliyyətinin daha dərin aspektlərinə toxunur və münasibətlərin gətdikcə daha çox müxtəlif sahələrinə nüfuz edir. Davamlı inkişaf standartları və göstəriciləri həqiqətən gətdikcə daha çox şirkətin müxtəlif fəaliyyət istiqamətlərini əhatə edə bilər və etməlidir. Burada bu cür uyğunluğu qiymətləndirmək üçün aydın meyarların işlənilməsi və hazırlanmasının, verilən müvafiq məlumatların real risklər, real perspektivlərlə tutuşdurulmasının, açıqlanan məlumatlar, açıqlanan məlumatların miqyası və keyfiyyəti nəzərə alınmaqla şirkətin özünün qiymətləndirilməsinin əhəmiyyətini başa düşmək vacibdir. Belə görünür ki, bu sahədə standartlaşdırma proseslərinin səmərəliliyinə nail olmaq üçün bütün dünyada davamlı inkişaf sahəsində tələblərin pərakəndəliyi səbəbindən biznesin səlahiyyətli dövlət orqanları ilə sıx qarşılıqlı əlaqəsi şəraitində hesabatların tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün maksimum şəffaflığın və effektiv prosedurun təmin edilməsi, davamlı inkişafı stimullaşdıran müvafiq nəzarət fəaliyyətinin əsası kimi dövlət infrastrukturunun yaradılması, daim yenilənən və unifikasiya edilən ESG standartlarına uyğunluq hesabatlarının və göstəricilərinin standartlaşdırılması beynəlxalq və milli hüquqi səviyyədə müzakirə olunan ESG gündəminin əsas məsələləri olmalıdır.

Beləliklə, ESG prinsiplərinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi və davamlı inkişaf münasibətlərinin geniş yayılması üçün bir yurisdiksiyada və beynəlxalq səviyyədə davamlı inkişaf münasibətlərinin tənzimlənməsi standartlarının qurulmasını, habelə

biznes subyektlərinin fəaliyyətinin müvafiq standartlara uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsini əhatə edən standartlaşdırma və uyğunluğun müəyyən edilməsi (müqayisəli metod) kimi xüsusi hüquqi tənzimləmə metodlarının işlənilib hazırlanması və istifadəsi labüddür. Göstərilən metodlar dünyada ESG prinsiplərinin uzlaşdırılması proseslərinin əsasını təşkil edə bilər.

Azərbaycan Sənaye Korporasiyası

ESG meyarlarının tətbiqi konsepsiyası olduqca gənc və eyni zamanda sürətlə inkişaf etməyə davam edən fəaliyyət istiqaməti hesab edilir. Ekologiya, idarəetmə və sosial məsələlər son zamanlar gündəmdə olan mövzulardan biri olaraq öz aktuallığını saxlayır. ESG prinsiplərinin tətbiqinə həm iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələr qoşulur. Belə ki, ESG prinsiplərinin tətbiqində əsas hüquqi və normativ baza Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (bundan sonra – BMT) tərəfindən qəbul edilən aşağıdakı sənədlərdir:

- BMT-nin qlobal müqaviləsinin prinsipləri;
- BMT-nin Baş Assambleyasının 25 sentyabr 2015-ci il tarixli Qətnaməsi;
- BMT tərəfindən qəbul edilən “Biznes və insan hüquqları sahəsində Rəhbər Prinsipləri”.

Buna əlavə olaraq bildiririk ki, ESG prinsiplərinin xarici şirkətlərdə tətbiqi zamanı ISO 26000 (Sosial Məsuliyyət İdarəetmə Sistemi), SA 8000 (Sosial Məsuliyyət İdarəetmə Sistemi), ISO 37001 (Rüşvətxorluğa Qarşı İdarəetmə Sistemi), ISO 14001 (Ətraf Mühitin İdarəetmə Sistemi) və GRİ (Davamlı İnkişaf Sahəsində Hesabat) beynəlxalq standartlardan istifadə edilir. Bu arayışda Avropa İttifaqına daxil olan üzv ölkələrdə, Böyük Britaniya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Yaponiyada ESG prinsiplərinin tətbiqində əsas götürülmüş hüquqi və normativ baza araşdırılmışdır.

Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə

1. Avropa Parlamenti və Şurasının 27 noyabr 2019-cu il tarixli 2019/2088 nömrəli Qərarı. Bu Qərar ilə “Maliyyə xidmətləri sektorunda davamlı inkişaf barəsində məlumatların açıqlanması Qaydaları” (“Dayanıqlı Maliyyənin Açıqlanması Qaydaları”) təsdiq edilmişdir. Qaydaların əsas məqsədi investisiyalar barədə məlumatların açıqlanmasının şəffaflığının artırılmaqla yanaşı maliyyə sektorunda davranış qaydalarının tənzimlənməsidir. Qaydalar “greenwashing” hallarının qarşısını alan, məsuliyyətli və davamlı investisiyaları təşviq edəcək bir vasitə kimi tətbiq edilir.

2. Avropa Parlamenti və Şurasının 18 iyun 2020-ci il tarixli 2020/852 nömrəli Qərarı. Bu Qərar ilə “Davamlı investisiyaların asanlaşdırılması üçün əsasların yaradılması haqqında Qaydalar” (“Taksonomiya Qaydaları”) təsdiq edilmiş və Dayanıqlı Maliyyənin Açıqlanması Qaydalarına dəyişiklik edilmişdir. Burada iqtisadi fəaliyyətin ekologiya baxımından dayanıqlı olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün meyarlar əks etdirilmiş və investisiyaların ekologiya baxımından dayanıqlılığının dərəcəsini göstərir. Qaydalar “Avropanın yaşıl yolu”nun dəstəklənməsi, “yaşıl” və dayanıqlı layihələrə, investisiyalara töhfə verən əsas qanunvericilik aktıdır.

3. Avropa İttifaqının səlahiyyətlendirilmiş Komissiyasının (EU) 2021/2139 nömrəli 4 iyun 2021-ci il tarixli Qərarı. Bu Qərar ilə Taksonomiya Qaydalarını tamamlayan və iqtisadi fəaliyyətin iqlim dəyişikliyinə nəticələrinin yumuşaldılması və ya iqlim dəyişikliyinə adaptasiya olmasına əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verən şərtlər və digər iqtisadi hədəflərə

zərər göstərilməsi üzrə texniki meyarlar müəyyən edilmişdir. Qaydalar digər ekoloji məsələlərin tənzimlənməsinə yönəldilib, o cümlədən su və dəniz ehtiyatlarının davamlı istifadəsi və mühafizəsi; dairəvi iqtisadiyyata keçid, çirklənmənin qarşısının alınması və ona nəzarət; biomüxtəlifliyin və ekosistemlərin qorunması və bərpası.

4. Avropa Parlamenti və Şurasının 30 iyun 2021-ci il tarixli 2021/1119 nömrəli Qərarı. Bu Qaydalar ilə "İqlim neytrallığına nail olmaq üçün əsasların yaradılması barədə Qaydalar" təsdiq edilmişdir və 401/2009 (Aİ) və (Aİ) 2018/1999 sayılı Qaydalara dəyişikliklər edilmişdir ("Avropa İqlim Qanunu"). 2021-ci ilin aprelində Aİ Komissiyası Avropa İqlim Qanunu ilə bağlı müvəqqəti razılaşma əldə etdi. Bu Qanun Avropa İttifaqının 2050-ci ilə qədər iqlim neytrallığına nail olmaq və 1990-cı il səviyyəsi ilə müqayisədə 2030-cu ilə qədər xalis istixana qazı emissiyalarını ən azı 55% azaltmaq öhdəliyini müəyyən etmişdir.

5. Avropa Parlamenti və Şurasının 14 dekabr 2022-ci il tarixli 2022/2464 nömrəli Qərarı. Bu Qərar ilə "Korporativ Davamlılıq Hesabatlılığı ilə bağlı olan 537/2014 sayılı Qaydalara (Aİ), 2004/109/EC sayılı Direktivə, 2006/43/EC sayılı Direktivə və 2013/34/EU sayılı Direktivə dəyişiklik edən Direktiv" ("Davamlı inkişaf sahəsində Korporativ Hesabatlılıq barədə Direktiv") təsdiq edilmişdir. Bu Direktivin tətbiqi 2024-cü ildən başlayaraq mərhələli şəkildə baş tutacaq, həmçinin şirkətlər və sahibkarlar tərəfindən ətraf mühit və iqlim dəyişməsi barədə hesabat ilə yanaşı onların fəaliyyəti çərçivəsində sosial məsələlərə yanaşma, idarəetmə məsələləri, habelə şirkət və sahibkarların fəaliyyəti nəticəsində yaranan və yarana biləcək təsirlər barədə hesabat verilməlidir.

Böyük Britaniyada

1. Böyük Britaniyanın Maliyyə Hesabatlılığı Şurası tərəfindən 2018-ci ildə qəbul edilmiş Böyük Britaniya Korporativ İdarəetmə Məcəlləsi. Bu Məcəllə korporativ idarəetmə prinsiplərinin məcmusunu özündə əks etdirir.

2. Böyük Britaniya Parlamenti 2006-cı il tarixində Şirkətlər haqqında Aktı ("Şirkətlər Aktı") təsdiq etmişdir. Bu Akt hüquqi şəxslərin yaradılmasının və fəaliyyət göstərməsinin qaydalarını tənzimləyir, habelə direktorların vəzifələrini, o cümlədən direktorların, onların işçilərinin maraqlarını, işgüzar əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyini, şirkətin fəaliyyətinin cəmiyyətə, ətraf mühitə təsirini və yüksək biznes standartlarına görə nüfuzunu nəzərə almağı tələb edir.

3. Böyük Britaniya Parlamentinin 06 avqust 2013-cü il tarixli 1981 nömrəli qərarı ilə İri və Orta Şirkət və Qruplar (Uçot və Hesabat) Qaydaları 2013 təsdiq edilmişdir. Bu Qaydalara uyğun olaraq iri və orta şirkətlərdən illik strateji hesabatın dərc edilməsi tələb edilir. Hesabata biznesin ətraf mühitə təsiri, işçilər haqqında məlumat, sosial problemlər, icma problemləri və insan hüquqları, eləcə də ESG ilə bağlı digər məsələlər haqqında məlumat daxil edilməlidir.

4. Böyük Britaniya Parlamenti tərəfindən 2008-ci ildə təsdiq edilmiş İqlim Dəyişikliyi barədə Qanun. Bu Qanun 1997-ci il dekabrın 11-də Yaponiyanın Kioto şəhərində qəbul edilmiş Kioto protokolunun məqsədlərinə nail olmaq, o cümlədən təhlükəli iqlim dəyişikliyinə qarşısını almaq, xüsusən də istixana qazı üçün xalis karbon hesabının 2050-ci ilə qədər 1990-cı ildəki ilkin göstəricidən ən azı 100% aşağı olmasını təmin etməyi tələb edir. Qanunun icrası üçün Böyük Britaniya hökuməti tərəfindən iqlim dəyişikliyi üzrə müstəqil komitə yaradılmışdır.

5. Böyük Britaniya Parlamentinin 17 yanvar 2022-ci il tarixli 31 nömrəli qərarı ilə Şirkətlərin (Strateji Hesabat) (İqlim Maliyyə Açıqlaması) Qaydaları 2022 təsdiq edilmişdir.

Bu Qaydalara əsasən meyarlara cavab verən bütün şirkətlərdən iqlimlə bağlı maliyyə riskləri haqqında məlumatı öz strateji hesabatlarına daxil etmək tələb edilir.

6. Böyük Britaniya Parlamentinin 17 yanvar 2022-ci il tarixli 46 nömrəli qərarı Məhdud Məsuliyyətli Tərəfdaşlıq (İqlim Maliyyə Açıqlaması) Qaydaları 2022 təsdiq edilmişdir. Bu Qaydalara əsasən meyarlara cavab verən bütün məhdud məsuliyyətli tərəfdaşlıqlardan - şirkətlərdən iqlimlə bağlı maliyyə riskləri haqqında məlumatı öz strateji hesabatlarına daxil etmək tələb edilir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında

Amerika Birləşmiş Ştatlarında ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ESG) sahəsində açıqlamalar dövlət səviyyəsində tənzimlənmiş və şirkətlərin öz mülahizələrinə əsasən könüllü qaydada həyata keçirilir.

ABŞ-da Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyası (SEC), Əməyin Təhlükəsizliyi və Sağlamlığı İdarəsi (OSHA) və Əmək Departamenti (DOL) ESG sahəsində tənzimləyici qurumlar kimi çıxış edirlər. Ətraf mühit məsələləri üzrə isə Ətraf Mühitin Mühafizəsi Agentliyi (EPA) fəaliyyət göstərir.

ESG sahəsində qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlara aşağıdakıları aid etmək olar.

1. 1933-cü il tarixli ABŞ Qiymətli Kağızlar haqqında Akt. Bu Akta əsasən, açıq bazarda səhm təklif etmək istəyən publik və digər şirkətlər müəyyən maliyyə məlumatlarını nəzərdən keçirmək üçün SEC-ə açıqlamalıdırlar.

2. 2021-ci ilin oktyabr ayında özəl sektor işçilərinin mükafatlandırma planlarını tənzimləyən İşçilərin Pensiya Gəlirlərinin Təminatı barədə Qanun (ERISA) qəbul edilmişdir. Bu Qanun özəl sektorun işçiləri üçün pensiya planlarının hazırlanmasına dair minimum standartları müəyyən edir. Qanun pensiya fondlarına investisiyanın qoyulması barədə qərarlar qəbul edərkən ESG məsələlərini nəzərə alması kimi prinsipləri özündə əks etdirir. Bu qanuna əsasən bir neçə ştat tərəfindən, o cümlədən Kaliforniya, Konnektikut, İllinoys, Nyu-Cersi, Nyu-York, Oreqon və Vaşinqton davamlı investisiyaları inkişaf etdirmək üçün pensiya qanunvericiliyinin təkmilləşdirməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirməsinə başlamışdır.

- Ətraf mühitin qorunması istiqamətində aşağıdakı normativ aktlar qəbul edilmişdir:
- Təmiz Hava Aktı (CAA);
- Təmiz Su Aktı (CWA);
- Təhlükəsiz İcməli Su Aktı;
- Resursların Qorunması və Bərpası Aktı (RCRA);
- Ətraf Mühitin Mühafizəsi, Kompensasiya və Məsuliyyət Aktı (CERCLA, həmçinin Superfund kimi tanınır);
- Neftdən Çirklənmə Qanunu (neft dağılmalarının qarşısının alınması və aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur).

Yaponiyada

Yaponiyada ESG investisiya/maliyyələşdirmə, ESG məlumatlarının açıqlaması və ya ESG biznes əməliyyatlarını birbaşa tənzimləyən qayda və bu sahədə hər hansı qanunvericilik bazası mövcud deyildir. ESG-nin hər bir komponenti bəzi qanun və qaydalarla, yəni ətraf mühitlə bağlı məsələlər (məsələn, Qlobal İstiləşməyə Qarşı Tədbirlərin Təşviqi haqqında Akt və Elektrik Enerjisi Təşkilatları tərəfindən Bərpa Olunan Enerji Mənbələrindən Elektrik Enerjisinin İstifadəsinin Təşviqi üzrə Xüsusi Tədbirlər

haqqında Akt) həll olunsa da, sosial məsələlər (məsələn, Qadınların İş yerlərində iştirakının və irəliləyişinin təşviqi haqqında Akt və Aynu Mədəniyyətinin Təşviqi və Aynu Ənənəsi haqqında Biliyin Yayılması və Maarifləndirilməsi haqqında Akt və s.) və korporativ idarəetmə məsələləri (məsələn, Şirkətlər barədə Akt) - ESG anlayışı Yaponiya qanunvericiliyində öz əksini tapmamışdır.

Yaponiyanın ESG sahəsinə aid olan əsas normativ aktları Tokio Fond Birjası tərəfindən 01 iyun 2018-ci il tarixində qəbul edilmiş Korporativ İdarəetmə Məcəlləsi (KİM) adlı sənəddir. Bu Məcəllə korporativ idarəetmənin əsas prinsiplərini özündə əks etdirir. Bu prinsiplər Birjanın siyahı qaydalarına daxil edilmiş və Yaponiyada korporativ idarəetməni təşviq etmək məqsədini daşıyır.

ESG məlumatlarının açıqlanması sahəsində Maliyyə alətləri və Mübadiləsi Aktı və Şirkətlər barədə Akt tətbiq olunur. Bu Aktlara uyğun olaraq şirkət və korporasiyalardan investorların cəlb edilməsi üçün müvafiq məlumatların açıqlanması tələb olunur. Bu məlumatlara aiddir:

- korporativ idarəetmə üçün siyasət və strategiya;
- direktorların mükafatlandırılması proqramının izahı;
- çarpaz səhmdarlığın əsaslandırılmasının izahı;
- korporativ idarəetmə ilə bağlı daha ətraflı məlumat.

Yaponiyada ESG sahəsinə tam əhatə edən qanunvericilik bazası olmasa da, yerli şirkətlər tərəfindən könüllü olaraq aşağıdakı istiqamətlər üzrə işlər görülür:

- i. enerji mənbələrinin bərpa olunan enerjiyə yönləndirilməsi (məsələn, RE100 təşəbbüsünə qoşulmaq);
- ii. ofislərdə/fabriklərdə daha çox enerji səmərəliliyinə nail olmaq;
- iii. sosial rifaha töhfə verən məhsul və xidmətlərin təmin edilməsi (məsələn, zərər çəkmiş sahələri dəstəkləmək üçün məhsulların/xidmətlərin təqdim edilməsi);
- iv. İdarə Heyətinin üzvləri və ya inzibati vəzifələrdə daha çox müxtəliflik (məsələn, daha çox qadın direktorların/zabitlərin təyin edilməsi).
- v. daha yaxşı iş mühitinin təşviqi (məsələn, iş vaxtının azaldılması, məsafədən işə üstünlüyün verilməsi).

1.5. ESG sahəsində müəssisələr daxilində prosedurların və siyasətlərin hazırlanması üzrə beynəlxalq təcrübə

Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi

ESG sahəsində müəssisələr daxilində prosedurların və siyasətlərin hazırlanması üzrə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və nəticələri barədə.

Ekoloji, sosial və idarəetmə (bundan sonra – ESG) biznesin idarə edilməsi sahəsində yeni və sürətlə inkişaf edən istiqamətdir.

ESG prinsipləri çərçivəsində effektiv siyasətin müəyyən edilməsi müəssisələrdə idarəetmənin təkmilləşməsi və yeni investorların cəlb olunması üçün vacib meyarlardan biridir. “KPMG” şirkəti tərəfindən 2020-ci ildə nəşr edilmiş araşdırmaya əsasən, dünyanın 250 ən böyük şirkətlərinin 96 faizi ESG prinsiplərini daxili idarəetmədə tətbiq edir və bununla bağlı müvafiq hesabatlar dərc edir.

Dayanıqlı inkişaf və ESG sahəsində korporativ strateji sənədlərin iki əsas növü mövcuddur:

1. Siyasət;
2. Stratejiya.

Bu sənədlərin məqsədləri fərqlidir. Belə ki, **siyasət** sənədi dedikdə, şirkətin fəaliyyət prinsiplərini və qaydalarını, ümumi məqsəd və vəzifələrini (əsasən keyfiyyət), idarəetmə quruluşunu və məsul tərəflərin əsas vəzifələrini özündə cəmləşdirən sənəd başa düşülür. Digər sözlərlə, siyasət şirkətin mütəxəssislərinə müvafiq qərarlar qəbul etməyə və ya müəyyən bir vəziyyətdə hərəkət etməyə kömək edən rəhbər prinsipləri ehtiva edir və bununla daxilə praktikaların və yanaşmaların vahidliyini təmin edir. Stratejiya dedikdə isə şirkətin müəyyən bir dövr üçün fəaliyyət planı başa düşülür. Bu növ sənədlərə artıq təcridatlı məqsədlər, prioritetlər, konkret fəaliyyət istiqamətləri, metodlar, sözügedən məqsədlərə nail olmaq üçün lazımi resurslar və son icra tarixləri daxil edilir.

Stratejiya və siyasətin əsas fərqi bu iki sənədin məqsədlərinin fərqli olmasındadır. Belə ki, stratejiya konkret məqsədlərə nail olmaq üçün fəaliyyət planını müəyyən edir, siyasət isə müvafiq məqsədə çatmaq üçün şirkət üçün zəruri olan qaydaları və prinsipləri əks etdirir.

Bu strateji sənədlər arasındakı əsas fərqlər aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

	Siyasət	Stratejiya
<i>Məğzi</i>	Şirkət mütəxəssislərinə müvafiq qərarlar qəbul etməyə və ya konkret vəziyyətdə hərəkət etməyə kömək edən prinsiplər	Fəaliyyət, dəyişiklik, inkişaf planı
<i>Fəaliyyət müddəti</i>	Mövcud deyil. Uzun müddət ərzində əhəmiyyətli dəyişikliklər olmadan istifadə oluna bilər	Müəyyən bir müddət üçün təsdiq olunur
<i>İctimai xarakter</i>	Çox vaxt sənəd daxili və xarici maraqlı tərəflər (steykholderlər) üçün təqdim olunur və şirkətin veb saytında dərc olunur	İctimaiyyətə açıqlana bilər və şirkətin veb saytında dərc edilə bilər, lakin bir çox hallarda sənədin xarici maraqlı tərəflərə (steykholderlərə) açıqlanmayan daha ətraflı bir hissəsi mövcuddur

Bəzi suallar üzrə:

	Siyasət	Stratejiya
<i>Məqsəd və vəzifələr</i>	Ümumi, daha çox keyfiyyət yönümlü, konkret müddət nəzərdə tutulmur	Keyfiyyət və kəmiyyət əhəmiyyətli, konkret müddət nəzərdə tutulur
<i>Fəaliyyət prinsipləri</i>	Mövcuddur	Mövcud deyil
<i>İdarəetmə strukturu və məsuliyyətin bölüşdürülməsi</i>	Mövcuddur	Mövcud deyil

Tədbirlər	Tədbirlərin növləri və kateqoriyaları	Konkret tədbirlər və müəyyən olunmuş müddətlər (məsul şəxslərin siyahısı göstərməklə)
-----------	---------------------------------------	---

Qeyd olunmalıdır ki, dayanıqlı inkişaf və ESG sahəsində olan mövcud təcrübə göstərir ki, bu fərqlərə hər zaman riayət olunmur: məsələn, bəzi strategiyalar prinsiplərin, idarəetmə strukturlarının ətraflı təsvirlərini, bəzi siyasətlər isə konkret məqsədləri və fəaliyyətləri ehtiva edə bilər.

- Bununla yanaşı, bir sıra böyük şirkətlər eyni vaxtda dayanıqlı inkişaf sahəsində həm siyasət, həm də strategiya qəbul edir və tətbiq edir. Şirkətin strateji dayanıqlılıq və ESG sənədlərinin məqsədlərinə münasibətdə aşağıdakı xüsusiyyətləri qeyd etmək olar: şirkətin fəaliyyət istiqamətləri üzrə yanaşmanın qurulması və sistemləşdirilməsi;
- şirkətin daxilində vahid yanaşmanın təmin edilməsi və qərarların qəbulunun asanlaşdırılması məqsədilə daxili maraqlı tərəflərinin əsas prinsiplər və qaydalar barədə məlumatlandırılması;
- şirkətin fəaliyyətinin şəffaflığının təmin edilməsi məqsədilə xarici maraqlı tərəflərin məlumatlandırılması
- dayanıqlı inkişaf üzrə idarəetmə strukturunun müəyyən olunması;
- həm şirkət, həm də maraqlı tərəflər üçün dayanıqlı inkişaf və ESG sahəsində fəaliyyətin ən mühüm aspektlərinin prioritetləşdirilməsi; dayanıqlı inkişaf sahəsində məqsədlərin və onlara nail olma üsullarının müəyyənləşdirilməsi;
- Nüfuzlu ESG reytinglərinin əldə edilməsi üçün zəruri amillərdən biridir.

Bugünkü günə dayanıqlı inkişaf sahəsində siyasətin işlənilib hazırlanması üçün universal metodologiya mövcud deyil və hər bir təşkilat sənədin konsepsiyasını, strukturunu və əhatə dairəsini müstəqil şəkildə müəyyən edir.

Əksər hallarda şirkətin siyasəti dayanıqlı inkişaf və ESG sahəsində fəaliyyətin məqsədlərini, prinsiplərini və istiqamətlərini müəyyən edir, həmçinin maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqəni müəyyənləşdirir. Eyni zamanda, bəzi şirkətlər qəbul etdikləri siyasəti risklər, idarəetmə sistemi, dayanıqlı inkişaf sahəsində hesabatlar və ESG kimi hissələrə bölür. Habelə, həmin siyasətdə şirkətin konkret fəaliyyət istiqamətinə aid bölmələr də (məsələn, məsuliyyətli maliyyələşdirmə və investisiya prinsipləri) öz əksini tapa bilər.

Bir qayda olaraq, tipik dayanıqlı inkişaf siyasəti aşağıdakı bölmələri ehtiva edir:

- Giriş

Şirkət və onun dayanıqlı inkişafa yanaşması haqqında məlumatları əks edir.

- Terminlər, abreviaturalar və əsas anlayışlar
- Ümumi müddəalar

Qeyd olunanlarla yanaşı, burada sənədin məqsədi, əhatə dairəsi və şirkətin digər daxili sənədləri ilə əlaqəsi, siyasətin hazırlandığı normativ istinadlar və təşəbbüslər də göstərilir.

- Fəaliyyət prinsipləri

Dayanıqlı inkişaf sahəsində əsas fəaliyyət istiqamətləri.

- Dayanıqlı inkişaf sahəsində əsas məqsəd və vəzifələr
- BMT tərəfindən qəbul olunmuş Dayanıqlı inkişaf məqsədlərinin tətbiqi

- Maraqlı tərəflər ilə əməkdaşlıq

Bu hissədə maraqlı tərəflərin əsas qrupları və onlarla qarşılıqlı əlaqə prinsipləri və mexanizmləri göstərilir.

- Dayanıqlı inkişaf sahəsində idarəetmə strukturu

Siyasətin bu hissəsində şirkətdə dayanıqlı inkişaf gündəminə (və siyasətin həyata keçirilməsinə) cavabdeh olan məsul bölmələr göstərilir.

- Monitoring və hesabat

Sözügədən hissədə idarəetmə sistemlərinin effektivliyinin monitoringi, dayanıqlı inkişaf siyasətinin icrası və dayanıqlı inkişaf fəaliyyətinin açıqlanması qaydası barədə məlumatları əks olunur.

- Siyasətin formalaşdırılması qaydası

Qeyd olunmalıdır ki, bir çox şirkət dayanıqlı inkişaf sahəsində strategiyasını dərc etmir. Əksər hallarda strategiya ayrı sənəd kimi qəbul edilmir, şirkətin mövcud strategiyasına ayrı hissə kimi əlavə edilir.

Dayanıqlı inkişaf və ESG sahəsində olan strategiyaların aşağıdakı xüsusiyyətləri vardır:

- Fəaliyyət müddəti

Dayanıqlı inkişaf və ESG strategiyası bir qayda olaraq, şirkətin ümumi inkişaf strategiyası ilə beş ildən çox olmayan müddət dövründə əlaqələndirilir.

- BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (bundan sonra – DİM)

Bir çox hallarda böyük şirkətlər dayanıqlılıq və ESG strateji hədəflərini BMT-nin DİM-ləri ilə əlaqələndirirlər və bununla da verdikləri töhfəyə xüsusi diqqət yetirirlər.

- Prioritet fəaliyyət sahələri və müvafiq məqsədlər

Strategiya çərçivəsində məqsədlərin formalaşdırılmasının özəlliyi, ilk növbədə, gözlənilən nailiyyət ilini və məsul şəxsləri göstərməklə məqsədlərin və müvafiq vəzifələrin kəmiyyətə müəyyən edilməsindən ibarətdir.

- Risklərin idarə olunması

Bir çox şirkətin dayanıqlı inkişaf strategiyalarına risklərin idarə edilməsi sistemi ilə bağlı suallar aid edilir. ESG strategiyasının hazırlanması zamanı şirkət üçün yeni risk qrupları yaranır: məsələn, ətraf mühitin qorunması sahəsində qeyri-maliyyə risklər, sosial və idarəetmə riskləri və sair.

Ümumilikdə, ESG sahəsi üzrə ekspertlər müvafiq siyasətin formalaşdırılması üçün bir neçə addım müəyyən edirlər:

1. Müəssisənin fəaliyyət istiqamətləri üzrə ən yaxşı təcrübənin öyrənilməsi.

Fərqli sektorlarda ESG prinsiplərinin tətbiqi prosesi müxtəlif mərhələlərdədir və bu səbəbdən fərqli sahələrdə fərqli ESG prioritetləri müəyyən oluna bilər. Məsələn, enerji sektorundakı müəssisələr adətən ətraf mühitə olan təsirlərinə daha çox diqqət yetirirlər. Qeyd olunanlardan bu nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir müəssisə məhz öz sahəsi üzrə fəaliyyət göstərən şirkətlərin ESG təcrübəsini araşdırmalıdır.

2. Daxili və xarici maraqlı tərəflərlə fikir mübadiləsinin aparılması. ESG siyasətinin hazırlanması zamanı müşahidə şuralarının üzvləri və idarə heyətinin üzvlərinin rəy və təklifləri ilə yanaşı, digər maraqlı tərəflərin də (məs. işçilər, institusional investorlar, müştərilər, təchizatçılar və s.) rəylərinin və təkliflərinin nəzərə alınması məqsədemüvafiqdir. Bu halda daha çevik ESG siyasətinin yaradılması mümkündür.

3. ESG məsələlərinin əhəmiyyətliyinin qiymətləndirilməsi. İlk iki mərhələdə toplanılmış məlumatlar əsas hədəflərin müəyyən edilməsi üçün istifadə edilməlidir.

Burada həm sahənin müasir çağırışları, həm də maraqlı tərəflərin rəy və təklifləri nəzərə alınmalıdır.

4. ESG siyasətinin tətbiqinin qiymətləndirilməsi üçün müvafiq mexanizmin yaradılması. Siyasətdə göstəriləcək ESG amillərinə dair müəssisənin cari keyfiyyət göstəriciləri, siyasətləri, təcrübələri və statistik məlumatları sənədləşdirilməlidir. Bu addım tətbiq olunan siyasət nəticəsində müəssisənin ESG sahəsində irəliləyişini qiymətləndirmək üçün başlanğıc nöqtəsi kimi xidmət edəcəkdir. Eyni zamanda, siyasətdə ESG prinsiplərinin tətbiqi üzrə müəssisə üçün keyfiyyət göstəriciləri müəyyən olunmalıdır.

5. ESG siyasətinin tətbiqinə dair hesabatlılıq sisteminin yaradılması. ESG siyasəti haqqında hesabatlar bu sahədə lider hesab olunan Apple, Worthington Industries, Microsoft, MasterCard kimi böyük şirkətlər tərəfindən mütəmadi olaraq dərc olunur. Bir çox müəssisə investorların cəlb edilməsi məqsədilə fərqli hesabatlılıq sistemlərindən istifadə edir. Hesabatlılıq çərçivəsinin düzgün müəyyən edilməsi ESG siyasətinin hazırlanmasında ən vacib amildir.

“Governance & Accountability Institute” təşkilatının apardığı araşdırma nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, hesabat verən şirkətlərin 70 faizi Qlobal Hesabat Təşəbbüsü (Global Reporting Initiative – GRI), Dayanıqlı inkişaf Mühasibat Standartları Şurası (Sustainability Accounting Standards Board – SASB) və Maliyyə Sabitliyi Şurasının iqlimlə bağlı maliyyə açıqlamaları üzrə İşçi Qrupu (Financial Stability Board’s Task Force on Climate-related Financial Disclosures – TCFD) kimi təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış standartlara əsaslanır. Formalaşmış təcrübə bunu göstərir ki, yekun hesabatlar ildə bir dəfə dərc olunur, lakin şirkətlərin müşahidə şurasının və ya idarə heyətinin tapşırığı əsasında ESG üzrə hesabatların sayı artırıla bilər.

6. ESG siyasətinin mütəmadi olaraq yenilənməsi və təkmilləşdirilməsi. Nəzərə alınmalıdır ki, bazarın ehtiyaclarından, normativ-hüquqi aktlardan, səhmdarların təkliflərindən və digər amillərdən asılı olaraq müəssisənin ESG siyasəti çevik olmalıdır. ESG siyasətinin effektiv olmasının təmin edilməsi, lazımi yenilliklərin tətbiq edilməsi, habelə zəif cəhətlərin müəyyən edilməsi məqsədilə siyasətə mütəmadi olaraq dəyişikliklər edilməlidir.

Qeyd olunmalıdır ki, bir çox şirkət tərəfindən ESG siyasəti açıq mənbələrdə yerləşdirilir. Bunun səbəbi investorların müəssisələrin ESG siyasətinə xüsusi diqqət ilə yanaşmasıdır.

Beynəlxalq təcrübə bunu göstərir ki, siyasət və strategiya ilə yanaşı, şirkətlərdə ümumi ESG prinsipləri ilə bağlı daxili tənzimləmə də mövcuddur. Daxili prosedurlarda ilk növbədə ESG prinsiplərinin tətbiqi mexanizmi və maraqlı tərəflərin (steykholderlərin) hüquqları və öhdəlikləri öz əksini tapmalı, habelə müəssisənin ESG prinsiplərin tətbiqinə nəzarət mexanizmi və hesabatlılıq sistemi ehtiva olunmalıdır.

Müəssisələrin müşahidə şuraları tərəfindən təsdiq ediləcək prosedurdə hər bir ESG komponenti üzrə məsul şəxs müəyyən edilməlidir. Böyük şirkətlərdə ESG siyasətinin tətbiqinə nəzarət məqsədilə Dayanıqlılıq Siyasəti üzrə İcraçı Direktor təyin edilə bilər (məs. J.P. Morgan şirkətində belə vəzifə mövcuddur). Digər şirkətlərdə isə nəzarət funksiyasını Baş İcraçı Direktor və ya Baş Daxili Auditor həyata keçirir.

Qeyd olunmalıdır ki, ESG məsələləri ilə bağlı xarici şirkətlərdə xüsusi diqqət daxili audit institutuna ayrılır. Daxili audit institutunun əsas məqsədi inkişafa və səmərəliliyin yüksəldilməsinə yönəldilmiş risklərin idarə olunması, nəzarət və idarəetmənin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və bununla bağlı məsləhətlərin verilməsidir ki, bu da bu

idarəetmə orqanının ESG siyasətinin düzgün tətbiq edilməsində və müvafiq hesabatlarının hazırlanmasında rolunu vacib edir. Daxili audit ESG tədbirlərinin müəssisə üçün əhəmiyyətli olub-olmadığını və investorlar, müştərilər və digər maraqlı tərəflərin gözləntilərinə uyğun olub-olmadığını müəyyən edə bilər.

Daxili Auditorlar İnstitutunun dərc etdiyi tövsiyələrə əsasən ESG sahəsində daxili audit orqanının fəaliyyətini iki istiqamətə bölmək məqsədəuyğun olar: zəmanət funksiyası və məsləhətverici funksiyalar.

Zəmanət (Assurance). Müəssisənin daxili audit xidməti ESG hesabatlarına dair aşağıdakı zəmanətləri təmin etməlidir:

- Hesabatlılıq meyarlarının dəqiqliyinin, məğzinin və uyğunluğunun təhlil olunması: Bütün ictimai ESG hesabatlarında müəssisənin ESG söylərini dəqiq əks etdirən məlumatların mövcud olması vacibdir.

- Maliyyə hesabatlarının və ESG hesabatlarının qarşılıqlı təhlilinin həyata keçirilməsi: Belə ki, müəssisənin ESG və maliyyə hesabatları arasında yarana biləcək hər-hansı bir uyğunsuzluq potensial investorlar tərəfindən neqativ göstərici kimi dəyərləndirilə bilər. Bu səbəbdən bu hesabatlar arasında yarana biləcək ziddiyyətlər daxili audit tərəfindən aradan qaldırılmalıdır.

- ESG hesabatlarına dair əhəmiyyətlik və ya risk qiymətləndirilməsinin (materiality or risk assessments) həyata keçirilməsi;

- ESG siyasətinə dair məsələlərin mütəmadi audit planına daxil edilməsi.

Tövsiyələrin verilməsi (Advisory). Daxili audit institutunun məsləhətverici funksiyasını nəzərə alaraq, bu sahədə aşağıdakı addımlar müəssisənin daxili prosedurlarında ehtiva oluna bilər:

- ESG siyasəti çərçivəsində daxili nəzarət tədbirlərinin gücləndirilməsinə dair tövsiyələrin hazırlanması;

- Müəssisə daxilində müvafiq ESG söylərini əks etdirən məlumat növlərinə dair rəylərin verilməsi;

- ESG idarəetməsi sahəsində rəy və təkliflərin verilməsi.

Beləliklə, daxili auditin fəaliyyətinin düzgün qurulması müəssisənin tətbiq edəcəyi ESG siyasətinin ən vacib amillərindən olmalıdır.

ESG prinsiplərinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi və dayanıqlı inkişaf münasibətlərinin müəssisələrdə effektiv tətbiqi üçün düzgün siyasət, strategiya və onlara aid prosedurlar qurulmalı, ESG ilə bağlı risklər dəyərləndirilməli, müvafiq qiymətləndirmə sistemi yaradılmalı, habelə investorların cəlb edilməsi üçün beynəlxalq standartlara uyğun hesabatlar dərc edilməlidir. Belə addımların vaxtında və ən yüksək təcrübəyə əsasən həyata keçirilməsi şübhəsiz ki, Azərbaycanda ESG prinsiplərinin tətbiqi prosesinin düzgün qurulmasına töhfə verə bilər.

Azərbaycan Sənaye Korporasiyası

Beynəlxalq təcrübədə müəssisələr ESG sahəsində korporativ idarəetmə, sosial məsuliyyət və ətraf mühit siyasəti sənədlərini qəbul edirlər. Müəssisələr tərəfindən bu siyasətlərin formalaşdırılması ESG prinsiplərinin tətbiqinə əsaslanır. Bu arayışda qeyd edilən siyasətlər formalaşdırılarkən tərəfimizdən "Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi"nin ESG üzrə hüquqi və normativ baza sahəsində qabaqcıl ölkələrin

təcrübələrinin araşdırılması və nəticələri üzrə hazırlanmış arayışda göstərilən normativ hüquqi baza və standartların normaları istifadə edilmişdir.

Belə ki, ESG sahəsində müəssisələrə daxili prosedur və siyasətlər hazırlanarkən aşağıdakı prinsiplərin daxil edilməsi təklif edilir:

Korporativ idarəetmə siyasətinə:

1. Müəssisə tərəfindən qüvvədə olan qanunvericiliyin tələblərinə və vergi siyasətinə ciddi riayət edilməsi (müəssisə dövlət qurumları ilə əməkdaşlığa açıqdır, açıq və konstruktiv dialoqlara hazırdır, uzunmüddətli əlaqələrin qurulması ilə şirkətin reputasiyasının artırılmasını təşviq edir);

2. Korrupsiya hüquqpozmaları hallarının və iqtisadi fəaliyyət sahəsində cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması üçün qanunvericiliyin tələblərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi;

3. Səhmdarlar və investorlar qarşısında iqtisadi öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi;

4. Daxili artım siyasəti kimi elan edilmiş məsul vakant vəzifələrə prioritet olaraq müəssisədaxili namizədlərin karyera pilləsi üzrə artımı məsələlərinə baxılması;

5. Əməkdaşların şəxsi inkişafı üçün onların fəaliyyət göstəricilərinin effektivliyinin dəqiq sisteminin yaradılması ilə bütün müəssisə işçiləri üçün şəffaflığın təmin edilməsi;

6. Müəssisənin əməkdaşlarında dayanıqlı biliyin və məsuliyyətli yanaşmanın formalaşması üçün strateji məsələlərin müzakirəsinə cəlb edilməsi;

7. Müxtəlif səviyyəli dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələr hesabına müəssisənin strategiyasını formalaşdırarkən dövlətin strategiyasının inkişaf etdirilməsi.

Korporativ sosial məsuliyyət siyasətinə:

1. Əməkdaşlar münasibətdə:

1.1. Bütün əməkdaşlar arasında bərabər peşəkar və şəxsi inkişaf, habelə sağlam həyat tərzinin yaradılmasının təmin edilməsi üçün şəraitin yaradılması;

1.2. Əmək münasibətlərində vətəndaşlığına, cinsinə, irqinə, dininə, milliyyətinə, dilinə, yaşayış yerinə, əmlak vəziyyətinə, ictimai-sosial mənşəyinə, yaşına, ailə vəziyyətinə, əqidəsinə, siyasi baxışlarına, həmkarlar ittifaqlarına və ya başqa ictimai birliklərə mənsubiyyətinə, qulluq mövqeyinə, həmçinin işçinin işgüzar keyfiyyətləri, peşəkarlıq səriştəsi, əməyinin nəticələri ilə bağlı olmayan digər amillərə görə işçilər arasında hər hansı ayrı-seçkiliyə yol verilməsi, həmin amillər zəminində bilavasitə və ya dolayısı ilə imtiyazların və güzəştlərin müəyyən edilməsi, habelə hüquqlarının məhdudlaşdırılmasının qadağan edilməsi;

1.3. Bütün əməkdaşlara tələb edilən şəraitin yaradılması, davamlı olaraq yaxşılaşdırılması və həmin şəraitin müəyyən edilmiş səviyyədə saxlanılmasına nəzarətin təmin edilməsi;

1.4. Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi sahəsində bütün əməkdaşların məlumatlandırılması üçün müntəzəm təlimlərin təşkil edilməsi;

1.5. Tələbələrin, o cümlədən fəhlə peşələri üzrə təcrübələrin təşkilində iştirak etməklə ixtisaslaşmış təhsil müəssisələri ilə birgə layihələrin həyata keçirilməsi, o cümlədən əlavə iş yerlərinin açılması ilə məzunların təyinat üzrə müəssisəyə işə cəlb edilməsi;

1.6. Əməkdaşların peşə səviyyələrinin artırılması məqsədi ilə master-klasların keçirilməsi;

1.7. Məşğulluğun hüquqi və etik təcrübəsinə riayət edilməsi (müəssisədə yalnız Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə yaşı məhdudlaşdırılmayan işçilər çalışır və məcburi əməyi qadağan edir);

1.8. Ehtiyat kadrların formalaşdırılması ilə bütün əməkdaşların peşəkar inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması (əməkdaşlar və idarəetmə orqanları sırasında gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün səyin göstərilməsi);

1.9. Hər bir əməkdaşın fiziki və psixoloji sağlamlığının qorunması üçün onların sağlamlığına yönəlmiş maliyyə tədbirlərinin görülməsi: mütəmadi müayinələrin təşkil edilməsi, sağlamlığın qorunması və əməkdaşların xəstəliklərə qarşı profilaktikası üzrə korporativ standartların tətbiq edilməsi;

1.10. Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində işlərin görülməsi və kütləvi idman növlərinin əməkdaşlar arasında inkişaf etdirilməsi, onlara idman infrastrukturlarına ödənişsiz girişi təmin etməklə özünəməxsus idman klubunun bazasında məşqlərin və yarışların təşkil edilməsi.

2. Müştərilərə münasibətdə:

2.1. Daxili keyfiyyətə nəzarət ilə məhsulların və texnologiyanın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi (müəssisə müvafiq ixtisaslaşmış laboratoriyalara malikdir);

2.2. Müştərilərin məhsullara dair fərdi və xüsusi tələblərini yerinə yetirmək üçün tələb edilən modelləşdirilmə işləri aparıldıqdan sonra məhsulların istehsalat verməsi ilə təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;

2.3. Akkreditasiya olunmuş laboratoriyanın bazası əsasında çoxpilləli nəzarət sisteminin istifadəsi;

2.4. Müəssisə tərəfindən servis xidmətlərinin və məhsullara zəmanətin təqdim edilməsi.

3. Təchizatçı və podratçılara münasibətdə:

3.1. Tərəfdaşların maraqlarının qorunmasının formalaşdırılmış və razılaşdırılmış şərtlər əsasında aparılması (kommersiya fəaliyyətində bütün tərəflər haqsız/vicdansız hərəkətlərdən qorunmalıdır);

3.2. Maliyyə resurslarının və infrastrukturun idarə edilməsində ESG prinsiplərinin tətbiq edilməsi (müəssisə satınalma proseslərində təchizatçının ətraf mühitin sosial məsuliyyətinin və idarəetməsinin qiymətləndirilməsini aparır);

3.3. Məsuliyyətli maliyyələşdirmə və rəqabətə davamlılığın açıq iqtisadi model prinsipində aparılmasına riayət edilməsi, kontragentlərin ESG-yə transformasiyasına yardımın edilməsi.

4. Mühüm sosial layihələrə münasibətdə:

4.1. Yerləşdiyi yerdə ətraf mühitə təsirin azaldılması üçün istilik enerji infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi;

4.2. Biznes proseslərinin zənciri daxil olmaqla orta və kiçik biznesin inkişafının təşviqi və dəstəklənməsi ilə effektiv, uzunmüddətli biznesə və Azərbaycan Respublikasının regionlarının iqtisadi inkişafına töhfənin verilməsi;

4.3. Sosial və ekoloji ictimai-əhəmiyyətli layihələrin dəstəklənməsi və iştirak edilməsi;

4.4. Müştərilər, tərəfdaşlar və podratçılarla qarşılıqlı əlaqə əsasında ESG prinsiplərinin inkişafına töhfənin verilməsi.

Ətraf mühit siyasətinə:

1. Ekoloji tələblərə uyğunluğun təmin edilməsi və bu sahədə milli, beynəlxalq qanunvericilik, norma və tələblərin yerinə yetirilməsi;

2. Yüksək enerjiyə qənaət göstəricilərinə malik olan məhsullardan, o cümlədən bütün istehsal proseslərinin bütün mərhələlərində enerjinin istifadəsini azaldan istehsal texnologiyalarından istifadə edilməsi;

3. İstehsalda yeni texnologiyaların və texnoloji avadanlıqların istifadəsi, o cümlədən xammalın təkrar emalına töhfənin verilməsi ilə resurs istehlakını azaltmaqla təbii ehtiyatların istehlakının azaldılmasına zəmanətin verilməsi;

4. Ekoloji prinsiplərin qorunması üçün müəssisənin istifadə etdiyi məhsul və işlərdə yaranmış təchizatçı-istehsalçı-müştəri zəncirinə ekoloji tələblərin irəli sürülməsi;

5. İş proseslərinin rəqəmsallaşmasına töhfə verməklə kağız daşıyıcılardan istifadənin azaldılması və elektron məlumat daşıyıcılarına keçidin edilməsi;

6. Təhlil yolu ilə tullantıların əmələ gəlməsinin ümumi səviyyəsinin azaldılması, onların formalaşmasının analizini etməklə tədqiqatların aparılması və tətbiqi yolu ilə artıq tullantıların yaranmasının qarşısının alınması;

7. Müəssisənin və yaxın ərazilərin abadlaşdırılması və yaşıllaşdırılması sahəsində tədbirlərin görülməsi, eləcə də digər ərazilərin məişət tullantılarından təmizlənməsi işlərinin görülməsi üçün təşkil edilən kütləvi tədbirlərdə iştirakın edilməsi;

8. Ətraf mühitin qorunmasına, habelə təbii ehtiyatların bərpasına yönəlmiş layihələrin həyata keçirilməsinə dəstək olmaq üçün aktiv iştirakın edilməsi;

9. Siyasətin həyata keçirilməsində müəssisənin əməkdaşlarının məlumatlılığının artırılması ilə ətraf mühitin qorunması sahəsində iştirakın artırılması;

10. ESG prinsiplərinin birbaşa dialoq, həmçinin müəssisənin informasiya resurslarından istifadə etməklə onun xarici və daxili mühitinin marağında olan şəxslərin qarşısında ətraf mühit siyasətinin təşviqi və davamlı inkişafının təmin edilməsi.

1.6. Ölkədə ESG ilə bağlı qanunvericilik və tənzimləmə bazasının təkmilləşdirilməsi

İqtisadiyyat Nazirliyi

“Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmədə (ESG) “G” prioritetləşdirilməsi: ESG-nin səmərəliliyini artırmaq üçün şirkətlərin tətbiq edə biləcəyi idarəetmə üsulları

Əsas məqamlar

- Getdikcə daha çox sosial və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli olmaq üçün şirkətlərin idarəetmə təcrübələrini necə inkişaf etdirə biləcəyinə diqqət yetirilir;
- Şirkətlər qərar qəbul etmə, strategiya və əməliyyat proseslərində ESG faktorlarını və davamlılığını nəzərə alaraq ESG performansını yaxşılaşdırmaq üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçirə bilərlər;
- Korporativ idarəetmə təcrübələrinin maraqlı tərəflərin ESG gözləntiləri və tələbləri ilə uyğunlaşdırılması davamlılıq və davamlılıq üçün uzunmüddətli perspektivləri artırır.

Korporativ idarəetmə, təşkilatların necə idarə olunduğunu, yönləndirildiyini və nəzarət olunduğunu müəyyən edən biznesin vacib aspektidir. Buraya şirkət rəhbərliyi, idarə heyəti (direktorlar şurası), səhmdarlar və digər maraqlı tərəflər arasındakı əlaqəni təyin edən bir sıra prinsiplər, təcrübələr və proseslər daxildir. Effektiv korporativ idarəetmə hər hansı bir təşkilatın uzunmüddətli davamlılığı və uğuru üçün çox vacibdir.

Son illərdə şirkətlərin daha çox sosial və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli olmaq üçün idarəetmə təcrübələrini necə inkişaf etdirə biləcəyinə daha çox diqqət yetirilir. Şirkətlərin ümumi ekoloji, sosial və idarəetmə performansını (ESG) yaxşılaşdırmaq üçün həyata keçirə biləcəyi idarəetmə təşəbbüsləri müxtəlif nöqtələrdə kəsişir və üst-üstə düşür. Heç bir halda müstəsna deyildir. Əksinə, onlar daha geniş ESG alətlərinin bir hissəsidir; bu və digər ESG təcrübələrinin müvəffəqiyyəti, əksər digər əsas performans göstəriciləri kimi, güclü rəhbərlik, nizam-intizam, etibarlı məlumatlar və sağlam düşüncədən asılı olacaqdır.

ESG amillərinin qərar qəbul etmə prosesinə daxil edilməsi

ESG amilləri investolar və şirkətlərin digər maraqlı tərəflərinin nəzərə aldığı mühüm amilə çevrilmişdir. Bu, maliyyə amillərinə əlavə olaraq (əvəzedici kimi deyil) qərar qəbul edərkən ekoloji və sosial nəticələrin nəzərə alınmasını əhatə edir.

Şirkətlərin təcrübələrini qiymətləndirmək və inkişaf sahələrini müəyyənləşdirmək və idarəetmə metodlarının ESG məqsədlərinə uyğun olmasını təmin etmək üçün müntəzəm ESG yoxlamaları aparıla bilər. Qərar qəbul etmə prosesinə ESG faktorlarını daxil edən şirkətlər, ESG faktorları ilə əlaqəli riskləri və imkanları müəyyənləşdirməkdə və idarə etməkdə daha yaxşıdır və uzun müddətdə uğur qazanma ehtimalı daha yüksəkdir.

Güclü Müşahidə Şurasının (direktorlar şurası) yaradılması

Müşahidə Şurası (direktorlar şurası), şirkətin icra və ya idarəetmə orqanının fəaliyyəti üzərində nəzarəti, habelə ümumi rəhbərliyi həyata keçirir. Müşahidə şurası şirkətin fəaliyyətinin uzunmüddətli hədəflərinə uyğun olmasını təmin etməkdən məsuldur. Güclü və müstəqil Müşahidə Şurası şirkətin qərar qəbul etməsi üçün bir sıra perspektivlər və təcrübə təmin etmək üçün vacibdir. Buraya cinsiyyət, irq, etnik mənsubiyyət, yaş və professional təcrübə baxımından müxtəliflik daxildir. Müşahidə Şurasının müxtəlif tərkibi şirkətin qərar qəbul etmə prosesinə müxtəlif perspektivlər və təcrübələr “**ekspert bilikləri**” gətirə bilər ki, bu da daha səmərəli və innovativ qərarlara və maraqlı tərəflərin ehtiyac və narahatlıqlarını daha yaxşı başa düşməyə səbəb ola bilər.

Ən yaxşı təcrübələr, şirkətin strategiyası, risklərin idarə edilməsi və ESG təcrübələri kimi Müşahidə Şurasının nəzarət sahəsini müəyyənləşdirmək kimi onların üzvlərinin rol və vəzifələri ilə bağlı aydın təlimatların müəyyənləşdirilməsini əhatə edir. Müşahidə Şurası şirkətin ətraf mühitə, cəmiyyətə və maraqlı tərəflərə təsirini izləmək və şirkətin fəaliyyətinin ESG prinsiplərinə uyğun olmasını təmin etmək üçün də məsuliyyət daşımalıdır.

Şəffaflığın və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsi

Şəffaf hesabat maraqlı tərəflərə şirkətin ESG performansını başa düşməyə və inkişaf sahələrini müəyyən etməyə imkan verir. Buraya karbon emissiyaları, tullantıların istehsalı, su istifadəsi, enerji istehlakı və işçilərin əvəzlənməsi (kadr dəyişikliyi) kimi əsas ESG ölçüləri haqqında hesabat daxildir. Şirkətlər ESG məqsədlərinə və öhdəliklərinə nail olmaq istiqamətində irəliləyişləri barədə hesabat verməklə şəffaflığı təşviq edə bilərlər. Şəffaflığı artırmaq üçün bir vasitə olaraq süni intellekt (AI) və “blockchain” potensialına getdikcə daha çox diqqət yetirilir.

Aydın hesabatlılıq xətlərinin yaradılması şirkətlərə idarəetmə metodlarının ESG məqsədlərinə uyğun olmasını təmin etməyə kömək edə bilər. Bura qərarların qəbulu, risklərin idarə edilməsi və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi üçün siyasət və prosedurların həyata keçirilməsi daxildir. Hesabatlılıq həmçinin şirkət rəhbərlərinin və menecerlərinin öz hərəkətləri və qərarlarına görə məsuliyyət daşmasını əhatə edir.

Maraqlı tərəflərin qarşılıqlı əlaqəsini təşviq etmək

Şirkətlərin müştərilər, işçilər, təchizatçılar və icmalar da daxil olmaqla maraqlı tərəfləri ilə qarşılıqlı əlaqəsi, şirkətlərin maraqlı tərəflərin rəylərini dinlədikləri və cavab verdikləri ikitərəfli bir dialoq olmalıdır. Buraya maraqlı tərəflərin sorğu, fokus qrupları, sosial media və ictimaiyyətlə məsləhətləşmələr yolu ilə məlumat və rəy təqdim etməsi üçün imkanlar yaratmaq daxildir.

Maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqə və əməkdaşlıq şirkətlərə ESG problemləri haqqında dəyərli məlumat əldə etməyə və daha yaxşı həllər hazırlamağa kömək edə bilər. Məsələn, müştərilərlə qarşılıqlı əlaqə quraraq şirkətlər ətraf mühit və sosial göstəricilərlə əlaqəli üstünlüklərini və gözləntilərini daha yaxşı başa düşə bilərlər. İşçilərlə qarşılıqlı əlaqə iş şəraitini yaxşılaşdırmaq və müxtəlifliyi və inklüzivliyi təşviq etmək imkanlarını aşkar edə bilər. Təchizatçılarla əlaqə quraraq şirkətlər məhsul və xidmətlərinin ekoloji və sosial səmərəlilik standartlarına cavab verməsini təmin edə bilərlər. Bu cür əməkdaşlıq həm də maraqlı tərəflər arasında inam və dəstəyi təşviq edə bilər ki, bu da uzunmüddətli uğur üçün çox vacibdir.

Etika və Dürüstlük Mədəniyyətinin Təşviqi

Etika və dürüstlük mədəniyyəti fərdlərin və təşkilatların davranışlarını məsuliyyətli və etik şəkildə təyin edən dəyərlər, prinsiplər və təcrübələr toplusuna aiddir. Etik prinsipləri əks etdirən davranış kodeksi belə bir mədəniyyətin qurulduğu təməldir. Bu cür kodekslər ümumiyyətlə maraqların toqquşması, korrupsiyaya qarşı mübarizə, məlumatların məxfiliyi və insan hüquqları da daxil olmaqla bir sıra mövzuları əhatə edir; bunlar tez-tez işçilərin təlim proqramları və kodeksin digər maraqlı tərəflərə çatdırılması ilə müşayiət olunur. Bu cür məcəllə, hər hansı qeyri-etik və ya qeyri-qanuni davranışları bildirməyə imkan verən məlumatlandırma siyasəti ilə tamamlanır. Bu cür siyasətlərlə bağlı ən yaxşı təcrübələrə problemlərin bildirilməsi və araşdırılması və məlumat verənin anonimliyinin qorunması üçün təlimatlar daxildir.

Etik və dürüstlük mədəniyyətinin formalaşması təşkilatın yüksək rəhbərliyi tərəfindən güclü liderlik və bağlılıq tələb edir. Liderlər etik davranışları modelləşdirməli və özlərini və başqalarını etik davranışlara görə məsuliyyətə cəlb etməlidirlər.

İşçilərin rifahının və müxtəlifliyinin prioritetləşdirilməsi

Şirkətlər işçilərin rifahına üstünlük verir, təhlükəsiz və sağlam bir iş yeri təmin edir və ədalətli kompensasiya və faydalar təklif edir. Buraya işçilərin işlərini təhlükəsiz yerinə yetirmək üçün lazımı mənbələrə və təlimlərə çıxışını təmin etmək, sağlamlıq proqramları vasitəsilə fiziki və zehni sağlamlığı gücləndirmək və iş-həyat balansını qorumaq daxildir.

Müxtəliflik və inklüzivlik işə qəbulda, təlimlərdə və inkişaf imkanları zamanı prioritet olmalıdır. Şirkətlər ayrıca ayrı-seçkilik və zorakılığın qarşısını almaq üçün aydın siyasət və prosedurlar hazırlamalı və işçilərə hesabat vermək və problemləri həll etmək üçün mənbələr təqdim etməlidirlər. İşçilərin rifahına və müxtəlifliyinə üstünlük verən şirkətlər məhsuldarlığı artırır və işçilərin əvəzlənməsini (kadr dəyişikliyinə) azalda biləcəklərən ən yaxşı istedadları cəlb edə və saxlaya bilərlər.

Davamlılığın Strategiya və Əməliyyatlara daxil edilməsi

Davamlılıq insanların və planetin uzunmüddətli sağlamlığını və rifahını təmin etmək üçün sosial, ekoloji və iqtisadi amillərin məsuliyyətli idarə olunması deməkdir. Davamlı inkişafın strategiyaya daxil edilməsi biznes əməliyyatlarının, məhsul və xidmətlərin ekoloji və sosial nəticələrinin nəzərə alınmasını tələb edir. Buraya yaxşılaşdırma tələb edən sahələri müəyyənləşdirmək üçün əməliyyatların qiymətləndirilməsi və istixana qazı tullantılarının azaldılması və ya su səmərəliliyinin artırılması kimi ətraf mühitə təsirlərin azaldılması üçün aydın məqsəd və təlimatların yaradılması daxildir.

Davamlı inkişaf təhlili çərçivəsində şirkətlər istehsaldan tullantıya qədər məhsul və xidmətlərinin həyat dövrünü getdikcə daha çox nəzərdən keçirirlər. Bu, xammalın, istehsal proseslərinin, qablaşdırmanın, daşınmanın və tullantının ekoloji və sosial təsirlərini nəzərə almaq və ekoloji cəhətdən təmiz materialların və proseslərin istifadəsinə üstünlük vermək deməkdir. Tənzimləyicilər getdikcə müxtəlif məhsullar və tullantı axınları üçün satış nöqtəsindən kənarında Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (Extended Producer Responsibility) tətbiq edirlər.

Dayanıqlı İdarəetmə Sistemləri (Sustainability Management Systems) şirkətlərə ekoloji və sosial təsirlərini müəyyənləşdirməyə, izləməyə və idarə etməyə kömək etmək üçün tətbiq edilə bilər. Şirkətlər Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə töhfə verən siyasətlər, prosedurlar və təcrübələr hazırlamaq üçün Dayanıqlı İdarəetmə Sistemlərindən istifadə edə bilərlər. Dayanıqlı İdarəetmə Sistemləri ümumiyyətlə dörd komponentdən ibarətdir: planlaşdırma, həyata keçirmə, monitorinq və baxış. Davamlı inkişaf üçün risk və imkanları müəyyənləşdirərək şirkətlər bu riskləri idarə etmək və açılan imkanlardan faydalanmaq üçün daha yaxşı strategiyalar hazırlaya bilərlər.

Təchizat zəncirinin davamlılığının prioritetləşdirilməsi

Bir şirkətin tədarük zənciri ətraf mühitə, cəmiyyətə və maraqlı tərəflərə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Təchizat zəncirinin davamlılığını prioritetləşdirərək şirkətlər ətraf mühitə təsirini azalda, işçi şəraitini yaxşılaşdırma və yerli icmalara dəstək ola bilərlər.

Şirkətlərin tədarük zəncirinin davamlılığını prioritetləşdirə biləcəyi bəzi yollar, xammal və məhsulların davamlılığı meyarları və tullantıların/emissiyaların azaldılması məqsədləri kimi tədarükçülər üçün aydın təlimatların daxil edilməsini əhatə edir. Şirkətlər həmçinin satıcılara davamlılıq və əldə edilmiş tərəqqi haqqında məlumat verməyə imkan verən mexanizmlər yarada və satıcılara uyğunluğa nəzarət proqramları tətbiq edə bilərlər. Tənzimləmə açıqlama tələbləri tədarük zəncirlərinə getdikcə daha çox tətbiq olduğundan, şirkətlər inkişaf sahələrini müəyyənləşdirmək və davamlı təcrübələrin həyata keçirilməsində onlara dəstək olmaq üçün təchizatçılarla əməkdaşlıq edirlər. Buraya təlim və potensialın artırılması proqramları təklif etmək, texniki yardım göstərmək və satınalma müqavilələri vasitəsilə davamlılıq fəaliyyətlərini təşviq etmək aid ola bilər.

Bərpa Olunan Enerji və Enerji Səmərəliliyinə İnvestisiya

Bərpa olunan enerjiyə investisiya qoymaq günəş enerjisi, külək enerjisi və hidroenerji kimi yaşıl enerji mənbələrinə keçidi əhatə edir. Bu, şirkətlərə istixana qazı emissiyalarını azaltmağa və aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçidi dəstəkləməyə kömək edə bilər. Şirkətlər öz müəssisələrində bərpa olunan enerji sistemləri quraraq, üçüncü tərəf təchizatçılarından bərpa olunan enerji əldə edərək və ya təmiz enerji satınalma proqramları kimi bərpa olunan enerji proqramlarına qatılaraq bərpa olunan enerjiyə investisiya qoya bilərlər.

Enerji səmərəliliyinə qoyulan investisiyalar, enerjiyə qənaət edən təcrübə və texnologiyaların tətbiqi ilə enerji və tullantıların azaldılmasını əhatə edir. Bu, enerji istehlakı və tullantıların atılması ilə bağlı xərcləri azaltmağa kömək edə bilər. Buna misal olaraq enerjiyə qənaət edən işıqlandırma, izolyasiya, həmçinin enerji idarəetmə sistemlərinin və işçilərin təlim proqramlarının tətbiqi ola bilər. Şirkətlər həmçinin enerji idarəetmə sistemləri və işçilərin təlim proqramları tətbiq etməklə əməliyyat səmərəliliyini artırma və tullantıları azalda bilər.

Bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyinə investisiya qoymaq enerji xərclərini azaltmağa, karbon dioksid emissiyalarını azaltmağa və əməliyyat səmərəliliyini artırmağa kömək edə bilər.

İdarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasının ESG Performansı ilə Uyğunlaşdırılması

Ənənəvi olaraq, idarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılması səhm başına qazanc və rüblük gəlirlər kimi qısamüddətli maliyyə göstəriciləri əsasında həyata keçirilir. Buna baxmayaraq, son illərdə maraqlı tərəflər şirkətlərin uzunmüddətli dayanıqlığına və performansına üstünlük vermələri üçün çox səylər göstərmişdirlər. . Nəticədə, idarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasının ESG performansına uyğunlaşdırılması istiqamətində irəliləyiş əldə edildi və idarəçilərin ESG faktorlarını prioritetləşdirməsinə və ESG hədəflərinə çatmaq istiqamətində məsuliyyətli olmalarına doğru bir dəyişiklik baş vermişdir.

Bu cür uyğunlaşmaya nail olmaq üçün şirkətlər ESG performansını ölçmək məqsədilə istixana qazı azaltma hədəfləri, müxtəliflik və cəmiyyətə təsir hədəfləri kimi aydın, müvafiq və mənalı ölçülər təyin edə bilərlər. Şirkətlər daha sonra idarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasını bu göstəricilərə nail olmaqla əlaqələndirə bilər.

Üstəlik, idarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasının ESG performansına uyğunlaşdırılması şirkətlərə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf Məqsədləri (SDG), Qlobal Hesabat Təşəbbüsü (GRI) standartları kimi davamlılıq qaydalarına və standartlarına riayət etməyə kömək edə bilər. Bundan əlavə, şirkətlər idarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasından mədəni dəyişikliyi təşviq etmək və ESG faktorlarının prioritet olduğu davamlı bir iş mədəniyyəti qurmaq üçün bir vasitə kimi istifadə edə bilərlər.

Çıxarışlar

Daima biznesin səmərəli aparılmasında mərkəzi yer tutan dövlət idarəçiliyi tarixən dəyişən sosial normalara uyğunlaşmışdır. Son illərdə, sosial və ekoloji məsuliyyətə artan diqqət ilə, ESG – də idarəetmə-G, E və S iş təcrübələrinin inkişafını prioritetləşdirmək, tətbiq etmək və nəzarət etmək üçün sürətlə inkişaf etmişdir. ESG açıqlama və hesabat tələbləri dünyada könüllüdən məcburi vəziyyətə keçməyə davam etdikcə idarəetmənin daha da uyğunlaşdırılmasına ehtiyac artacaq.

Bu dəyişən mənzərə, aşağıdakı vasitələrlə şirkətlərin bu sosial və ekoloji problemləri həll etmək üçün siyasətlərini, təcrübələrini və idarəetmə prosedurlarını daim nəzərdən keçirmələrinin və yeniləmələrinin vacibliyini vurğulayır:

- Qərar qəbul edərkən ESG amillərinin nəzərə alınması;
- Güclü və diversifikasiya olunmuş direktorlar şurasının yaradılması;
- Şəffaflığın və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsi;
- Maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təşviq etmək;

- Etika və dürüstlük mədəniyyətini inkişaf etdirmək;
- İşçilərin rifahına və müxtəlifliyini prioritetləşdirmək;
- Davamlılığın strategiya və əməliyyatlara daxil edilməsi;
- Təchizat zəncirinin davamlılığını prioritetləşdirmək;
- Bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyinə investisiya etmək;
- İdarəetmə orqanlarının üzvlərinin mükafatlandırılmasının ESG performansını ilə uyğunlaşdırılması.

Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

Sosial tərəfdaşlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, sosial-əmək münasibətlərinin sosial dialoq, kollektiv müqavilələr və sazişlər vasitəsilə tənzimlənməsi üçün 17 mart 2023-cü il tarixli 87 nömrəli birgə qərar ilə "Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası və Azərbaycan Respublikası Sahibkarlar (İşəgötürənlər) Təşkilatlarının Milli Konfederasiyası arasında 2023-2025-ci illər üçün Baş Kollektiv Saziş"i bağlanmışdır.

Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin təşəbbüsü ilə "Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu" publik hüquqi şəxsinin 27.07.2020-ci il tarixli 202121400048 nömrəli əmri əsasında "Əmək sahəsində" Standartlaşdırma üzrə Texniki Komitə (AZSTAND/TK 21) yaradılmışdır. Əməyin Təhlükəsizliyinin Standartlaşdırılması üzrə Texniki Komitə əmək və peşə sahəsində beynəlxalq tələblərə cavab verən milli standartların hazırlanması işlərini aparır. Artıq Komitə tərəfindən əməyin mühafizəsi üzrə beynəlxalq standart olan İSO 45001 əsasında əməyin sağlamlığı və təhlükəsizliyi üzrə idarəetmə sisteminin tələblərini müəyyən edən AZE İSO 45001 milli standart hazırlanmış və qəbul edilmişdir.

Əmək hüquqlarının gücləndirilməsi və beynəlxalq normalara uyğun tənzimlənməsi məqsədi ilə "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Qanun layihəsi hazırlanmışdır ki, bu layihə Əmək Məcəlləsinin 170 maddəsinə dəyişikliyi ehtiva edir.

Layihədə "Ailə vəzifələri olan işçi", "Ezamiyyət", "Distant (məsafədən) iş" anlayışları və əmək funksiyalarının distant (məsafədən) iş formasında yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar əmək şəraitinin əlavə şərtləri ilə bağlı müddəalar nəzərdə tutulur, sui-istifadə hallarına yol verən dispoziitiv normalar imperativ normalarla əvəz edilir, bir sıra müddəalar BƏT-in Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmiş müvafiq Konvensiyalarına və Avropa Sosial Xartiyasına uyğunlaşdırılır, əmək məzuniyyətinin əsas hissəsindən işçilərin mütləq istifadə etməsi normaları gücləndirilir, işçinin işdən kənar edilməsinin yeni halları müəyyən edilir, əməyin mühafizəsi ilə bağlı bir sıra müddəalar təkmilləşdirilir və digər dəyişikliklər nəzərdə tutulur.

Cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə "Dünya Bankı"nın xətti ilə "Azərbaycanda qadınların məşğulluğu üçün hüquqi maneələrin aradan qaldırılması" ilə bağlı texniki dəstək həyata keçirilmişdir. Texniki dəstək çərçivəsində ölkədə qadınların məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi, gender bərabərliyinin və qadınların daha yüksək əməkhaqqı ödənilən sahələrdə çalışmasının təmin edilməsi, beynəlxalq əmək normalarına uyğun olaraq qadınların hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" qanun, bundan irəli gələrək Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 20 oktyabr tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Qadın əməyinin tətbiqi

qadağan olunan, əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin Siyahı”sının (674 peşə (vəzifə) və iş yerini ehtiva edən) ləğv edilməsi və əvəzində beynəlxalq standartlara uyğun olaraq hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əməyinin tətbiqi qadağan olunan əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısının (204 peşə (vəzifə) və iş yerini ehtiva edən) və hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların iş yerlərində təmasda olması qadağan olunan zərərli istehsalat amillərinin siyahısının (78 zərərli istehsalat amillərini ehtiva edən) və onların tətbiqi qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında” qərar layihələri hazırlanmış, “Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” 5 noyabr 2022-ci il tarixli 629-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu və “Hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əməyinin tətbiqi qadağan olunan əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısı”nın və “Hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların iş yerlərində təmasda olması qadağan olunan zərərli istehsalat amillərinin siyahısı”nın və onların tətbiqi qaydalarının təsdiq edilməsi və “Qadın əməyinin tətbiqi qadağan olunan, əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 20 oktyabr tarixli 170 nömrəli Qərarının ləğv edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 31 may 2023-cü il tarixli 172 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Eləcə də, cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu layihəsi hazırlanmışdır (98, 242 və s. maddələr). Layihə təsdiqlənsə hamilə, 14 yaşınadək uşağı olan, həmçinin 18 yaşınadək əlilliyi müəyyən edilmiş olan qadınların kişilərlə bərabər qaydada gecə vaxtı, iş vaxtından artıq işə cəlb edilmə və ezamiyyəyə göndərilməsinə onların yazılı razılığı ilə icazə veriləcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2023-cü il tarixli 13 sentyabr 322 nömrəli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 6 mart tarixli 38 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “İş yerlərinin attestasiyasının keçirilməsi Qaydaları”nda dəyişiklik edilmişdir. Dəyişikliklərə görə iş yerlərinin attestasiyasının nəticələrinə əsasən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2023-cü il 31 may tarixli 172 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların iş yerlərində təmasda olması qadağan olunan zərərli istehsalat amillərinin siyahısı”na uyğun olaraq hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əməyinin tətbiqi qadağan edilən iş yeri müəyyən edildikdə “Əmək şəraiti üzrə iş yerinin attestasiyası xəritəsi”nin “Əmək şəraitinə görə güzəştlər” hissəsində bu iş yerlərində hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əməyinin tətbiqinin qadağan edilməsi və yüngül işə keçirilməsi barədə müvafiq qeyd aparılacaq.

İş yerlərinin attestasiyasının aparılması nəticələrinə dair sənədlərin surətinin 10 iş günü müddətində Dövlət Əmək Müfəttişliyinə təqdim olunması ilə bağlı hazırlanmış qanun və fərman layihələri aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə razılaşdırılmış və Nazirlik tərəfindən 2023-cü il 5 yanvar tarixində vizalanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2023-cü il 23 iyun tarixdə 924-VIQD nömrə ilə və “Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2023-cü il 23 iyun tarixli 924-

VIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və "Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 aprel tarixli 122 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı 2023-cü il 17 iyul tarixdə 2214 nömrə ilə təsdiq edilmişdir.

"Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin fəaliyyəti ilə bağlı bəzi məsələlərin tənzimlənməsi və "Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 16 fevral tarixli 386 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2023-cü il 23 may tarixli 2146 nömrəli Fərmanına əsasən Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin mərkəzi laboratoriyasının əsasında Xidmətin tabeliyində "Əməyin Mühafizəsi Mərkəzi" publik hüquqi şəxsi yaradılması tapşırılmışdır. Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Kollegiyasının 2023-cü il 30 may tarixli 3-17/3-5-18/2023 nömrəli qərarı ilə "Əməyin Mühafizəsi Mərkəzi" publik hüquqi şəxsi yaradılmış və nizamnaməsi təsdiq edilmişdir. Mərkəz əmək hüquqları, əməyin mühafizəsi, və təhlükəsizliyi sahəsində məsləhət xidmətləri göstərməklə həmçinin, əməyin mühafizəsi üzrə standart norma və qaydaların müəssisələrdə tətbiqinə dəstək verəcək. Mərkəz mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq müəssisə, idarə və təşkilatlara, digər işəgötürənlərə bağlanan müqavilələr əsasında əməyin mühafizəsi sahəsində iş yerlərinin attestasiyasının keçirilməsinə hazırlıqla bağlı məsləhət xidmətləri və metodiki dəstək göstərmək, iş yerlərində təhlükəli və zərərli istehsalat amillərinin faktiki göstəricilərini müəyyən etmək, iş yerlərinin zədə təhlükəsizliyini qiymətləndirmək, işçilərin fərdi mühafizə vasitələri ilə təmin edilmələrini qiymətləndirmək, iş yerlərində iş şəraitinin faktiki vəziyyətini qiymətləndirmək, təhlükəli və zərərli istehsal amillərinin parametrlərinin ölçülməsi, əmək proseslərinin ağırlıq və gərginlik göstəricilərinin müəyyən olunması məqsədi ilə laboratoriya xidmətləri göstərmək və s. vəzifələri daşıyır.

Qısa müddətli əmək müqavilələri bağlanılarkən sınaq müddətinin təkmilləşdirməsi məqsədi ilə "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu layihəsi hazırlanmış və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir.

İki təqvim həftəsi müddətində məzuniyyət günlərinin başqa vaxta keçirilməsini məhdudlaşdıran normalarla bağlı "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında" Qanun layihəsi hazırlanaraq aidiyyəti dövlət orqanlarına (qurumlarına) razılaşdırılması üçün təqdim edilmişdir.

Əmək münasibətləri, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçot və məşğulluq sahələrində rəqəmsal xidmətlərin genişləndirilməsi məqsədilə normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi ilə bağlı hazırlanmış "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında", "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə", "İşsizlikdən sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" qanun və həmin layihələrdən irəli gələn bir sıra qanun, fərman və sərəncam layihələri Nazirliyin 2023-cü il 18 may tarixli 3-17/2-5005/2023 nömrəli məktubu ilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir.

2. ESG SAHƏSİNDƏ MƏLUMATLILIĞIN ARTIRILMASI

2.1. Biznes subyektlərində ESG barədə məlumatlılıq səviyyəsi və onların bu istiqamətdə müvafiq ehtiyacları

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində “Əmək Bazarı və Sosial Müdafiə Məsələləri üzrə Milli Observatoriya” publik hüquqi şəxs nizamnaməsində müəyyən edilmiş vəzifələr və hüquqlara əsasən mütəmadi olaraq biznes subyektləri ilə sorğular təşkil edir.

- Milli Observatoriya tərəfindən icrası yekunlaşmış sorğu “Əmək Bazarının Keyfiyyət Təhlili”nə dair olmuşdur. Sorğu haqqında detallı məlumat aşağıdakı kimidir:

- 12 fərqli sənaye sahəsində fəaliyyət göstərən 17 müəssisə ilə müsahibələr keçirilmişdir.

- Əmək bazarının əsas aparıcı qüvvəsi olan orta və böyük müəssisələr sorğu prosesinə cəlb edilmişdir. Sorğu keçirilmiş işəgötürənlərin ümumi işçi sayı 25 000-ə yaxındır.

- Öncədən hazırlanmış müsahibə bələdçisi əsasında 2-3 saat davam edən üzbəüz sorğular təşkil olunmuşdur.

- Nəticələr əsasında keyfiyyət təhlilləri aparılmış və araşdırmanın nəticəsinə uyğun hesabat tərtib edilmiş, müvafiq təkliflər hazırlanmışdır.

Sorğu nəticəsində əldə olunan nəticə əmək bazarında mövcud olan problemlərin aşkara çıxarılması olmuşdur. Bu problemlər məşğulluq siyasəti, təhsil və əmək bazarını əhatə edən mövzuları təşkil etmişdir. Problemlərin müəyyən edilməsi ilə yanaşı onların aradan qaldırılması ilə bağlı işəgötürənlərin təklifləri, problemlərdən, çağırışlardan çıxış yolları da öyrənilmişdir.

Nail olunan digər əhəmiyyətli nəticə 12 sayda sənaye sahəsi üzrə tələb olunan cari və gələcək prioritet peşə və ixtisasların müəyyən edilməsi olmuşdur. Həmin peşə və ixtisasların məşğulluq imkanları, onların gələcək inkişaf perspektivləri təhlil edilmiş və bu peşə və ixtisasların formalaşdırılması üçün təkliflər müəyyənləşdirilmişdir.

Sorğu vasitəsilə nəticələrin əldə olunduğu digər istiqamət peşə təhsili və bu təhsilin müəssisələrdəki cari vəziyyətin təhlil edilməsi, buradakı fundamental problemlərin səbəblərinin müəyyən edilməsi, bu problemlərin aradan qaldırılması üçün dövlət dəstək mexanizminin qiymətləndirilməsinin aparılması olmuşdur.

Həmçinin 12 sektorun işəgötürənləri tərəfindən namizədlərdə axtarılan əsas bilik və bacarıqlara, şəxsi xüsusiyyətlərə dair gözləntilər, tələblər öyrənilmiş və bu sektorda çalışan şəxslərə bilik, bacarıq və şəxsi xüsusiyyətlər üzrə çağırışlar müəyyən edilmişdir.

Bununla yanaşı, 17 müəssisənin işə qəbul sistemi öyrənilmiş və təhlil edilmiş, onların təlim və inkişaf konsepsiyalarının müəssisədaxili fəaliyyətə təsiri öyrənilmiş, o cümlədən işəqəbul prosesinin tərkib hissəsi olan universitetlərlə əməkdaşlıq səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir.

Sorğu əsasında işəgötürənə münasibətdə dövlətin təqdim etdiyi xidmətlərin mövcud vəziyyəti də öyrənilmişdir. Bu baxımdan, Dövlət Məşğulluq Agentliyinin

məşğulluq istiqamətində, işsizliyin aradan qaldırılması sahəsində dəstək tədbirlərinin, proqram və layihələrinin bu müəssisələrin insan resurslarına töhfəsi öyrənilmişdir. Agentliyin qeyd olunan dövlət xidmətləri üzrə güclü və zəif tərəfləri müəyyənləşdirilmiş, çatışmazlıqları aşkara çıxarılmış, onların aradan qaldırılması üçün işəgötürənlərin rəy və təklifləri qeydə alınmışdır.

Yekunda bütün qeyd olunan istiqamətlər üzrə aparılmış sorğudan konkret nəticələr komplektləşdirilmiş və bu nəticələrin progressiv həllinə nail olmaq üçün aşağıdakı təkliflər müəyyən olunmuşdur:

- Dövlət tərəfindən həyata keçirilən layihələrin tanınma səviyyəsi yüksəldilsin. Bəzən biznes subyektləri yeniliklər və dəyişikliklər barədə məlumatsız qalır. Buna görə də təbliğat məqsədyönlü və kütləvi xarakter daşmalıdır.

- İşəgötürənlər arasında sorğular davamlı olaraq təşkil edilsin. İşəgötürənlər fikirlərinin və təkliflərinin nəzərə alınmasını müsbət qarşılayır və proseslərdə iştirak etməkdə maraqlıdır.

- Elektron imkanlara çıxışı olmayan biznes subyektlərinin nəzərə alınması, sosial şəbəkə (xüsusilə "Whatsapp") vasitəsilə müraciət, zənglə qeydiyyat kimi prosedurların üzərində işləmək və onları ictimaiyyət arasında tanımaq təklif olunur.

- Biznes subyektlərinin məlumatlılıq səviyyəsini artırmaq və bütün subyektlərin bir yerdə olduğu vahid platforma yaradılsın. Biznes subyektlərinin həmin platformaya daxil olması təşviq edilsin, platformadan aktiv istifadə edənlər xüsusi güzəştlər əldə etsin.

- Dövlət qurumları arasında koordinasiya gücləndirilsin.

2.2. Müəssisələrin fəaliyyətində ESG meyarları üzrə məlumatların və ictimaiyyət üzrə açıq statistik bazanın mövcudluğu

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

Müəssisələrin fəaliyyətində ESG meyarları üzrə məlumatlar və ictimaiyyət üçün açıq statistik bazanın mövcudluğu müvafiq sahədə qanunvericiliyin tələbləri nəzərə alınmaqla araşdırılmışdır. "Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında", "Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında", "İstehsalat və məişət tullantıları haqqında", "Rəsmi statistika haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunları, onlara uyğun olaraq qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktların tələblərinə əsasən, müəssisələr tərəfindən atmosfer havasına atılan zərərli maddələr, müəssisələrdə formalaşan təhlükəli və tibbi tullantıların idarə edilməsi, sudan istifadəyə dair hesabatlılıq təsdiq edilmiş prosedura uyğun olaraq aparılır.

Atmosferə atılan zərərli maddələr barədə məlumatın toplanılması məqsədi ilə atmosfer havasını çirkləndirən stasionar mənbələrə malik olan hüquqi şəxslər, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər tərəfindən atmosfer havasına atılan zərərli maddələrə dair Dövlət Statistika Komitəsinin 2019-cu il 28 mart tarixli, 17/12 Nöli Qərarı ilə təsdiq edilmiş 2 TG (hava) Atmosfer havasına atılan zərərli maddələrə dair hesabat Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri ilə razılaşdırıldıqdan sonra hər il fevral ayının 15-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

Hesabat atmosfer havasına atılan zərərli və çirkləndirici maddələr, onların zərərsizləşdirilməsi və istifadəsi, spesifik zərərli və çirkləndirici maddələr, istilik effekti yaradan qazlar, zərərli və çirkləndirici maddələrin mənbələri və azaldılması istiqamətində yerinə yetirilmiş tədbirlər barədə məlumatı ehtiva edir.

Respublika, eləcə də iri sənaye mərkəzləri üzrə avtomobil nəqliyyatından atmosferə atılan çirkləndirici maddələrə dair məlumatların toplanılması məqsədi ilə Dövlət Statistika Komitəsinin 2013-cü il 13 may tarixli, 51/11 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş 2-TG (hava-nəqliyyat) Avtomobil nəqliyyatından atmosfer havasına zərərli maddələrin atılması haqqında hesabat hər il fevral ayının 25-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet səhifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

Suyun götürülməsi, istifadəsi, keyfiyyətinə dair məlumatların toplanılması məqsədi ilə mülkiyyət formasından və tabeçiliyindən asılı olmayaraq sudan istifadə edən hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər tərəfindən 2-TG (su təsərrüfatı) sudan istifadəyə dair hesabat hər il yanvar ayının 25-dək Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri ilə razılaşdırılaraq Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-nin yerli orqanlarına, Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC tərəfindən isə icmal hesabat hər il aprel ayının 25-dək Dövlət Statistika Komitəsinə və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet səhifəsində real vaxt rejimində təqdim edilir.

Hesabat suyun götürülməsi və istifadəsi, suyun axıdılması və keyfiyyəti, su obyektlərinə axıdılan suyun tərkibi və digər göstəricilər üzrə məlumatları əhatə edir.

Məişət (təsərrüfat) - içməli suyun sanitar-epidemioloji vəziyyəti haqqında məlumatların toplanılması məqsədi ilə sudan istifadə edən hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən Dövlət Statistika Komitəsinin 2018-ci il 30 mart tarixli, 12/12 №-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş 18 nömrəli forma Məişət (təsərrüfat)-içməli suyun sanitariya-epidemioloji monitorinqinin nəticələri haqqında hesabat hər il mart ayının 31-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet səhifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

Tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkəti barədə məlumatların toplanılması məqsədi ilə istehsal prosesində təhlükəli tullantılar əmələ gətirən birliklər, müəssisələr, təşkilatlar və idarələr tərəfindən 2-TG (tullantılar) təhlükəli tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkətinə dair hesabat Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələri və rayon (şəhər) Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi ilə razılaşdırdıqdan sonra hər il yanvar ayının 25-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet səhifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

Hesabat müəssisədə əmələ gələn tullantılar, zərərsizləşdirilmiş tullantılar, tullantıların kənarlaşdırılmasına dair məlumatları əhatə edir.

Tibbi tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkəti haqqında məlumatların toplanılması məqsədi ilə mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün tibb müəssisələri tərəfindən tibbi tullantıların əmələ gəlməsi və hərəkətinə dair hesabat hər il yanvar ayının 31-dək Səhiyyə Nazirliyinin ərazi üzrə Gigiyena və Epidemiologiya mərkəzinə və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarələrinə, Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən isə icmal hesabat hər il mart ayının 5-dək Azərbaycan Respublikası

Dövlət Statistika Komitəsinə və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

Hesabat müəssisədə formalaşan tullantılar və zərərsizləşdirilməsinə dair məlumatları ehtiva edir.

Təkrar xammalın (tullantıların) yaranması və istifadəsi haqqında məlumatların toplanılması məqsədi ilə mülkiyyət növündən asılı olmayaraq təkrar xammalı olan, ondan istifadə edən və satışını həyata keçirən (göndərən) bütün müəssisə və təşkilatlar tərəfindən Dövlət Statistika Komitəsinin 2013-cü il 27 iyun tarixli, 82/11 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş 14-təkrar xammal (tullantılar) təkrar xammalın (tullantıların) yaranması və istifadəsi haqqında hesabat hər il yanvar ayının 18-dək yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir.

“Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə uyğun olaraq, qeyd olunan hesabat formaları üzrə müəssisələr tərəfindən təqdim edilən məlumatlar konfidensialdır və onlardan yalnız ümumiləşdirilmiş şəkildə istifadə edilir. Belə ki, təqdim edilən məlumatlar “Azərbaycanda ətraf mühit” statistik məcmuəsi şəklində ümumiləşdirilərək nəşr olunur.

ESG meyarları üzrə ictimaiyyət üçün açıq məlumatlar

- “BP” şirkəti tərəfindən 2050-ci ilə qədər “sıfır tullantı” hədəfi müəyyən edilmişdir. Şirkət tərəfindən ESG meyarları üzrə hesabat hazırlanaraq rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilir və ictimaiyyət üçün açıqdır. Hesabat istilik effekti yaradan qazlar, enerji istehlakı, atmosfer havasına atılan, suya axıdılan tullantılar, formalaşan və zərərsizləşdirilən təhlükəli və təhlükəsiz tullantılar, neft dağılmaları, su istehlakı üzrə müvafiq göstəricilərə dair məlumatları əhatə edir.

- Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) tərəfindən 2008-ci ildən etibarən bütün fəaliyyət sahələrində istilik effekti yaradan qazların inventarlaşdırılması aparılır və bu barədə illik hesabatlar dərc edilir. Hesabat neft-qaz əməliyyatları zamanı atmosfərə atılan istilik effekti yaradan qaz emissiyaları, su istehlakı, formalaşan və zərərsizləşdirilən təhlükəli və təhlükəsiz tullantılar, çirklənmiş ərazilərin bərpası üzrə müvafiq göstəricilərə dair məlumatları əhatə edir.

- Eyni zamanda, SOCAR tərəfindən dekarbonizasiya, bioloji müxtəlifliyin qorunması, yaşıllıq ərazilərinin artırılması, tullantıların idarə edilməsi, çirklənmiş torpaqların bərpası istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər şirkətin internet sahifəsində yerləşdirilir və ictimaiyyət üçün açıqdır.

- “Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi” Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti tərəfindən dayanıqlı inkişaf siyasətinin tərkib hissəsi olaraq ətraf mühitin mühafizəsi, məhdud resurslardan səmərəli istifadə olunması prinsiplərinə uyğun olaraq dayanıqlılıq hesabatı hazırlanaraq rəsmi internet sahifədə yerləşdirilir və ictimaiyyət üçün açıqdır.

- Hesabat donanmalar və sahil obyektlərinin fəaliyyəti nəticəsində yaranan və təhvil verilən müxtəlif növ tullantıların miqdarı, içməli su sərfiyyatı, gəmiçiliyin fəaliyyəti zamanı havaya atılan emissiyaların miqdarı üzrə müvafiq göstəricilərə dair məlumatları əhatə edir.

- “Azercell” şirkəti tərəfindən istilik effekti yaradan qaz emissiyalarının azaldılması, tullantıların idarə edilməsi sahəsində görülən tədbirlər rəsmi internet sahifəsində açıqlanır.

- “Paşa Holding” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti tərəfindən tullantıların təkrar emalı, həyata keçirilən yaşıllaşdırma layihələri barədə məlumat rəsmi internet sahifəsində açıqlanır.

- “Coca-Cola” şirkəti tərəfindən yaşıllıq zolaqlarının mühafizəsi və bərpası, çimərlik və şəhərdaxili ərazilərin tullantılardan təmizlənməsi, təkrar emalın təşviqi məqsədilə həyata keçirilən müxtəlif ekoloji layihələr barədə məlumat şirkətin internet sahifəsində açıqlanır.

Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın sədrinin 28.12.2022-ci il tarixində təsdiq etdiyi “Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi”nin icrasının təmin edilməsi barədə tapşırığına müvafiq olaraq bildirik ki, Əmək Bazarı və Sosial Müdafiə Məsələləri üzrə Milli Observatoriya nizamnaməsi üzrə müəyyən edilmiş vəzifə və hüquqlara əsasən mütəmadi olaraq biznes subyektləri ilə sorğular təşkil edir.

Sonuncu aparılmış sorğu:

Strateji olaraq

- Əmək bazarının aparıcı qüvvəsi olan orta və böyük müəssisələrini əhatə etmiş;
- 12 fərqli sənaye sahəsində fəaliyyət göstərən 17 müəssisə üzrə aparılmış;
- Ümumilikdə 25 000-ə yaxın insan resurslarını əhatə etmişdir.

Metodoloji olaraq

- Keyfiyyət araşdırmasının dərinləməsinə müsahibə metodu əsasında təşkil edilmiş;

- Öncədən hazırlanmış müsahibə bələdçisi vasitəsi ilə 2-3 saat davam edən üzbəüz formatda təşkil olunmuşdur.

Sorğu üzrə əmək bazarında mövcud və gələcək çağırışları müəyyən etməklə yanaşı, bu sorğuda iştirak etmiş 12 fərqli sənaye sahəsini təmsil edən 17 müəssisənin ESG meyarları (Environment – Ətraf mühit; Social – Sosial; Governance – Korporativ idarəetmə) üzrə də təhlili aparılmışdır.

Təhlil göstərir ki, öz sənaye sahəsi, o cümlədən ölkə üzrə istehsal həcmi, növü, dövriyyəsi və buna uyğun olaraq insan resurslarının həcmi böyük olan müəssisələr ESG meyarlarının hər birinə həssaslıqla yanaşırlar. Belə ki, bu iri müəssisələrinin bəzilərinə bu meyarlara dair müvafiq siyasət, qayda və standartlar müəyyənləşdirilmiş, həmin siyasət, qayda və standartlara dair sənədlər ictimaiyyətə açıq formada elektron resurslarında yerləşdirilmişdir. Həmçinin, bu iri müəssisələr fəaliyyət istiqamətlərinin mahiyyətinə uyğun olaraq Ətraf mühit və Sosial meyarları ehtiva edən fəaliyyətlərə dair mütəmadi olaraq davamlı xarakter daşıyan layihələr icra edir və buna dair hesabatları ictimai olaraq paylaşırlar. Qeyd edilən 2 meyar qədər də olmasa iri müəssisələr korporativ idarəetmə üzrə də islahatlar aparırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu müəssisələrin ikisi isə öz fəaliyyətini BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin meyarlarına uyğunlaşdırmaqla aparmağa çalışır.

Fəaliyyət göstərdikləri sənaye sahəsi, o cümlədən ölkə üzrə istehsal həcmi, növü, dövriyyəsi və buna uyğun olaraq insan resurslarının orta həcmdə olan müəssisələrdə ESG meyarları adekvat səviyyədə nəzərə alınmır. Müəyyən qədər fəaliyyət istiqaməti emal, istehsal sahələri ilə bağlı olan müəssisələr Ətraf mühit məsələlərinə müəyyən

səviyyədə qaydalar çərçivəsində riayət etməyə çalışırlar. Bu fəaliyyətə dair isə hər hansı hesabat isə ictimaiyyətə açıqlanmır. Əlavə olaraq qeyd edirik ki, həmin müəssisələr sosial və idarəetmə meyarları üzrə qayda, siyasət və hesabatlığa da malik deyillər.

Sorğusu aparılan 17 müəssisənin ən kiçiklərində isə ESG meyarlarının tətbiqinə dair çox məhdud məlumatlar mövcuddur (ətraf mühitlə bağlı çox az məlumatlar olmaqla) və ictimaiyyətə açıq olan hər hansı hesabatları mövcud deyil.

Aparılmış bu təhlillərin əsasında aşağıdakı təklifləri təqdim edirik:

- Ölkə üzrə əsasən orta və kiçik, o cümlədən iri sahibkarlıq subyektləri üzrə ESG meyarlarının təbliği ilə bağlı maarifləndirmə tədbirlərin keçirilməsi;
- Bu meyarların ölkə iqtisadiyyatı, onun ölkədə investisiya mühitinə orta və uzun müddətdə müsbət təsirləri barədə həmin müəssisələr ilə mütəmadi görüşlər keçirilməsi;
- Bütün sahibkarlıq subyektləri üzrə bu meyarların tətbiqinə dair təşviq mexanizmlərinin hazırlanması;
- ESG meyarlarının tətbiqində maraqlı olan bütün maraqlı tərəflərin – dövlət, özəl, beynəlxalq qurumlar – birgə, sinxron fəaliyyəti təşkil olunması;
- Müvafiq sorğuların, monitorinqlərin keçirilməsi, eləcə də müəssisələrin dövrü hesabatlarının təhlil edilməsi;
- Axtarış portalları və Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı vasitəsi ilə ictimaiyyət üzrə açıq statistik bazanın mövcudluğunun və ictimaiyyətin bu bazaya əlçatanlılığının araşdırılması.

2.3. ESG sahəsində statistik bazanın inkişaf etdirilməsi (təkmilləşdirilməsi)

İqtisadiyyat Nazirliyi

Tapşırığın icrası məqsədilə konkret təkliflərin, görülmüş və görülməsi planlaşdırılan işlər barədə məlumatların İqtisadiyyat Nazirliyinə təqdim edilməsi üçün Dövlət Statistika Komitəsinə 10 fevral 2023-cü il tarixli 3-21/2-1294/2023 nömrəli sorğu məktubu göndərilmişdir. Bununla əlaqədar Dövlət Statistika Komitəsindən daxil olmuş 30 mart 2023-cü il tarixli 3-34/2-16/01-2/2023 nömrəli cavab məktubunda qarşıya qoyulmuş vəzifələrin tələb olunan səviyyədə icrasını təmin etmək məqsədilə Yol Xəritəsinin 2.1, 2.2 və 2.3-cü bəndləri çərçivəsində ESG sahəsində statistik bazanın çərçivəsinin müəyyənləşdirilməsi, onun tərkib hissəsi olan idarəetmə, ətraf mühit və sosial məsələləri əhatə edə biləcək statistik göstəricilərin siyahısının formalaşdırılması, həmin göstəricilər üzrə statistik məlumatların mövcud olub-olmamasının araşdırılması istiqamətində aidiyyəti fəaliyyətlərin də nəzərdə tutulmasının zəruri hesab edildiyi bildirilmişdir.

Eyni zamanda Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən məlumat istehsalı təmin olunan və ESG ilə bağlı statistik göstəricilərin siyahısına daxil edilə biləcək göstəricilərin siyahısı təqdim edilmişdir.

1.	Qeyri-dövlət sektorunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyanın iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə ümumi məhsul buraxılışında xüsusi çəkisi
2.	Məşğul əhalinin sayı
3.	İşsizlik səviyyəsi
4.	Yeni açılmış iş yerlərinin sayı
5.	Muzdlu işçilərin orta aylıq nominal əmək haqqı
6.	Bir ev təsərrüfatına düşən elektrik enerjisinin istehlakı
7.	İnternetə çıxışı olan ev təsərrüfatlarının bütün ev təsərrüfatlarında xüsusi çəkisi
8.	Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tərbiyə alan və ümumtəhsil məktəblərində məktəbhazırlığa cəlb olunmuş uşaqların 1-5 yaşlı uşaqların ümumi sayında xüsusi çəkisi
9.	Cari ildə əyani tam orta ümumi təhsil müəssisələrini bitirmiş və tam orta təhsil haqqında attestat alaraq həmin il ölkənin ali təhsil müəssisələrinə qəbul olmuş tələbələrin xüsusi çəkisi
10.	Hər 1000 nəfər diri doğulana 1 yaşadək ölənlərin sayı
11.	Hamiləlik, doğuş və zahılıq dövründə ölənlərin sayı (hər 100 000 nəfər diri doğulana)
12.	Doğulanda gözlənilən ömür uzunluğu
13.	Əhalinin hər 10 000 nəfərinə düşən cinayətlərin (qeydə alınmış) sayı
14.	Adambaşına düşən kənd təsərrüfatı məhsulunun məbləği
15.	Kənd təsərrüfatı sektorunda əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyanın adambaşına düşən məbləği
16.	Qeyri-neft sənayesində istehsal edilmiş ümumi məhsulun iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə ümumi məhsul buraxılışında xüsusi çəkisi
17.	Adambaşına düşən qeyri-neft sənayesi məhsulunun məbləği
18.	Sənaye üzrə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların adambaşına düşən məbləği
19.	Adambaşına düşən turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə xidmətlərinin məbləği
20.	Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə xidmətləri sektorunda məşğul olan əhalinin sayı
21.	Stasionar mənbələrdən atmosfer havasına çirkləndirici maddələrin atılması (adambaşına kq)

Qeyd edilənlərlə əlaqədar Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən əlaqələndirmə fəaliyyətinin həyata keçirilərək ESG sahəsində statistik bazanın inkişaf etdirilməsi (təkmilləşdirilməsi) məqsədilə müvafiq tədbirlərin görülməsini məqsədəuyğun hesab edirik.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

ESG-nin ətraf mühit meyarları üzrə statistik baza müvafiq sahədə Azərbaycan Respublikasının Qanunları, onlara uyğun olaraq qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktların tələblərinə əsasən, müəssisələr tərəfindən atmosfer havasına atılan zərərli maddələr, müəssisələrdə formalaşan təhlükəli, tibbi tullantıların idarə edilməsi, sudan istifadə və geoloji-kəşfiyyat işlərinə dair müəssisələrin yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika

orqanına və ya elektron formada Dövlət Statistika Komitəsinin internet səhifəsində təqdim edilən hesabatlar əsasında hazırlanmış məcmuələri ehtiva edir.

Hesabatlar atmosfer havasına atılan zərərli və çirkləndirici maddələr, onların zərərsizləşdirilməsi və istifadəsi, spesifik zərərli və çirkləndirici maddələr, istilik effekti yaradan qazlar, zərərli və çirkləndirici maddələrin mənbələri və azaldılması istiqamətində yerinə yetirilmiş tədbirlər, suyun götürülməsi və istifadəsi, suyun axıdılması və keyfiyyəti, su obyektlərinə axıdılan suyun tərkibi, eləcə də müəssisədə əmələ gələn tullantılar, zərərsizləşdirilmiş tullantılar, tullantıların kənarlaşdırılması, geoloji-kəşfiyyat işlərinə dair məlumatları əhatə edir.

ESG sahəsində ölkədə hüquqi tənzimləmə sisteminin olmaması səbəbindən məlumatların açıqlanması kontekstində digər milli qanunvericilik aktlarına istinad edilir. Eyni zamanda, ESG üzrə meyarların müəyyən edilməməsi müəssisələr tərəfindən təqdim edilən məlumatların ESG meyarları ilə uyğunluq dərəcəsinin müəyyən edilməsində çətinliklər yaradır.

Həmçinin, müəssisələr tərəfindən ətraf mühit göstəriciləri üzrə təqdim edilən hesabatlar əsasən iri çirkləndirici müəssisələri əhatə edir. ESG meyarlarının müəyyən edilməsi müəssisələrin əhatə dairəsinin dəqiqliklə müəyyən edilməsinə imkan verəcəkdir.

“Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə uyğun olaraq, qeyd olunan hesabat formaları üzrə müəssisələr tərəfindən təqdim edilən məlumatlar konfidensialdır və onlardan yalnız ümumiləşdirilmiş şəkildə istifadə edilir. Belə ki, təqdim edilən məlumatlar “Azərbaycanda ətraf mühit” statistik məcmuəsi şəklində ümumiləşdirilərək nəşr olunur.

Statistik bazanın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı təkliflər

- ESG sahəsində hesabatlılıq çərçivəsinin yaradılması, hesabatlılıq tələblərinin müəyyən edilməsi;
- ESG meyarlarının və meyarlar üzrə müəssisələrin əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi;
- Müəssisələr tərəfindən ESG-nin strategiya, daxili prosedurlar, planlarına daxil edilməsi;
- Hesabatların təqdim edilməsi üzrə müəyyən tənzimləyici çərçivənin olduğunu nəzərə alaraq, uyğunlaşmaların aparılması ilə əlaqədar təkliflərin hazırlanması;
- Müəssisələrə məlumatların açıqlanmasına kömək edəcək tövsiyələrdən ibarət Təlimat sənədinin hazırlanması;
- Hesabatların açıqlanması ilə bağlı qüvvədə olan qanunvericilik tələblərinə dəyişikliklərin edilməsinin nəzərdən keçirilməsi;
- Hesabatlılıqla bağlı tələblər üzrə müəssisələrlə maarifləndirici xarakterli seminarların təşkili.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

1. Ətraf mühit istiqaməti üzrə

Resurslardan səmərəli istifadə:

- Bərpa olunan enerjiden istifadə göstəriciləri;
- Su ehtiyatlarından istifadə göstəriciləri və s.

İqlim dəyişikliyinə təsirin azaldılması:

- Karbon emissiyalarının azaldılması üzrə göstəricilər;

- Tullantıların azaldılması və bərk məişət tullantılardan təkrar istifadə göstəriciləri və s.

Biomüxtəlifliyin qorunması:

- Biomüxtəlifliyi qoruyan və təşviq edən və ekosistemlərə zərər verən fəaliyyətlərdən qaçan bizneslərə edilən investisiya göstəriciləri və s.

2. Sosial istiqamət üzrə

Müxtəliflik və inklüzivlik, irq, cinsiyyət:

- Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan şəxslərin işçi qüvvəsində ümumi payı;
- Əlilliyi olan şəxslərin işçi qüvvəsində payı;
- Cins üzrə iş yerində təmsil olunma göstəriciləri;
- Gender, yaş xüsusiyyətlərinə görə orta aylıq əməkhaqqı nisbətləri göstəriciləri və s.

İşçilərin hüquqları, ədalətli maaş və iş şəraiti:

- Minimum əmək haqqı alan işçilərin ümumi işçi sayına nisbəti;
- İş saati normaları, əlavə görülən işlərə görə ödəniş göstəriciləri;
- Eyni vəzifə öhdəlikləri üzrə bərabər ödəniş göstəriciləri və s.

Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi:

- Əməyin mühafizəsi və işçilərin sağlamlığı üzrə təlimlərin say göstəriciləri;
- İş zamanı baş vermiş bədbəxt hadisələrin, zədələnmələrin, ölüm hallarının işçi sayına nisbəti göstəriciləri;
- İş yerində peşə xəstəliyinə tutulan işçilərin sayının ümumi işçi sayına nisbəti göstəriciləri;
- İşçilərin fərdi mühafizə vasitələri ilə təmin olunma göstəriciləri və s.;
- Əməyin mühafizəsi üzrə təlimlərə ayrılmış vəsaitin məbləği (hər işçiyə görə orta məbləğ);
- İşçilər üçün təşkil olunmuş tibbi müayinələrin sayı;
- Fövqəladə hal - təbii fəlakət və ya yanğın hadisələrinin sayı.

İşçi məmnuniyyəti üzrə:

- İşçi məmnuniyyəti indeksi (suallar əsasında müəyyən edilir);
- İşçinin işdə qalma müddəti (bir işçinin şirkətdə çalışma müddətidir);
- İşçi tərəfindən şirkətin tövsiyə olunma dərəcəsi;
- İl ərzində şirkət işçiləri arasında keçirilmiş məmnuniyyət sorğularının sayı;
- İşçi dövriyyəsi dərəcəsi (İşçilərin dövriyyə dərəcəsi = işdən çıxan işçilərin ümumi sayı / dövrün əvvəlinə işçilərin ümumi sayı x 100);
- İşçilərin iş buraxma əmsalı (İşburaxma əmsalı = il ərzində bir işçinin işdə olmayan günlərinin ümumi sayı / işlədiyi günlərin ümumi sayı x 100);
- Daxili yüksəliş dərəcəsi (Daxili yüksəliş dərəcəsi = vəzifədə yüksəlmiş işçilərin ümumi sayı / işçilərin ümumi sayı x 100).

İşçilərin peşəkarlığının artırılması üzrə:

- İşçilərin təlim və təhsili (təlimə və təhsilə cəlb edilmiş işçilərin sayı / işçilərin ümumi sayı) x100;
- İşçilərin təlim və təhsili üçün xərclənmiş ümumi məbləği (hər işçi üçün adambaşı orta xərcin miqdarı).

Cəmiyyətə töhfə və xeyriyyəçilik üzrə:

- İl ərzindəki maliyyə ianələrinin məbləği;
- Sosial layihələrin sayı;
- İctimaiyyətlə qarşılıqlı əlaqə. Açıq qapı günlərinin sayı;
- İnsan hüquqlarının pozulması;
- Şirkətə qarşı qaldırılmış məhkəmə iddialarının sayı;
- Dövlət və yuxarı orqanlara şirkətdən edilən şikayətlərin sayı.

Məşğulluq üzrə:

- Müddətsiz müqavilələr üzrə işləyənlərin nisbəti;
- Müddətli müqavilələr üzrə işləyənlərin nisbəti;
- Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan şəxslərin işçi qüvvəsində ümumi payı.

Sosial məsuliyyət və xeyriyyəçilik üzrə:

- Sosial layihələrin sayı;
- İl ərzindəki maliyyə ianələrinin və sosial yardımların məbləği və s.

İstehlakçı hüquqları, məhsulun təhlükəsizliyi:

- İstehlakçılar tərəfindən şirkətə qarşı qaldırılmış məhkəmə iddialarının sayı;
- İstehlakçılar tərəfindən məhsulun geri qaytarılma göstəriciləri və s.

Məlumatların təhlükəsizliyi və məxfiliyi:

- Məlumatların təhlükəsizliyi və məxfiliyi ilə bağlı korporativ siyasət və standartların, təlimatların olması və s.

3. Korporativ idarəetmə istiqaməti üzrə

Liderlik və korporativ idarəetmə:

- Korporativ idarəçilik prinsiplərini əsas götürməklə şirkətin məsuliyyətli, şəffaf və hesabatlılıqla idarə olunması;
- Şirkətin inkişaf strategiyası ilə ESG prinsiplərinin uyğunluğu və s.

Antikorrupsiya və rüşvətxorluğa qarşı mübarizə:

- Şirkətlərin korrupsiyaya qarşı aydın və ətraflı siyasətlərinin və prosedurlarının olması;
- Müntəzəm təlim proqramlarının təşkili, şəffaflyq və etik tərbiyə mədəniyyətinin təbliğ edilməsi;
- Əməkdaşların və tərəfdaşların anonim şəkildə korrupsiya və rüşvət tədbirlərini bildirə biləcəkləri müraciət mexanizmlərinin olması və s.

Vergi şəffaflığı:

- Şirkət və tərəfdaşlar arasında məsuliyyət və etibarın təmin edilməsinə kömək edən vergi ödənişlərinin, maliyyə məlumatlarının ictimaiyyət və tərəfdaşlara açıq və şəffaf şəkildə vaxtı-vaxtında təqdim edilməsi və s.

Risk idarəetməsi:

- Risk idarəetmə sistemlərinin və təlimatlarının olması və s.

İş etikası:

- Şirkətlərdə korporativ mədəniyyəti dəstəkləyən, ədalətli rəqabəti təşviq edən dəyərlərin olması və s.

3. ESG PRINSİPLƏRİNİN TƏTBİQİNƏ HAZIRLIQ

3.1. Müəssisələrdə ESG tələblərinin (prinsiplərinin) tətbiqinə hazırlıq səviyyəsi

Azərbaycan Investisiya Holdingi

Azərbaycan Investisiya Holdinginin idarəetməsinə verilmiş dövlət müəssisələrində Ətraf mühit, sosial və idarəetmə ilə bağlı həyata keçirilmiş təşəbbüslər

Əsas səmərəlilik göstəricilərinin (ƏSG) və uyğun hədəflərin təyini strateji səviyyədə müəssisənin fəaliyyətinə istiqamət verir və müvafiq olaraq fəaliyyətin qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ƏSİ) ilə bağlı məsələlərin xüsusilə dövlət müəssisələrinin fəaliyyətində önəmini nəzərə alaraq, Azərbaycan Investisiya Holdingi (AİH) tərəfindən idarəetməsinə verilmiş dövlət müəssisələrinə (dövlət müəssisələri) ətraf mühit, sosial sahə və korporativ idarəetməyə aid korporativ ƏSG-lər təyin edilmişdir. Dövlət müəssisələrinin fəaliyyətlərinin spesifikliyi nəzərə alınaraq, uyğun ƏSG-lər müəyyən edilmiş, hər bir dövlət müəssisəsi üçün müvafiq ƏSG-lər üzrə keçmiş illərə aid göstəricilər təhlil edilmiş və uyğun olaraq il sonu qiymətləndirmənin aparılması üçün hədəflər təyin edilmişdir. Aşağıda ətraf mühit, sosial və idarəetməyə aid tətbiq olunmuş ƏSG-lər barədə ətraflı məlumat verilir:

Ətraf mühit:

Ətraf mühitə aid korporativ ƏSG üç dövlət müəssisəsinə - SOCAR, "Azər-Türk Bank" ASC və "Azərsığorta" ASC-yə təyin olunmuşdur. Belə ki, SOCAR-a təyin olunan "Bir barelə düşən CO2 tullantısı" korporativ ƏSG-si fəaliyyətin apstrim və daunstrim seqmentlərində təbiətə buraxılan CO2 tullantılarının səviyyəsini qiymətləndirməyə imkan yaradır və bu istiqamətdə inkişafın nail olunmasına təşviq edir. Bundan əlavə müvafiq olaraq, "Azərsığorta" ASC və "Azər-Türk Bank" ASC-yə "Ekoloji cəhətdən təmiz avtomobillər üzrə kasko yığımlarının ümumi kasko yığımlarında payı" və "ESG ilə əlaqəli layihələrə ayrılmış biznes kreditlərinin ümumi məbləği" korporativ ƏSG-lər təyin olunaraq sözügedən dövlət müəssisələrinin fəaliyyətində ekoloji məsələlərə önəmli yerin verilməsi təşviq olunmuşdur. Korporativ səviyyədə təyin olunan ƏSG-lərdən savayı, müəssisə daxilində struktur bölmələrin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün təyin olunan funksional ƏSG-lərdə ətraf mühitə aid ƏSG-lərdən istifadə olunması AİH tərəfindən bəzi dövlət müəssisələrinə tövsiyə edilmişdir.

Sosial:

Dövlət müəssisələrində əmək təhlükəsizliyinin təmin olunmasını təşviq etmək və bu istiqamətdə atılan addımların effektivliyini qiymətləndirmək üçün dövlət müəssisələrinə müvafiq korporativ ƏSG-lər təyin olunmuşdur. Belə ki, altı dövlət müəssisəsinə beynəlxalq təcrübədə əməyin təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsi üçün geniş tətbiq olunan "İtirilmiş iş günü ilə nəticələnən xəsarətlərin tezlik əmsalı (LTIFR)" ƏSG-si təyin olunmuşdur. Sözügedən ƏSG hər 1 milyon iş saatına düşən hadisələrin sayını müəyyən edir. ƏSG-nin hesablamasındakı standart yanaşma digər oxşar şirkətlərlə müqayisəli təhlilin aparılmasına imkan yaradır. Əlavə olaraq fəaliyyəti sərnişin daşımaları ilə əlaqəli

olan "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC və "Bakı Metropoliteni" QSC kimi dövlət müəssisələrinə "İnsanların ölümü və ya yaralanması ilə nəticələnən qəzaların sayı", "BakuBus" MMC-yə isə "Qəzaların sayı" ƏSG-ləri təyin olunaraq tək işçilərin deyil, həmçinin xidmət olunan sərnişinlərin təhlükəsizliyi də qiymətləndirilir.

İdarəetmə:

Dövlət müəssisələrində idarəetmə sahəsinin qiymətləndirilməsi məqsədilə 2 kateqoriyaya aid korporativ ƏSG-lər tətbiq edilmişdir:

1. Dövlət müəssisələrində hesabatlılıq və korporativ idarəetmə sahələrində inkişafı təşviq edən "Korporativ idarəetmə və hesabatlılıq tələblərinə riayət edilməsi üzrə PŞ rəhbərliyinin qiymətləndirilməsi" ƏSG-si tətbiq olunmuşdur. Sözügedən ƏSG çərçivəsində hesabatlılıq tələbləri illik büdcə, idarəetmə hesabatı, büdcə-fakt analizləri, audit olunmuş maliyyə hesabatları kimi qərarvermə üçün önəmli olan hesabatların keyfiyyəti və vaxtında təqdimatı meyarlarına görə qiymətləndirilir. Əlavə olaraq, korporativ idarəetmə standartlarına və kommunikasiya tələblərinə riayət edilməsi üzrə qiymətləndirmənin aparılması məqsədilə bir neçə meyardan ibarət qaydalar müəyyən edilmişdir.

2. Dövlət müəssisələrinin diaqnostikası və strategiya sənədlərindən irəli gələn maliyyə, kommersiya, vergi və hüquq sahələrinə aid dövlət müəssisələrinin uğurlu və davamlı fəaliyyəti üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədbirlərin icra səviyyəsinin qiymətləndirilməsi məqsədilə dövlət müəssisələrinə "Tədbirlər planının həyata keçirilməsi" ƏSG-si tətbiq edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda sadalanan hər bir ƏSG üzrə rüblük monitoring aparılır və müvafiq sorğular dövlət müəssisələrinə yönləndirilir.

Korporativ strategiya:

Dövlət müəssisələrinin korporativ strategiyaları hazırlanarkən ƏSİ ilə bağlı vacib məqamların nəzərə alınması, yəni uzunmüddətli və ortamüddətli hədəflərin təyin olunması və həmin hədəflərə nail olunması üçün addımların müəyyən edilməsi əsas prinsiplərdən biri kimi diqqətdə saxlanılır.

3.2. ESG tələblərinin könüllü tətbiqinin təşviqi ilə bağlı prioritet sektorlar

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi

Ətraf Mühit, Sosial və İdarəetmə (ESG) tələblərinin könüllü icrasının təşviqi davamlı və məsuliyyətli biznesin inkişafı üçün mühüm amildir. ESG meyarları investorlar, maraqlı tərəflər və tənzimləyici orqanlar tərəfindən şirkətin bu sahələrdə fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün istifadə olunur.

1. ESG tələblərinin könüllü tətbiqi ilə bağlı prioritet sektorlar: Qlobal Perspektiv

ESG haqqında qlobal məlumatlılığın artdığı bir dövrdə ESG tələblərinin könüllü tətbiqi artıq yalnız korporativ xeyriyyəçilik və ya etik məsuliyyət məsələsi deyil, eyni zamanda investorların etimadını qorumaq və maraqlı tərəflərin artan narahatlıqlarını həll etmək məqsədi daşıyan təşkilatlar üçün strateji vacibliyə çevrilmişdir.

ESG tələblərinin könüllü tətbiqindən ən çox qazanc əldə edəcək sektorlar təbii olaraq ekoloji, sosial və idarəetmə problemləri ilə iç-içə olan sektorlardır. Bu sektorlar

aktual global çağırışların həllində mühüm rol oynayır. ESG prinsiplərinin könüllü inteqrasiyası cəmiyyətin və ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasına töhfə verməklə müsbət dəyişikliklərə təkan verə, şəffaflığı artırır və brend reputasiyasını gücləndirə bilər.

Aşağıdakı cədvəldə beynəlxalq təcrübədə müşahidə edilən ESG tələblərinin könüllü tətbiqinin təşviqi ilə bağlı prioritet sektorlar (cədvəl 4):

Cədvəl 4. ESG tələblərinin könüllü tətbiqinin təşviqi ilə bağlı prioritet sektorlar

Sayı	ESG tətbiq sahələri	Ətraf mühitin mühafizəsi	Sosial məsuliyyət	İdarəetmə
1	Maliyyə Xidmətləri	“Ecofriendly” layihələrə investisiya, davamlı və yaşıl maliyyəyə keçid	Məsuliyyətli kreditləşdirmə və investisiya	Şəffaf idarəetmə, risklərin idarə edilməsi, çirkli pulların yuyulması
2	Enerji və Kommunal Xidmətlər	Alternativ enerjiyə keçid, emissiyaların azaldılması və su ehtiyatlarının məsuliyyətlə idarə edilməsi	Cəmiyyətin bütün təbəqələri üçün enerjiyə əlverişli çıxış	Sənayedə ictimai etimadı idarə etmək, qanunvericiliyə uyğunluq
3	Texnologiya	Elektron avadanlıqların tullantılarının düzgün idarə olunması	İnklüzivliyin təşviqi, dezinformasiyanın yayılmasının qarşısının alınması	Kibertəhlükəsizlik məsələlərinin həlli, süni intellektin istifadəsində etik qərarların qəbulu
4	Səhiyyə və əczaçılıq	Tibbi tullantıların utilizasiyası, əczaçılıq inqrediyentlərinin emalı	Səhiyyəyə asan çıxış, Dərman vasitələrinə əlçatanlıq	Dərman qiymətlərinin müəyyən edilməsində şəffaflıq
5	İstehsal və Təchizat Zənciri	Tullantıların minimuma endirilməsi	Təhlükəsiz iş şəraitinin və ədalətli əmək haqqının təmin edilməsi	Əmək standartlarının monitorinqi və icrası
6	Qida və Kənd Təsərrüfatı	Qida tullantılarının azaldılması, biomüxtəlifliyin təşviqi	Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, ekoloji təmiz qidaya əlçatanlıq	Məsuliyyətli marketing
7	Daşınmaz Əmlak və Tikinti	Davamlı tikinti materialları, torpaqdan səmərəli istifadə	Mənzillə əlverişli təminat,	Şəffaflıq, tikinti qaydalarına riayət olunması
8	Nəqliyyat və Logistika	Yanacaq səmərəliliyinin artırılması	sərnişinlərin və işçilərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi	Qiymət və hesablamada şəffaflıq, təchizat zəncirinin

				logistikasında etik təcrübələr
9	Təhsil və "EdTech"	Təhsil məhsullarında ekoloji cəhətdən təmiz materiallardan istifadə	Təhsilə bərabər çıxışın təmin edilməsi	Təhsil haqqının müəyyən edilməsində şəffaflıq

Mənbə: <https://www.globalreporting.org>

Bu sektorlarda ESG tətbiqinin təşviqi iqlim dəyişikliyi, sosial bərabərsizlik və etik biznes davranışı kimi aktual olan global problemlərin həllində mühüm rol oynayır. Hər bir sektor şirkətlər üçün öz təcrübələrini ESG prinsiplərinə uyğunlaşdırmaq üçün unikal imkanlar və problemlər təqdim edir.

ESG tələblərinin könüllü tətbiqi artıq sadəcə bir tendensiya deyil, bir çox prioritet sektorlarda fəaliyyət göstərən bizneslər üçün strateji bir vacibliyə çevrilmişdir. Bu prioritet sektorlardakı təşkilatlar ESG prinsiplərini könüllü şəkildə qəbul etməyə davam etdikcə, dinamik iqtisadi və sosial reallıqları idarə etmək üçün daha yaxşı mövqe tuturlar. Bu öhdəlik təkcə məsuliyyətli biznes təcrübələrini nümayiş etdirmir, həm də mənfəət, cəmiyyət və insanlar arasında ahəngdar tarazlıq yaradaraq bütün maraqlı tərəflər üçün daha davamlı gələcəyə töhfə verir.

2. ESG tələblərinin tətbiqində beynəlxalq təcrübə

Cədvəl 2-də ESG tələblərinin tətbiqinin geniş yayıldığı yuxarıda sadalanan prioritet sektorlarda bu tələblərin könüllü şəkildə həyata keçirilməsində qabaqcıl mövqedə olan tanınmış şirkətlərin bəzi nümunələri verilmişdir (cədvəl 5):

Cədvəl 5. ESG tələblərinin könüllü tətbiqində lider şirkətlər

Sayı	ESG tətbiq sektorları	Şirkət	ESG təşəbbüsləri
1	Maliyyə Xidmətləri	JPMorgan Chase & Co.	Davamlı maliyyə, bərpa olunan enerji layihələri və məsuliyyətli kreditləşdirmə sahəsində ESG təcrübələrinin təşviqində fəaldırlar.
2	Enerji və Kommunal Xidmətlər	Ørsted A/S (DONG Energy)	Danimarkanın bərpa olunan enerji şirkəti kommunal xidmətdə qalıq yanacaqdan istifadədə və külək enerjisi sahəsində liderdir.
3	Texnologiya	Apple Inc.	Öz əməliyyatlarında 100% bərpa olunan enerjiden istifadə etmək və məhsullarını daha enerjiyə qənaətli etmək də daxil olmaqla ətraf mühitə dair öhdəlikləri ilə tanınır.
4	Səhiyyə və əczaçılıq	Novartis International AG	Qlobal sağlamlıq problemlərini həll edərək münasib dərman qiymətləri və səhiyyə xidmətlərinə çıxış və klinik sınaqlara üstünlük verən ESG təşəbbüslərinə malikdir.
5	İstehsal və Təchizat Zənciri	Unilever	Davamlı Yaşayış Planı ilə məşhurdur. Ətraf mühitə təsirlərinin azaldılmasına, etik təchizat

			zənciri təcrübələrinin təşviqinə və ədalətli əmək şəraiti və məhsul təhlükəsizliyi kimi sosial amillərin yaxşılaşdırılmasına diqqət yetirirlər.
6	Qida və Kənd Təsərrüfatı	Danone	Şirkətin ESG təşəbbüsləri su istifadəsini, karbon emissiyalarını azaltmağa və inqrediyentlərin məsuliyyətli alınmasını təşviq etməyə yönəlmişdir. Onlar həmçinin sağlam qidaya çıxışı vurğulayırlar.
7	Daşınmaz Əmlak və Tikinti	Prologis	Qlobal logistika və daşınmaz əmlak şirkəti olan Prologisin əməliyyatlarında davamlılıq prioritet təşkil etmişdir. Onlar yaşıl binaların dizaynına, torpaqdan səmərəli istifadəyə diqqət yetirir.
8	Nəqliyyat və Logistika	UPS	Təchizat zəncirinin idarə edilməsi şirkəti olan UPS, qarşısına iddialı davamlılıq məqsədləri qoyub. Onlar alternativ yanacaqlara və elektrik nəqliyyat vasitələrinə sərmayə qoyurlar, həmçinin karbon izlərini azaltmağa çalışırlar
9	Təhsil və "EdTech"	Coursera	Təhsilə və bacarıqların inkişafına bərabər çıxışı təşviq edir. Onlar münasib qiymətə öyrənmə resursları təklif edir.
10	Pərakəndə satış və istehlak malları	Patagonia	Tullantıların azaldılmasına və satışlarının bir hissəsini ətraf mühitin qorunmasına yönəltməyə diqqət yetirirlər.

Mənbə: <https://www.globalreporting.org>

2.1. Qlobal dayanıqlılığın təşviqi: ESG

Qlobal Dayanıqlı İnvestisiya Alyansının (GSIA) statistik məlumatları göstərir ki, qlobal dayanıqlı investisiya bazarı 2020-ci ildə idarə olunan aktivlərdə 35,3 trilyon dollara çatmışdır. ESG tələblərinin qlobal maliyyə və cəmiyyətə əhəmiyyətli təsirini dərk edərək, bütün dünya ölkələri ESG inteqrasiyasını öz iqtisadi və tənzimləyici çərçivələrinin mərkəzi prinsipi kimi qəbul edirlər.

Dünyanın bir çox ölkələri müxtəlif təşəbbüslər, qaydalar və təşviqlər vasitəsilə ESG tələblərinin könüllü şəkildə həyata keçirilməsini təşviq edirlər. ESG təcrübələrini təşviq etmək üçün gördükləri xüsusi tədbirləri əks etdirən bəzi ölkələrin nümunələri cədvəl 6-da göstərilmişdir:

Cədvəl 6. ESG tələblərinin könüllü tətbiqində bəzi ölkələrin hökumət strateqiyaları

Sayı	Ölkə	Hökumətin ESG təşəbbüsləri
1	İsveç	İsveç Milli Pensiya Fondunun etik investisiya siyasətini fəal şəkildə dəstəkləyir. Bundan əlavə, İsveç Davamlı Investisiya Forumu (Swesif) ESG inteqrasiyasını və investorlar arasında şəffaflığı təşviq edir.
2	Kanada	Toronto Fond Birjasında (TSX) şirkətləri öz ətraf mühit və sosial fəaliyyətləri haqqında hesabat verməyə təşviq edən ESG açıqlama qaydaları var. Ontario Qiymətli Kağızlar Komissiyası da müəyyən hallarda ESG-nin açıqlamasını tələb edir.
3	Cənubi Afrika Respublikası	Hökumət korporativ idarəetməni, etik liderliyi və davamlılıq hesabatını vurğulayan və bununla da ESG təcrübələrini təşviq edən Cənubi Afrika üçün Kral İdarəetmə Prinsipləri Məcəlləsini (Kral IV) təqdim etmişdir.
4	Fransa	Fransa hökuməti investisiya məhsulları üçün Label ISR (Investissement Socialment Responsable) vasitəsilə məsuliyyətli investisiyaları təşviq edir.
5	Yaponiya	Hökumətin Pensiya Investisiya Fondu (GPIF) ESG meyarlarını investisiya qərarlarına inteqrasiya edərək dünyanın ən böyük aktiv sahiblərindən biri oldu. Bundan əlavə, Yaponiyada İdarəetmə Məcəlləsi və Korporativ İdarəetmə Məcəlləsi məsuliyyətli investisiya və korporativ idarəetməni təşviq edir.
6	Hollandiya	Hollandiyanın Dayanıqlı İnkişaf Koalisiyası (DSGC) davamlı biznes təcrübələrinə sadıq qalan əsas Hollandiya şirkətləri qrupudur. Hollandiya hökuməti bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid üçün Milli Enerji Sazişi də hazırlayıb.
7	Birləşmiş Krallıq	Böyük Britaniyada Maliyyə Hesabatları Şurası (FRC) mövcuddur, o, Böyük Britaniyanın İdarəetmə Məcəlləsini və Böyük Britaniya Korporativ İdarəetmə Məcəlləsini təqdim edir. Bu kodekslər məsuliyyətli investisiya və idarəçiliyi vurğulayaraq, ESG prinsiplərini Böyük Britaniyada biznes təcrübələrinin ayrılmaz hissəsinə çevirir.
8	Avstraliya	Avstraliya hökuməti Avstraliya Fond Birjasının Korporativ İdarəetmə Prinsipləri və Təvsiyələri vasitəsilə ESG hesabatını dəstəkləyir. Bundan əlavə, Avstraliya Təqaüdçü Investitorları Şurası (ACSI) ESG məsələlərində şirkətlərlə məşğul olur.
9	Norveç	Ən böyük suveren fondlardan biri olan Norveçin Hökumət Pensiya Fondu Global, ətraf mühitə və ya insan hüquqlarına zərərli hesab edilən fəaliyyətlərlə məşğul olan şirkətlərə investisiya qoyuluşunu qadağan edən ciddi etik qaydalara malikdir.
10	Almaniya	Almaniyanın Dayanıqlı Maliyyə Strategiyası ölkəni davamlı maliyyə üçün aparıcı mərkəz kimi yerləşdirməyi hədəfləyir. Hökumət ESG investisiyalarını, davamlı bankçılığı və maliyyə sektorunda etik təcrübələri fəal şəkildə təşviq edir.

Mənbə: <https://www.bloomberg.com/esg>

Bu ölkələr şəffaflığı, məsuliyyətli investisiyaları və davamlı biznes təcrübələrini tətbiq etməklə ESG prinsiplərini təşviq etmək üçün mühüm addımlar atır. Onlar etik və davamlı qərar qəbul etmə mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün tənzimləyici orqanlar, sənaye assosiasiyaları və maliyyə institutları ilə işləyirlər. Bu təşəbbüslər ESG tələblərinin qlobal şəkildə mənimsənilməsi və biznes təcrübələrinin daha geniş ictimai və ətraf mühit məqsədləri ilə uyğunlaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

2.2. ESG-nin Yaxın Şərqdə təkamülü: Səudiyyə Ərəbistanı, Qətər, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Türkiyə

Yaxın Şərq ölkələrində qeyri-neftə əsaslanan sektorları gücləndirmək üçün davamlı inkişaf transformasiyası gedir. Son dövrlərdə iqtisadiyyatın inkişafı daha çox turizm və səhiyyə kimi qeyri-neft sektorlarını əhatə edəcək şəkildə şaxələndirilir. Bu proses Yaxın Şərq ölkələrində həm yerli, həm də xarici investorlardan investisiyaları cəlb etmək üçün əsas diqqət mərkəzində durur.

Bölgənin Fond Birjalari tərəfindən aktivləşdirilmiş ESG hesabatı və performans

Səudiyyə Ərəbistanı, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Qətər və Türkiyədə ESG tənzimləmə məsələlərinə, xüsusən də təkmilləşdirilmiş korporativ açıqlama tələblərinə cavab verməyə səy göstərir. Bu ölkələrin səylərinin əksəriyyəti, xüsusən də ESG-nin açıqlanması və təlimatı, BMT-nin Dayanıqlı Fond Birjalari (SSE) Təşəbbüsünün üzvləri olmaqla hər bir ölkənin fond birjalari tərəfindən idarə olunur.

Səudiyyə Ərəbistanı Vizyon 2030-a uyğun olaraq, davamlı iqtisadiyyata nail olmağa çalışır:

- 2017-ci ildə Kapital Bazarı Təşkilatı səhmdarların və idarə heyəti üzvlərinin hüquqlarını gücləndirəcək yeni korporativ idarəetmə qaydaları qəbul etmişdir;
- Səudiyyə Birjası (29 iyun 2023-cü il tarixinə: 227 şirkət və 2,8 trilyon ABŞ dolları daxili bazar kapitalı) ESG üçün ən vacib amilləri müəyyən etməyə, prioritetləşdirməyə və qiymətləndirməyə təşviq edir;
- Ölkənin fond birjası əməyin idarə edilməsi, mübahisəli mənbələr, təchizat zəncirinin əmək standartları və vergi şəffaflığı kimi ümumi ESG mövzularının siyahısını ehtiva edən ESG təlimatını dərc etmişdir;
- 2023-cü ildə Səudiyyə birjasının sədrlik etdiyi GCC Mübadilə Komitəsi Körfəz regionunda siyahıya alınmış firmalar üçün 29 standartdan ibarət, könüllü tətbiq olunacaq ESG açıqlama ölçülərini dərc etmişdir.

Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri - 2031-ci ilə qədər vizyonunun əhəmiyyətli prioriteti davamlı inkişafı və infrastrukturunu təşviq edən yaşıl iqtisadiyyat yaratmaqdır ki, bunun üçün davamlı inkişaf strategiyasını həyata keçirməklə irəliləyişlər əldə etmişdir:

- Dubay Maliyyə Bazarı (DFM, 63 şirkət və 111 milyard dollar daxili bazar kapitalı) GRI (Qlobal Hesabat Təşəbbüsü) standartlarına uyğun olaraq illik davamlılıq hesabatlarını dərc etmişdir;
- Abu Dabi Qiymətli Kağızlar Birjası (ADX, 75 şirkət və 433 milyard dollar daxili bazar kapitalı) ESG hesabatı üzrə təlimat və təlimlər təqdim etmişdir.

Qiymətli Kağızlar və Əmtəə Təşkilatının (SCA) dəstəyi və təsdiqi ilə BƏƏ şirkətləri üçün ölkədəki müəssisələrin fəaliyyətini izləmək və qiymətləndirmək üçün nəzərdə tutulmuş, xüsusi olaraq davamlılıq üzrə ən yaxşı təcrübələrə riayət edən ESG fond indeksini hazırlamışdır.

Qətər - 2030-cu ilədək Milli baxışı yerli iqtisadiyyatı şaxələndirmək və karbohidrogenlərdən asılılığını azaltmaq üzrə öhdəliklər götürməklə Qətər cəmiyyətini inkişaf etdirmək və xalqı üçün yüksək həyat səviyyəsini təmin etmək məqsədi daşıyır:

- Qətər Fond Birjası (QSE, 51 şirkət və 200 milyard dollar daxili bazar kapitalı);

Qətər Maliyyə Bazarları Təşkilatı (QFMA) tərəfindən təqdim edilən korporativ idarəetmə kodu siyahıya alınmış şirkətlərdən ESG çərçivəsində fəaliyyət göstərmələri tələb olunur. Birja etiraf edir ki, qismən şirkətlərin üzləşdiyi fərqli risk və imkanlara görə, siyahıya alınmış şirkətlərin beynəlxalq çərçivələrdə və ya standartlarda əhatə olunan bütün ESG aspektləri haqqında hesabat verməsi mümkün və ya praktiki olmaya bilər.

Müvafiq olaraq, QSE, Qətər vətəndaşlarının özəl və dövlət sektorlarında məşğulluğunu ölçən "**Qətərləşmə**" dərəcəsi kimi sosial məsələləri özündə cəmləşdirən ESG hesabatı üçün öz təlimatını işləyib hazırlayıb.

Türkiyə - 2023-cü il üçün milli vizyon hədəflərini iqtisadiyyat, enerji, xarici siyasət, səhiyyə, nəqliyyat və turizmə yönəlmiş kateqoriyalara ayırır. Borsa İstanbul Türkiyədə yeganə fond birjasıdır (483 şirkət və 332 milyard ABŞ dolları daxili bazar kapitalı) və Davamlılıq Hesabatı Bələdçisi, İnteqrasiya Hesabatlı Təlimat və İqlim Hesabatı Bələdçisi daxil olmaqla ESG hesabatlarına dair yazılı təlimat hazırlayıb. Ölkədə davamlı inkişafıla bağlı təşəbbüslərə aşağıdakılar daxildir:

- 2014-cü ildə birja ümumi və fərdi komponent ESG balları ilə bağlı üç xüsusi şərtə uyğun gələn listing şirkətlərindən ibarət BIST Davamlılıq İndeksini təqdim etmişdir;
- 2020-ci ildə siyahıya alınmış şirkətlər tərəfindən "uyğun ol və ya izah et" prinsipi altında açıqlanması gözlənilən xüsusi prinsiplər və ölçülərlə birlikdə, ESG hesabatı bir siyahı qaydası olaraq tələb olunmuşdur;
- 2022-ci ilin ortalarında ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi prosesi ilə bağlı yeni prosedur və prinsipləri müəyyən etmək üçün yeni Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi Qaydası nəşr olunmuşdur.

ESG Açıqlama Tələbləri - ESG hesabatı investitorların şirkətləri dərk etməsinə və anlamasına mühüm töhfə verir və ayrı-ayrı şirkətlər tərəfindən bildirilən maddi məlumatların səviyyəsi ESG xallarına təsir edə bilər. Bununla belə, məcburi ESG hesabatı regionda başlanğıc mərhələdədir. Bölgədəki korporasiyaları əhatə edən son məlumatlar göstərir ki, şirkətlərin əksəriyyəti ESG strategiyası və həyata keçirilməsi baxımından "start-up" mərhələsindədir və şirkətlər ESG səylərini dəstəkləmək üçün daha konkret hökumət siyasəti və qaydaları istəyirlər.

3. Azərbaycanda ESG tələblərinin könüllü tətbiqi ilə bağlı prioritet sektorlar

Azərbaycan şaxələndirilmiş və dayanıqlı iqtisadiyyata çevrilmək istiqamətində öz kursunu təyin edərkən, ESG prinsiplərinin qəbulu onun inkişaf planının mühüm elementinə çevrilmişdir. ESG müvafiq abreviatura olaraq, davamlılıq, etika və uzunmüddətli dəyəri prioritetləşdirən bizneslər üçün transformasiyaedici bələdçidir.

Azərbaycanda maliyyə xidmətləri sektoru ESG-yə əsaslanan transformasiyaya hazırdır və bu vəziyyət möhkəm və etibarlı maliyyə ekosisteminin yaradılmasında məsuliyyətli kreditlərin, investisiyaların və etik idarəetmənin dərin əhəmiyyətini vurğulayır.

İstehsal sektoru, eləcə də kənd təsərrüfatı və qida istehsalı sənayesi ESG inteqrasiyasına doğru irəliləməyə başlayıb. Bu transformasiyalar ESG prinsiplərinin könüllü şəkildə tətbiqini ölkədə davamlı artım və inkişafın hərəkətverici qüvvəsinə çevirmək məqsədi daşıyır:

Cədvəl 7. Azərbaycanda ESG tələblərinin könüllü tətbiqi ilə bağlı prioritet sektorlar və bu sahədə fəaliyyəti olan şirkətlər

Sayı	ESG tətbiq sektorları	ESG təşəbbüsləri	Şirkətlər
1	Enerji və təbii sərvətlər	Ətraf mühitə təsiri azaltmaq üçün külək enerjisi kimi yaşıl enerji layihələrinə sərmayə qoyur, emissiyaları azaltmaq və davamlılığı təşviq etmək üçün təhlükəsizlik və ətraf mühit proqramları həyata keçirirlər	1.SOCAR 2. BP 3. TotalEnergies
2	Maliyyə xidmətləri	Diqqəti maliyyə inklüzivliyinə yönəltmək və aztəminatlı şəxslərə mikromaliyyə məhsulları təklif edir, maliyyə əlçatanlığını yaxşılaşdırmaq üçün rəqəmsal bankçılıq xidmətlərini təqdim edirlər.	1.Kapital Bank 2. ABB 3. PAŞA Bank
3	Tikinti və daşınmaz əmlak	Torpaqdan səmərəli istifadəni vurğulayır, ekoloji cəhətdən təmiz daşınmaz əmlak layihələri üzərində işləyir, tikinti layihələrinə yaşıl tikinti standartlarını daxil edirlər.	1. AzVirt şirkəti 2. Azinko Qrupu 3. Port Baku Towers
4	Tekstil və istehsal	Toxuculuq sənayesində enerji səmərəliliyi və tullantıların azaldılması üzərində çalışır, kimyəvi maddələrdən istifadənin azaldılması və plastik istehsal əməliyyatlarında təkrar emal proqramlarını tətbiq edirlər.	1. AzTex 2. AzGarment 3. AzPlastic
5	Kənd təsərrüfatı və qida istehsalı:	Davamlı tədarük və məsuliyyətli qida istehsalını fəal şəkildə təşviq edir, pestisidlərin istifadəsini azaltmaq üçün üzvi əkinçilik təcrübələrinə sərmayə qoyur, süd məhsullarının istehsalında karbon izini azaltmaq üzərində işləyirlər.	1. Azərsun Holding 2. Agrofirma 3. AzMilk
6	Nəqliyyat və logistika	Yol hərəkətini və emissiyaları azaltmaq üçün səmərəli logistika təcrübələrini həyata keçirir, dəmir yolu nəqliyyatında karbon emissiyalarını azaltmaq üçün elektriklişdirmə layihələri üzərində işləyir, dəniz nəqliyyatının ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün yaşıl geri dönüşüm təcrübələrinə diqqət yetirirlər.	1. Bakı-Tbilisi-Qars Dəmir Yolu layihəsi 2. Azərbaycan Dəmir Yolları 3. Azerbaijan Maritime

Mənbə: <https://www.bloomberg.com/esg>

ESG haqqında global məlumatlılıq artmaqda davam etdikcə, Azərbaycan özünü beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq və davamlı iqtisadi artımı təmin etmək üçün mövqe tutur. Azərbaycanın enerji sektorundan tutmuş, digər əsas sektorları daxilində

təqdim olunan nümunələr həm özəl müəssisələrin, həm də dövlət qurumlarının ESG tələblərini könüllü şəkildə inteqrasiya etmək öhdəliyini göstərir.

ESG prinsipləri biznes və investisiya mənzərəsini formalaşdırmağa davam etdikcə, məsuliyyətli biznes təcrübələrinə olan bu öhdəlik Azərbaycanın daha dayanıqlı və etik dünyaya doğru qlobal hərəkata töhfə verməkdə olduğunu sübut edir.

3.3. ESG tətbiqi ilə bağlı risk qiymətləndirilməsi

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi

1. ESG tətbiqi ilə bağlı ümumi məlumat

Kommersiya əlaqələri ilə məşğul olan bütün şirkətlər ESG konsepsiyasından istifadə etməklə, öz fəaliyyətləri zamanı ölkə iqtisadiyyatına töhfə verərək dəyərin yaradılmasını köklü şəkildə dəyişdirməyə üstünlük verirlər. Son dövrlərdə ESG konsepsiyalarının biznesin əsaslarına tətbiqi daha zəruri və əhəmiyyətli olub, illik hesabatların verilməsində tələb kimi qoyulması diqqət mərkəzinə çevrilmişdir. Nəticədə, ESG prinsiplərinin tətbiqi ilə bağlı məsələlərə şirkətlər tərəfindən yüksək strateji prioritet verilir və bütün dünyada dəstəklənir.

ESG amilləri hal-hazırda institusional investorlar tərəfindən aktiv seçim prosesinin bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilir. Investisiya etməzdən əvvəl özəl kapital fondları ESG prinsiplərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı lazımi araşdırma aparır. Gözlənilir ki, 2030-cu ilə qədər böyük şirkətlərin və idarə olunan aktivlərin təxminən 95%-i ESG prinsiplərini həyata keçirmək üçün öhdəliklərə riayət edəcək. Müasir dövrdə müxtəlif biznes sektorlarında maraqlı tərəflərin ESG prinsiplərindən fəal şəkildə istifadə etməsi üçün hər bir biznes sahəsinə təzyiq gündən-günə artmaqdadır.

ESG hesabatı və davamlılıq təşəbbüslərinin açıqlanması üçün standartlar beynəlxalq agentliklər və istinad edilən qlobal tənzimləyici çərçivələr tərəfindən davamlı olaraq artırılır. Eyni zamanda, ESG təhlükələri maliyyə sənayesi tənzimləyiciləri üçün də diqqət mərkəzində qalmaqda davam edir.

Bir çox hallarda, şirkətin ESG prinsiplərinə riayət etməsinin qiymətləndirilməsi müəyyən bir fond indeksinə üzvlük üçün məcburi şərt kimi istifadə olunur. Son dövrlərdə şirkətlər və müştərilər ESG prinsiplərinin istifadəsi ilə bağlı performans qiymətləndirmələrini qarşılıqlı olaraq tələb etməyə başlayıblar. Tanınmış beynəlxalq banklar daha sürətli və şəffaf şəkildə ESG prinsiplərini öz investisiya strategiyalarına daxil edirlər.

1.1. ESG tətbiqi ilə bağlı risklər

Şirkətlər ESG ilə bağlı bir çox risk yaratsa da, özləri də bu risklərə məruz qalırlar. Buna görə də, risk yaratmamaq və müqavimət göstərmədən bu risklərə məruz qalmamaq üçün şirkətlərin ESG ilə əlaqəli riskləri yaxşı müəyyən etməli, onlara həll yolları tapmalı və bu sahədə bütün maraqlı tərəflərə qarşı məsuliyyətli şəkildə siyasətlərini düzgün dəyərləndirməlidirlər.

Dünya İqtisadi Forumu növbəti 10 ildə ən ciddi 10 riski açıqlayıb. Bu risklərin fəaliyyət sahələrinə uyğun müəyyən edilməsi şirkətlərə korporativ davamlılıq siyasətlərini formalaşdırmağa kömək edəcək. Bu yolla cəmiyyətdə şirkətlərə olan inamsızlığı

azaltmaq, şirkətlərin legitimliyini təmin etmək və bütün maraqlı tərəflərə töhfə verməklə onların gəlirliliyini artırmaq mümkün olacaqdır.

ESG Risk Qiymətləndirməsinin imkan və faydaları:

- Resursların Diversifikasiyası: Bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid və resursların dayanıqlı idarə edilməsi ekoloji riskləri azalda və uzunmüddətli iqtisadi diversifikasiyanı dəstəkləyə bilər.
- Beynəlxalq əməkdaşlıq: ESG təşəbbüslərindən yararlanmaq ölkənin global səhnədə nüfuzunu artırma və məsuliyyətli xarici investisiyaları cəlb edə bilər.
- İctimaiyyət ilə əlaqə: İctimaiyyətin sosial həyatda fəal iştirakı yerli ictimai əlaqələrin yaxşılaşdırılmasına, sosial risklərinin azaldılmasına səbəb ola bilər.

ESG risk qiymətləndirməsinin əhəmiyyəti:

- ESG risk qiymətləndirməsində idarəetmə faktoru: şirkətdə müxtəlifliyin necə tətbiq olunduğunu, mühasibat uçotunun necə idarə olunduğunu, şəffaflığın yaradılması söylərini, ümumi biznes etikasını qiymətləndirir.
- Potensial riskləri təyin etmək: Qiymətləndirmə təşkilatın maliyyə performansına, şöhrətinə və əməliyyatlarına təsir edə biləcək ESG ilə əlaqədar potensial riskləri müəyyən etməyə kömək edir.
- Riskləri prioritetləşdirmək: Riskləri qruplaşdırma və qiymətləndirmə ilə təhlil edərək təşkilatlar onları potensial təsir və ehtimalılığa görə sıralaya bilərlər;
- Populyarlıq risklərini azaltmaq: Effektiv risk idarəetməsi, zəif ESG praktikalarından və ya risk idarəetməsindən doğan anti-reklam hadisələrinin qarşısını alır;
- Səmərəliliyi artırmaq: ESG risklərini proaktiv şəkildə üzə çıxarmaq təşkilatın nəzarət dərəcəsini təkmilləşdirir və gözlənilməz hadisələrə və iş mühitindəki dəyişikliklərə reaksiya göstərmə imkanını artırır.

ESG Risk Qiymətləndirməsinin mərhələləri:

- Müvafiq ESG risklərini təyin etmək
- Risklərin qiymətləndirilməsi
- Riskləri prioritetləşdirmək
- Həll strategiyaları inkişaf etdirmək
- Nəzarət və təhlil etmək

1.2. ESG risklərini nəzərə almayan şirkətlərin üzləşə biləcəyi müxtəlif problemlər

ESG prinsiplərinin tətbiqi şirkətlərin uzunmüddətli uğuru və davamlılığı üçün vacibdir. ESG-yə laqeyd yanaşmaq reputasiyanın zədələnməsinə, maliyyə çətinliklərinə və hüquqi nəticələrə təsir edə bilər. Müasir biznes yanaşmasında inkişaf etmək üçün şirkətlər ekoloji davamlılığı, sosial məsuliyyəti və etik idarəetməni öz əməliyyatlarının əsas prinsipləri kimi qəbul etməlidirlər. ESG prinsiplərini tətbiq etməyən şirkətlər aşağıda sadalanan bir sıra əhəmiyyətli təsirlərlə üzləşirlər:

Reputasiyanın zədələnməsi riski: Ətraf mühit, sosial və idarəetmə problemlərinin həll edilməməsi reputasiyanın korlanmasına səbəb ola bilər. Mənfi təbliğat şirkətin uzunmüddətli gəlirliliyinə və böyüməsinə təsir edərək istehlakçıların inamını və

investorların etibarını zədələyə bilər. ESG problemləri ilə bağlı mənfi reklam istehlakçı inamının itirilməsinə və brendə olan loyallığın azalmasına səbəb ola bilər.

Hüquqi və tənzimləyici risklər: Ətraf mühit qaydalarına, əmək qanunlarına və ya etik idarəetmə təcrübələrinə məhəl qoymamaq hüquqi tədbirlər, cərimələr və tənzimləyici cəzalarla nəticələne bilər.

Artan biznes riskləri: Ekoloji və sosial riskləri nəzərə almamaq əməliyyatların pozulmasına, təchizat zəncirində problemlərə və dəyişən bazar dinamikasına uyğunlaşa bilməməsinə səbəb ola bilər.

Kapitala məhdud əlçatanlıq: ESG-nin nəzərə alınmaması şirkətin maliyyə göstəricilərinə mənfi təsir göstərə bilər. Çünki səhmdarlar davamlı və etik bizneslərə getdikcə daha çox uyğunlaşmağa çalışırlar. İnvestorlar investisiya qərarları qəbul edərkən ESG performansını getdikcə daha çox nəzərə alırlar. Güclü ESG təcrübələri olmayan şirkətlər kapital cəlb etməkdə çətinlik çəkə və ya daha yüksək borclanma xərcləri ilə üzləşə bilər.

İşçilərin işə qəbulu və saxlanması: İstedadlı işçilər sosial və ekoloji məsuliyyətə sadıqlıq nümayiş etdirən təşkilatlara cəlb olunurlar. ESG təşəbbüsləri olmayan şirkətlər ən yaxşı istedadları cəlb etmək və saxlamaqda çətinlik çəkə bilər. Müştərilər və işçilər münasibətlərə və marka dəyərinə təsir edərək məsuliyyətsiz hesab edilən şirkətlərdən uzaqlaşa bilərlər.

Rəqəbətqabiliyyətli olmama: Güclü ESG təcrübələri olan şirkətlər tez-tez şüurlu istehlakçılara və investora müraciət edərək bazarda rəqəbət üstünlüyü əldə edirlər. ESG-yə məhəl qoymamaq bazar payını daha etik rəqiblərə itirməklə nəticələne bilər.

Bununla onlar nəinki riskləri azalda, həm də fürsətlərdən istifadə edə, daha məsuliyyətli və dayanıqlı qlobal iqtisadiyyata töhfə verə bilərlər (cədvəl 8).

Cədvəl 8. Şirkətlərdə ESG tətbiqinin təşviq edilməsi üçün faktorlar

Faktor	Şirkətlərin faizi
İnvestor Təzyiqi	68%
Müştəri Tələbi	55%
Risqlərin Hesablanması	78%
Davamlı İnkişaf Məqsədləri	62%

Mənbə: Global Reporting Initiative (GRI): <https://www.globalreporting.org/>, Sustainability Accounting Standards Board (SASB): <https://www.sasb.org/>

Yuxarıda sadalanan faktorlar şirkətləri ESG tətbiqinə təşviq edir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, ESG tələblərinə riayət edən şirkətlər investorlar üçün daha risksiz, müştərilər üçün daha cazibəli hesab olunur. Lakin, bununla yanaşı bir çox şirkətlər ESG tətbiqi zamanı bəzi çətinliklər ilə qarşılaşır. Əsas çətinliklərdən biri çox vaxt natamam və ya uyğun olmayan ESG məlumatlarının əldə edilməsidir. Bundan əlavə, ESG hesabatında standartlaşdırmanın olmaması şirkətlərin öz performanslarını müqayisə etmək və əsas ESG məsələlərini prioritetləşdirmək söylərinə mane ola bilər.

ESG riskinin qiymətləndirilməsində şirkətlərin qarşılaşdığı problemlər:

Məlumatın keyfiyyəti və əlçatanlığı: Əsas problemlərdən biri etibarlı ESG məlumatlarının əldə edilməsidir. Məlumatlar natamam, köhnəlmiş və ya uyğunsuz ola bilər ki, bu da şirkətlərin risklərin dəqiq qiymətləndirilməsini çətinləşdirir.

Standartlaşdırmanın olmaması: ESG standartları və hesabat çərçivələri sənayelər və regionlar üzrə dəyişir və bu, ardıcılığın olmamasına səbəb olur. Bu, ESG performansını müqayisə etməyi çətinləşdirir.

Əhatə dairəsi və əhəmiyyətlilik: Müəyyən bir şirkət üçün ESG məsələlərinin əhəmiyyətliliyinin müəyyən edilməsi subyektiv ola bilər və şirkətlər hansı ESG amillərinə diqqət yetirməli olduqlarını prioritetləşdirməkdə çətinlik çəkə bilərlər.

Uzun müddətli qiymətləndirmələr: Bir çox ESG riskləri gələcəyə yönəlikdir və qeyri-müəyyəndir. İqlim dəyişikliyi və ya istehlakçı seçimlərinin dəyişməsi kimi ESG məsələlərinin uzunmüddətli nəticələrini proqnozlaşdırmaq çətin ola bilər.

Maraqlı tərəflərin iştirakı: Maraqlı tərəflərlə onların narahatlıqlarını və gözləntilərini başa düşmək üçün onlarla əlaqə qurmaq ESG riskinin qiymətləndirilməsində çox vacibdir. Bununla belə, şirkətlər maraqlı tərəflərin məlumatlarının effektiv şəkildə toplanması və daxil edilməsində çətinliklərlə üzləşə bilər.

ESG Risk qiymətləndirməsində çətinliklərin aradan qaldırılması:

Məlumat mənbələri və texnologiyası: Şirkətlər ESG məlumatlarını toplamaq, təhlil etmək və vizuallaşdırmaq üçün qabaqcıl texnologiya və məlumat analitikası alətlərinə sərmayə qoymaqla məlumat problemlərini həll edə bilər. Bu, məlumatların keyfiyyətini və sürətli əldə olunmasını yaxşılaşdırmağa kömək edir.

Standartlaşdırma səyləri: Şirkətlər ESG hesabatlarında ardıcılığa nail olmaq üçün Qlobal Hesabat Təşəbbüsü (GRI) və ya Davamlı Mühasibat Uçotu Standartları Şurası (SASB) kimi standartlaşdırma təşəbbüslərini dəstəkləyə bilər.

Ssenari təhlili: Ssenari təhlili şirkətlərə müxtəlif ssenariləri simulyasiya etməklə gələcək ESG risklərini qiymətləndirməyə imkan verir. Bu, potensial problemləri müəyyən etməyə və davamlılıq strategiyaları yaratmağa kömək edir.

Ekspertiza və təlim: ESG təcrübəsinə və işçilər üçün təlimə sərmayə qoymaq şirkətin ESG risklərini effektiv şəkildə qiymətləndirmək və azaltmaq üçün bilik və bacarıqlara malik olmasını təmin edir.

Şəffaf hesabat: Şəffaf ESG hesabatı yalnız maraqlı tərəflər arasında etimad yaratmır, həm də şirkətlərə riskləri daha fəal şəkildə müəyyənləşdirməyə və həll etməyə kömək edir. Şirkətlər ESG ilə bağlı təfərrüatlı açıqlamalar təqdim etməyi düşünməlidirlər.

ESG riskinin qiymətləndirilməsi mürəkkəb və inkişaf edən bir prosesdir. Şirkətlər məlumatların keyfiyyəti, standartlaşdırma, əhəmiyyətlilik, perspektiv qiymətləndirmələr və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi ilə bağlı problemləri həll etməlidirlər.

ISO 14001:2015 Ətraf Mühit İdarəetmə Standartı qlobal və yerli bazarda özünə imic qazanmaq istəyən şirkətlər üçün bir məhsul və xidmət pasportu kimi qəbul edilməyə başlanmışdır. ISO 14001:2015 Standartını başda sənaye təşkilatları və dövlət təşkilatları olmaqla, məhsul və xidmət təklif edən bütün təşkilatlar və istehsalçılar tətbiq edə bilərlər.

2. ESG risklərinin qiymətləndirilməsində dünya təcrübəsi

İnvestorlar və hökumətlər davamlılığa sadıq olan şirkətləri axtardıkları üçün ESG hesabatı Yaxın Şərqi və Şimali Afrikada getdikcə daha vacib olur. Qlobal Davamlı İnvestisiya Alyansının hesabatına görə, 2020-ci ilin əvvəlində ABŞ, Kanada, Yaponiya, Avstraliya və Avropanın beş əsas bazarı üçün dayanıqlı investisiyalar son iki ildə artaraq 55 trilyon ABŞ dollarına çatıb. Bunun 2025-ci ildə 100 trilyon dollara qədər artacağı gözlənilir.

2.1. Qərbi Avropada ESG

Qərbi Avropa Ekoloji, Sosial və İdarəetmə (ESG) prinsiplərinin biznes təcrübələrində tətbiqində global liderdən biridir. Qərbi Avropadakı şirkətlər ESG strategiyalarını qəbul etməkdə əhəmiyyətli addımlar atıblar. ESG tətbiqində əsas trendlər:

Məcburi ESG hesabatı: Bir çox Qərbi Avropa ölkələri şirkətlər üçün məcburi ESG hesabatını tətbiq etmiş və ya nəzərdən keçirir. Məsələn, 2021-ci ildə Avropa İttifaqı şirkətlərdən ESG performanslarını bildirmələrini tələb edən Aİ Taksonomiya Qaydalarını və Qeyri-Maliyyə Hesabatları Direktivini qəbul etmişdir.

ESG-nin investisiyaya inteqrasiyası: Qərbi Avropa investorları qərar qəbul etmə prosesinə ESG meyarlarını getdikcə daha çox daxil edirlər. Qlobal Davamlı Investisiya Alyansının 2022-ci il sorğusuna əsasən, Avropa qlobal davamlı investisiya aktivlərinin əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil edir.

Bərpaolunan enerjide liderlik: Danimarka, Almaniya və Hollandiya kimi Qərbi Avropa ölkələri bərpa olunan enerji mənbələrinin qəbulunda, karbon izlərini azaltmaqda və ESG məqsədlərinə uyğunlaşmaqda liderlik edir. Bununla bağlı müvafiq statistikaları nümunə göstərmək olar (cədvəl 9):

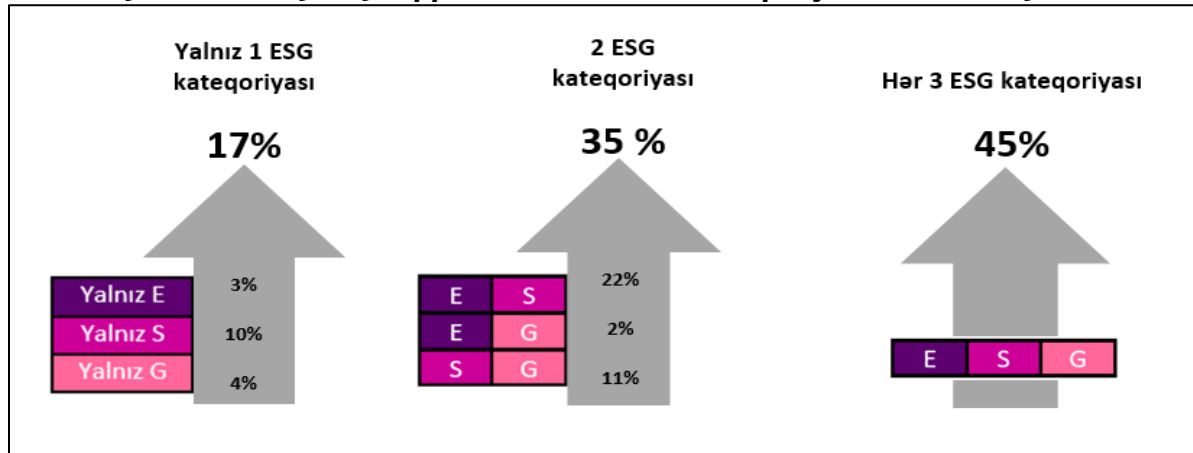
Cədvəl 9. Qərbi Avropada karbon emissiyasında ESG tətbiqi

Statistik məlumatlar (2022)	Ədəd/ Faiz
Avropa üzrə Ümumilikdə Davamlı Investisiya	12 trilyon avro
Avropada ESG performansını açıqlayan ən böyük şirkətlərin payı	90 %
Avropada ölkələrində global yaşıl emissiyaların payı	50%-dən çox
Avropa İttifaqı üçün 0 karbon emissiyasına nail olmağa məqsəd qoyulan il	2050

Mənbə: <https://www.wtwco.com/en-ch/insights/2023/04/esg-metrics-in-european-executive-incentive-plans>

İcraçı təşviq planlarında ESG kateqoriyalarının yayılması və birləşməsi ən azı bir ESG göstəricilərinə malik olan bütün şirkətlərin %-i kimi ifadə edilir, burada ESG ölçüləri olan şirkətlərin əksəriyyəti bir neçə ESG kateqoriyasının birləşməsindən istifadə edir.

Şəkil 1. İcraçı təşviq planlarında ESG kateqoriyalarının birləşməsi

Mənbə: <https://www.wtwco.com/en-ch/insights/2023/04/esg-metrics-in-european-executive-incentive-plans>

2.2. Yaxın Şərqdə ESG

Dünyanın aparıcı ESG investorlarından bəziləri artıq regionda fəallıq nümayiş etdirirlər. Dünyanın ən böyük aktiv meneceri olan BlackRock yaxın 5 il ərzində Yaxın Şərqdəki davamlı aktivlərə 500 milyard dollar sərmayə qoymağı öhdəsinə götürüb. ESG-yə artan maraq Yaxın Şərqdəki şirkətlərdən ESG hesabatlarına tələbi artırır. Bununla belə, region ESG hesabatlarına görə hələ də dünyanın digər yerlərindən geri qalmaqdadır.

Avropadakı şirkətlərin 73%-i və Şimali Amerikadakı şirkətlərin 69%-i ilə müqayisədə Yaxın Şərqdəki şirkətlərin yalnız 42%-i müstəqil ESG hesabatına sahibdir.

Yaxın Şərqdəki şirkətlər sosial və ya idarəetmə faktorlarından daha çox ətraf mühit faktorları haqqında hesabat verirlər. Bu, çox güman ki, ekoloji problemlərin sosial və ya idarəetmə problemlərindən daha çox görünən və ölçülə bilən olması ilə bağlıdır.

Çətinliklərə baxmayaraq, Yaxın Şərqdəki şirkətlər üçün ESG hesabatlarını təkmilləşdirmək istiqamətində bir sıra imkanlar mövcuddur: məsələn, Qlobal Hesabat Təşəbbüsü (GRI) və ya Davamlı Mühasibat Uçotu Standartları Şurası (SASB) kimi beynəlxalq standartları qəbul edərək ESG hesabatlarını təkmilləşdirmək mümkündür.

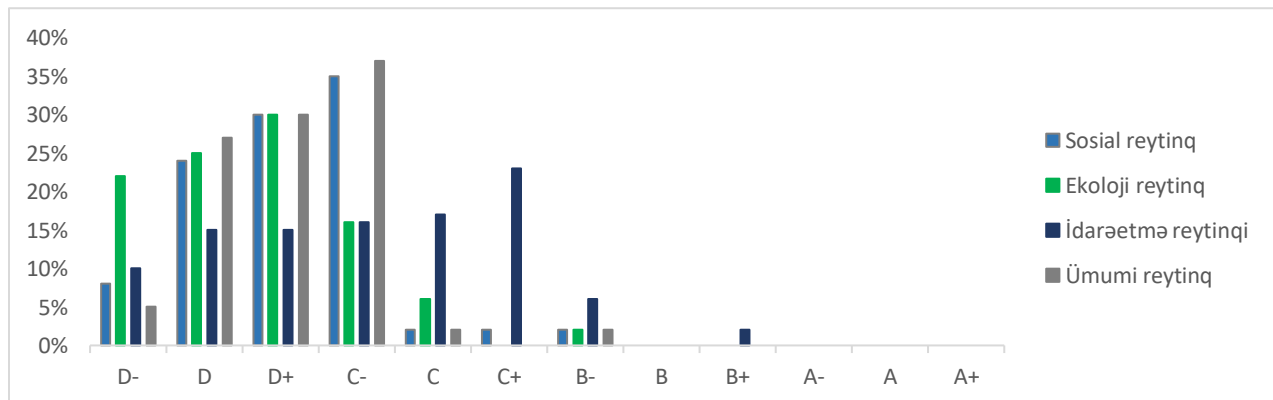
Digər bir fürsət investorlar və digər maraqlı tərəflərlə əlaqə qurmaqdır. Investorlar getdikcə davamlılığa sadıq olan şirkətləri axtarırlar. Investorlarla əlaqə saxlamaqla şirkətlər onların gözləntilərini daha yaxşı başa düşə və ehtiyaclarına cavab verən ESG hesabatını inkişaf etdirə bilirlər.

Dünyanın ən böyük neft şirkəti olan Saudi Aramco ekoloji, sosial və idarəetmə performansını əhatə edən illik davamlılıq hesabatını dərc edir. Şirkət dairəvi karbon iqtisadiyyatını və Yaxın Şərqdə 50 milyard ağac əkmək öhdəliyini dəstəkləyən yaşıl təşəbbüsü təqdim etmişdir.

BƏƏ-nin ən böyük bankı olan FAB, MENA bazarlarında neft və qaz, enerji istehsalı və aviasiya sənayesi üçün "maliyyələşdirilmiş" emissiyaların azaldılması hədəflərini təyin edən ilk bankdır. BƏƏ-nin aparıcı bankı olan Emirates NBD, Türkiyənin aparıcı aviaşirkəti olan Türk Hava Yolları, Misirdə aparıcı aviaşirkət olan EgyptAir, İsrailin aparıcı müdafiə şirkəti olan Israel Aerospace Industries ESG performansını əhatə edən illik davamlılıq hesabatını dərc etmişdir.

Yaxın Şərq, həm də sərmayə qoyan qlobal investorlar üçün getdikcə daha çox aktuallaşır. Bununla belə, Yaxın Şərqdə fəaliyyət göstərən şirkətlər Şəkil 1-də göstəriləyi kimi, daha aşağı ESG ballarına malikdirlər.

Diaqram 1: Yaxın Şərq şirkətləri üçün ESG Reytingi

Qeyd: Təhlillərə daxil edilən ölkələr Səudiyyə Ərəbistanı, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Qətər və Türkiyədir. ISS ESG hazırda ümumi ESG ratings-ə B-, C+ və ya C-nin sənayeyə xas Prime hədlərini təyin edir.

ESG hesabatı investorların şirkətləri başa düşməsinə mühüm töhfə verir və ayrı-ayrı şirkətlər tərəfindən bildirilən məlumatların səviyyəsi ESG xallarına təsir edə bilər. Bununla belə, məcburi ESG hesabatı regionda başlanğıc mərhələdədir, şirkətlərin əksəriyyəti ESG strategiyası və həyata keçirilməsi baxımından “start-up” mərhələsindədir və şirkətlər ESG səylərini dəstəkləmək üçün daha konkret hökumət siyasəti və qaydaları tələb edir.

3. Azərbaycanda ESG risklərinin qiymətləndirilməsi

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair zəruri olan mövzulara diqqət yetirmək barədə düşünməyə başlamaq, bu mövzularda daha yaxşı nəticələr əldə etməyin yollarını müəyyənləşdirmək, o cümlədən maneələri və icra problemlərini aydınlaşdırmaq zəruri hesab edilir. Hal-hazırda ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair məsələlər daha əlverişli maliyyə mənbələrinə çıxışın əldə edilməsi üçün korporativ transformasiyanın əsas mövzusunə çevrilmişdir.

3.1 Azərbaycanda ESG təcrübələrinin olmaması riskləri

Ətraf mühit məsələləri: Ekoloji Performans İndeksinin (EPI) işığında, Azərbaycanda biomüxtəliflik, havanın keyfiyyəti və çirklənmə də daxil olmaqla, ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı bir sıra zəif fəaliyyət göstərən sahələr və müvafiq risklər mövcuddur. Bu narahatlıqların adekvat şəkildə həll edilməməsi təkcə ətraf mühit üçün deyil, həm də cəmiyyətin rifahı və təbii ehtiyatlardan məsuliyyətli istifadə üçün əhəmiyyətli nəticələrə səbəb olur.

İqtisadi tənəzzül: ESG təcrübələrinin ölkə miqyasında tətbiqi innovasiyaların təşviqi, davamlı sənayelərin inkişafının təşviq edilməsi və Məsul İnvestisiya Prinsipləri çərçivəsində məsuliyyətli investisiyaların cəlb edilməsi yolu ilə iqtisadi artımla əlaqələndirilir. Nəticə etibarilə, Azərbaycanın iqtisadi mənzərəsində möhkəm ESG təcrübələrinin olmaması milli iqtisadiyyatda pozulmalara yol açmağa bilər.

Reputasiyaya zərər: ESG təcrübələri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizəyə yönəlmiş Paris Sazişi də daxil olmaqla beynəlxalq davamlılıq sazişlərinə uyğundur. Müqavilələrə əməl edilməməsi xarici dövlətlərlə diplomatik münasibətlərə, ticarət sazişlərinə və əməkdaşlıq ittifaqlarına dərin təsir göstərmək potensialına malikdir və bununla da iqtisadi perspektivləri məhdudlaşdırır və beynəlxalq siyasi dəstəyi azaldır.

Resursların diversifikasiyası: Azərbaycanın büdcəsi neft və qaz ehtiyatlarının ixrac həcmindən və qiymət sabitliyindən çox asılıdır. Eyni zamanda, tükənən resursların düzgün idarə olunmaması ekoloji sabitliyimiz üçün risklər yaratmaqla yanaşı, həm də milli irsimizə təhlükə yarada bilər. Buna görə də, uzunmüddətli iqtisadi sabitlik üçün davamlı resursların idarə edilməsini təmin etmək üçün ESG amillərinin ölkə daxilində kompleks şəkildə həyata keçirilməsi zəruridir.

Beynəlxalq bazarda geriləmə: PRI (Məsul İnvestisiya Prinsipləri) tərəfindən CFA (Chartered Financial Analyst) İnstitutu ilə əməkdaşlıqda dərc olunan "Avropa, Yaxın Şərqlə və Afrikada ESG İntegrasiyası: bazarlar, təcrübələr və məlumatlar"a əsasən, ESG təcrübələrini qərar qəbul etmə prosesinin mərkəzinə daxil edən şirkətlər global bazar tendensiyaları və istehlakçı seçimləri ilə ayaqlaşır. Nəticə etibarilə, onlar davamlılıq

sahəsində lider mövqelərini gücləndirə və beynəlxalq ticarətdə və bazara çıxışda rəqabət üstünlüyü əldə edə bilirlər.

İnvestorlar arasında cəlbediciliyin azalması: Daha yüksək ESG performansı daha yüksək maliyyə gəlirləri ilə əlaqələndirilir, dayanıqlığı artırır və uzunmüddətli biznes davamlılığını gücləndirir. Ölkə miqyasında ESG təcrübələrinin olmaması ölkənin beynəlxalq investorlar arasında cəlbediciliyinin azalması ilə nəticələne bilər ki, bu da ölkənin xarici kapital imkanlarına çıxışını məhdudlaşdırır, bu da analoji olaraq ölkənin Ümumi Daxili Məhsulunu (ÜDM) azalda bilər.

ESG konsepsiyalarının inteqrasiya olunmaması Azərbaycanın xarici investisiyaları cəlb etmək imkanlarını əldən buraxmasına səbəb ola bilər.

3.2. Azərbaycanda ESG təcrübələrinin tətbiqində potensial risklər

İqtisadi təsirlər: Azərbaycan kimi resursdan asılı iqtisadiyyatda ESG inteqrasiyasının müəyyən çoxşaxəli problemlər yaratması mümkündür. Qısamüddətli perspektivdə ətraf mühitin mühafizəsi təşəbbüsləri və sosial proqramlar kimi hərtərəfli ESG tədbirləri üçün tələb olunan ilkin investisiyalar dövlət maliyyəsini və korporativ büdcələri gərginləşdirə bilər.

Qlobal rəqabət: ESG inteqrasiyasına doğru artan global tendensiya millətlər, investorlar və bizneslər arasında dəyərlər və maraqların yaxınlaşmasını tələb edir. İnvestorların və istehlakçıların ESG mülahizələrinə getdikcə daha çox uyğunlaşdıqlarını nəzərə alsaq, müvafiq tərəflərin qarşılınmamış gözləntiləri beynəlxalq bazarda rəqabətdən geri qalmaqla nəticələne bilər.

Resursların idarə edilməsi: Tükənən resursların ehtiyatlı şəkildə bölüşdürülməsi və idarə edilməsi ölkənin uzunmüddətli iqtisadi rifahı üçün vacibdir. Böyük neft və qaz ehtiyatlarına malik olan Azərbaycan kontekstində bu məsələ daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əslində, möhkəm ESG təcrübələrinin olmadığı halda, bu qitə resurslardan həddən artıq istifadə riski var ki, bu da öz növbəsində onların iqtisadi qeyri-sabitliyə, fiskal kəsirlərə və xarici amillərdən asılılığa səbəb ola bilər.

İqtisadi transformasiya: ESG təcrübələrinin mənimsənilməsi zərurəti Azərbaycan üçün nəinki transformasiya imkanını təqdim edir, eyni zamanda, iqtisadi keçid dövrünün başlanğıcını qoyur. Neft və qaz ixracatından olan asılılıqdan daha çoxşaxəli və dayanıqlı iqtisadi modelə keçid qısamüddətli iqtisadi sabitlik və davamlılığın uzunmüddətli faydaları arasında diqqətli balanslaşdırma aktını tələb edir.

3.3 Azərbaycanda şirkətlərin ESG təcrübələri

Son onillikdə Azərbaycandakı şirkətlər ESG-ni öz biznes strategiyalarının tərkib hissəsi kimi qəbul etməyə başlamışdır. İnstitusional və fərdi investorlar öz investisiyalarını ESG prinsiplərinə uyğunlaşdırmaq üçün getdikcə daha çox imkanlar axtarır və Azərbaycan şirkətlərini bu təcrübələri tətbiq etməyə daha da həvəsləndirirlər. Bundan əlavə, hökumətin ölkə iqtisadiyyatını diversifikasiya etmək və onun global rəqabət qabiliyyətini artırmaq öhdəliyi ESG təcrübələrinin bu ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün bir vasitə kimi görüldüyü mühiti gücləndirir.

Azercellin ESG tətbiqi haqqında

Azercell 2016-cı ildən ISO 14001:2015 Ətraf Mühit İdarəetmə Sistemləri standartlarına uyğunluq üzrə sertifikatlaşdırılmışdır və dövrü olaraq müvafiq yoxlamalardan keçir. Azercellin ətraf mühitə təsir elementlərinə radio-baza stansiyaların elektromaqnit şüalanma təsirləri, enerjiden istifadə, istixana qazlarının atmosfərə emissiyası və tullantılar daxildir.

Azercell şirkəti daxilində “yaşıl ofis” siyasətini rəhbər tutur. Şirkətdə istifadə olunan bütün kağızlar toplanılır və təkrar istifadə üçün təhvil verilir. 2012-ci ildə irəli sürülən bu təşəbbüs sayəsində çox sayda ağacın qorunub-saxlanılmasına töhfələrini vermişlər.

Son 5 ildə Azercell bir sıra əməliyyat sahələrini bərpa olunan enerji ilə təchiz etməyə başlamışdır. Günəş enerjisi hazırda iki əsas Azercell ərazisində işləyir: Qobustan bölgəsindəki “QARPI” və Tovuz bölgəsindəki “TOVKI”.

SOCAR-ın ESG yanaşması

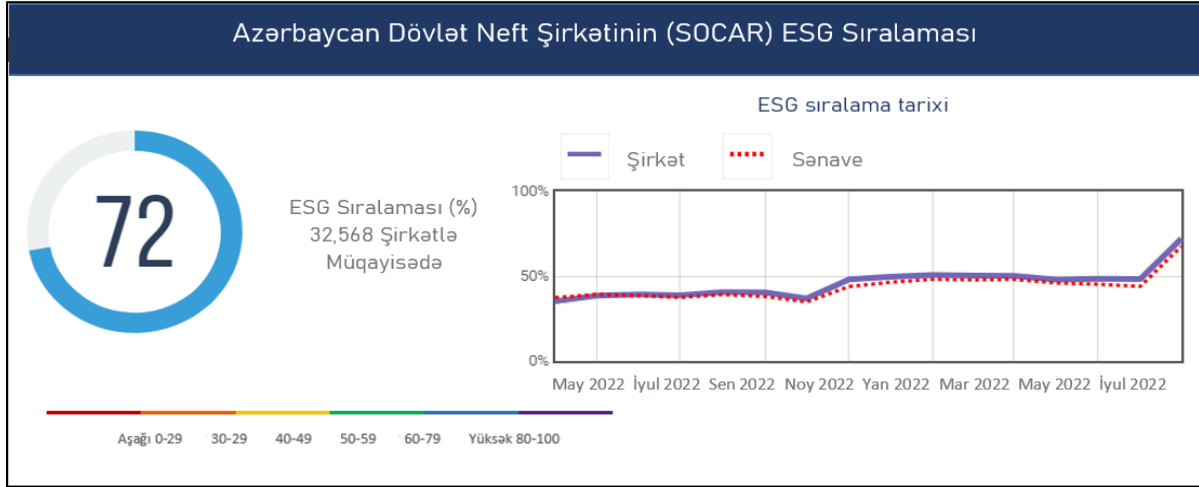
2020-ci ildə SOCAR-da Davamlı inkişaf sahəsində vahid yanaşmanın formalaşdırılması və idarəetmə sisteminin müəyyən edilməsi məqsədilə Davamlı İnkişaf Siyasəti hazırlanaraq təsdiq edilmişdir. Siyasətin əsas məqsədi SOCAR-ın davamlılıq prinsiplərinə uyğun inkişaf yanaşmalarını müəyyən etməkdir.

Şəkil 3. Davamlılıq aspektləri

Mənbə: <https://www.socar.az/mediafiles/reports/davamli-inkisaf-hesabatları/az/davamli-inkisaf-2020.pdf>

Şəkil 4. SOCAR-ın ESG reytingi

Mənbə: <https://www.socar.az/mediafiles/reports/davamli-inkisaf-hesabatları/az/davamli-inkisaf-2020.pdf>

SOCAR və onun törəmə müəssisələrində şirkətin davamlı inkişaf üzrə qüvvədə olan standartları, dövlət proqramları və digər qəbul olunmuş beynəlxalq qaydaların tələb və tövsiyələrinə riayət etməklə, şirkətin əsas göstəricilərinin yaxşılaşdırılması istiqamətində uzunmüddətli davamlı inkişaf trendinin təmin edilməsinə xidmət edir.

Nəticə olaraq, Azərbaycan ESG təkamülünün ortasındadır və şirkətlər bu prinsiplərin tək cə mənəvi imperativ deyil, həm də strateji üstünlük olduğunu qəbul edirlər. Burada təqdim olunan statistik məlumatlar və nümunələr Azərbaycan şirkətlərinin global ESG tendensiyaları ilə fəal şəkildə uyğunlaşdığını, daha davamlı və məsuliyyətli gələcək üçün zəmin hazırladığını nümayiş etdirir.

Azərbaycanda ESG təcrübələrinin tətbiqi zamanı qarşılaşa biləcək ən mühüm problemlərdən biri lazımi təcrübənin olmamasıdır. Bu məsələ qısamüddətli perspektivdə öyrənmə tələb edə bilər, lakin ESG təcrübələrində yaxşı təchiz edilmiş işçi qüvvəsi uzunmüddətli perspektivdə Azərbaycan üçün strateji aktivə çevriləcəkdir.

ESG faktorlarının geniş spektri üzrə dəqiq və etibarlı məlumatların toplanması əhəmiyyətli problem yaradır. Əslində, bu çağırış Ölkə üçün həm maneə, həm də fürsətdir. Məsələn, dəqiq və etibarlı hesabatlar investorların inamını gücləndirir və investisiyaları cəlb edir ki, bu da hökumətə gələcək təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən etməyə və davamlılıq məqsədlərinə doğru irəliləyişi ölçməyə imkan verir.

Öz növbəsində şəffaf hesabatlılıq Azərbaycanın global bazarda məsuliyyətli və hesabatlı ölkə kimi mövqeyini gücləndirir.

3.4. Müəssisələrin ESG yanaşmasının tətbiqi üzrə hazırlıq səviyyəsinin artırılması

Azərbaycan İnvestisiya Holdingi

ESG-nin korporativ idarəetmə çərçivəsinə tətbiqi uzunmüddətli dəyər yaratmaq və riskləri idarə etmək istəyən şirkətlər üçün mühüm addımdır. Aydın ESG siyasətini qurmaqla, ESG-ni Müşahidə şurasının nəzarətinə inteqrasiya etməklə, ESG performansını haqqında hesabat verməklə, maraqlı tərəflərlə əlaqə saxlamaqla, ESG-ni risklərin idarə edilməsinə inteqrasiya etməklə və ESG-ni biznes strategiyasına daxil etməklə şirkətlər davamlılığa sadıqlıqlarını nümayiş etdirə və maraqlı tərəflərlə etimad yaratmasına imkan yaradırlar. ESG-nin əhəmiyyəti artmaqda davam etdikcə, ESG mülahizələrinə üstünlük verən şirkətlər getdikcə daha mürəkkəb və rəqabətli biznes mühitində inkişaf etmək üçün daha yaxşı mövqe tutmasına yol açır.

ESG yanaşmasının tətbiqi ESG-nin prinsiplərinin bilavasitə müəssisənin gündəlik fəaliyyətinə tətbiqi ilə həyata keçirilir.

ESG prinsipləri şirkətlərin fəaliyyətində ekoloji, sosial və idarəetmə aspektlərinin nəzərə alınmasına və onların davamlılığının və ətraf mühitə, cəmiyyətə və daxili idarəetmə strukturuna təsirinin qiymətləndirilməsinə yönəlmiş əsas prinsiplər toplusudur. ESG prinsiplərinin məqsədi davamlı inkişafa nail olmaq, şirkətin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq və cəmiyyətə və ətraf mühitə müsbət təsir yaratmaqdır.

ESG siyasətinin və prinsiplərinin şirkətlərin fəaliyyətinə tətbiqinə gəlincə şirkət bu fəaliyyəti aşağıdakı yollarla həyata keçirilə bilər:

- İlk olaraq şirkət öz ESG strategiyasını dəqiq müəyyən etməli və müvafiq ölçülə bilən məqsədlər qoymalıdır. Bu addım, diqqəti qeyri-maliyyə göstəricilərinə yönəltməyə və onları ümumi biznes strategiyasına inteqrasiya etməyə imkan verəcəkdir.

- ESG aspektləri ilə bağlı risklərin və imkanların qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla, ESG təhlilinin qərar qəbul etmə proseslərinə inteqrasiyası tövsiyə olunur.

- Şirkətin performansını ölçmək və ESG nailiyyətləri haqqında hesabat vermək üçün ESG performansının ölçülməsi və monitorinqi üçün müstəqil sistem hazırlanmalıdır. Belə qeyri-maliyyə məlumatı illik hesabatla inteqrasiya oluna və ya ayrıca davamlı inkişaf/ESG hesabatı kimi təqdim edilə bilər.

- ESG gözləntilərini və ehtiyaclarını anlamaq üçün investorlar, müştərilər, işçilər, təchizatçılar və birliklər kimi maraqlı tərəflər (steykholderlər) ilə fəal şəkildə əlaqə saxlamaq və ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün əməkdaşlıq etmək artıq dərəcədə vacibdir.

- Şirkət müvafiq təcrübələri həyata keçirə bilmələri və ESG prinsiplərinə əsaslanan qərarlar qəbul edə bilmələri üçün öz işçilərinə ESG məsələləri üzrə təlim və məlumat verməlidir.

- Davamlı inkişaf sahəsində ən yaxşı təcrübələrini və təcrübə mübadiləsini təşviq etmək məqsədilə biznes özü (kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olan təşkilat) ESG ilə bağlı sənaye təşəbbüslərinə, standartlara və ya sertifikatlaşdırma proqramlarına qoşula bilər.

ESG sahəsində əsas standartlara gəlincə ilk növbədə aşağıdakı standartlara diqqət yetirilməlidir:

- Qlobal Hesabat Təşəbbüsü (**Global Reporting Initiative - GRI**) standartları şirkətlərin qeyri-maliyyə hesabatları üçün təlimatlar və standartlar toplusudur. GRI təşkilatı bu standartları müəssisələri davamlılıq və sosial məsuliyyətlərini açıqlamağa təşviq etmək üçün hazırlayıb. GRI qeyri-maliyyə hesabatlarının hazırlanması üçün ən çox istifadə olunan standartlardır (dünyada hesabatların təxminən 2/3-i bu standartlardan istifadə etməklə hazırlanır).

- Davamlılıq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası (**Sustainability Accounting Standards Board - SASB**). SASB xüsusi sənayelərə və davamlılıqla bağlı risk faktorlarına diqqət yetirən hesabat standartlarını hazırlayır. Bu standartlar şirkətlərə öz sənayelərinə aid əsas davamlılıq amillərini müəyyənləşdirməyə və onları hesabatlarına daxil etməyə kömək edir.

- İqlimlə əlaqəli Maliyyə Açıqlamaları üzrə İşçi Qrupunun Standartları (**Task Force on Climate-related Financial Disclosures - TCFD**). Bu İşçi Qrupunun standartları şirkətlərə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı maliyyə, əməliyyat və strateji mülahizələri qiymətləndirməyə və açıqlamağa kömək edir.

- Karbon Açıqlama Layihəsi (**Carbon Disclosure Project-CDP**) standartları. Bu standartlar istixana qazları emissiyaları və iqlim riskinin idarə edilməsi barədə sistemli hesabat vermək üçün çərçivəni müəyyənləşdirir. Şirkətlər öz iqlim məlumatlarını CDP vasitəsilə könüllü olaraq açıqlaya bilər ki, bu da investora və maraqlı tərəflərə həmin şirkətin fəaliyyətini qiymətləndirməyə imkan verir.

- Beynəlxalq Davamlılıq Standartları Şurası (**International Sustainability Standards Board - ISSB**) standartı GRI kimi müxtəlif davamlılıq standartlarını birləşdirən beynəlxalq standartdır. ISSB ESG amilləri də daxil olmaqla davamlılıq hesabatı üçün ümumi beynəlxalq standartları işləyib hazırlayır. Bu, şirkətlərə öz davamlılığını daha yaxşı başa düşmək və çatdırmaqda kömək edəcək, məlumatların müqayisəsini və şirkətin davamlılığını beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirməyi asanlaşdıracaq vahid və şəffaf çərçivə yaratmaq məqsədi daşıyır.

ESG prinsiplərinin istehsalatda tətbiqini daha asan yol ilə həyata keçirtmək olar. Bunun üçün ilk növbədə mövcud prioritetlər müəyyənləşdirilməlidir. Davamlı inkişaf strategiyası istisnasız olaraq istənilən biznes üçün uyğundur. Əsas odur ki, ilk növbədə əldə edilməli olan məqsədlərə qərar verilsin. Məsələn, şirkət ətraf mühiti çirkləndirmirsə, işçilərin iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, vergi şəffaflığına və sosial layihələrdə iştiraka diqqət yetirə bilər.

Novbəti addım kimi ESG risklərini azaltmağın yolları tapılmalıdır. ESG prinsiplərinə riayət etmək təkə xərc deyil, həm də rəqabət üstünlüyü vasitəsilə mənfəəti artırmaq və şirkətin investora üçün cəlbediciliyini artırmaq imkanındır. Bundan əlavə, xərclər resurslardan səmərəli istifadə etməklə kompensasiya oluna bilər. Və ucdan uca analitika (end to end analytics) marketing xərclərini optimallaşdırmağa kömək edəcək. Belə ki, belə çıxır ki, kağız reklam broşuraları sizə müştəri tapmağa kömək etmir, internetdə reklamdən fərqli olaraq yalnız tullantıların miqdarını artırır.

Və son olaraq şirkətin biznes planı yenidən nəzərdən keçirilməlidir. İnvestorlar təşkilatın uzunmüddətli inkişaf strategiyasının ekoloji və sosial aspektlər nəzərə alınmaqla işlənilməsinə marağını bildirməlidir.

4. ESG PRİNSİPLƏRİNİN TƏTBİQİNİN TƏŞVİQİ

4.1. ESG prinsiplərinin tətbiqinin vergi və bank sektoru tərəfindən stimullaşdırılması məqsədilə beynəlxalq təcrübə

Dövlət Vergi Xidməti

Ümumi məlumat

ESG abbreviaturası “ətraf mühit, sosial siyasət və korporativ idarəetmə” kimi açıqlana bilər. Geniş mənada ESG aşağıdakı prinsiplərə əsaslanan kommersiya fəaliyyətinin davamlı inkişafıdır:

- ətraf mühitə məsuliyyətli münasibət (E – environment (ətraf mühit));

Ətraf mühit prinsipləri şirkətin ətraf mühitə nə qədər diqqət yetirdiyini və ətraf mühitə dəyən zərəri azaltmağa necə çalışdığını müəyyən edir. Məsələn, ayaqqabı markası olan “Timberland” təkər istehsalçısı “Omni United” ilə təkrar emal edilmiş təkərlərdən çəkmə altlığı hazırlamaq üçün əməkdaşlıq edir.

- yüksək sosial məsuliyyət (S – social (sosial sahə));

Sosial prinsiplər şirkətin işçilərə, təchizatçılara, müştərilərə, tərəfdaşlara və istehlakçılara münasibətini göstərir. Standartlara cavab vermək üçün müəssisələr iş şəraitinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üzərində işləməli, gender balansına nəzarət etməli və ya sosial layihələrə investisiya qoymalıdır. Məsələn, Amerikanın geyim markası “Patagonia” onun məhsullarını istehsal edən fabriklərə sahib olmadığı üçün sifariş əsasında bu işi digər şirkətlər vasitəsi ilə həyata keçirir və bu səbəbdən istehsalda iştirak edən işçilərin əmək haqqına təsir göstərə bilər. Buna baxmayaraq qeyd edilən brend onun məhsullarının istehsalına cəlb edilən işçilərin əmək haqqını yaşayış minimumuna qədər artırmaq üçün “Ədalətli Ticarət” proqramının bir hissəsi olaraq məhsul satışından əldə olunan gəlirin bir hissəsini fabriklərə yönəldir.

- korporativ idarəetmənin yüksək keyfiyyəti (G – governance (korporativ idarəetmə)).

İdarəetmə prinsipləri şirkət idarəçiliyinin keyfiyyətinə təsir göstərir: hesabatların şəffaflığı, idarəçilərin (menecment) maaşları, ofislərdə sağlam mühit, səhmdarlarla münasibətlər, korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri.

Müasir formada ESG prinsipləri ilk dəfə BMT-nin keçmiş Baş katibi Kofi Annan tərəfindən tərtib edilmişdir. O, böyük qlobal şirkətlərin rəhbərlərinə bu prinsipləri ilk növbədə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün strategiyalarına daxil etməyi təklif edib.

Şirkətin davamlı inkişafı üçün bütün meyarlar arasında tarazlıq olmalıdır. Lakin onların əhəmiyyəti müxtəlif şirkətlərin fəaliyyətindən asılı olaraq dəyişə bilər. Məsələn, enerji sektoru üçün ekoloji meyarlar, xidmət sektoru üçün sosial meyarlar, maliyyə sektoru üçün isə idarəetmə meyarları xüsusi rol oynayır.

ESG reytingi müstəqil tədqiqat agentlikləri - Bloomberg, S&P Dow Jones Indices, JUST Capital, MSCI, Refinitiv və başqaları tərəfindən formalaşdırılır. Onlar şirkətlərin inkişafını üç kriteriyaya - E, S və G meyarına görə qiymətləndirir və yüz ballıq şkala üzrə bal verirlər.

ESG reytingini formalaşdıran əsas amillər:

Ətraf mühitə məsuliyyətli münasibət:

- Karbon emissiyalarının idarə olunması
- İqlim dəyişikliyinə həssas siyasətin nümayiş etdirilməsi
- Su mənbəyindən istifadə ilə bağlı limitin tətbiq olunması
- Biomüxtəlifliyin mühafizəsinin təşkili və torpaqdan istifadənin düzgün planlaşdırılması
- Zəhərli emissiyalar və tullantıların azaldılması
- Tullantılardan yeni qablaşdırılma materialı kimi istifadə edilməsi
- Elektron tullantıların azaldılması

Yüksək sosial məsuliyyət:

- Əməyin idarə edilməsi
- İşçilərin təhlükəsizliyi üzrə təlim
- Təchizat zəncirinin əmək standartları
- Məhsulun təhlükəsizliyi və keyfiyyəti
- İstehlakçının maliyyə müdafiəsi

Korporativ idarəetmənin yüksək keyfiyyəti:

- Müxtəliflik və müstəqillik baxımından şuranın tərkibi
- Mühasibatlıq təcrübələri
- Biznes etikası
- Vergilərin şəffaflığı

Məsələn, Kering konqlomeratı (Gucci, Balenciaga, Saint Laurent moda evləri) 2019-cu ildən özünün davamlılıq inkişafı proqramı sayəsində geyim və lüks mallar sənayesində 28 şirkət arasında MSCI reytinginin lideri olaraq qalır. Həmin proqrama digər amillərlə bərabər aşağıdakılar daxildir:

- zəhərli plastıkdən istifadədən 99,8% imtina;
- istehsal tullantılarından yaranan "regenerasiya edilmiş" kaşmirdən istifadə;
- şüurlu moda üzrə pulsuz onlayn kursun açılması.

İnvestorlar ESG reytingi aşağı olan şirkətləri daha az dəstəkləyirlər. 2020-ci ildə Ernst&Young şirkəti institusional investorlar - sığorta və investisiya şirkətləri, pensiya və xeyriyyə fondları arasında sorğu keçirib. Nəticədə, sorğuda iştirak edənlərin 98%-i şirkətin ESG reytingini ciddi şəkildə izlədiklərini bildiriblər. Əsas səbəblər bunlardır:

Məsuliyyətli investisiya və qiymətli kağızların gəlirləri arasında müsbət əlaqə təsdiq edilmişdir. Belə ki, ESG reytinginə diqqət yetirərək investorlar fəaliyyəti ekoloji risklər və böyük maliyyə itkiləri ilə əlaqəli olan şirkətlərdən (məsələn, 2010-cu ildə Transocean platformasının partlaması nəticəsində neftin dağılması) uzaqlaşa bilərlər.

Banklar kredit verərkən ESG reytingini nəzərə alırlar. Məsələn, Sberbank "Sistema" investisiya şirkətinə 2020-ci ilin noyabrında kredit verdi: bu kreditdə faiz dərəcəsi ekoloji siyasətə və məsuliyyətli investisiya tələblərinə uyğunluqla bağlıdır.

İnvestorlar qeyd olunan məsələlər ətrafında risk analizi edərək investisiya portfellerini necə bölüşdürməli olduqları barədə qərar verirlər. Nəticə etibarlı ilə qeyd olunan faktorlar şirkətlərin faktiki hansı risklər ilə üzləşdiklərini və hal hazırda tətbiq etdikləri strategiyanın ESG standartlarına uyğun olub-olmaması ilə bağlı ilkin təəssürat yaradır. Burada qeyd olunan məsələlər, risk analizi edərkən hansı mövzulara diqqət yetirilməsi barədə məlumat verir.

Yol vergisinin yanacaq qiymətlərinə daxil edilməsi üzrə beynəlxalq təcrübə

Yol vergisi hazırda bir çox ölkələrdə toplanmaqdadır və müxtəlif məqsədlər üçün sərf olunur. Avropa ölkələrində yol vergisi yeni yolların çəkilməsi, təmiri, bərpası, hərəkət sıxlığının azaldılması ilə yanaşı nəqliyyat vasitələrinin ətraf mühitə zərərli təsirini azaltmaq məqsədi ilə tətbiq edilir. Bu nöqtəyi nəzərdən yol vergisinin yanacaq qiymətlərinə daxil edilməsi ilə bağlı tədbirləri ESG-nin “Ətraf mühitə məsuliyyətli münasibət” prinsipinə aid etmək olar. Asiya ölkələrində isə ətraf mühitin mühafizəsi məqsədilə yol vergisinin tətbiqi tendensiyası digər yuxarıda sadalanan hallardan daha az müşahidə olunur. Burada məqsəd büdcə gəlirlərinin artırılmasıdır. Ümumilikdə, dünya ölkələrinin təcrübələrinin araşdırılması zamanı yol vergisi anlayışının müxtəlif adlar altında tətbiq edildiyi müşahidə olunmuşdur. Bəzi ölkələrdə yol vergisi mühərrikli nəqliyyat vasitələri vergisi, bəzilərdə əmlak vergisi, nəqliyyat vergisi, nəqliyyat vasitələrinin aksiz vergisi, nəqliyyat vasitələrinin qeydiyyatı vergisi, magistral yoldan istifadə vergisi və s. adlarda tətbiq edilməkdədir. Yol vergisi bəzi ölkələrdə vergi orqanları, bəzilərdə bələdiyyələr, bəzilərdə isə nəqliyyat vasitələrinin qeydiyyatını aparan dövlət qurumları tərəfindən toplanır.

Əksər inkişaf etmiş ölkələrdə (ABŞ, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İsrail, Danimarka, Çin) nəqliyyat vergisi üzrə güzəştlər – ekoloji nəqliyyat üçün vergi dərəcəsinin azaldılması mövcuddur.

ABŞ-də ayrıca yığım olaraq nəqliyyat vergisi mövcud deyil, o yanacaq qiymətinə daxildir (qiymətin təxminən 15%-i). Belə bir sistem vergi yükünün bölüşdürülməsini bərabərləşdirməyə imkan verir, avtomobil nə qədər çox yanacaq sərf edirsə, nə qədər çox yol gedir və müvafiq olaraq atmosfərə zərərli maddələr buraxılırsa, həmin nəqliyyat vasitəsinin sahibi bir o qədər çox vergi ödəyir.

Almaniyada 2009-cu ildən vahid nəqliyyat vergisi tətbiq edilir. Almaniyada vahid vergitutma prinsipi mövcuddur, nəqliyyat vergisi mühərrikin həcminə və atmosfərə atılan karbon qazının miqdarına əsasən illik hesablanır, yəni benzin mühərriki olan avtomobillər üçün hər 100 sm³ görə vergi dərəcəsi 2 avro, dizel avtomobilləri üçün 9,5 avro təşkil edir. Həmçinin, Almaniyada atmosfərə CO₂ emissiyalarının miqdarına görə əlavə ödəmələr tətbiq edilir. Əgər avtomobil hər kilometrə 120 qramdan çox CO₂ buraxırsa, o zaman hər qram sahibinə 2 avroya başa gəlir. Bu əlavə Almaniya vətəndaşlarını ətraf mühiti qoruyan avtomobillər almaq barədə düşünməyə vadar edir. Elektrik avtomobillərin sahibləri nəqliyyat vergisini ödəməkdən tamamilə, lakin alındığı tarixdən yalnız 5 il müddətinə azaddırlar.

Fransada avtomobil sahibləri üçün iki səviyyəli vergi sistemi mövcuddur. Avtomobilin qeydiyyatı zamanı sahibi mühərrikin həcmindən və gücündən asılı olaraq birdəfəlik vergi ödəyir. İkinci mərhələ isə istehsalçıya görə avtomobilin 100 kilometrə atmosfərə neçə qram karbon qazının buraxdığından asılı olaraq hesablanan illik vergidir. 1 kilometrə 130 qramdan az karbon qazı buraxan nəqliyyat vasitələri nəqliyyat vergisinə cəlb olunmur, sürücülər isə mühərrik həcminə görə deyil, gücünə görə vergi ödəyirlər. Fransada bu nəqliyyat vergisindən əldə edilən vəsaitlərin ətraf mühitin qorunmasını dəstəkləyən proqramların maliyyələşdirilməsinə yönəldilməsi qərara alınmışdır.

Böyük Britaniyada nəqliyyat vergisi avtomobilin mühərrikinin həcmindən, yanacaq növündən və karbon emissiyasından, həmçinin avtomobilin qeydiyyata alındığı tarixdən asılıdır. Elektrik, hibrid və mühərrikinin həcmi 1 litrdən az olan avtomobillərin sahibləri nəqliyyat vergisini ödəmirlər. Avtomobil sahibinin ödəmələri aylıq olaraq həyata

keçirməyə hüququ var. Nəqliyyat vergisinin toplanmasından əldə edilən vəsaitin təxminən 80%-i yol təsərrüfatının maliyyələşdirilməsinə, qalan hissəsi isə ekoloji proqramlara yönəldilib.

Bir çox başqa ölkələrdən fərqli olaraq, Yaponiyada yol vergisindən əldə edilən vəsaitlər avtomobil yollarının tikintisinə və ya ekoloji proqramlara deyil, avtomobil sənayesinin perspektivli inkişafına yönəldilir. Yaponiya tələb olunan ekoloji faktorları yeni istehsal etdikləri avtomobillərdə tətbiq edirlər. Məsələn, ekoloji tarazlığı pozmayan alternativ enerji mənbələri ilə işlək olan avtomobillər istehsal olunur. Bunun da əyani sübutu olaraq qeyd etmək olar ki Yaponiya hal-hazırda atmosfərə buraxılan karbon qazının miqdarını ən minimal səviyyəyə gətirib çıxaran ölkələrdən biridir. Ölkə bu göstəriciyə görə dünyada 5-ci yeri tutur. 2013-2020-ci illər arasında azaldılan karbon qazının miqdarının faiz ilə göstəricisi 46% təşkil etmişdir.

İsraildə nəqliyyat vergisi avtomobilin aid olduğu ekoloji qrupa əsasən hesablanır. Həmin qrupların sayı ətraf mühitin çirklənmə səviyyəsinə görə 15 saydadır. Faiz dərəcəsi avtomobilin dəyərinin 10%-92%-i arasında dəyişir. Ən "zərərli" avtomobillərin alıcıları avtomobilin dəyərinin 92%-ni dövlətə ödəyirlər. 01.03.2023-cü ildən İsraildə alış zamanı elektrik avtomobillərə tətbiq olunan vergi 10%-dən 20%-ə, hibrid avtomobillərə tətbiq olunan vergi isə 40%-dən 55%-ə qaldırılıb.

Danimarka Avropada ən yüksək nəqliyyat vergisinə malikdir. Vergi avtomobilin alınması zamanı ödənilir və yanacaqın qiymətinə daxildir. Ətraf mühiti çox çirkləndirən avtomobilin alınması zamanı vergi dərəcəsi onun qiymətinin 175%-i təşkil edə bilər. Bunun səbəbi Fransada da olduğu kimi, Danimarkada ətraf mühitin mühafizəsi proqramlarının birbaşa nəqliyyat vergisinə bağlı olmalarıdır. Burada məqsədyönlü şəkildə velosiped, moped kimi ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat növləri dəstəklənir, buna görə də avtomobili qeydiyyatla əlaqəli Danimarkada sürücü üçün maksimum vergi yükü avtomobilin dəyərinin 105%-ni təşkil edir. Avtomobilin qiyməti 18 min dollardan artıqdırsa, o zaman yüklülük maşının bazar dəyərinin 180%-ni təşkil edəcək. 180% vergi mexanizmi yeni və ya idxal olunan avtomobillərə tətbiq olunur. Bu ödəniş avtomobilin ilkin qeydiyyatı ilə bağlı olduğundan avtomobilin yararlılıq müddəti ərzində yalnız bir dəfə ödənilir.

Çində iki növ vergi mövcuddur: nəqliyyat vasitəsinə sahiblik vergisi (əmlak vergisi) və benzinin qiymətinə daxil olan nəqliyyat vergisi. İllik nəqliyyat vergisi mühərrikin həcmindən asılıdır. Yerli avtomobillərə azaldılmış vergi dərəcəsi – 10%, xaricdən gətirilən avtomobillərə isə 40% vergi dərəcəsi tətbiq edilir.

Bir sıra xarici ölkələrdə nəqliyyat vergisinin hesablanması təcrübəsinin təhlili onu göstərir ki, vergi tək cə texniki xüsusiyyətlərdən deyil, həm də ekoloji təhlükəsizlikdən asılıdır.

Beləliklə, müxtəlif dövlətlər öz ərazilərində nəqliyyat vergisi tətbiq etməklə müxtəlif məqsədləri güdürlər. Bir ölkədə avtomobil sahibləri zərərli tullantılara görə, digər ölkədə isə avtomobilin özünü idarə etmək imkanına görə ödəyirlər. Xarici təcrübədə nəqliyyat vergisinin fərqləndirici xüsusiyyəti verginin yanacaqın dəyərində daxil edilməsidir, əksər MDB ölkələrində isə vergi avtomobilin mühərrik gücündən asılı olaraq hesablanır. Eyni zamanda, vergi avtomobilin texniki xüsusiyyətlərindən və ekoloji təhlükəsizlikdən asılıdır və nəqliyyat vergisi üçün müəyyən güzəştlər tətbiq edilir, həmçinin ekoloji təmiz nəqliyyat üçün vergi dərəcəsi azaldılmışdır.

Vergi orqanları və maliyyə institutları tərəfindən ESG prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması metodları

28.12.2022-ci il tarixində Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın sədri, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini cənab Yaqub Eyyubov tərəfindən təsdiq edilmiş "Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə 2023-cü il üçün Yol Xəritəsi"nin 4.1-ci və 4.2-ci bəndlərinin icrası ilə əlaqədar olaraq ESG prinsiplərinin tətbiqinin əsas meyar və mexanizmlərinin öyrənilməsi məqsədilə beynəlxalq təcrübənin araşdırılmasına zərurət yaranmışdır. Bununla bağlı Dövlət Vergi Xidmətinin aidiyyəti strukturlarına müraciət edilmiş, mövzu ilə əlaqəli mövcud araşdırma materialları əldə edilmişdir.

Eyni zamanda, tərəfimizdən aparılan araşdırma zamanı müəyyən edilmişdir ki, ümumi prinsipləri rəhbər tutaraq enerji təminatını diversifikasiya etmək istiqamətində bir sıra addımlar atılmalı və yenilənən enerji istifadəsinin payı artırılmalıdır. Bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələr əsasında, neft-qaz sektoruna olan asılılıq azalır və şirkətlərin ESG prinsiplərinə uyğun davranması üçün daha çox təşviqlər verilir. Ölkələr neft-qaz sektorunda fəaliyyət göstərən şirkətlərdən ESG prinsiplərinə uyğun olaraq məlumatların şəffaflıq və hesabatlılıq səviyyəsinin artırılmasını tələb edirlər. Bu proses, şirkətlərin ictimai və sosial təsirinin müəyyənləşdirilməsinə kömək edir.

ESG prinsiplərinə uyğun olmayan davranışlara qarşı mühafizə funksiyasını həyata keçirmək üçün bir sıra islahatlar həyata keçirilir. Bu islahatlara uyğun olaraq ətraf mühitin mühafizəsi, insan haqları və sosial məsələlərə dair qanunlar və tədbirlər daxil edilir.

Ölkələr neft-qaz və qeyri neft-qaz sektorunda fəaliyyət göstərən şirkətlərdən sosial məsələlərə diqqət yetirmələrini tələb edirlər. Bu məsələlərə işçilərin tədbirlərdə iştirakı, ədalətli iş şərtləri və insan haqları daxildir.

ESG prinsiplərinin tətbiqi, şirkətin daxili proseslərini və nəzarət proseslərini təkmilləşdirərək riskləri idarə etməsinə kömək edir. Bunun nəticəsində, şirkətlər ümumi iş prosesinə daha yaxşı nəzarət etməklə yanaşı, daha çox məlumat toplaya və qarşıya çıxan problemlə məsələlərə sürətli müdaxilə edə bilirlər. Vergi və maliyyə tədbirləri sayəsində, şirkətlər müştərilər, investolar və digər tərəflər üçün daha çox güvən yarada bilirlər. ESG prinsiplərinin tətbiqi, şirkətin inkişafının davamlı və dayanıqlı olmasına kömək edir. ESG prinsiplərini tələb olunan formada həyata keçirən şirkətlər daha çox investor, müştəri cəlb etməklə yanaşı, daha çox faydalılıq yaradırlar.

Bununla belə, ESG prinsiplərinin tətbiq edilməsinin vergi orqanları və maliyyə təşkilatları tərəfindən stimullaşdırılması metodlarının daha effektiv öyrənilməsi və beynəlxalq təcrübədən yararlanaraq istifadə edilməsi üçün Avropadaxili Vergi Administrasiyaları Təşkilatına (IOTA) aşağıdakı suallarla bağlı müvafiq sorğu göndərilmişdir:

Suallar:

Neft-qaz və qeyri-neft-qaz sektorlarında ESG prinsiplərinin tətbiq edilməsini stimullaşdırmaq üçün hansı tədbirlər həyata keçirilir?

Yaşıl texnologiyalara investisiyaların qoyulması üçün banklar tərəfindən güzəştli kreditlərin verilməsi və digər stimullaşdırıcı maliyyə tədbirlərin görülməsi istiqamətində hansı addımlar atılır?

Ekoloji təhlükəsizliyin pozulmasına görə hansı məsuliyyət tədbirləri (cərimə, sanksiya və s.) mövcuddur?

Müəssisələrdə ESG prinsiplərinin tətbiqinin təşviq etmək üçün vergi və maliyyə institutları tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin görülməsi nəticəsində hansı dəyişikliklər baş vermişdir?

Qeyd edilən sorğuya Fransa Respublikası, Polşa Respublikası, Latviya Respublikası, Avstriya Respublikası, İrlandiya Respublikası və Macarıstan Respublikası tərəfindən cavab verilmişdir.

Fransa Respublikası tərəfindən suallara verilən cavablar aşağıdakı kimi olmuşdur:

1-ci sualın cavabı – Fransa Respublikasında ESG prinsiplərinin birbaşa tətbiqi ilə bağlı məsələlər vergi orqanının tam səlahiyyətində deyil. Bu prinsiplərin tətbiqi ilə bağlı vergi orqanı ilə birgə bir sıra orqanlar qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər. Bu orqanların siyahısı isə aşağıdakı kimidir:

Ekoloji Keçid və Ərazi Birliyi Nazirliyi

Enerji Keçid Nazirliyi

Xəzinədarlıq Baş İdarəsi

Rəqabət, İstehlak və Fırıldaçılıqla Mübarizə Baş İdarəsi

Fransa Respublikasında bəzi fəaliyyətlər nəticəsində təbiətə vurulacaq ziyanların aradan qaldırılması üçün bir sıra vergilər tətbiq olunur. Bu vergilərə misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar:

yanacaq və ya istilik yanacağı kimi istifadə edilən neft məhsulları və analoji məhsulların istehlakına və ya elektrik enerjisi və təbii qaza görə enerji vergiləri;

tullantı xarakterli fəaliyyətlərə görə vergilər (tullantılar, çirkəndirici emissiyalar və s.);

nəqliyyat vergiləri (nəqliyyat vasitələri, sərnişinlərin və yüklərin hava nəqliyyatı, hava səs-küyü, dəniz avadanlıqları və s.);

2-ci sualın cavabı - Vergi orqanları bank sektorunun tənzimlənməsinə cavabdeh deyil.

3-cü sualın cavabı - Ekoloji təhlükəsizlik pozuntularının tənzimlənməsi üçün tətbiq edilən tənzimləmələr vergi idarəsi tərəfindən idarə olunmur.

4-cü sualın cavabı - Bu sahə vergi idarəsinin səlahiyyətinə aid olmadığı üçün bu tədbirlərin icrasına nəzarət edən göstərici yoxdur.

Polşa Respublikası tərəfindən suallara verilən cavablar aşağıdakı kimi olmuşdur:

1-ci sualın cavabı - Aksiz rüsumu, bir qayda olaraq, fiskal funksiyanı yerinə yetirir. Buna baxmayaraq, bəzi qaydalar ESG prinsipləri baxımından tələb olunan fəaliyyəti stimullaşdırır. Aksiz Vergisi Aktının müddəalarına uyğun olaraq, ətraf mühitin mühafizəsi məqsədlərinə nail olmaq və ya enerji səmərəliliyini artırmaq üçün ESG prinsiplərinin tətbiq olunduğu enerji tutumlu zavodlar tərəfindən istehlak edilən enerji məhsulları və qaz məhsulları vergidən azad edilir. Polşa Respublikasında, LNG və CNG qazı ilə fəaliyyət göstərən nəqliyyat vasitələrinə tətbiq olunan aksiz vergisi 0%-dir. Bu nəqliyyat vasitələri üçün 0% dərəcəsinin tətbiq olunmasına əsas səbəb kimi motor yanacaqları arasında təbii qazın təbii mühitə ən aşağı təsirinin olmasıdır. CNG qazı kanserojen maddələrin emissiyasını aradan qaldırmağa, tüstü və dumanı 99% azaltmağa və səs-küy səviyyəsini 40% azaltmağa imkan verir. Bu, xüsusilə urbanizasiya prosesinin artdığı şəraitdə xüsusilə vacibdir, buna görə də Polşa Respublikasında bir çox avtobusun təbii qazla işləməsi prosesi təmin olunub.

Müəssisələrdə ESG prinsiplərinin tətbiqini təşviq etmək üçün qanunvericilik və inzibati tədbirlərə gəldikdə, bu cür fəaliyyətlər, şübhəsiz ki, Polşa Respublikasının Korporativ Gəlir Vergisi Aktında vergidən azadolmalara və vergidən çıxılan xərclərə dair müddəalardan irəli gəlir.

Xüsusilə qeyd edə bilərik ki:

1) 17-ci maddənin 1-ci bəndində göstərilən vergi güzəştləri:

- 4-cü bənd - qanunla müəyyən edilmiş məqsədləri ətraf mühitin mühafizəsi ilə yanaşı, vergi ödəyicilərinin gəlirlərinə aiddir;

- 60-cı bənd - Ətraf Mühitin Mühafizəsi Milli Fondunun və Ətraf Mühitin Mühafizəsi Milli Fondunun vəsaitlərindən alınan müavinətlərə, xüsusən subsidiyalara və bağışlanmış kreditlərin məbləğlərinə aiddir;

- Xüsusi məqsədlər üçün suyun idarə edilməsi.

2) 15-ci maddədə göstərilən vergidən çıxılan xərclər:

- əmək pensiyası sxemləri haqqında müddəalar mənasında işçinin pensiya sxeminin lazımi şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün işəgötürənin çəkdiyi xərclərə istinad edən 1d bəndi;

- İşçilərin Kapital Planları haqqında Qanuna uyğun olaraq öhdəliklərin lazımi şəkildə yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün işəgötürən təşkilatın çəkdiyi xərclərə istinad edən 1da bəndi;

- inkişaf xərclərinə istinad edən 4a bəndi.

2-ci, 3-cü və 4-cü suallara münasibət bildirilməyib.

Latviya Respublikası tərəfindən suallara verilən cavablar aşağıdakı kimi olmuşdur:

1-ci sualın cavabı – Latviya Respublikasının Dövlət Gəlirlər Xidməti (DGX) qeyd olunan məsələlərə cavabdehlik daşımır, Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Regional İnkişaf Nazirliyi DGX ilə birgə təbii sərvətlər vergisi haqqında qanunun tətbiqi sahəsində əməkdaşlıq edir və təbii sərvət vergisi və onun tətbiqi ilə bağlı mütəmadi olaraq məlumat mübadiləsini həyata keçirir.

2-ci və 3-cü suallara münasibət bildirilməyib.

4-cü sualın cavabı: DGX tərəfindən vergi ödəyicilərinə Təbii Sərvətlər Vergisi Qanununun tətbiqi məsələlərində dəstək verilərsə də, vergi nəzarəti tədbirləri həyata keçirilmir, ona görə də Vergi İdarəsində nəzarət tədbirlərinin nəticələri və vergi ödəyicilərinin ətraf mühitin mühafizəsi prinsiplərinə necə əməl etdikləri barədə məlumatlar mövcud deyildir.

Avstriya Respublikası tərəfindən suallara verilən cavablar aşağıdakı kimi olmuşdur:

1-ci sualın cavabı – Gözlənilməz gəlir:

Yüksək olan enerji qiymətləri probleminin aradan qaldırılması üçün fəvqəladə müdaxiləyə dair 6 oktyabr 2022-ci il tarixli 2022/1854 sayılı Şura Qaydasına (AB) uyğun olaraq, Avstriya “Enerji Böhranına Təhfə” ilə bağlı elektrik enerjisi və qalıq yanacaq barədə iki federal qanun qəbul etməklə Aİ-nin müvafiq hüquqi tələblərini milli qanunlara çevirmişdir (Fed. Law Gaz. I No. 220/2022).

Bu tənzimləmə əsasında neft və qaz şirkətləri inflyasiya ilə mübarizəyə və qiymət artımlarının mənfi sosial və iqtisadi təsirlərinin yumşaldılmasına öz paylarını verir və 2022-ci və 2023-cü illərdəki gəlirlərinin ortalama son 4 il ərzində əldə edilmiş gəlirlərlə müqayisədə 20%-dən çox olduğu halda “gözlənilməz gəlir vergisi”nə cəlb edirlər. Bu

halda 40%-ə qədər mənfəət vergiyə cəlb olunur. Yaşıl enerjiyə investisiyalar təsdiqləndiyi halda bu faiz 33%-ə qədər azala bilər. Müddə 1 iyul 2022-ci ildən 31 dekabr 2023-cü il tarixinədək qüvvədə olacaqdır.

Enerji tədarükçülərinə gəlinə, 140 avrodan çox olan meqavat-saatdan əldə olunan gəlirin 90%-i vergiyə cəlb olunur. Yaşıl enerjiyə investisiyalar təsdiqləndiyi halda hədd 180 avroya qədər artır. Dövlət gəlirinin 2-4 milyard avro civarında olacağı gözlənilir.

2-ci və 3-cü suallara münasibət bildirilməmişdir.

4-cü sualın cavabı – Avstriya Respublikası iqlim dəyişikliyi və onun nəticələri ilə mübarizəyə açıq şəkildə sadıqdır. Müxtəlif digər maneələrə baxmayaraq hökumət proqramının yaşıllaşdırma yolunu davam etdirmək və iqlim siyasətinin uzunmüddətli məqsədlərinə nail olmaq üçün xüsusilə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən çoxsaylı tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Məsələn, 2015/2016-cı il Vergi İslahatı Aktında şirkətlərin elektrik avtomobillərindən istifadəsinin stimullaşdırılması və CO2 emissiyalarının azaldılması üzrə tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə hər kilometrə 132 qramdan çox CO2 emissiyası olan minik avtomobilləri üçün vergi tutulan imtiyazların həcmi avtomobilin alınma xərclərinin 1,5 faizindən 2 faizə qədər artırılmışdır (2023).

Bu addımlar Avstriyada yeni qeydiyyatda alınan elektromobillərin sayının artmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, 2015-ci ildə təxminən 1700 avtomobil qeydiyyatda idisə (onlardan 76,9% hüquqi şəxslərdə) 2019-cu ildə bu say 9300-dək (80,9% hüquqi şəxslərdə qeydiyyatdadır) artmış və bu hal da iqlimin qorunmasına dəyərli töhfə vermişdir.

2019-cu ilin sonunda Avstriyada elektrikli avtomobillərinin ümumi sayı təxminən 30.000 ədəd təşkil etmişdir. Tədbirlər istehlakçıların/müəssisələrin alışına və davranışına müsbət təsir göstərmişdir. Çünki Federal Ətraf Mühit Agentliyinin məlumatına görə bu illik emissiyaların təxminən 70.000 ton azalmasına bərabərdir.

Həmçinin, bu yaxınlarda qüvvəyə minmiş eko-sosial vergi islahatı müəssisələrdə ESG prinsiplərinin tətbiqini təşviq etmək üçün federal hökumət tərəfindən atılan daha bir addımdır.

2022-ci ilin fevralında həyata keçirilmiş islahatlara əsasən ölkənin milli emissiya mübadilə sisteminin avropa ittifaqının emissiya sistemi ilə uyğunluq təşkil etməyən hissələrində uyğunlaşdırılma aparılmışdır. Bu dəyişikliklər öz əksini aşağıdakı mövzular ətrafında əhatə etmişdir.

Gəlir vergisi dərəcəsinin azaldılması

Mənfəət vergisi dərəcəsinin azaldılması

“Ailə Bonusu Plus”un* artırılması və xüsusi kompensasiya tədbirləri

*Ailə Bonusu Plus – 18 yaşınadək olan hər bir uşaq üçün tətbiq olunan vergi güzəştidir ki, bu da illik € 2000 (2022-ci ilin başlanğıcı) vergi yükünün azaldılması deməkdir.

2022-ci ilin yazında hökumət inflyasiyaya görə CO2 qiymətlərinin effektiv tətbiqini 1 iyul 2022-ci il tarixdən 1 oktyabr 2022-ci il tarixədək təxirə salmağa razılıq verdi. Həmin vaxtdan da milli emissiya ticarəti fəaliyyət göstərir.

Bu islahat sosial inklüzivliyin gücləndirilməsinə və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizəyə yönəlib, beləliklə, 2030-cu ilə qədər gözlənilən istixana qazları emissiyalarına 2019-cu ilin miqdarı ilə müqayisədə 2,6 milyon ton qənaətə töhfə verilməlidir. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün islahat fosil yanacaqlardan istifadə zamanı hər tona görə milli CO2 qiymətini tətbiq etmişdir (30 avrodan başlayır və 2025-ci ildə tədricən 55 avroya qaldırılacaq).

“Regional İqlim Bonusu”* yanacaq qiymətlərinin fərdlərə təsirini yumşaltmağa xidmət edir. *Regional iqlim Bonusu – İnsanların yaşadıkları yerlər və ictimai nəqliyyatdan nə qədər istifadə etdiklərindən asılı olaraq 200 avroya qədər olan müəyyənləşdirilmiş bonus benzin, qaz, dizel və soba yanacaqlarının artan qiymətlərini kompensasiya etmək üçün nəzərdə tutulub. İslahat avstriyalıların yaşadıkları ərazilər və ictimai nəqliyyatın onlar üçün nə qədər əlçatan olmasından asılı olaraq illik 100-200 avro birdəfəlik ödəmə şəklində öz əksini tapır. Məsələn, şəhərlərdə olanlar daha az, kənd yerlərində yaşayanlar isə daha çox alacaqlar.

Müəssisələr əsasən azaldılmış korporativ gəlir vergisi dərəcəsi (25%-dən 23%-dək), daha yüksək “Vergiyə cəlb olunmayan gəlirlərə Baza Güzəşti (müavinəti)” (Gewinnfreibetrag) və aşağı dəyərli aktivlərin dərhal amortizasiyası üçün artırılmış limitdən faydalanır. Avstriya Maliyyə Nazirliyinin məlumatına görə islahat Avstriyanın ÜDM-ni 1 faiz artıracaq və təxmini əlavə 30.000 iş yeri yaradacaqdır.

Digər ekoloji tədbirlər “Ekoloji İnvestisiya Güzəşti” (investisiyalar üçün 10%, “yaşıl” investisiyalar üçün 15% vergi güzəşti), özünün istehsal etdiyi elektrik enerjisinə görə vergidən azadolmanın uzadılması və istilik sistemlərinin dəyişdirilməsi və binaların kompleks istilik-energetik təmiri üçün vergi güzəştləridir.

Daxili nəqliyyat sisteminin dekarbonizasiyasını təşviq etmək üçün elektrikli avtomobillər sığorta vergiləri kimi bir sıra vergilərdən azad edilmişdir. Şirkətə məxsus elektrik avtomobillərin şirkətin məqsədləri üçün istifadəsi vergidən azaddır, şirkətə məxsus elektrik avtomobillərin alınması və amortizasiya zamanı ƏDV-dən azadolmalar və güzəştlər mövcuddur.

Həmçinin, Federal Maliyyə Nazirliyi əməkdaşlarının ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən şəxsi istifadələrini daha da təşviq edərək işçilər üçün vacib olan enerji xərclərinin əvəzləşdirilməsi kontekstində vacib olan hüquqi boşluğu bağlayır.

2022-ci ilin sonunda elektrik avtomobillərinin sərfəli vergi rejimi ilə bağlı bir sıra məsələlər müvafiq qanunla tənzimlənmişdir:

İşəgötürənin ərazisində işçiyə məxsus elektrik avtomobilinin pulsuz enerji ilə doldurulması vergidən azaddır (natura şəklində vergi tutulmayan mükafat).

Əgər işçi işəgötürənə məxsus elektrik avtomobilini enerji ilə doldurursa və işəgötürən müvafiq xərcləri ödəyirsə (müavinətlərdən natura şəklində istifadənin “tipik” halı), son düzəliş həm vergi orqanlarının, həm də təcrübənin (yalnız işəgötürənə məxsus elektrik avtomobilləri üçün) ehtiyaclarına cavab verən geri qaytarma sxemini təmin edir:

Əgər ictimai enerji doldurma məntəqəsindən istifadə edilirsə, işəgötürən vergidən azad ödənişin əvəzləşdirilməsini təmin etmək üçün xərcləri enerji doldurma qəbzi ilə təsdiqləyə bilər.

Özəl enerji doldurma stansiyasından istifadə edilirsə, doldurma cihazı konkret avtomobillə müvafiq enerji həcmi (kVt/saat) ayrılmasını təmin edərsə, kompensasiya vergiyə cəlb edilmir. Əks halda, işçinin ayda 30 avro məbləğində vergiyə cəlb olunmayan birdəfəlik xərc kompensasiyası almaq hüququ var.

“Teuerungs - und Entlastungspaket Teil II” proqramının bir hissəsi olaraq emissiyasız motorlu nəqliyyat vasitələri üçün “carsharing” xidməti də vergi imtiyazı əldə etmişdir.

İşəgötürənin işçinin müstəqil olaraq rezerv və istifadə edə biləcəyi “carsharing” xidməti çərçivəsində işlə bağlı olmayan səyahətlər üçün illik müavinətləri ildə maksimum

200 Avroya qədər vergidən azaddır. Müavinət yalnız hər kilometrə 0 qram CO2 emissiyası olan avtomobillərin, velosipedlərin və ya motosikletlərin istifadəsi üçün verilir.

Bu tədbirlər idarə olunan avtonəqliyyat vasitələrinin sayının azaldılmasına və qət edilən ümumi məsafələrdə CO2 emissiyası olmayan nəqliyyat vasitələrinin payının artırılmasına yönəldilmişdir, beləliklə, vergi qanunvericiliyinin yaşıllaşdırılmasına töhfə verilir.

Bu tədbirlər cəmi bir neçə aydır həyata keçirildiyinə görə müəssisələrdə ESG prinsiplərinin tətbiqini təşviq edilməsi üçün bu tədbirlərin nəticələri hələ qiymətləndirilməmişdir.

Qeyd edilən sorğuya əsasən, İrlandiya Respublikası və Macarıstan Respublikası tərəfindən verilmiş cavabda sorğuda qeyd olunan məsələlərin bu ölkələrin vergi orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsində olmaması barədə qeyd öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasında ESG prinsiplərinin tətbiqi istiqamətində mövcud vəziyyət

Azərbaycan Respublikası ESG prinsiplərinin tətbiqi istiqamətində bir sıra layihələrin həyata keçirilməsində iştirak edir. 2023-cü il fevral ayının 28-də BMT-nin İnkişaf Proqramının Azərbaycandakı Nümayəndəliyi və Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurasının birgə dəstəyi ilə həyata keçirilən “İnkişafın maliyyələşdirilməsi” layihəsi çərçivəsində “Ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ESG) prinsiplərinin tətbiqi və “Dayanıqlılıq Hesabatı”na dair seminar təşkil olunmuşdur. Seminarda bank sektorunu, beynəlxalq təşkilatları, özəl sektoru və aidiyyəti dövlət orqanlarını təmsil edən 50-dən çox nümayəndə iştirak etmişdir. Əsas məqsəd ölkə ərazisində ESG prinsiplərinin tətbiqi üçün həyata keçirilməli olan layihələr, şirkətlərə təklif oluna biləcək təşviqlərin müzakirəsi və ictimaiyyətin məlumatlandırılması istiqamətində işlərin görülməsidir.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illər üzrə qəbul etdiyi sosial-iqtisadi inkişaf modelində ESG prinsiplərinin icrası istiqamətində bir sıra təşəbbüslər mövcuddur. Qeyd olunan məsələlər aşağıdakı kimi təsvir olunmuşdur:

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə “yaşıl enerji zonası” konsepsiyasının tətbiqi

Ekoloji təmiz və iqtisadi cəhətdən səmərəli bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni genişləndirməklə ümumi məhsul buraxılışında, ixracda və məşğulluqda işğaldan azad edilmiş ərazilərin payının davamlı artımı nəzərdə tutulur.

“Yaşıl artım ölkəsi” üzrə strateji çərçivənin tətbiqi

Təbii resurslardan dayanıqlı və davamlı istifadənin təmin olunması istiqamətində tullantıların səmərəli istifadə olunması sistemi inkişaf etdiriləcək, hidrometeoroloji müşahidə və ətraf mühitin monitorinqi sistemi müasirləşdiriləcək, biomüxtəlifliyin qorunması istiqamətində real addımlar atılacaq və yaşıllıqların mühafizəsi gücləndiriləcəkdir. Nəticədə, ölkə üzrə ümumi ərazidə yaşıllığın payının 12%-dən 12,3%-ə çatdırılması, istifadəyə yararsız torpaq sahələrinin payının 25%-dən 15%-dək azalması, əhalinin içməli su ilə təminatının 70%-dən 85%-ə və suvarma suyu ilə təminatının 80%-dən 90%-ə çatması nəzərdə tutulur.

Ekoloji tarazlığın pozulmasının qarşısının alınması, ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadənin stimullaşdırılması və karbon emissiyalarının ölkə ərazisində miqdarının azaldılması istiqamətində Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyində bəzi dəyişikliklər həyata keçirilmişdir. Buna misal olaraq, istehsal tarixi 3 ildən və mühərrikinin həcmi 2500 kubsantimetrdən çox olmayan hibrid avtomobillərin

idxalı və satışı 2022-ci il yanvar ayının 1-dən etibarən 3 il müddətinə ƏDV-dən azad edilmişdir. Həmçinin, Azərbaycan Respublikasına idxal olunan minik avtomobillərinin istehsal tarixi 7 ildən artıq olduqda, aksiz Vergi Məcəlləsinin 190.4.1-ci və 190.4.1-3-cü maddələrinə əsasən hesablanmış məbləğə benzin mühərrikli minik avtomobillərinə 1,2, dizel mühərrikli minik avtomobillərinə isə 1,5 yüksəldici əmsal tətbiq edilməklə hesablanır. Həyata keçirilmiş dəyişikliklərə əsasən, 2023-cü ilin yanvar-mart aylarında Azərbaycana idxal olunan elektrik avtomobillərinin sayı keçən illə müqayisədə 6 dəfə artıb ki, bu da öz növbəsində ölkənin hədəflədiyi ekoloji məqsədlərə çatması istiqamətində müsbət addımlardır.

Mərkəzi Bank

Beynəlxalq təcrübə ESG prinsiplərinin tətbiqinin və dayanıqlı maliyyə axınlarının stimullaşdırılması məqsədilə fiskal və digər maliyyə təşviq mexanizmlərinin tətbiqinin əhəmiyyətli olduğunu göstərmişdir. Belə mexanizmlərə ESG prinsiplərinə cavab verən layihələrə investisiya etmiş şirkətlərə vergi güzəştinin tətbiqini, dayanıqlı maliyyə alətlərindən qazanılmış gəlirin/ dividendin müəyyən nisbətdə gəlir vergisindən azad olunmasını, ekoloji təmiz daşınmaz əmlakın alqı-satqısı zamanı vergi güzəştinin verilməsini, günəş və külək kimi alternativ enerji istehsalı layihələrə investisiyalara vergi azadolmalarının tətbiqini, dövlət tərəfindən dayanıqlı/ yaşıl layihələrin subsidiyalaşdırılmasını nümunə göstərmək olar.

Bir sıra ölkələrdə yaşıl istiqrazların buraxılması və investisiya cəlbediciliyinin artırılması üçün həm emitentlər, həm də investorlar üçün vergi güzəştləri tətbiq edilir. Bununla yanaşı, dövlət fondları dayanıqlı iqtisadiyyatı dəstəkləyən yaşıl layihələrə kommersiya bankları ilə birgə sərmayə qoyulması mexanizmindən də istifadə edir. Vergi və digər stimullaşdırıcı mexanizmlərin tətbiqinin məqsədəuyğunluğu ölkənin iqtisadi və ekoloji şəraiti, beynəlxalq iqlim sazişləri üzrə öhdəlikləri və s. kimi aidiyyəti faktorlardan asılıdır.

Mərkəzi banklar və requlyatorlar tərəfindən iqlim dəyişmələrinin maliyyə təsirlərinin mitiqasiyası və dayanıqlı maliyyənin prudensial çərçivədə necə dəstəklənməsi üzrə yekdil yanaşma olmamasına və geniş tətbiq edilməməsinə baxmayaraq, bu mövzu aktiv müzakirə olunmaqdadır. Requlyatorlar tərəfindən daha aktiv istifadə olunan stimullaşdırıcı tədbir iqlim dəyişmələri ilə əlaqəli maliyyə risklərinin qiymətləndirilməsi və açıqlanmasıdır. Gürcüstan, Qazaxıstan kimi ölkələrdə belə tədbirlər mövcuddur.

Hazırda dayanıqlı maliyyənin stimullaşdırılması üzrə müzakirə olunan requlyativ mexanizmləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür:

1. Kapital adekvatlığı üzrə.

- Risklə ölçülmüş aktivlərin çəkilərində aşağı-karbon tutumlu və ekoloji layihələrin dəstəklənməsi üzrə dəyişiklik edilməsi;
- Bankın iqlim risk profilindən asılı olaraq, minimum kapital adekvatlığı tələbində dəyişiklik edilməsi. Aşağı iqlim riskinə malik banklar daha aşağı kapital tələbinə tabe tutulur və aşağı karbon tutumlu sahələrin maliyyələşdirilməsinə təşviq edilir. Digər tərəfdən daha çox karbon tutumlu aktivlərə məruzqalma halında isə daha yüksək kapital tələbi müəyyən edilir.

2. Mükafatların/ cərimələrin tətbiqi.

- Maliyyə institutunun yaşıl kredit və ya yaşıl investisiya portfelindən asılı olaraq, yaxud müvafiq yaşıl hədəf göstəricilərinin realizasiyasından asılı olaraq, mükafat və ya cərimələrin tətbiqi. Bu mexanizmin tətbiqi zamanı yaşıl imitasiyalara səbəb olmasının aşkarlanması və qarşısının alınması da müzakirə mövzudur.

3. Monetar siyasətin yaşllaşdırılması.

- Mərkəzi bankların pul siyasətinin həyata keçirilməsi zamanı yaşıl aktivlərlə təmin olunmuş maliyyə alətlərinin istifadəsi.

4. Yaşıl investisiyaların birgə maliyyələşdirilməsi.

- Milli yaşıl inkişaf banklarının yaradılması, yaxud mövcud inkişaf banklarına yaşıl missiyanın verilməsi.

Qeyd olunan təşviq mexanizmlərlə bağlı bir sıra ölkə nümunələri aşağıda göstərilir:

- Avstriya. Hökumət iqtisadiyyatın yaşllaşdırılması məqsədilə müvafiq ekoloji kriteriya əsasında “yaşıl subsidiyalar” təqdim edir. Subsidiyalar ekoloji müxtəlif layihələri əhatə edir və əsas məbləğə və faiz məbləğinə olmaqla verilir. Subsidiyalar investisiya xərclərinin 25-35%-ni əhatə edir. Bu mexanizmin effektivliyinin təmin edilməsi üçün Avstriya hökuməti özəl şirkətlə əməkdaşlıq edir.

- Danimarka. Dayanıqlı iqtisadi inkişafı dəstəkləyən ekoloji layihələrin maliyyələşdirilməsi məqsədilə hökumət tərəfindən dövlət kredit fondu kimi Danimarka Yaşıl Investisiya Fondu təsis edilmişdir. Özəl şirkətlər, o cümlədən dövlət şirkətləri yaşıl kredit fonda müraciət edə bilər. Kreditlər maksimum 30 illik müddətədək verilir və layihənin 60%-nədək xərclərini qarşılaya bilər. Bu layihələr yaşıl təsiri, sağlam iqtisadiyyat və sosial-iqtisadi mənfəət üzrə qiymətləndirilir.

- Niderland. Vergi təşviq mexanizmi fərdi investorları yaşıl layihələrə investisiya etməyə təşviq edir. Belə ki, vəsaitini yaşıl fonda investisiya edən yaxud yaşıl bankçılıq xidmətlərindən istifadə edən fərdi müştərilər aşağı faiz dərəcəsi olsa da, vergi güzəştii ilə kompensasiya edilir. Fərdi investorlar 1.2% kapital gəliri üzrə vergi verməsinə baxmayaraq, 55min avro dəyərində vəsait vergidən azaddır. Korporativ investorlar da yaşıl investisiyalar üzrə daha aşağı gəlir vergisi verir. Banklar fərdi investorlar və depozitorlar üçün yaşıl əmanət və yaşıl investisiya məhsulları təklif edir. Fərdi investor və depozitorlar hansı məhsulu istifadə etməsinə baxmayaraq, bu vəsait “yaşıl” status alır və bu vəsaitin minimum 70%-i bank tərəfindən yaşıl layihələrə yönəldilməlidir.

- Polşa. Tikinti ilə məşğul olan investorlar üçün Polşa hökuməti termo-modernizasiya investisiyalarının təşviqi üçün mexanizm hazırlamışdır. Bu mexanizmə əsasən yaşayış obyektlərinin termo-modernizasiyası məqsədilə verilən bank kreditinin 20%-ə qədəri dövlət inkişaf bankı tərəfindən layihə yekunlaşdıqdan sonra kredit ödənişi kimi verilir.

- Sinqapur. Maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı 2019-cu ildə bankları yaşıl kredit verməyə təşviq etmək üçün Yaşıl və Dayanıqlılıqla Əlaqədar Kredit Qrant Sxemini təqdim etmişdir. Bu sxemə əsasən şirkətlərin, o cümlədən KOB-ların yaşıl və dayanıqlılıq kreditinin verifikasiyası ilə bağlı xərcləri qarşılanır.

Nəticə.

ESG prinsiplərinin tətbiqinin və dayanıqlı maliyyə axınlarının təmin edilməsi məqsədilə vergi və maliyyə bazarları üzrə qabaqcıl təcrübə nəzərə alınmaqla təşviq mexanizmlərinin formalaşdırılması zəruridir. Aparılan araşdırma göstərir ki, vergi güzəştlərinin tətbiqi, habelə dövlət subsidiyaları aktiv istifadə olunmaqdadır. Lakin dayanıqlı maliyyə əsasən son dekadanın yeni paradiqması olduğundan maliyyə bazarlarına nəzarət orqanları tərəfindən formalaşdırılmış “ən yaxşı təcrübə” formalaşma prosesindədir. Bu səbəbdən, bu istiqamətdə beynəlxalq təcrübənin izlənməsi məqsəduyğundur.

4.2. ESG prinsiplərinin tətbiqinin vergi və bank sektoru tərəfindən stimullaşdırılması üzrə təkliflər

Dövlət Vergi Xidməti

Qeyd edilən prinsiplərin tətbiq edilməsinin vergi orqanları tərəfindən stimullaşdırılması metodlarının daha effektiv öyrənilməsi və beynəlxalq təcrübədən yararlanaraq istifadə edilməsi üçün Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən beynəlxalq təcrübənin araşdırılması ilə yanaşı Avropadaxili Vergi Administrasiyaları Təşkilatına da müvafiq sorğu ilə müraciət olunmuşdur.

Qeyd edilən sorğuya Fransa, Polşa, Latviya, Avstriya, İrlandiya və Macarıstan Respublikaları tərəfindən münasibət bildirilmiş və Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən beynəlxalq təcrübənin araşdırılması, həmçinin sorğu əsasında əldə edilmiş məlumatlar əsasında müvafiq arayış hazırlanmış və aidiyyəti üzrə təqdim edilmişdir (AVİS qeydiyyatı: 28.04.2023-cü il tarixli 2317030010540000 nömrəli).

Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli 2469 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”ə əsasən növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair reallaşdırılmalı olan beş Milli Prioritetdən biri də Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi adlı prioritetdir.

Bildiririk ki, qeyd olunan prioritetlərə söykənən “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” hazırlanmış və ölkə Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli 3378 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Sözügedən Strategiyada strateji məqsədlər üzrə 5 əsas hədəf indikatoru müəyyən edilmişdir ki, həmin indikatorlardan biri də “Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi” olmuşdur. Strategiyanın 1.2.22-ci yarımbəndinin 2-ci hissəsində “Yaşıl artım” və sosial sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün mexanizmlərin tətbiqi” adlı tədbir müəyyən edilmişdir.

Adıçəkilən Strategiyada nəzərdə tutulan aidiyyəti tədbirlərin icrasını tam, vaxtında və mahiyyəti üzrə təmin etmək məqsədilə İqtisadiyyat Nazirliyinin “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın icrası haqqında” 17.08.2022-ci il tarixli F-132 nömrəli əmri imzalanmış və həmin əmrlə təsdiq edilmiş Tədbirlər Planında Dövlət Vergi Xidməti bir sıra tədbirlər üzrə əsas və digər icraçı qismində müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda, adıçəkilən əmrin icrası məqsədilə Dövlət Vergi Xidmətinin 30.12.2022-ci il tarixli 2217040101776400 nömrəli əmri ilə “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasının Dövlət Vergi Xidmətinə aid

fəaliyyət istiqamətləri üzrə Tədbirlər Planı” təsdiq edilmişdir. Tədbirlər Planının 1.2-ci bəndində yaşıl enerjinin istehsalını həyata keçirən şəxslərə vergi təşviqlərinin verilməsi məsələsinə baxılması ilə bağlı tədbir müəyyən olunmuşdur.

Qeyd olunan tədbirin reallaşdırılması nəticəsində milli iqtisadiyyatda innovasiyaların sürətlə mənimsənilməsi üçün zəruri ekosistemin formalaşdırılması, ölkənin yaşıl enerji məkanına çevrilməsi və ətraf mühitin sağlamlaşması proseslərinin sürətləndirilməsi hədəflənmişdir.

Bundan əlavə Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiya tərəfindən təsdiq edilmiş Dünya Bankı Qrupunun “Əlverişli Biznes Mühiti” layihəsinin “Vergitutma” indikatorunun qiymətləndirmə metodologiyasının 1.2-ci bəndində ətraf mühit vergiləri istiqaməti üzrə “karbon vergiləri, enerji vergiləri və bu kimi alətlərin tətbiqi” nəzərdə tutulmuşdur.

Bildiririk ki, ətraf mühitə təsir edən vergilər, xüsusilə də “karbon vergiləri” üzrə fəaliyyətin icrası növbəti dövrlər üçün ölkəmizin beynəlxalq reytinglərdə göstəricilərinin yaxşılaşmasına və əlverişli mövqeyinin formalaşmasına müsbət təsir edəcəkdir.

Məlumat üçün bildiririk ki, ətraf mühitin mühafizəsi məqsədlərinə nail olmaq və enerji səmərəliliyini artırmaq üçün həyata keçirilən stimullaşdırma tədbirləri sırasında Vergi Məcəlləsinin 164.1.39-cu maddəsinə əsasən sürücü daxil olmaqla 10 nəfərdən çox adam daşımaq üçün nəzərdə tutulmuş sıxılmış qazla işləyən avtobusların idxalı 2020-ci il yanvarın 1-dən 5 il müddətinə, 164.1.41-ci maddəyə əsasən yalnız elektrik mühərriki ilə işləyən avtomobillərin idxalı və satışı, 164.1.41-1-ci maddəyə əsasən istehsal tarixi 3 ildən və mühərrikinin həcmi 2500 kubsantimetrdən çox olmayan hibrid avtomobillərin idxalı və satışı, eləcə də 164.1.41-2-ci maddəyə əsasən isə elektrik mühərriki ilə işləyən avtomobillər üçün ikinci və üçüncü səviyyə elektrik enerji doldurucularının idxalı və satışının 2022-ci il yanvarın 1-dən 3 il müddətinə ƏDV-dən azad edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətin mal nomenklaturası, idxal gömrük rüsumlarının dərəcələri və ixrac gömrük rüsumlarının dərəcələri”ndə dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 11 noyabr 2022-ci il tarixli 411 sayılı Qərarı ilə zavod buraxılış tarixindən 3 ilədək ötmüş yalnız elektrik mühərrikli minik avtomobillərinin mövcud 15% idxal rüsumu 0%-a, həmçinin elektrik mühərrikli avtomobillər üçün ikinci və üçüncü səviyyə elektrik enerji doldurucuları üzrə idxal rüsum dərəcəsi də 5%-dən 0%-ə endirilmişdir.

Karbon emissiyalarının ölkə ərazisində miqdarının azaldılması və ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələrinin stimullaşdırılması məqsədilə 2022-ci il tarixdən qüvvəyə minən Vergi Məcəlləsinə dəyişikliklərlə Azərbaycan Respublikasına idxal olunan minik avtomobillərinin istehsal tarixi 7 ildən artıq olduqda, aksiz Vergi Məcəlləsinin 190.4.1-ci və 190.4.1-3-cü maddələrinə əsasən hesablanmış məbləğə benzin mühərrikli minik avtomobillərinə 1,2, dizel mühərrikli minik avtomobillərinə isə 1,5 yüksəldici əmsal tətbiq edilməklə hesablanması ilə bağlı müddəalar əlavə edilmişdir.

Nazirlər Kabinetinin 29.03.2023-cü il tarixli 94 nömrəli Qərarı ilə zavod buraxılış tarixinə görə yaşı 10 ildən çox olan minik avtomobillərinin (rəraritet minik avtomobilləri və gömrük ərazisinə müvəqqəti gətirilən minik avtomobilləri istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikası ərazisinə gətirilməsi məhdudlaşdırılmışdır.

Həmçinin, 2024-cü ilin büdcə zərfi çərçivəsində hazırlanmış “Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1998-ci il 22 aprel tarixli 91 nömrəli

Qərarında dəyişiklik edilməsi barədə” qərar layihəsində istehsal tarixi 3 ildən və mühərrikinin həcmi 2500 kubsantimetrdən çox olmayan hibrid avtomobillərin idxalı zamanı büdcəyə ödənilməli olan gömrük rüsumunun məbləğinin 2024-cü il yanvarın 1-dən 3 il müddətinə 50 faiz həcmində azaldılması nəzərdə tutulmuşdur.

Göründüyü kimi, Vergi Məcəlləsində və digər qanunvericilik aktlarında ətraf mühitin mühafizəsinin təşkili, ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması, eləcə də daxili nəqliyyat sisteminin dekarbonizasiyası, ekoloji cəhətdən təmiz avtonəqliyyat vasitələrinin istifadəsinin stimullaşdırılması və təşviqi istiqamətində mühüm addımlar atılmış, qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmişdir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2022-ci il 20 dekabr tarixli 1913 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş investisiyanın həyata keçirildiyi iqtisadi fəaliyyət sahələrinin siyahısında bərpa olunan enerji mənbələri hesabına enerji istehsalı da nəzərdə tutulmuşdur.

Vergi Məcəlləsinə əsasən investisiya təşviqi sənədini almış sahibkarlar həmin sənədi aldığı tarixdən müvafiq layihə üzrə 7 il müddətinə mənfəətin (gəlirin) 50 faizi həcmində mənfəət (gəlir) vergisindən, tam həcmdə əmlak və torpaq vergisi və idxal olunan texnika, texnoloji avadanlıqlar və qurğulara görə ƏDV-dən azad edilməsi nəzərdə tutulur.

Bundan əlavə, əhali qrupuna daxil olan aktiv istehlakçının bərpa olunan enerji mənbələri hesabına 150 kVt (150 kVt daxil olmaqla) güc həddinədək istehsal etdiyi elektrik enerjisinin elektrik təchizatı şəbəkəsinə ötürülməsindən əldə olunan gəlirlər də fiziki şəxslərin gəlir vergisindən azad edilmişdir.

Mərkəzi Bank

ESG prinsiplərinin tətbiqinin və dayanıqlı maliyyə axınlarının təmin edilməsi üzrə qabaqcıl təcrübə nəzərə alınmaqla stimullaşdırıcı mexanizmlərinin formalaşdırılması zəruri hesab olunur. Belə mexanizmlərə ESG prinsiplərinə cavab verən layihələrə investisiya etmiş şirkətlərə vergi güzəştinin tətbiqini, dayanıqlı maliyyə alətlərindən qazanılmış gəlirin/ dividendin müəyyən nisbətə gəlir vergisindən azad olunmasını, ekoloji təmiz daşınmaz əmlakın alqı-satqısı zamanı vergi güzəştinin verilməsini, günəş və külək kimi alternativ enerji istehsalı layihələrə investisiyalara vergi azadolmalarının tətbiqini, dövlət tərəfindən dayanıqlı/yaşıl layihələrin subsidiyalaşdırılmasını nümunə göstərmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (AMB) öz növbəsində “Dayanıqlı Maliyyə üzrə Yol Xəritəsi: 2023-2026” (Yol xəritəsi) çərçivəsində ESG prinsiplərinin tətbiqi və maliyyə bazarlarının dayanıqlı maliyyəyə transformasiyası üzrə geniş spektrli tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

i. Maliyyə institutlarının dayanıqlı maliyyə üzrə məlumatlılığın və potensialının artırılması istiqamətində işlər aparılmaqdadır.

ii. AMB-nin İdarə Heyətinin 28 avqust 2023-cü il tarixli qərarı ilə “Banklarda korporativ idarəetmə Standartları”-na ESG prinsipləri inteqrasiya edilmişdir. Bununla, banklar uzunmüddətli dövr üzrə dayanıqlılığını təmin etmək məqsədilə biznes strategiyasında fəaliyyətinə əhəmiyyətli təsiri olan və ya ola biləcək ESG amillərini və risklərin qiymətləndirilməsi prosesində ESG amillərini ehtiva edən maliyyə və qeyri-maliyyə risklərini də nəzərə almalıdır.

iii. İqlim dəyişikliyi və ekoloji risklər üzrə qiymətləndirmənin aparılması məqsədilə maliyyə institutlarının (bankların, sığorta şirkətlərinin və investisiya şirkətlərinin) dayanıqlı maliyyə üzrə məlumatlığı və ESG amilləri üzrə ilkin indikativ məlumatlar toplanmışdır. Sorğu nəticələrinə əsasən maliyyə institutları ESG risklərinin təsirlərinin qısa müddətli dövrdə aşağı olacağını, orta və uzunmüddətli dövrdə təsirlərin orta və yüksək riskli zonaya tədrici miqrasiya edəcəyini gözləyir. Eyni zamanda, sorğu nəticələri maliyyə institutlarında ESG risklərinin onların fəaliyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsinə, habelə dayanıqlı maliyyə prinsiplərinə müvafiq layihələrin həyata keçirilməsinə başlandığını göstərir. Belə tədbirlərə günəş panellərinin qurulması və hibrid avtomobillərin əldə edilməsinin kreditləşdirilməsi və bütövlükdə, ESI prinsiplərinin kredit qərarlarının qəbul edilməsi prosesində nəzərə alınması aid edilə bilər. Sorğu nəticələri Mərkəzi Bankın rəsmi internet sahifəsində açıqlanacaqdır.

iv. Yol xəritəsinin icrasının aidiyyəti tərəflərlə uzlaşdırılması, habelə dayanıqlı maliyyə taksonomiyasının hazırlanması işlərinin koordinasiyası məqsədilə aidiyyəti dövlət qurumları, maliyyə institutları cəlb edilməklə Ekspert qrupu formalaşdırılmışdır.

v. Yaşıl istiqrazlar üzrə hüquqi çərçivənin formalaşdırılmaşdırılması işləri davam etdirilir.

Hazırda AMB tərəfindən maliyyə institutları üçün dayanıqlı maliyyə üzrə prinsiplər və müvafiq təlimat sənədi hazırlanmaqdadır. Qeyd edilənlərlə yanaşı, maliyyə institutlarının dayanıqlı maliyyə üzrə potensialının artırılması istiqamətində cari ilin dekabr ayında Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının ekspertləri ilə birgə təlimlərin təşkili nəzərdə tutulur.

Nəticə və təklif.

Qabaqcıl beynəlxalq təcrübə və yerli maliyyə bazarları konyukturu nəzərə alınmaqla, ESG prinsiplərinin tətbiqi və “yaşıl maliyyələşmə”nin təşviqi məqsədilə ilkin mərhələdə ESG prinsiplərinin sahibkarlığa dövlət dəstək mexanizmlərinə inteqrasiyası məsələsinə baxılması təklif edilir. Dayanıqlı maliyyə üzrə taksonomiya formalaşdırıldıqdan sonra requlyativ stimulların nəzarət çərçivəsinə inteqrasiyasına baxıla bilər.

4.3. Şirkətlərin dövlət satınalmaları üzrə tenderlərdə iştirakı zamanı ESG prinsiplərinin nəzərə alınması imkanları

Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti

“Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) standartları” üzrə yol xəritəsinin 4.3-cü bəndində qeyd edilmiş “Şirkətlərin dövlət satınalmaları üzrə tenderlərdə iştirakı zamanı ESG prinsiplərinin nəzərə alınması imkanının öyrənilməsi” bəndinin icrası ilə əlaqədar olaraq bildirik ki, 14 iyul 2023-cü il tarixdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən imzalanmış “Dövlət satınalmaları haqqında” yeni Qanunda İcra təminatı məbləğinin satınalma müqaviləsinin ümumi məbləğinin mikro və kiçik sahibkarlıq subyektlərinə münasibətdə 5 faizi həcmində müəyyən olunması, subpodrat müqavilələrinin ümumi məbləğinin 20 faizdən az olmayan hissəsinin icrası Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatdan keçmiş mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə həvalə olunması, ehtimal olunan qiyməti 30 000 manatadək olan müsabiqələrdə yalnız

mikro və kiçik sahibkarlıq subyekti olan təchizatçıların, ehtimal olunan qiymət 30 000 manatdan 100 000 manatadək olan müsabiqələrin isə yalnız mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan təchizatçıların iştirakı ilə bağlı qoyulan tələblər sosial qrupun vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəlik mühüm addımlardan biridir. Həmçinin, 2024-cü ilin aprel ayında Dünya Bankının “Avropa və Mərkəzi Asiyada Yaşıl Dövlət Satınalmaları” barəsində keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbir dövlət satınalmalarında iştirak edən şirkətlərin maariflənməsinə zəmin yaradacaqdır.

Eyni zamanda bildiririk ki, şirkətlərin dövlət satınalmaları üzrə tenderlərdə iştirakı zamanı ESG prinsiplərini rəhbər tutması sözügedən prinsiplərin nəzarət orqanı tərəfindən tələb edilməsi ilə arta bilər. Bunun üçün müxtəlif beynəlxalq təşkilatlardan beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi davam etdirilməkdədir. Dünya Bankı ilə bu mövzuda əməkdaşlıq barədə razılığa gəlinmişdir, 2024-cü ildən işlərə başlanması nəzərdə tutulmuşdur. İşlərin yekunu olaraq, “Dövlət satınalmaları haqqında” yeni Qanuna nəzərdə tutulmuş dəyişiklik layihəsi çərçivəsində öyrənilmiş təcrübə əsasında ESG standartlarına uyğun müddəaların qanuna əlavə olunması nəzərdən keçirilməkdədir.

4.4. ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə maliyyə resurslarına çıxışın əlçatanlığının təmin olunması ilə bağlı mövcud imkanlar

Mərkəzi Bank

ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi dayanıqlı maliyyə axınlarının formalaşdırılmasını zəruri edir. Dövlət tərəfindən həm investora, həm də ESG prinsiplərini tətbiq edən şirkətlərə vergi güzəştlərinin və digər stimullaşdırıcı təkliflərin tətbiqi bu sahəyə maliyyə axınını artırma və canlanma yarada bilər. Beynəlxalq təcrübədə “yaşıl” kateqoriyası almış qiymətli kağızlara investisiya etmiş investora, eyni zamanda maliyyələşməsinə “yaşıl” maliyyə alətləri vasitəsilə həyata keçirən şirkətlərə dövlət tərəfindən müəyyən vergi güzəştlərinin tətbiqi nümunələri mövcuddur. Fəaliyyətində ESG prinsiplərini rəhbər tutan, yaşıl enerji istehsalı və əlaqəli sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərə vergi və digər güzəştlərin tətbiqindən əlavə, subsidiyaların verilməsi kimi tədbirlər dövlət tərəfindən bu sahənin inkişafı və maliyyə təminatını təmin etmək istiqamətində həyata keçirilir.

Beynəlxalq təcrübədə dayanıqlı iqtisadi inkişafı maliyyələşdirmək üçün dövlət fondlarının yaradılması və dövlət özəl birgə fəaliyyətin qurulması kimi təcrübələrdən də istifadə olunur. Bu cür fondlar həm dövlət həm də özəl sektor tərəfindən dayanıqlıq inkişaf məqsədləri üçün təqdim olunmuş layihələrə uzun müddətli, güzəştli şərtlər ilə kreditlər ayrılmasını təmin edir. Yuxarıda qeyd edilən stimullaşdırıcı tədbirlərə dair ölkələr üzrə nümunələr aşağıda göstərilmişdir:

- Amerika Birləşmiş Ştatları. Amerika Birləşmiş Ştatlarında “yaşıl” kateqoriyasına aid edilən layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün bələdiyyələr tərəfindən qiymətli kağızların emissiyası zamanı vergi güzəştləri tətbiq olunur. Buna misal olaraq, Kaliforniyada yerləşən Origin Materials Inc., patentləşdirdiyi texnologiya vasitəsilə qeyri-qida mənşəli atqılardan sənaye üsulu ilə karbon-neytral məhsullar istehsalının maliyyələşdirilməsi

üçün dövlətdən 1.5 milyard həcmində vergidən azad istiqrazın emissiyası üçün razılıq alınmışdır.

- Niderland. Niderlandda fərdi investorları yaşıl layihələrə yatırım etməyə təşviq etmək məqsədilə onlara vergi güzəştləri təqdim olunur. Yaşıl fonda investisiya edən, yaxud yaşıl bankçılıq xidmətlərindən istifadə edən fərdi müştərilər aşağı faiz dərəcəsi olsa da vergi güzəşti ilə kompensasiya edilir. Fərdi investorlar 1.2% kapital gəliri üzrə vergi verməsinə baxmayaraq, 55min avro dəyərində vəsait vergidən azaddır. Həmçinin korporativ investorlar da yaşıl investisiyalar üzrə daha aşağı gəlir vergisinə cəlb edilir.
- Danimarkada hökuməti dayanıqlı iqtisadi inkişafı dəstəkləyən layihələrin maliyyələşdirilməsi məqsədilə “Yaşıl İnvestisiya Fondu” təsis etmişdir. Fond təqdim olunan layihələrin 60%-nədək xərclərini qarşılayan 30 illik müddətə kreditlər verir.

Ölkəmizdə də maliyyə vasitəçiləri tərəfindən ESG prinsiplərinin genişləndirilməsi və dayanıqlı maliyyə axınlarını təmin etmək məqsədilə imkanlar mövcuddur. Maliyyə institutları arasında aparılmış “Dayanıqlı Maliyyəyə üzrə Sorğu” nəticələri göstərmişdir ki, ölkə banklarının 54%-i tərəfindən ESG prinsiplərinin qiymətləndirilməsi bankın son 5 illik fəaliyyətində müəyyən istiqamətlər üzrə nəzərə alınmışdır. Bununla bərabər, sorğu zamanı maliyyə institutları dayanıqlı maliyyə ilə bağlı fəaliyyət sahələrinin gəlirli olmasını bildirmişdirlər. Qeyd olunan məqamlar, yerli maliyyə institutları tərəfindən maliyyə resurslarına çıxışda ESG prinsiplərinin tətbiqinin ilkin olaraq başlanıldığını göstərir. Bununla bərabər, maliyyə institutları ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə maarifləndirmə tədbirlərinin artımı, hüquqi-normativ və tənzimləmə çərçivəsinin qurulması və stimullaşdırıcı tədbirlərin tətbiqini zəruri hesab etmişlər.

ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının artırılması istiqamətində hüquqi-normativ və tənzimləmə çərçivəsinə bir sıra əlavələr edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Mərkəzi Bankının təsdiqlədiyi “Kredit riskləri, o cümlədən iri kredit riskləri ilə bağlı prudensial normativ və tələblərə dair Qayda ” -ya əsasən elektromobil və hibrid mühərrikli avtomobillərin kreditləşməsində güzəştlər tətbiq olunur. Bu da imkan verir ki, müəssisə və təşkilatlar uyğun kredit şərtləri ilə avtoparklarını yeniləməklə ESG prinsiplərinin tətbiqi və ətraf mühitə atılan zərərli qazların miqdarının azaldılması istiqamətində fəaliyyətlərini genişləndirsinlər.

Bundan əlavə , ESG prinsiplərinin tətbiqi istiqamətdə daha iri layihələrin kapital bazarlarından maliyyələşmə bilməsi üçün “Yaşıl istiqrazlar” üzrə hüquqi çərçivənin formalaşdırılması işləri davam etdirilir. Bu işlər tamamlandıqdan sonra ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisələr ESG prinsiplərinə cavab verən fəaliyyətlərini maliyyələşdirmək üçün daha uyğun şərtlərlə kapital bazarlarından maliyyələşmə imkanları əldə edə biləcəklər.

Qeyd olunan sahəyə maliyyə axınını daha sürətləndirmək və davamlılığını təmin etmək məqsədilə , “Dayanıqlı Maliyyə üzrə Yol Xəritəsi: 2023-2026” (Yol xəritəsi) çərçivəsində bir sıra digər tədbirlərin də həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Buna maliyyə bazarı iştirakçılarının eləcə də vətəndaşların bu sahədə məlumatlılığının artırılması, maarifləndirmə işlərinin aparılması, beynəlxalq təcrübəyə uyğun zəruri hüquqi-normativ və tənzimləmə çərçivəsinin qurulması və s. aiddir. Həmçinin, Yol xəritəsinə uyğun olaraq

yaşıl kredit və dayanıqlı maliyyə ilə əlaqəli digər alətlərin də formalaşdırılması üçün ekosistemin yaradılması, yaşıl maliyyə alətlərinə dövlət dəstəyinin göstərilməsi bu istiqamətdə fəaliyyətə töhfə verəcəyi düşünülmüşdür.

Nəticə və tövsiyə. Bir sıra maliyyə institutları tərəfindən maliyyə əlçatanlığının təmin olunmasında ESG prinsiplərinin tətbiqinə artıq başlanılmışdır. Hazırda ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə, maarifləndirmə, hüquqi-normativ və tənzimləmə çərçivəsinin qurulması istiqamətində işlər görülür. Maliyyə resurslarına əlçatanlığın təminində ESG prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsi məqsədilə, gələcəkdə dövlət dəstək mexanizmi alətlərinin (güzəştli kredit, subsidiya, zəmanət və s.) tətbiqi mexanizminə ESG prinsiplərinin inteqrasiya olunması və vergi güzəştlərinin tətbiqi məsələsinə baxılması təklif olunur.

4.5. “Yaşıl məhsullar”ın (Green Products) yaradılması istiqamətində maliyyə qurumlarına texniki dəstəyin göstərilməsi

Sahibkarlığın İnkişafı Fondu

Azərbaycan Respublikası iqlim dəyişikliyinə bəşəriyyət üçün potensial təhlükə olduğuna inanır və BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Qlobal Sazişin qəbul edilməsini dəstəkləyir (Paris anlaşması, 2015). Anlaşma çərçivəsində, 2030-cu ilə qədər Azərbaycan Respublikası qlobal iqlim dəyişikliyi səylərinə töhfə kimi 1990-cı il/baza ili ilə müqayisədə istixana qazları emissiyasının səviyyəsini 35% azaltmağı hədəfləyir. Qeyd olunanlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” çərçivəsində “Təmiz ətraf mühit” və “yaşıl artım” ölkəsi” prioriteti müəyyənləşdirilmişdir. Bu prioritetə əsasən ölkənin iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təmin edilməsi kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Əlavə olaraq, 22 İyul 2022-ci ildə Azərbaycan Prezidenti tərəfindən təsdiqlənmiş “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda da “təmiz ətraf mühit” və “yaşıl artım ölkəsi” hədəfləri müəyyən edilmişdir.

Qoyulan hədəflərə nail olmaq üçün, hər bir sektorda davamlı həll yollarına ehtiyac artır. Qeyd edək ki, maliyyə institutları yaşıl iqtisadiyyata keçiddə mühüm rol oynayır. Buna görə də onların səylərini dəstəkləmək istiqamətində maliyyə institutlarına innovativ yaşıl məhsul və xidmətlərin yaradılması üçün texniki dəstəyin göstərilməsi vacibdir.

Bu araşdırma maliyyə institutlarına yaşıl məhsulların yaradılmasında və davamlılıq strategiyalarının formalaşması istiqamətində texniki dəstəyin göstərilməsində beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təklif edilən müxtəlif həll yollarını əhatə edir.

Yaşıl məhsulların yaradılmasında ilkin addımlar

Yaşıl iqtisadiyyat termini insan rifahını və sosial ədaləti təmin edən həmçinin, ətraf mühit risklərini kəskin azaldan iqtisadiyyat kimi başa düşülür. Onun əsas komponentlərindən olan yaşıl məhsullar qlobal və yerli səviyyədə ətraf mühitə, cəmiyyətə, icmalara və iqtisadiyyata zərərli təsir göstərmir, iqtisadi inkişafı, sosial tərəqqini və ətraf

mühitin mühafizəsini təmin edir. Yaşıl məhsulların yaradılması davamlı inkişaf prinsiplərinin iqtisadi qərarlara daxil edilməsi, ekoloji təmiz məhsulun istehsalı və ya xidmətin göstərilməsi, kommersiya fəaliyyətində ekoloji prinsiplərə sadiqlik deməkdir. Yaşıl məhsulların yaradılmasında beynəlxalq təcrübədə tətbiq edilən addımlar və yanaşmalar aşağıdakı kimidir:

Bacarıqların Artırılması və Təlim Proqramları

Bacarıqların artırılması və təlim proqramları maliyyə institutlarının davamlı maliyyə prinsipləri və təcrübələri haqqında biliklərini artırmaq üçün vacibdir. Bu proqramlar müxtəlif aspektləri, o cümlədən aşağıdakı bəndləri əhatə edir:

- Ekoloji riskin qiymətləndirilməsi: Maliyyə institutları məhsul və xidmətləri ilə bağlı potensial ekoloji riskləri qiymətləndirməlidirlər. Təlim proqramları çərçivəsində bu risklərin müəyyən edilməsi və idarə edilməsi, ətraf mühit amillərinin risklərin idarə edilməsi çərçivələrinə daxil edilməsi və təsirin minimuma endirilməsi strategiyalarının həyata keçirilməsi üzrə təlimatlar verilir;
- Yaşıl investisiya strategiyaları: Yaşıl investisiya strategiyalarının nüanslarını başa düşmək maliyyə institutları üçün çox vacibdir. Təlim proqramları davamlı investisiya yanaşmaları, təsir investisiyaları və ekoloji məzmunlu investisiya qərarlarının qəbulu proseslərinə inteqrasiya üçün strategiyalar haqqında məlumatları özündə ehtiva edir;
- Təsirin ölçülməsi metodologiyaları: Yaşıl məhsulların ətraf mühitə təsirin ölçülməsi müvafiq metodologiya və alətlər tələb edir. Bacarıqların artırılması proqramları məhsulların həyat dövrünün qiymətləndirilməsi, karbon izlərinin ölçülməsi və ətraf mühitə təsir hesabatı standartları kimi mövzuları əhatə edir. Bu proqramlar maliyyə institutlarına yaşıl məhsullarının müsbət ekoloji nəticələrini dəqiq ölçməyə və bu nəticələrə daha qısa yoldan çatmağa kömək edir.

Tənzimləyici Dəstək və Təşviqlər

Hökumətlərin tənzimləyici dəstəyi və stimulları maliyyə institutlarını yaşıl məhsulların inkişafına həvəsləndirməkdə mühüm rol oynayır və aşağıdakı aspektləri əhatə edir:

- Əlverişli siyasət mühiti: Hökumətlər davamlı maliyyə təşəbbüslərini dəstəkləyən tənzimləmələri həyata keçirməklə əlverişli siyasət mühiti yarada bilərlər. Buraya yaşıl məhsulun inkişafı ilə məşğul olan maliyyə institutları üçün vergi güzəştləri, subsidiyalar və qrantlar daxil ola bilər. Texniki dəstək qurumlara bu qaydaları anlamaqda və səmərəli şəkildə idarə etməkdə kömək etməlidir.
- Uyğunluq tələbləri: Maliyyə institutları müxtəlif ekoloji qaydalara və hesabat standartlarına riayət etməlidirlər. Texniki dəstək təşkilatlara uyğunluq tələblərini başa düşməyə və dəqiq hesabat verməyi, həmçinin davamlılıq qaydalarına riayət etməyi təmin etmək üçün sistem və prosesləri inkişaf etdirməyə kömək etməlidir.
- Təşviqlərə çıxış: Hökumətlər yaşıl məhsulları inkişaf etdirən və təşviq edən maliyyə institutları üçün maliyyə stimulları təklif edə bilər. Texniki dəstək yaşıl məhsulun inkişafı ilə bağlı maliyyə risklərini azaltmaq üçün qrantlar və ya aşağı faizli kreditlər kimi təşviqləri əhatə etməlidir.

Məlumat və Analitika Dəstəyi

Dəqiq məlumatlara və analitikaya çıxış maliyyə institutları üçün məhsullarının ətraf mühitə təsirini qiymətləndirmək və əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək üçün çox vacibdir. Texniki dəstəyə məlumatların səmərəli toplanması, təhlili və hesabat verilməsinə imkan verən məlumat platformaları, o cümlədən alətlərinin işlənilib hazırlanması daxildir. Bu sistemlər karbon izi, enerji səmərəliliyi və yaşıl məhsullarla bağlı digər müvafiq davamlılıq göstəricilərinin ölçülməsinə kömək edə bilər.

Yaşıl Məhsulun İnkişafı Qrantları

Maliyyə institutlarını yaşıl innovasiyaya sərmayə qoymağa təşviq etmək üçün hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlar yaşıl məhsulların inkişafını dəstəkləməyə yönəlmiş grantlar verə bilərlər. Bu grantlar bir neçə məqsədə xidmət edə bilər:

- Tədqiqat və inkişaf: Maliyyə institutları grantlardan innovativ yaşıl məhsulların inkişafına yönəlmiş tədqiqat təşəbbüslərini maliyyələşdirmək üçün istifadə edə bilər. Bu, ətraf mühitə daha az təsir göstərən yeni texnologiyaların, materialların və ya proseslərin tədqiqini əhatə edə bilər.
- Pilot layihələr: Grantlar maliyyə institutlarına yaşıl məhsulları üçün bazar tələbini öyrənməyə imkan verən pilot layihələri dəstəkləyə bilər. Bu mərhələ tam miqyasda tətbiq edilməzdən əvvəl məhsulları təkmilləşdirməyə kömək edir.

Yaşıl İnnovasiya Mərkəzlərinin yaradılması

Yaşıl məhsulların inkişafını asanlaşdırmaq üçün hökumətlər və ya təşkilatlar Yaşıl İnnovasiya Mərkəzləri yaratmalıdırlar. Bu mərkəzlər maliyyə institutlarının, startapçıların, tədqiqatçıların və ekspertlərin bilik mübadiləsi, ən yaxşı təcrübələri bölüşmək və innovasiyaları təşviq etmək üçün bir araya gələ biləcəyi məkan kimi xidmət edəcək. Dəstəkləyici ekosistemi təmin etməklə, bu mərkəz ən müasir yaşıl məhsul və xidmətlərin yaradılmasını təşviq edəcək. Eyni zamanda, maliyyə institutları yaşıl məhsulun inkişafının mürəkkəbliklərini idarə etmək üçün kənar ekspertiza tələb edə bilər. Texniki dəstək müxtəlif ekspertlər və məsləhətçilər ilə tərəfdaşlıq əlaqələrini əhatə etməlidir:

- Ətraf mühit üzrə ekspertlər: Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə alimlər və ekspertlərlə əməkdaşlıq maliyyə institutlarına onların məhsulları ilə bağlı ekoloji problemlər və imkanlar haqqında məlumat verə bilər. Bu ekspertlər davamlı materiallar, enerji səmərəliliyi, tullantıların azaldılması və digər kritik ekoloji məsələlərə dair təlimatlar təklif edə bilərlər.
- Davamlılıq üzrə məsləhətçilər: Davamlılıq üzrə məsləhətçilər ilə əməkdaşlıq maliyyə institutlarına hərtərəfli davamlılıq strategiyalarının hazırlanmasında kömək edə bilər. Bu məsləhətçilər davamlılığı əsas biznes əməliyyatlarına inteqrasiya etməyə, məhsulları global davamlılıq çərçivələrinə uyğunlaşdırmağa və qurumun davamlı maliyyə sahəsində lider kimi nüfuzunu artırmağa kömək edə bilər.
- Tədqiqatçılar: Akademik institutlardakı və ya beyin mərkəzlərindəki tədqiqatçılarla əməkdaşlıq yaşıl məhsulların inkişafında innovasiyaları təşviq edə bilər. Maliyyə institutları bu tərəfdaşlıqlar vasitəsilə ən son tədqiqat nəticələrindən, inkişaf etməkdə olan texnologiyalardan və bazar tendensiyalarından istifadə edə bilər ki, bu da onlara davamlılıq sahəsində irəliləyişlərin ön sıralarında qalmağa imkan verəcək.

Beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən potensial texniki dəstək

Beynəlxalq təşkilatlar, yaşıl məhsulların inkişafında maliyyə institutlarının dəstəklənməsində həlledici rol oynayır. Texniki yardım, potensialın gücləndirilməsi proqramları və maliyyə resursları vasitəsilə davamlı maliyyənin böyüməsinə və ekoloji cəhətdən daha məsuliyyətli iqtisadiyyata keçidə töhfə verirlər. Bu təşkilatlar tərəfindən təqdim olunan təcrübə və texniki dəstək vasitəsilə maliyyə institutları problemlərin öhdəsindən səmərəli şəkildə gələ və yaşıl məhsulların yaradılması ilə bağlı imkanlardan istifadə edə bilirlər. Bir sıra beynəlxalq təşkilatlar yaşıl məhsulların yaradılması istiqamətində maliyyə institutlarına dəstək verməkdə fəal iştirak edirlər. Texniki dəstək və bələdçiliyin təmin edilməsində mühüm rol oynayan əsas nüfuzlu təşkilatlar bunlardır:

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP)

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) ətraf mühitin davamlılığını təşviq edən aparıcı beynəlxalq təşkilatdır. UNEP müxtəlif təşəbbüslər və proqramlar vasitəsilə yaşıl məhsulların inkişaf etdirilməsində maliyyə institutlarına dəstək olmaqda mühüm rol oynayır. UNEP-in texniki dəstəyinin bəzi əsas aspektlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Davamlı maliyyə təcrübələri üzrə təlimat: UNEP maliyyə institutlarına davamlılıq prinsiplərinin öz fəaliyyətlərinə inteqrasiyası ilə bağlı təlimat və çərçivələr təqdim edir. Nəşrlər, alətlər və hesabatlar vasitəsilə UNEP maliyyə fəaliyyətlərinin ətraf mühitə və sosial təsirlərini başa düşməyə kömək edir. O, qurumlara qlobal davamlılıq məqsədlərinə uyğun gələn siyasət və təcrübələri inkişaf etdirməklə yanaşı onların yaşıl məhsullar yaratmaq qabiliyyətini artırır.
- Bacarıqların artırılması proqramları: UNEP maliyyə institutu işçilərinin davamlı maliyyə sahəsində bilik və bacarıqlarını artırmaq üçün potensialın artırılması proqramları təklif edir. Bu proqramlar ekoloji risklərin qiymətləndirilməsi, yaşıl investisiya strategiyaları, təsirin ölçülməsi metodologiyaları və davamlılıq məsələlərinin qərar qəbul etmə proseslərinə daxil edilməsi üzrə təlimlər təqdim edir. Bacarıqların artırılması təşəbbüsləri maliyyə institutlarını yaşıl məhsulları effektiv şəkildə inkişaf etdirmək və təşviq etmək üçün lazımi təcrübə ilə təchiz edir.
- Bilik mübadiləsi platformaları: UNEP Maliyyə Təşəbbüsü (UNEP FI) kimi platforma vasitəsilə maliyyə institutları arasında bilik mübadiləsini asanlaşdırır. UNEP FI təcrübə mübadiləsi, ən yaxşı təcrübələri bölüşmək və davamlı maliyyə üçün innovativ həllər hazırlamaq üçün bankları, sığortaçıları, investorları və digər maraqlı tərəfləri bir araya gətirən əməkdaşlıq platforması kimi çıxış edir. Vebinarlar, konfranslar və işçi qrupları vasitəsilə UNEP FI əməkdaşlığı və öyrənməni təşviq edir, maliyyə institutlarına yaşıl məhsulun inkişafının mürəkkəbliklərini idarə etmə bacarıqlarına yiyələnmə imkanı verir.

Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC)

Dünya Bankı Qrupunun üzvü olan Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC) özəl sektor vasitəsilə davamlı iqtisadi artımın təşviqinə diqqət yetirir. IFC maliyyə institutlarını texniki dəstək və maliyyə ilə təmin edir, onlara yaşıl məhsulların inkişaf etdirilməsində və davamlılığın öz əməliyyatlarına inteqrasiyasında kömək edir. IFC-nin texniki yardımının əsas elementlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Ekoloji və sosial risklərin idarə edilməsi: IFC sağlam ekoloji və sosial risklərin idarə edilməsi çərçivələrinin həyata keçirilməsində maliyyə institutlarını dəstəkləyir. Bu, maliyyə məhsulları və xidmətləri ilə bağlı potensial ekoloji və sosial risklərin qiymətləndirilməsini əhatə edir. IFC qurumlara yaşıl məhsulların ekoloji və sosial davamlılıq standartlarına uyğun olmasını təmin edərək, bu riskləri müəyyən etmək, qiymətləndirmək və azaltmaq üçün siyasət və prosedurlar hazırlamağa kömək edir.
- Potensialın yaradılması və təlimi: IFC davamlı maliyyə prinsipləri və təcrübələri üzrə maliyyə institutlarının əməkdaşlarına bacarıqların artırılması proqramları və təlimlər təklif edir. Bu proqramlar ətraf mühit və sosial risklərin qiymətləndirilməsi, davamlı investisiya strategiyaları və təsirin ölçülməsi metodologiyaları kimi mövzuları əhatə edir. Maliyyə institutu işçilərinin bacarıq və biliklərini artırmaqla, IFC onlara yaşıl məhsulların inkişafına və təşviqinə səmərəli töhfə vermək imkanı verir.
- Maliyyələşdirmə imkanı: IFC yaşıl məhsulların inkişafını dəstəkləmək üçün maliyyə institutlarını maliyyələşdirir. Buraya kreditlər, kapital investisiyaları və risklərin bölüşdürülməsi imkanları daxildir. Maliyyə resursları təklif etməklə IFC təşkilatlara maliyyə maneələrini aradan qaldırmağa kömək edir və davamlı təşəbbüslərə investisiyaları həvəsləndirir. Əlavə olaraq, IFC-nin maliyyə dəstəyinə maliyyə institutlarının yaşıl məhsulun inkişafı prosesi boyunca təcrübə əsaslı konsultasiya və texniki yardım daxildir.

Yaşıl İqlim Fondu (GCF)

Yaşıl İqlim Fondu (GCF) inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim dəyişikliyi təsirini azaltmaq və uyğunlaşma səylərini dəstəkləmək üçün yaradılmış qlobal fondur. GCF yaşıl məhsulların və layihələrin inkişafı üçün maliyyə institutlarına maliyyə resursları və texniki dəstək verir. GCF-nin texniki yardımının əsas aspektlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Hazırlıq dəstəyi: GCF maliyyə institutlarına yaşıl məhsulun inkişafı ilə məşğul olmaq üçün lazımi potensialın və infrastrukturun inkişaf etdirilməsində köməklik göstərərək onlara hazırlıq dəstəyi təklif edir. Bu dəstəyə texniki-iqtisadi əsaslandırmanın aparılması, monitorinq və qiymətləndirmə sistemlərinin yaradılması və müvafiq maraqlı tərəflərlə tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması daxildir.
- Maliyyələşdirməyə çıxış: GCF müxtəlif kanallar, o cümlədən qrantlar, güzəştli kreditlər və kapital investisiyaları vasitəsilə maliyyə institutlarına maliyyə resursları təqdim edir. Bu, maliyyə qurumlarına yaşıl məhsulların inkişafına və təşviqinə sərmayə qoymağa imkan verir. GCF, həmçinin layihə təklifinin hazırlanması və qarışıq maliyyə imkanlarına çıxışla bağlı təlimat verməklə digər mənbələrdən iqlim maliyyəsinə çıxış əldə etməkdə maliyyə institutlarını dəstəkləyir.
- Layihənin inkişafı üzrə texniki təlimat: GCF iqlimlə bağlı layihələrin və məhsulların hazırlanmasında maliyyə institutlarına texniki təcrübə təklif edir. Buraya layihənin dizaynı, icrası və monitorinqində dəstək daxildir. GCF maliyyə institutlarının layihələrini fondun ətraf mühit və sosial müdafiə vasitələri ilə uyğunlaşdırmasını və onların iqlimə təsirini effektiv şəkildə ölçməsinə və hesabat verməsinə təmin edir.

Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyi (IRENA)

Beynəlxalq Bərpa Olunan Enerji Agentliyi (IRENA) bütün dünyada bərpa olunan enerjinin geniş şəkildə mənimsənilməsini təşviq edən hökumətlərarası təşkilatdır. IRENA enerji sektorunda yaşıl məhsulların maliyyələşdirilməsini və inkişafını asanlaşdırmaq üçün maliyyə institutlarına texniki dəstək və təcrübə təqdim edir. IRENA-nın texniki yardımının əsas elementlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Bazar təhlili və risklərin qiymətləndirilməsi: IRENA bərpa olunan enerjiyə investisiya imkanlarını müəyyən etmək və maliyyə institutlarını potensial risklər və problemlər haqqında məlumatlandırmaq üçün bazar təhlili və risk qiymətləndirmələri aparır. Bu məlumat maliyyə institutlarına məlumatlı investisiya qərarları qəbul etməyə və bərpa olunan enerji sektorunda yaşıl məhsulun inkişafı üçün strategiyalar hazırlamağa kömək edir.
- Maliyyələşdirmə modelləri və mexanizmləri: IRENA bərpa olunan enerji layihələri üçün maliyyələşdirmə modelləri və mexanizmləri üzrə təlimat təqdim edir. Bura maliyyələşdirmə paketlərinin strukturlaşdırılması, dövlət və özəl maliyyə mənbələrinə çıxış, yaşıl istiqrazlar, yaşıl kreditlər və kraudfandinq kimi innovativ maliyyələşdirmə mexanizmlərinin tədqiqində yardım daxildir. Maliyyə ekspertizası təqdim etməklə, IRENA maliyyə institutlarına bərpa olunan enerjinin maliyyələşdirilməsinin mürəkkəbliklərinin idarə edilməsinə və effektiv yaşıl məhsullar hazırlamağa kömək edir.
- Siyasət və tənzimləyici çərçivələr: IRENA bərpa olunan enerji ilə bağlı siyasət və tənzimləyici çərçivələri idarə etməkdə maliyyə institutlarını dəstəkləyir. Bura bərpa olunan enerji siyasətləri, enerji alışı müqavilələri və müvafiq qaydalar üzrə digər təlimatların təqdim edilməsi daxildir. IRENA maliyyə institutlarına siyasət mənzərəsini başa düşməkdə kömək etməklə onlara tənzimləyici tələblərə uyğun yaşıl məhsullar hazırlamağa və dəstəkləyici siyasətlərdən yararlanmağa imkan verir.

İqlim İstiqrazları Təşəbbüsü (CBI)

İqlim istiqrazları Təşəbbüsü (CBI) iqlim dəyişikliyi həlləri üçün istiqraz bazarını səfərbər etməyə yönəlmiş beynəlxalq təşkilatdır. CBI yaşıl istiqrazlar və digər iqlimə uyğun maliyyə alətlərinin buraxılması üçün maliyyə institutlarına texniki dəstək və sertifikatlaşdırma xidmətləri göstərir. CBI-nin texniki yardımının əsas aspektlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Yaşıl istiqraz çərçivələri: CBI yaşıl istiqraz çərçivələrini inkişaf etdirmək üçün təlimat və təcrübə təqdim edir. Buraya uyğun yaşıl layihələrin müəyyən edilməsində, təsir hesabatı metodologiyalarının yaradılmasında və beynəlxalq standartlara və ən yaxşı təcrübələrə uyğunlaşdırılmasında yardım daxildir. CBI-nin təlimatlarına əməl etməklə, maliyyə institutları investorların gözləntilərinə cavab verən və yaşıl layihələrin maliyyələşdirilməsinə töhfə verən yaşıl istiqrazlar buraxa bilər.
- Sertifikatlaşdırma və yoxlama: CBI yaşıl istiqrazlar və digər iqlimə uyğunlaşdırılmış maliyyə alətləri üçün sertifikatlaşdırma və yoxlama xidmətləri təklif edir. Sertifikatlaşdırma prosesi vasitəsilə CBI maliyyə məhsullarının əvvəlcədən müəyyən edilmiş ekoloji standartlara cavab verməsini və şəffaf hesabat təcrübələrinə əməl etməsini təmin edir. CBI tərəfindən sertifikatlaşdırma yaşıl

məhsulların etibarlılığını və bazarda qəbulunu artırır, investorları cəlb edir və yaşıl maliyyə bazarının böyüməsini dəstəkləyir.

- Bazar məlumatları: CBI maliyyə institutlarını bazar məlumatları və yaşıl istiqrazlar və iqlimə uyğunlaşdırılmış maliyyə alətləri ilə bağlı məlumatlarla təmin edir. Buraya qlobal miqyasda yaşıl istiqrazların buraxılması və icrası ilə bağlı izləmə və hesabatlar daxildir. Etibarlı bazar məlumatı təqdim etməklə, CBI maliyyə institutlarına bazar tendensiyaları, investorların seçimi və yaşıl maliyyə sektorunda yaranan imkanlar haqqında məlumatlı olmağa kömək edir.

Maliyyə qurumlarında tətbiq istiqamətləri

Banklar davamlılığı öz əməliyyatlarına effektiv şəkildə inteqrasiya edərək, yaşıl məhsullar inkişaf etdirər və daha davamlı və aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçidə töhfə verə bilərlər. Bankların portfelinə yaşıl məhsulların inkişafı davamlılığı təşviq etmək və aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçidi dəstəkləmək istiqamətində mühüm addımdır. Ətraf mühit və sosial məqsədlərə uyğun olan maliyyə məhsulları təklif etməklə banklar davamlı inkişafı təmin etməkdə və müştərilərin, həmçinin investorların artan ehtiyaclarını ödəməkdə mühüm rol oynaya bilər. Davamlılığın banklara inteqrasiyası və onların portfelinə yaşıl məhsulların inkişafı strateji yanaşma və öhdəlik tələb edir. Hər iki ssenari üzrə tövsiyə olunan strategiyalar aşağıdakılardır:

Davamlılığın banklara inteqrasiyası

- Siyasətlərin Uyğunlaşdırılması: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDGs) və Paris Sazişi kimi milli və beynəlxalq davamlılıq çərçivələri və siyasətləri ilə uyğunluğun təmin edilməsi - bu uyğunlaşma bankın davamlılıq təşəbbüsləri üçün aydın istiqamət verəcək və daha geniş məqsədlərə uyğunluğu təmin edəcəkdir.
- Yaşıl Maliyyə Təlimatlarının yaradılması: Yaşıl layihələrin və investisiyaların maliyyələşdirilməsi üçün meyar və prinsipləri əks etdirən hərtərəfli təlimatların hazırlanması - bu təlimatlar bərpa olunan enerji, enerji səmərəliliyi, dayanıqlı infrastruktur və ekoloji cəhətdən təmiz kənd təsərrüfatı kimi sektorları əhatə etməlidir. Təlimatlar yaşıl layihələrin qiymətləndirilməsi və prioritetləşdirilməsi üçün çərçivə rolunu oynayacaqdır.
- Bacarıqların Artırılması: Bank işçilərini davamlı maliyyə sahəsində lazımi bilik və təcrübə ilə təmin etmək üçün təlim proqramlarına və potensialın gücləndirilməsi təşəbbüslərinə investisiya qoyulması - buraya ekoloji və sosial risklərin başa düşülməsi, təsirin qiymətləndirilməsi metodologiyaları və yaşıl maliyyə sahəsində yaranan tendensiyalar daxildir.
- Maraqlı Tərəflərin İştirakı: Anlayışlar əldə etmək və əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün dövlət qurumları, tənzimləyicilər, sənaye ekspertləri və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları da daxil olmaqla əsas maraqlı tərəflərlə kommunikasiya - bu, bankın davamlılıq strategiyasını gücləndirməyə, bazar imkanlarını müəyyən etməyə, şəffaflıq və hesabatlılığı təmin etməyə kömək edəcəkdir.
- Məhsul İnnovasiyası: Davamlılığı təşviq edən və xüsusi ekoloji problemləri həll edən innovativ maliyyə məhsullarının hazırlanması - buraya yaşıl kreditlər, yaşıl istiqrazlar, davamlılıqla əlaqəli maliyyələşdirmə və davamlı təcrübələri təşviq edən digər mexanizmlər daxil ola bilər. Yaşıl maliyyə məhsullarının hazırlanmasında ən

yaxşı təcrübələri birgə yaratmaq və bölüşmək üçün digər maliyyə institutları və tərəfdaşlarla əməkdaşlığın edilməsi mühümdür.

Bankların Portfelində Yaşıl Məhsulların İnkişafı

- Davamlılıq Strategiyası: Bankın ümumi baxışı və dəyərlərinə uyğun gələn aydın və möhkəm davamlılıq strategiyasının hazırlanması - strategiya bankın ekoloji və sosial məsuliyyətə sadıqlığını və bütün biznes funksiyaları arasında davamlılığın inteqrasiyası üçün yol xəritəsini əks etdirməlidir.
- Riskin Qiymətləndirilməsi və İnteqrasiya: Bankın mövcud portfelində ətraf mühit, sosial və idarəetmə (ESG) risklərinin hərtərəfli qiymətləndirilməsinin aparılması - yüksək davamlılıq riskləri olan sektorların müəyyən edilməsi və bu riskləri azaltmaq üçün strategiyaların hazırlanması, həmçinin ESG faktorlarının bankın risklərin idarə edilməsi çərçivəsinə və investisiya qərarlarının qəbulu proseslərinə inteqrasiyası böyük əhəmiyyət kəsb edir.
- Yaşıl Məhsulların İnkişafı: Yaşıl məhsul və xidmətlərin inkişafı üçün məsul olan xüsusi komanda və ya şöbənin yaradılması - bu komanda davamlı maliyyə, təsirin qiymətləndirilməsi metodologiyaları və bazar tendensiyaları sahəsində təcrübəyə malik olmalıdır. Onlar bazar boşluqlarını müəyyən edərək, texniki-iqtisadi araşdırmalar apara və müştəri ehtiyaclarına cavab verən innovativ yaşıl məhsullar hazırlamaq üçün daxili və xarici maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq etməlidir.
- Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıq: Tərəfdaşlıq imkanlarını müəyyən etmək üçün davamlı bizneslər, sənaye assosiasiyaları, QHT-lər və dövlət qurumları ilə əməkdaşlıq edilməsi - bu əməkdaşlıqlar təcrübəyə, bazar kəşfiyyatına və potensial müştərilərə çıxışı təmin edərək yaşıl məhsulların inkişafı və qəbulunu asanlaşdıracaqdır.
- Fəaliyyətin Monitorinqi və Hesabatı: Bankın portfelində yaşıl məhsulların performansını və təsirini izləmək üçün güclü monitorinq və hesabat sisteminin tətbiq edilməsi - istixana qazı emissiyalarının qarşısının alınması, enerjiyə qənaət və müsbət sosial nəticələr kimi əsas davamlılıq göstəricilərinin ölçülməsi və hesabat verilməsi etibarlılığı və hesabatlılığı artırır, həmçinin banklara davamlılıq söylərini maraqlı tərəflərə nümayiş etdirməyə imkan verir.

Yekun

Yaşıl məhsulun yaradılması davamlı iqtisadi inkişafın əsas elementlərindən biri olub iqtisadi inkişaf, sosial tərəqqi və ətraf mühitin mühafizəsinə xidmət edir. Vurğulamaq lazımdır ki, yaşıl məhsulların yaradılması, davamlı inkişaf prinsiplərinin iqtisadi qərarlara daxil edilməsi, ekoloji təmiz məhsulların istehsalı və kommertiya fəaliyyətində ekoloji prinsiplərə sadıqlıq "təmiz ətraf mühit" və "yaşıl artım ölkəsi" hədəflərinə çatmaq üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Sözügedən məhsulların ölkəmizdə geniş və uğurlu formada tətbiq edilməsi üçün beynəlxalq təcrübənin nəzərə alınması, həmçinin bu sahədə texniki dəstək göstərmək potensialı olan xarici təşkilatlarla əməkdaşlığın edilməsi və texniki dəstəyin alınması yaşıl iqtisadiyyata keçid üçün çox vacibdir.

Nəticə

Bu araşdırmada müzakirə olunan yaşıl innovasiya mərkəzinin yaradılması, potensialın artırılması proqramlarının təmin edilməsi, qrantların təklif edilməsi və təcrübəyə çıxışın asanlaşdırılması kimi məsələlər maliyyə institutlarını davamlı maliyyə

təcrübələrini idarə etmək üçün dəstəkləyə bilər. Məhsulları ekoloji məqsədlərlə uyğunlaşdırmaqla, maliyyə institutları iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə apara və daha davamlı gələcəyin təşviqi üzrə global səylərə əhəmiyyətli töhfə verə bilər.

Dəstək və təşviqlər maliyyə institutları tərəfindən yaşıl məhsulların inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayır. Əlverişli siyasət mühiti yaratmaqla, uyğunluq tələblərinə kömək etməklə və təşviqlərə çıxışı asanlaşdırmaqla hökumətlər maliyyə institutlarını davamlı innovasiyaya sərmayə qoymağa həvəsləndirə bilər. Bu tənzimləmə proseslərini idarə etmək, uyğunluq öhdəliklərini başa düşmək və mövcud təşviqlərdən istifadə etmək üçün maliyyə institutlarına texniki dəstək göstərilməlidir. Dövlət qurumları və maliyyə institutları arasında birgə səylər vasitəsilə yaşıl məhsulların inkişafı sürətləndirilə bilər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, davamlılıq prinsiplərinin inteqrasiya edilməsi və portfel daxilində yaşıl məhsulların inkişafı vahid və strateji yanaşma tələb edir. Əməliyyatları davamlılıq strategiyalarına uyğunlaşdırmaq, bazar araşdırmaları aparmaq, innovasiyaları təşviq etmək, ESG risk məsələlərini inteqrasiya etmək, həmçinin güclü monitoring və hesabatlılıq mexanizmlərini tətbiq etməklə ekoloji və sosial davamlılığa töhfə verən yaşıl məhsulları uğurla inkişaf etdirmək mümkündür.

Təklif

Qeyd edilmiş beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təqdim olunan təcrübədən istifadə etməklə maliyyə institutları yaşıl məhsulların yaradılması üzrə hədəflərə daha tez və effektiv formada nail ola bilərlər. Bunun üçün aşağıdakı addımlar izlənə bilər:

- Maliyyə institutlarının ehtiyaclarının öyrənilməsi
- Texniki dəstək göstərəcək beynəlxalq təşkilatın potensial alternativlər arasından seçilməsi
- Araşdırmaların aparılması üçün dövlət büdcəsindən qrantın ayrılması
- Maliyyə institutlarının, startapçılarının və tədqiqatçıların bir araya gəldiyi Yaşıl İnnovasiya Mərkəzinin yaradılması

Mərkəzi Bank

ESG prinsiplərinin tətbiqinin və dayanıqlı maliyyəyə keçidin təmin edilməsi ilə bağlı dayanıqlı, habelə yaşıl maliyyə məhsullarının yaradılması fundamental hesab olunur. Bununla bağlı, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının (AMB) "Dayanıqlı Maliyyə üzrə Yol Xəritəsi: 2023-2026" (Yol xəritəsi) ikinci strateji prioriteti çərçivəsində yaşıl və dayanıqlı maliyyə alətləri (yaşıl istiqraz, yaşıl kredit və dayanıqlı maliyyə ilə əlaqəli digər alətlər) üzrə ekosistemin formalaşdırılması və müvafiq qanunvericilik çərçivəsinin hazırlanması, habelə yaşıl maliyyə elementlərinin dövlət dəstək alətlərinə (güzəştli kredit, subsidiya, zəmanət və s.) inteqrasiya edilməsinin dəstəklənməsi tədbiri (icra tarixi: iyul 2023 - dekabr 2024) nəzərdə tutulmuşdur.

Yol xəritəsinin, habelə sözügedən tədbirin icrası beynəlxalq maliyyə institutları (Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası, Dünya Bankı) ilə əməkdaşlıq çərçivəsində aparılır. Bu istiqamətdə görülmüş bir sıra işlər barədə məlumat aşağıda təqdim edilir:

• İqlim dəyişikliyi və ekoloji risklər üzrə qiymətləndirmənin aparılması məqsədilə maliyyə institutlarının (bankların, sığorta şirkətlərinin və investisiya şirkətlərinin) dayanıqlı

maliyyə üzrə məlumatlığı və ESG amilləri üzrə ilkin indikativ məlumatların toplanması məqsədilə Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının dəstəyilə sorğu keçirilmişdir. Maliyyə institutlarının dayanıqlı maliyyəyə transformasiyası və ESI prinsiplərinin tətbiqi üzrə başlıca gözləntiləri və təklifləri maarifləndirmə və məlumatlandırma tədbirlərinin keçirilməsi, hüquqi-normativ və tənzimləmə çərçivəsinin hazırlanması, hesabatlılığın formalaşdırılması və dayanıqlı maliyyə alətləri üzrə güzəştlərin tətbiqi istiqamətində olmuşdur.

- AMB-nin İdarə Heyətinin 28 avqust 2023-cü il tarixli qərarı ilə “Banklarda korporativ idarəetmə Standartları”-na ESG prinsipləri inteqrasiya edilmişdir. Bununla, banklar uzunmüddətli dövr üzrə dayanıqlılığını təmin etmək məqsədilə biznes strategiyasında fəaliyyətinə əhəmiyyətli təsiri olan və ya ola biləcək ESG amillərini və risklərin qiymətləndirilməsi prosesində ESG amillərini ehtiva edən maliyyə və qeyri-maliyyə risklərini də nəzərə almalıdır.

- Yol xəritəsinin icrasının aidiyyəti tərəflərlə uzlaşdırılması, habelə dayanıqlı maliyyə taksonomiyasının hazırlanması işlərinin koordinasiyası məqsədilə aidiyyəti dövlət qurumları, maliyyə institutları cəlb edilməklə Ekspert qrupu formalaşdırılmışdır. Ekspert qrupunun yaxın zamanda fəaliyyətə başlayacağı gözlənilir.

- Dünya Bankının texniki dəstəyi ilə yaşıl istiqrazlarla bağlı “Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində, “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında”, “Qiymətli kağızlar bazarı haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə” qanun layihəsi hazırlanmışdır. Layihə hökumətə təqdim edilmişdir və hazırda aidiyyəti dövlət qurumları ilə müzakirə mərhələsindədir.

- Yaşıl kreditlərlə bağlı qanunvericiliyə dəyişiklik layihəsinin hazırlanmasına başlanılmışdır.

Yol xəritəsinin icrası ilə yanaşı maliyyə institutlarına yaşıl məhsulların yaradılması istiqamətində Mərkəzi Bank müvafiq dövlət qurumları ilə koordinasiyalı şəkildə müvafiq dəstək tədbirlərinin görülməsinin dəstəkləyir.

5. ESG İLƏ BAĞLI HESABATLILIQ

5.1. ESG sahəsində hesabatlılıq standartları ilə bağlı beynəlxalq təcrübə

Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) tərəfindən 2000-ci ildə “Minilliyin İnkişaf Məqsədləri” proqramı qəbul edilmişdir. 2015-ci ildə isə bu proqramın icra edilməsinin nəticələrinin qiymətləndirilməsindən sonra 193 dövlət tərəfindən ekologiya, sosial münasibətlər və iqtisadiyyatın inkişafı sahələrində 17 global məqsədi özündə birləşdirən “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf gündəliyi” sənədi təsdiqlənmişdir.

Dünyada investisiya və maliyyə sisteminin transformasiyasının əsas hərəkətverici amilləri dayanıqlı inkişaf problemlərinin miqyası və onlarla bağlı biznes risklərinin daha yaxşı qiymətləndirilməsi, əhalinin - müştərilər, əməkdaşlar, fərdi investorların məlumatlılığının artması, tənzimləmənin proaktiv inkişafı, o cümlədən investorların ümumilikdə risklərin və xüsusilə qeyri-maliyyə risklərinin təhlilinə yanaşmalarının yenidən nəzərdən keçirməsi olmuşdur. Bu, ilk növbədə, iqlim dəyişikliyi məsələlərinə aiddir.

Dünya İqtisadi Forumunun həyata keçirdiyi sorğuda iştirak etmiş insanların qiymətləndirməsinə görə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı risklər, xüsusilə də istixana qazları emissiyalarının azaldılması və iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmaqla bağlı global səylərin uğursuzluqla nəticələnməsi riskləri, habelə fəvqəladə təbiət hadisələrinin geniş yayılması global iqtisadiyyat üçün təhlükə yaradan risklər arasında ən təhlükəlisidir və onların reallaşması ehtimalı yüksəkdir. Bundan başqa, ekspertlər su böhranları, genişmiqyaslı məcburi miqrasiyalar, biomüxtəlifliyin itirilməsi və ekosistemlərin məhv edilməsi kimi iqlim dəyişikliyi ilə bağlı problemləri yüksək zərər potensialına və baş vermə ehtimalına malik risklər hesab edirlər.

COVID-19 pandemiyası ilə bağlı böhran şərtlərində sosial amillər ümumilikdə cəmiyyətin (o cümlədən tənzimləyici qurumlar və investorlar) narahatlığına səbəb olan əsas mövzular arasında daha qabarıq şəkildə seçilmişdir. Şirkətlər işçilərinin və fəaliyyət göstərdikləri regionların əhalisinin sağlamlığına, əmək məhsuldarlığına və ixtisaslı kadrların saxlanmasına, məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinə, təchizat zəncirinin idarə edilməsinə daha çox diqqət yetirməyə məcbur qalmışdır. Sosial məsələlər ölkə səviyyəsində dövlət idarəetməsi orqanları, eləcə də BMT kimi beynəlxalq təşkilatlar üçün xüsusi aktuallıq qazanmışdır. Ekoloji problemlər aktual olaraq qalır və onların sırasına yeniləri əlavə olunur.

Qeyd edilən məsələlərin həlli beynəlxalq təcrübədə ESG prinsiplərinin tətbiqi ilə həyata keçirilir.

Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə prinsipləri (ESG) - potensial investisiyaları seçmək üçün sosial şüurlu investorlar tərəfindən istifadə olunan meyarlar toplusudur. Ekoloji meyar şirkətin ekologiyaya münasibətdə nə dərəcədə diqqətli davrandığını müəyyən edir. Sosial meyar şirkətin işçilərinə, təchizatçılara və müştərilərə münasibətdə siyasətin dəyərləndirilməsi üçün istifadə olunur.

Korporativ meyar idarəetmədə dürüstlüyün və müxtəlifliyin göstərilməsi və digər korporativ standartlara uyğunluğun müəyyən edilməsi üçün istifadə edilir.

Hazırda ESG məsələlərinin tənzimlənməsi ilə bağlı beynəlxalq təcrübələr formalaşır. Bu sahədə əsas təcrübə mənbəyi dayanıqlı inkişaf məsələləri ilə bağlı məlumatların açıqlanması üzrə könüllü standartlardan qaynaqlanan təcrübədir. Bu, həm emitentlər, həm ekspertlər, həm də investorlar tərəfindən qəbul edilir. Hazırda investisiya icmasında dayanıqlı inkişaf hesabatı ilə bağlı bir sıra əsas standart və metodologiyalar daha çox nüfuzə və populyarlığa malikdir: Qlobal Hesabat Təşəbbüsləri (GRI) standartları, Dayanıqlı inkişaf sahəsində Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının (SASB) standartları və Maliyyə məlumatlarının açıqlanması üzrə İşçi Qrupun (TCFD) tövsiyələri. Qeyd etmək lazımdır ki, bu standartları hazırlayanların bir-biri ilə rəqabət aparmaq məqsədi yoxdur və bir çox emitentlər qeyri-maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən eyni zamanda bir neçə metodologiyayı rəhbər tuturlar.

ESG sahəsinin tənzimlənməsi ilə bağlı yanaşmalar

Əsas beynəlxalq səviyyəli tənzimləyici sənədlərə misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

- Paris Sazişi;
- BMT-nin dayanıqlı inkişaf sahəsində 2030-cu ilədək məqsədləri;
- G20/ İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) Korporativ idarəetmə prinsipləri;
- İƏİT-nin çoxmillətli müəssisələr üçün rəhbər prinsipləri;
- İƏİT-nin dövlət müəssisələrinin korporativ idarəetməsi üzrə rəhbər prinsipləri;
- Korporativ idarəetmə üzrə beynəlxalq şəbəkənin (ICGN) qlobal idarəetmə prinsipləri;
- BMT və Dünya Bankının dayanıqlı maliyyə sistemi üzrə Yol Xəritəsi;
- BMT-nin qlobal sazişinin insan hüquqları, əmək münasibətləri, ətraf-mühitin mühafizəsi və korrupsiya ilə mübarizə ilə bağlı 10 prinsipi;
- ESG amillərinin investisiya qoyulması prosesinə inteqrasiya edilməsi ilə bağlı praktiki təlimat (2016).

Avropa İttifaqının hazırda ən qabaqcıl təşəbbüslərindən hesab edilən və bir çox məcburi xarakter daşıyan təşəbbüslərini ayrıca qeyd etmək lazımdır. Avropa İttifaqının qeyri-maliyyə məlumatlarının açıqlanması ilə bağlı gündəliyi müəyyən edən sənədləri arasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

Qeyri-maliyyə hesabatlarına dair 2014/95/EU Direktivi

Direktiv qeyri-maliyyə məlumatları və diversifikasiya edilmiş məlumatların açıqlanması ilə bağlı tələbləri müəyyən edir. Direktivə əsasən, illik hesabat (Management Report) ekoloji aspektlər, sosial aspektlər və məşğulluq məsələləri, insan hüquqları ilə bağlı məsələlər, korrupsiya və rüşvətخورluğa qarşı mübarizə məsələlərini əhatə etməlidir. Bu direktiv 6000-dən çox şirkətə tətbiq edilir.

GRI standartları

Qlobal Hesabatlılıq Təşəbbüsləri (GRI) standartları ESG ilə bağlı ilk və ən çox istifadə edilən qlobal standartlardır. GRI standartları dünyanın 100-dən çox ölkəsində şirkətlər tərəfindən istifadə olunur. 2016-cı ilin oktyabr ayında dayanıqlı inkişaf sahəsində hesabatların hazırlanması üçün yeni GRI standartının istifadəsinə başlanılmışdır. Yeni standart fərqli sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin hesabatlarında qeyri-maliyyə məlumatlarının təqdim edilməsi üçün vahid forma kimi qəbul edilmişdir. Dünyanın

İstənilən yerindən olan təşkilat GRI standartlarının köməyi ilə fəaliyyətinin iqtisadiyyata, ətraf-mühitə və cəmiyyətə təsirini mümkün qədər açıq şəkildə göstərə bilər. GRI standartları 5-ci nəsil standartlardır.

GRI-nin məqsədi dövlət qurumları, özəl müəssisələr və digər təşkilatlara fəaliyyətlərinin ətraf-mühitə təsir səviyyəsini ölçmək, qiymətləndirmək və ictimaiyyətə çatdırmaqda kömək etməkdən ibarətdir.

GRI standartları 3-ü universal, 33-ü isə müəssisənin fəaliyyət sahəsinə uyğun ixtisaslaşdırılmış olmaqla ümumilikdə 36 moduldan ibarətdir (standartların siyahısı - <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>).

Dayanıqlı inkişaf sahəsində Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının (SASB) Standartları

SASB-in əsası 2011-ci ildə investisiya ictimaiyyətinin iştirakçıları tərəfindən qoyulmuşdur. Təşkilat emitentlər və investorlar arasında dayanıqlı inkişaf məsələləri ilə bağlı kommunikasiyaları standartlaşdırmaq üçün yaradılmışdır. SASB mühasibat hesabatı standartlarını dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq yaradır və inkişaf etdirir. GRI standartlarından fərqli olaraq, SASB standartları cari maliyyə tənzimləməsinin əsasında qurulur.

Şura tərəfindən 79 standart qəbul edilmişdir. Bundan başqa, standartlar mühasibat uçotunda dayanıqlı inkişaf risklərinin rəqəmsal qiymətləndirilməsi üçün təlimatları da əhatə edir. Bu, şirkətlərin global səviyyədə tətbiq edilməsi mümkün olan, sahə üçün xarakterik standartların tam dəstinə sahib olmasına imkan verir.

Bu standartlar dayanıqlı inkişaf ilə bağlı maliyyə əhəmiyyəti daşıyan mövzuların minimal dəstinə və sahədə fəaliyyət göstərən tipik şirkətlər üçün müvafiq göstəriciləri müəyyən edir.

SASB standartlarının əsas xüsusiyyəti məlumatların açıqlanmasının vacibliyinin vurğulanmasıdır. Bu, bir tərəfdən, qeyri-maliyyə hesabatlarının şirkət üçün müsbət, lakin kritik olmayan məlumatlarla doldurulmasının və bununla müsbət imic yaradılmasının (greenwashing) qarşısını almağa kömək edir, digər tərəfdən, şirkətin qeyri-maliyyə məlumatlarının toplanması və açıqlanması prosesini daha səmərəli təşkil etməsinə imkan verir.

Beynəlxalq inteqrasiya olunmuş hesabatlılıq sistemi (IR Framework)

IR Framework Böyük Britaniyanın tənzimləyici qurumları, investorlar, şirkətlər, standart hazırlayan qurumlar, mühasiblər və elmi-tədqiqat təşkilatlarının global birliklərindən ibarət qeyri-kommersiya təşkilatı olan Beynəlxalq İnteqrasiya olunmuş Hesabatlılıq Komitəsi (IIRC) tərəfindən hazırlanmışdır.

İnteqrasiya olunmuş hesabatlılıqda hesabatın hazırlanması prosesini ardıcıl və səmərəli etməyə, habelə daxili ziddiyyətləri həll etmək və təkrarlanmaları azaltmaq üçün "inteqrasiya olunmuş düşüncə"dən istifadə edilməsinə istiqamətlənmiş prinsip və konsepsiyalar tətbiq edilir. Bu, kapitalın daha səmərəli və effektiv şəkildə bölüşdürülməsini təmin etmək üçün maliyyə kapitalı təminatçılarna əlçatan olan məlumatların keyfiyyətini artırır.

IR Framework dünyanın müxtəlif regionlarından olan müəssisə və investorlar, o cümlədən IIRC Pilot Programında iştirak etmiş 26 ölkədən olan 140 şirkət və investorla konsultasiyaların aparılması və sınaqların keçirilməsindən sonra yayımlanmışdır. IR Framework-ün məqsədi inteqrasiya olunmuş hesabatın ümumi məzmununu müəyyən

edən və onun əsasında duran anlayışları izah edən təlimatlar və məzmun elementləri yaratmaqdır.

GRI, SASB və İntegrasiya olunmuş hesabatlılıq standartları ilə yanaşı, digər standartlar da aktiv şəkildə inkişaf etdirilir.

İqlim hesabatı standartları

İqlim dəyişikliyi ilə bağlı maliyyə məlumatlarının açıqlanmasının hökumət tərəfindən tənzimlənməsi inkişaf mərhələsindədir. İqlim problemlərini gündəmə gətirən beynəlxalq ictimaiyyətin təzyiqi nəticəsində iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məlumatların könüllü şəkildə açıqlanmasına istiqamətlənmiş təşəbbüslər aktiv şəkildə inkişaf edir. Bu təşəbbüslər arasında TCFD və CDP ən aktualı hesab edilə bilər.

İqlimlə əlaqəli maliyyə məlumatlarının açıqlanması üzrə işçi qrupunun (TCFD) standartı

2015-ci ilin dekabrında Maliyyə Sabitliyi Şurası (FSB) İqlimlə əlaqəli Maliyyə məlumatlarının açıqlanması üzrə işçi qrupu (TCFD) yaratmışdır. Təşkilatın yaradılmasının əsas məqsədi şirkətlərin investorlara, kreditora, sığortaçılara və digər maraqlı tərəflərə məlumat təqdim edərkən istifadə edə biləcəyi məlumatların daha səmərəli və effektiv şəkildə açıqlanması üçün tövsiyələr hazırlamaq olmuşdur.

TCFD-nin üzvləri arasında global investisiya fondları, iri QHT-lər, konsaltinq şirkətləri və reyting agentliklərinin nümayəndələri vardır. TCFD üzvlərinin hər biri Maliyyə Sabitliyi Şurası tərəfindən təsdiq edilmişdir.

TCFD-nin korporasiyalar üçün Təlimatları ayrıca vahid sənəddir. Əksər aparıcı reyting agentlikləri və investorlar emitentlərin qiymətləndirilməsi prosesi çərçivəsində iqlim dəyişikliyi riskləri sahəsində meyar kimi TCFD-nin bu tövsiyələrindən istifadə edir. TCFD-nin şirkətlər üçün təlimatları maliyyə bazarlarının iqlim risklərinin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsinə dair məlumatların açıqlanması ilə bağlı gözləntilərini nümayiş etdirir və investorları müxtəlif şirkətlərlə əlaqəli iqlim riskləri haqqında lazımi məlumatlarla təmin etməyə imkan verir.

Tövsiyələr iqlim riskləri ilə bağlı məlumatların açıqlanmasını sadələşdirməyə və standartlaşdırmağa imkan verir. TCFD-nin tövsiyələrindən istifadə edilməsi həm daxili, həm də xarici maraqlı tərəfləri investisiya qərarlarını qəbul etmək üçün istifadə olunan risklərin idarə edilməsi haqqında strukturlaşdırılmış məlumatlarla təmin edir.

TCFD-nin tövsiyələri iqlim dəyişikliyi sahəsində risk və imkanların idarə edilməsinin əsas komponenti haqqında məlumatların açıqlanmasını nəzərdə tutur:

- korporativ idarəetmə, iqlim dəyişikliyi sahəsində risk və imkanlarla bağlı tədbirlərin qiymətləndirilməsi, idarə edilməsi və həyata keçirilməsinə nəzarətə rəhbərlik;
- strategiya - risk və imkanların, habelə onların təşkilatın biznes modelinə təsirinin qiymətləndirilməsinə yanaşma;
- korporativ risklərin idarə edilməsi sistemi çərçivəsində iqlim dəyişikliyi risklərinin idarə edilməsi təcrübələri.

Global Karbon Hesabatlılığı Təşəbbüsü (CDP)

İstixana qazları emissiyalarının səmərəli idarə edilməsi uzun müddətdir böyük beynəlxalq şirkətlərin investisiya cəlb edilməsinə artırmaq üsulu kimi istifadə olunur. İstixana qazları emissiyaları ilə bağlı məlumatların könüllü şəkildə açıqlanmasına yönəlmiş CDP - Global Karbon Hesabatlılığı Təşəbbüsü artıq 5,5 mindən çox şirkəti cəlb edib və iqlim haqqında məlumatların açıqlanması üçün faktiki standartla çevrilmişdir. CDP

anketlərindən əldə edilən məlumatlar reyting və analitika agentlikləri tərəfindən toplanır və ya istifadə olunur.

5.2. ESG ilə bağlı biznes sahələri üzrə müvafiq tələblər və ehtiyaclar

Azərbaycan Sənaye Korporasiyası

Yeni sosial modellər yaradılması, biznes və idarəetmə modellərini yenidən təşkil edilməsi davamlı inkişaf konsepsiyası dünyanı və cəmiyyəti dəyişdirir. ESG prinsipləri bu gün davamlı biznesin inkişafı üçün bir növ modelə çevrilir və prinsiplər vasitəsilə şirkətlərin ətraf mühit, sosial və idarəetmə məsələlərini həll edir. Həmin prinsiplər yalnız vektor effektinə malik deyil, həm də tənzimləyici, reputasiya effektinə malikdir, o cümlədən müxtəlif sənaye sahələrində beynəlxalq biznesə getdikcə daha çox təsir edir. Buna əlavə olaraq ESG prinsipləri şirkətlərin investisiya, maliyyə, kredit, ticarət, korporativ, idarəetmə və digər siyasətlərinin əsasını təşkil edən nisbətən yeni reyting mexanizmlərini yeniləyirlər.

ESG ilə bağlı biznes sahələri üzrə müvafiq tələblərin və ehtiyacların müəyyən edilməsi məqsədi ilə ilkin olaraq biznes subyektləri tərəfindən risklərin minimallaşdırılması mexanizmlərinə baxılmalıdır.

ESG riskləri – biznes subyektlərinin aktivlərinə, maliyyə vəziyyətinə, mənfəətinə və reputasiyasına əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir göstərə biləcək ətraf mühit, sosial, idarəetmə hadisələrindən və şərtlərdən ibarətdir. Biznes subyektləri tərəfindən ESG prinsiplərinin nəzərə alınmaması onlar üçün müəyyən təhlükələr yaradır və bu səbəbdən də ESG riskləri risklərin idarə edilməsi sistemində inteqrasiya edilməlidir.

Ümumiyyətlə, biznes subyektlərinin fəaliyyətində ESG risklərinin qarşısının alınması üçün aşağıdakı istiqamətlər üzrə tələblər müəyyən edilmişdir:

E – tələbləri:

- biznes subyektlərinin iqlimə təsiri (istixana qazlarının atmosfərə emissiyası);
- təbii ehtiyatlardan istifadə (su mənbələrinin çirklənməsi, flora və faunaya mənfi təsir);
- ətraf mühitin çirklənməsi (toksik və radiasiya tullantıları, məhsullar üçün kimyəvi cəhətdən zərərli qablaşdırmadan istifadə);
- “yaşıl” texnologiyalardan istifadə (bərpa olunan enerji mənbələrində istifadə);

S – tələbləri:

- işçilərə münasibət (əməyin mühafizəsi, sağlamlıq, karyera imkanları, iş şəraiti);
- məhsulların istehsalında məsuliyyət (məhsulun keyfiyyəti, məlumat təhlükəsizliyi, etibarlılıq, məsuliyyətli investisiya);
- sosial imtiyazlar (işçilərlə ünsiyyətin təmin edilməsi, maddi yardım proqramları, işçilərin əlavə tibbi sığortası və qida təminatı);

G – tələbləri:

- biznes subyektinin idarə edilməsi (icra orqanlarının fəaliyyəti, direktorlar şurasının səmərəliliyi, müstəqil audit);

- biznes subyektinin davranış xətti (işgüzar reputasiya, korporativ etika, vergi sahəsində şəffaflıq, korrupsiya hallarının qarşısının alınması, bazarda dürüst rəqabət).

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti

Bəşəriyyətin günümüzdə geosiyasi qeyri-sabitliklər, humanitar böhranlar və təbii fəlakətlər kimi presedenti olmayan qlobal problemlərlə üzləşdiyini nəzərə alsaq, ESG prinsiplərinin tətbiqi üzrə cəsarətli addımların atılmasına ehtiyacın yaranması heç bir zaman bu dövrdəki qədər aktual olmamışdır. Kəskinləşən iqlim dəyişiklikləri bəşəriyyəti yalnız ciddi ekoloji fəsadlarla deyil, həm də dəhşətli humanitar və iqtisadi problemlərlə üz-üzə qoymaq təhlükəsindədir.

Bunun nəticəsi olaraq, sözügedən problemlərin insanların həyatlarına təsiri artmağa, o cümlədən sistemli maneələr nəticəsində inklüziv inkişafın qarşısını alan bərabərsizliklər daha da artmaqda davam edir. Biznes sahələri üzrə maraqlı tərəflər hər bir biznes vahidində ESG prinsiplərinin aktiv şəkildə tətbiqinin təmin olunması üçün getdikcə yüksək təzyiq göstərməkdədirlər.

Şirkətlərin gözləntilərini aktiv şəkildə qarşılamaq olduqları maraqlı tərəflər aşağıda qeyd olunmuş 5 (beş) əsas qrupdan ibarətdir:

1. İnvestorlar

Məlumat üçün bildirmək istərdik ki, institusional investorlar son dövrlərdə ESG aspektlərini öz aktiv seçim meyarlarına daxil etməyə başlamışdılar. 2030-cu ilə qədər idarə edilən aktivlərin təxminən 95%-nə ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair məcburi tələblərin tətbiq ediləcəyi gözlənilir. Hazırda özəl kapital fondları tərəfindən investisiya qərarları verilməzdən əvvəl ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair zəruri araşdırmaların aparılması tələb olunur.

2. Beynəlxalq reyting agentlikləri

Sürətlə böyüyən beynəlxalq ESG reyting agentlikləri (MSCI, S&P Global ratings, CDP və s.) bir sıra fərqli hədəflərə və geniş qiymətləndirmə meyarlarına malikdirlər. Onların ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair şirkətlərə verdiyi reyting balı xüsusi birja indekslərinə daxil olmaq üçün bir çox hallarda məcburi meyar kimi hesab edilir.

3. Maliyyə bazarlarının tənzimləyiciləri

Beynəlxalq institutlar və istinad edilən qlobal tənzimləyici çərçivələr ESG hesabatlılığına və davamlılıq siyasətlərinin açıqlanmasına dair tələblərin səviyyəsini daha da yüksəltməyə davam edirlər. Eyni zamanda, maliyyə sektoru tənzimləyiciləri üçün ESG riskləri diqqət mərkəzində olmaqda davam edir.

4. Müştərilər və təchizatçılar

Bir sıra nüfuzlu beynəlxalq araşdırma şirkətləri tərəfindən aparılan araşdırmalara əsasən, müştərilərin davamlı və etik məhsullar/markalar üçün daha yüksək məbləğ ödəməyə razı olduğu məlum olmuşdur. Beynəlxalq məsləhətçi ekspertlər tərəfindən aparılan təhlillər nəticəsində şirkətlərin ESG reyting balı ilə müştəri məmnuniyyəti səviyyəsi arasında güclü korrelyasiyanın olduğu müəyyən edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, son dövrdə ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair performans qiymətləndirilməsi həm təchizatçılar tərəfindən, həm də şirkətlər tərəfindən qarşılıqlı tələb olunmağa başlanmışdır.

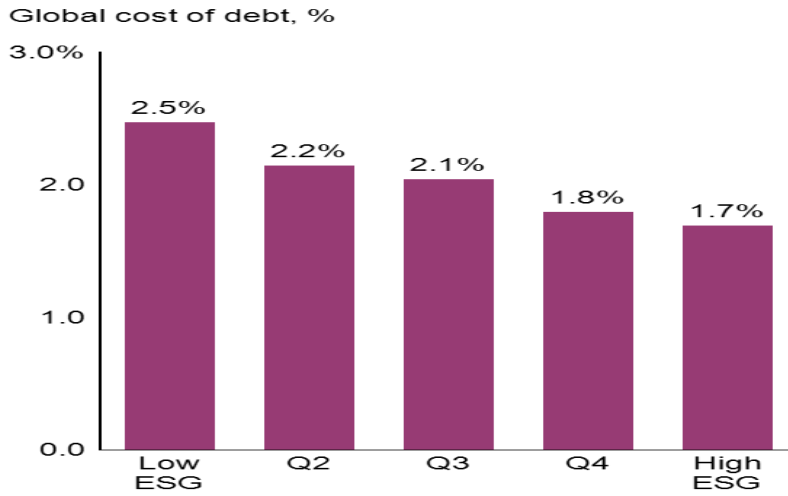

5. İşçilər

Şirkətlərin əsaslı ESG ambisiyaları adətən daha yüksək işçi məmnuniyyəti ilə nəticələnir. Şirkətin ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair yanaşması və profili, xüsusən gənc istedadların cəlb edilməsi və saxlanması üçün gətirdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

İnvestorlar və maliyyə institutları tərəfindən aparılmış son araşdırmalar nəticəsində şirkətin ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair yanaşmasının şirkətin fəaliyyətində mühüm amillərdən biri olduğu məlum olmuşdur. Qlobal aparıcı investisiya bankları və investorlar aktiv və açıq şəkildə ESG prinsip və məlumatlarına əsaslanan strategiyalarını özlərinin investisiya fəlsəfələrinin mərkəzinə çevirirlər (Diaqram 1).

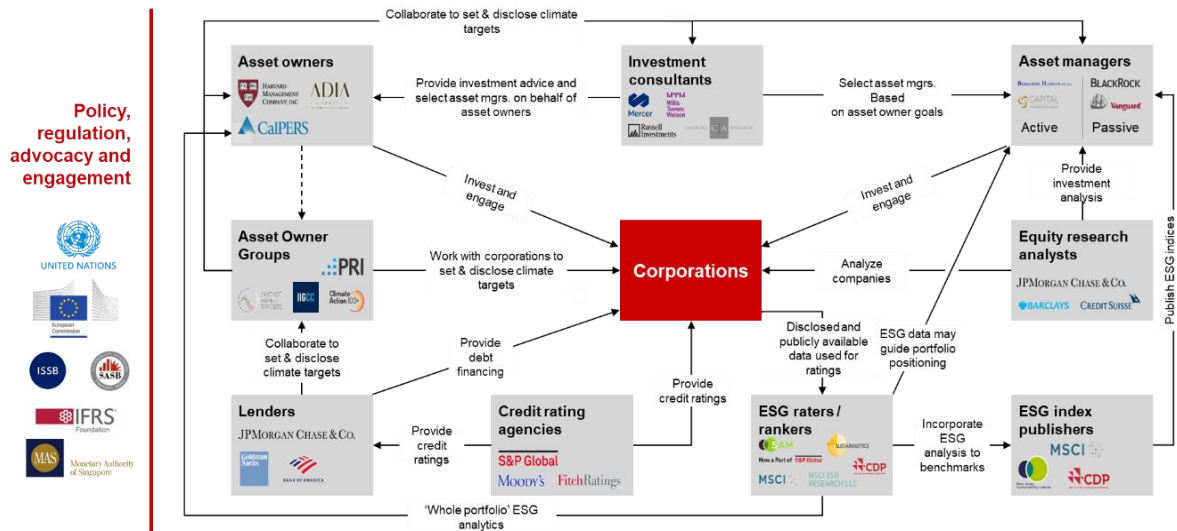
Diaqram 2. ESG investisiyalarının payı

Mənbə: Bain & Company şirkəti

Daha güclü təsdiqlənmiş ESG performansına malik şirkətlərin daha ucuz maliyyə imkanlarına çıxışının olduğu müşahidə edilmişdir. Ən yüksək ESG kvartil reytinginə malik olan şirkətlər üçün qlobal borcalmanın dəyəri maliyyələşmə zamanı 0,1 – 0,8 faizədək azalmaya səbəb olmuşdur (şəkil 5).

Şəkil 5. ESG ilə maliyyə imkanları arasında əlaqə

Mənbə: MSCI və Climate Bonds Initiative təşkilatları

Beynəlxalq qəbul edilmiş ESG konsepsiyasını tətbiq etməklə öz fəaliyyətləri zamanı dəyərin yaradılması prosesinin köklü şəkildə yenidən formalaşdırılması iqtisadi münasibətlərin bütün iştirakçıları üçün prioritet hədəfə çevrilmişdir. İlk dövrdə ESG prinsipləri yalnız rüblük hesabatların mövzusu olduğu halda, hazırda ESG prinsiplərinin biznesin əsaslarına tətbiqi daha zəruri və əhəmiyyətli faktora çevrilmişdir. Nəticə etibarilə ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair mövzular şirkətlərin əsas strateji prioritetinə çevrilir və qlobal miqyasda şirkət rəhbərləri və maraqlı tərəflər tərəfindən dəstəklənməkdədir.

Bildirmək istədik ki, ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair mövzular sadəcə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı ən vacib sahələrlə məhdudlaşmır. Ətraf mühit (E) Yer kürəsində ekoloji balansın davamlı şəkildə qorunması üçün olduqca əhəmiyyətli mövzu olmaqla bərabər Sosial (S) və İdarəetmə (G) mövzuları da şirkətlərin regional və qlobal miqyasda uğurlu fəaliyyət göstərmələri üçün əsaslı faktorlar hesab edilir. ESG prinsiplərinin birbaşa və ya dolayı yolla müxtəlif dərəcələrdə şirkətlərin fəaliyyətlərinə təsir edən aşağıdakı cədvəldə qeyd olunmuş 21 əsas əhəmiyyətli mövzusu mövcuddur (şəkil 6):

Şəkil 6. ESG-nin şirkətlərinə fəaliyyətinə təsiri

<p>E</p> <p>Environment <i>Living within our planetary boundaries</i></p>	<p>GHG emissions Reducing & offsetting GHG emissions contributing to climate change</p>	<p>Water stewardship Sensible water use, water quality, and watershed management</p>	<p>Land and ocean use Ensuring long-term sustainable land and ocean use, incl. land/ocean change (e.g., deforestation), sound utilization practices</p>	<p>Hazardous substances Sensitively using and treating toxic products and waste, incl. chemical and technology pollutants</p>	<p>Air quality Lowering pollutants impacting air quality and atmospheric integrity</p>	<p>Material use, waste & circularity Responsible sourcing and use of resources, incl. product, packaging, and food lifecycles (reduce, reuse, recycle)</p>	<p>Biodiversity & ecological welfare Protecting and enhancing natural ecosystems and living organisms; upholding animal welfare</p>
<p>S</p> <p>Social <i>Committing to equitable outcomes</i></p>	<p>Human rights Upholding the corporate responsibility to respect universal rights (e.g., life, liberty, freedom of expression, no forced/child labor)</p>	<p>Labor practices Decent and safe work, incl. equitable pay / benefits, upskilling / development, and hiring practices</p>	<p>Diversity, equity & inclusion Practices and culture promoting diversity, equity, accessibility, and inclusion, inside company and beyond</p>	<p>Customer health and wellness Products, services, and technologies that enhance customer well-being</p>	<p>Customer safety and engagement Safe and accessible offerings incl. safe formulations, clear labeling and non-abusive practices in marketing, access, and pricing</p>	<p>Community partnership Aware and/or engaged members of the communities and broader society</p>	<p>Digital rights and responsibilities Secure and ethical technology systems, infrastructure, and data practices; duty of care to customer privacy; responsiveness to law enforcement</p>
<p>G</p> <p>Governance <i>Demonstrating responsible conduct</i></p>	<p>Governance foundation Norms and practices related to good governance, e.g., ownership & control, board diversity, pay, accountability</p>	<p>Third-party relationships Clear practices embedded in sourcing activities and investment and partnership decisions</p>	<p>Transparency & risk management Accurate accounting; appropriate risk disclosure and management; ESG transparency</p>	<p>Business ethics Sound decision-making, ethical conduct, no anti-competitive practices, bribery, or corruption</p>	<p>Tax practices Fair tax payment and practice</p>	<p>Indirect economic impacts Sensitivity to indirect impacts on external populations of firm's economic activity</p>	<p>National and intl. policy Appropriately navigating complex domestic and international issues, incl. policy and lobbying stances</p>

Mənbə: Bain & Company şirkəti

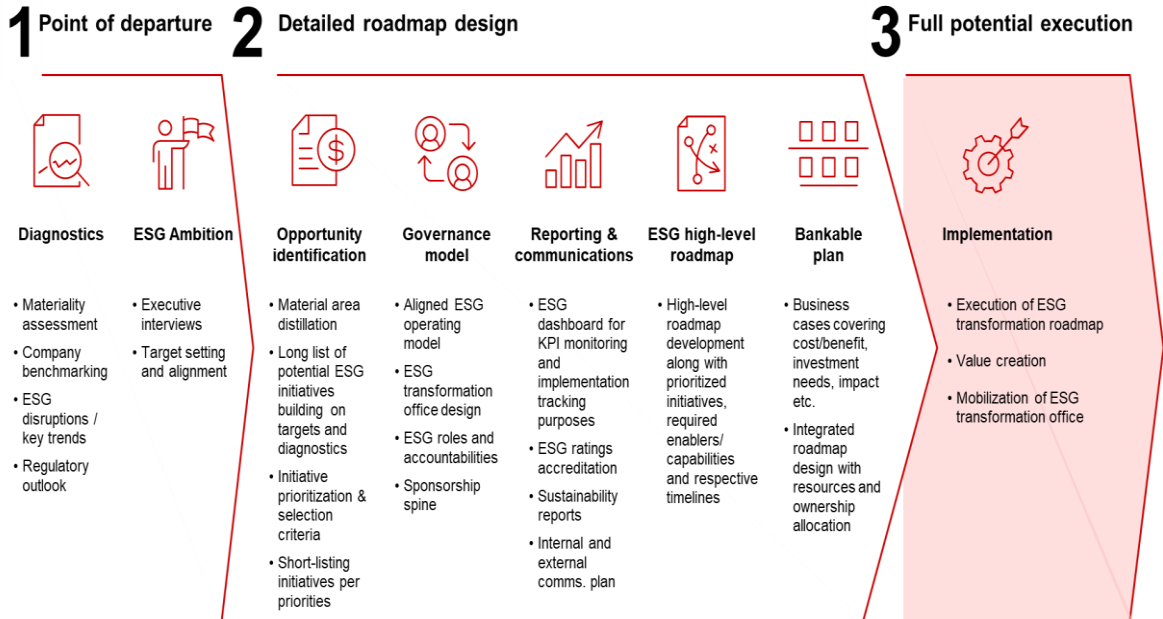
Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, ESG prinsiplərinin tətbiqi prosesində heç bir şirkət tərəfindən yuxarıdakı cədvəldə qeyd olunmuş bütün mövzulara eyni səviyyədə riayət edilməsi mümkün olmamışdır. Beynəlxalq formalaşmış təcrübəyə əsasən, şirkətlər tərəfindən ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair öz biznes sahələrinə daha çox təsiri olan əlaqəli mövzuların siyahısını seçib həmin sahələri daha da inkişaf etdirmələri müşahidə olunur. Digər mövzulara münasibətdə isə şirkətlərin fəaliyyətlərini (qaydalar vasitəsilə və ya maraqlı tərəflərin maraqları və gözləntiləri nəzərə alınmaqla) tələb olunan məqbul səviyyəyə çatdırması məqsəduyğun hesab edilir.

Son dövrlərdə Azərbaycan Respublikası tərəfindən ölkənin dekarbonizasiya prosesləri çərçivəsində imkanlarını genişləndirmək və ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair təşəbbüslərin inkişaf etdirilməsi üçün əhəmiyyətli tədbirlərin icrasına başlanılmışdır.

Dünya Bankının hesabatlarına əsasən, Azərbaycanın istixana qazlarının (GHG) azaldılmasına verdiyi töhfə qlobal iqtisadi fəaliyyətə verdiyi töhfədən 2,5 dəfə daha çoxdur.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair zəruri olan mövzulara diqqət yetirmək barədə düşünməyə başlamaq, bu mövzularda daha yaxşı nəticələr əldə etməyin yollarını müəyyənləşdirmək, o cümlədən maneələri və icra problemlərini aydınlaşdırmaq zəruri hesab edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair məsələlər daha əlverişli maliyyə mənbələrinə çıxışın əldə edilməsi üçün korporativ transformasiyanın əsas mövzusunə çevrilmişdir. Biznes vahidləri tərəfindən ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair potensial yol xəritəsinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi üç əsas mərhələdən ibarətdir (şəkil 7):

Şəkil 7. ESG üzrə əsas mərhələlər

Mənbə: Bain & Company şirkəti

1. Başlanğıc nöqtəsinin müəyyənləşdirilməsi

Bu mərhələ şirkətin fəaliyyətinin diaqnostikasından və şirkətin ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair ambisiyasının müəyyən edilməsindən ibarətdir.

2. Müfəssəl yol xəritəsinin formalaşdırılması

Bu mərhələ şirkətin potensial imkanlarının müəyyənləşdirilməsi, korporativ idarəetmə modelinin, hesabat və əlaqələndirmə vasitələrinin, maliyyə vəziyyətinin təhlil edilməsi ilə şirkət üçün ən münasib və faydalı yol xəritəsinin formalaşdırmasını özündə ehtiva edir.

3. Tam icraetmə

Bu mərhələ şirkət üçün dəyər yaratma prinsipini rəhbər tutaraq, ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair transformativ yol xəritəsinin icrasını nəzərdə tutur.

Beləliklə, investorlar daha davamlı və sosial məsuliyyətli investisiyalardan həm maliyyə, həm də qeyri-maliyyə gəlirləri əldə etməyə çalışdıqları üçün, şirkətlər tərəfindən

paradiqma dəyişikliklərin edilməsi və dəyər yaradılması prinsipi rəhbər tutularaq ESG prinsiplərinin tətbiqinə dair təşəbbüslərin biznes sahələri üzrə əsas strateji prioritetə çevrilməsi labüddür.

5.3. ESG sahəsində hesabatlıq standartlarının yaradılması

Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu

ESG prinsiplərinin tətbiqinin həyata keçirilməsində GRI, IIRC, SASB, ISO və digər beynəlxalq standartların tətbiqinin rolu böyükdür. Dünyanın bir çox ölkələrində GRI və SASB standartlarının tətbiqinə üstünlük verilir. Xüsusilə Qlobal Hesabatlılıq Təşəbbüsləri (GRI) standartlarının tətbiqi daha aktualdır.

GRI standartları təşkilatlara iqtisadiyyata, ətraf mühitə və cəmiyyətə, o cümlədən insan hüquqlarına olan təsirləri müəyyən etməyə və onları qiymətləndirməyə kömək edir. Standartlar hesabatlılığı artırmaqla yanaşı onların davamlı inkişafa töhfələri ilə bağlı şəffaflığı da artırır.

GRI standartı 3-ü universal, 33-ü isə müəssisənin fəaliyyət sahəsinə uyğun ixtisaslaşdırılmış olmaqla ümumilikdə 36 moduldan ibarətdir. Təşkilat xüsusi ixtisaslaşdırılmış modulları seçərkən vaciblik prinsipini, yəni şirkətin dayanıqlı inkişaf sahəsində əsas fəaliyyət istiqamətlərini əks etdirən mövzuların açıqlanmasını rəhbər tutur. Bu məlumat təkcə səhmdarların deyil, həm də şirkətin fəaliyyətində iştirak edən digər şəxslərin maraqlarını nəzərə almalıdır. Üç universal standart hesabatın hazırlanması ilə bağlı prinsiplər və əsas tələblər haqqında məlumatı, məlumatların açıqlanması üçün ümumi elementləri ehtiva edir, həmçinin rəhbərliyin dayanıqlı inkişaf məsələlərinin həllinə yanaşmalarını izah edir.

Hər bir şirkət GRI standartlarının əsas tələblərinə uyğun olaraq qeyri-maliyyə hesabatı hazırlamağı və ya hərtərəfli geniş hesabat yaratmağı öz mülahizəsinə əsasən seçə bilər. Bu struktur sayəsində şirkətin dayanıqlı inkişaf üzrə müsbət və mənfi rolu haqqında məlumatları daha qabarıq görünəcəkdir. Məsələn, istixana qazları emissiyaları, enerji və su resurslarından istifadə və təşkilatda əmək təcrübəsi standartlarının qəbul edilməsi haqqında məlumatları təmin etmək üçün ayrıca modullar mövcuddur. GRI standartları hesabatın qalan hissəsini dəyişdirmədən, bazarın tələblərindən asılı olaraq və ya dayanıqlı inkişaf prinsiplərinin yenilənməsi ilə əlaqədar olaraq konkret modulları yeniləməyə imkan verir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) tərəfindən ESG prinsiplərinin dayanıqlılığının təmin edilməsi məqsədilə müvafiq sahələr üzrə beynəlxalq standartlar işlənib hazırlanmışdır. Bunlardan ISO9001:2015 “Keyfiyyəti idarəetmə sistemləri. Tələblər”, ISO14001:2015 “Ətraf mühitin idarəedilməsi sistemləri. Tələblər”, ISO14001:2018 “Peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyini idarəetmə sistemləri. Tələblər və tətbiq üzrə rəhbərlik”, ISO26000:2010 “Sosial məsuliyyət üzrə rəhbəredici sənəd”, ISO37001:2016 “Rüşvətxorluğa qarşı idarəetmə sistemləri Təlimatlarla bağlı tələblər”, ISO37000:2021 “Təşkilatların idarə edilməsi. Təlimat”, ISO31000:2018 “Risklərin idarəedilməsi”, ISO22301:2019 “Təhlükəsizlik və davamlılıq. Biznesin davamlılığının idarəetmə sistemləri (BDİS). Tələblər” və digər beynəlxalq standartları misal göstərmək olar.

Hal-hazırda Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu tərəfindən ESG prinsiplərinin dayanıqlılığının təmin edilməsi məqsədilə müvafiq standartların qəbulu və tətbiqi üzrə işlər həyata keçirilir. Ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə (ESG) prinsiplərinin müasir tələblərə uyğun tətbiqinin həyata keçirilməsi üçün sözügedən standartların müəssisələrdə tətbiqi məqsədəuyğun hesab edilir ki, bu da ESG prinsiplərinin dayanıqlılığının təmin edilməsinə şərait yaradacaqdır.

5.4. Biznes subyektlərinin ESG üzrə qiymətləndirilməsinə dair müvafiq metodologiyanın tətbiqi imkanları

Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi

ESG reytingləri investorlar tərəfindən şirkət və təşkilatların davamlılığını və cəmiyyətə təsirini qiymətləndirmək üçün istifadə olunur. Bu reytinglər investorlara şirkətin ətraf mühitə nəzarət, əmək təcrübələri və korporativ idarəetmə kimi sahələrdə nə qədər yaxşı fəaliyyət göstərdiyi barədə anlayış verir.

Bir neçə fərqli ESG reyting agentliyi və metodologiyası mövcuddur ki, onların hər biri şirkətin fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün özünəməxsus yanaşmaya malikdir. Məsələn, bəzi agentliklər şirkətin karbon izi və enerji səmərəliliyinə diqqət yetirir, digərləri isə əmək təcrübələrini və insan hüquqlarını vurğulayır. Həmçinin, bəzi agentliklər maliyyə göstəriciləri kimi məlumatları təhlil edən kəmiyyət yanaşmasından istifadə edir, digərləri isə keyfiyyət yanaşmasından, müsahibələr və veb saytlara baxışlardan istifadə edir.

İnvestorlar və şirkətlər ESG reytinglərini və metodologiyalarını başa düşməlidirlər, çünki onlar həmşə ənənəvi maliyyə göstəriciləri ilə ələ keçirilməyən sahələrdə şirkətin fəaliyyəti haqqında dəyərli fikirlər təqdim edirlər. Məsələn, şirkət güclü maliyyə göstəricilərinə malik ola bilər, lakin ətraf mühitin mühafizəsi və ya əmək praktikasında zəif ola bilər. ESG reytingləri investorlara cəmiyyətə və ətraf mühitə müsbət təsir göstərən maliyyə cəhətdən uğurlu şirkətləri müəyyən etməyə kömək edir.

Bundan əlavə, ESG reytingləri şirkətlərə öz performanslarını yaxşılaşdırma biləcəkləri sahələri müəyyən etməyə və nüfuzlarını, risklərin idarə edilməsini və uzunmüddətli maliyyə nəticələrini artırmaq üçün cəmiyyətin gözləntilərinə uyğunlaşmağa kömək edə bilər. Getdikcə daha çox investor ESG faktorlarına diqqət yetirdikcə, bu sahələrdə yaxşı fəaliyyət göstərən şirkətlər investisiya cəlb edəcək və uzunmüddətli perspektivdə uğur qazanacaqlar.

İnvestorlar mövcud olan müxtəlif reyting metodologiyalarını nəzərdən keçirməli və investisiya məqsədlərinə ən uyğun gələni seçməlidirlər. Qeyd etmək vacibdir ki, heç bir vahid reyting sistemi mükəmməl deyil və investorlar investisiya qərarları vermək üçün bir çox məlumat mənbəyindən istifadə etməlidirlər.

Praktiki cəhətdən biznes subyektlərinin ESG üzrə qiymətləndirilməsi üzrə metodologiyasının nümunəsi 4 əsas əsaslandırma blokunu ehtiva edir ("Dördlük təhlili"):

- davamlı inkişafın idarə edilməsi;
- sosial siyasət;
- ətraf mühitə təsirlər;
- korporativ idarəetmə.

Davamlı inkişafın idarə edilməsi bloku aşağıdakı məsələlər üzrə məlumatların mövcudluğu üzrə qiymətləndirilir:

Nəzarət Sistemi	<ul style="list-style-type: none"> • Missiya/məqsəd • Biznes model • Dayanıqlı inkişaf siyasətinin təsviri • Şirkət üçün əhəmiyyətli olan davamlı inkişafın aspektləri
Strategiya	<ul style="list-style-type: none"> • Keyfiyyət üzrə Davamlı İnkişaf Məqsədləri • Kəmiyyət üzrə Davamlı İnkişaf Məqsədləri • İnkişafı qiymətləndirən şirkətin dayanıqlı inkişaf sahəsində strateji səmərəlilik göstəriciləri
Maraqlı tərəflər (steykholderlər)	<ul style="list-style-type: none"> • Əsas maraqlı tərəflərin siyahısı (xəritəsi) • Maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqə prosesi • Qarşılıqlı fəaliyyət zamanı maraqlı tərəflər tərəfindən qaldırılan məsələlərə cavab olaraq görülmüş tədbirlərin təsviri
BMT-nin dayanaqlı inkişaf məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • DİM üzrə Öhdəlik Bəyannaməsi • Şirkətə aid DİM-lərin siyahısı • Hər seçilmiş DİM-də müvafiq tapşırıqların siyahısı • Hər bir DİM üçün xüsusi təşəbbüslərin siyahısı
Hesabatlılıq təcrübəsi	<ul style="list-style-type: none"> • Qeyri-maliyyə məlumatlarının qeydiyyatı • GRI və ya SASB Standartlarına (Açıqlama İndeksi daxil olmaqla) uyğunluğu haqqında bəyanat • TCFD-yə uyğunluq bəyannaməsi (iqlim dəyişikliyi ilə bağlı risklərin və imkanların açıqlanması daxil olmaqla)

Sosial siyasət bloku aşağıdakı məsələlər üzrə məlumatların mövcudluğu üzrə qiymətləndirilir:

Kadrların idarə edilməsi	<ul style="list-style-type: none"> • Kadr siyasətinin təsviri, şirkətin kadrların idarə edilməsi üzrə yanaşmaları • Bərabər imkanlar siyasətinin təsviri və ayrı-seçkiliyin olmaması üzrə konkret tədbirlər • İşçilərin sayı • Kadr strukturu • Kadr dövriyyəsi • Hesabat ilində işə qəbul edilmiş işçilərin sayı • Müvəqqəti işçilərin nisbəti
---------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Hesabat ilində bir işçiyə düşən orta təlim saatlarının sayı • Hesabat ilində analıq/atalıq məzuniyyəti alanların sayı • Qadınların orta əmək haqqının kişilərin orta əmək haqqına nisbəti • Hesabat ilində əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi məsələlərinə dair təlimlər • İstehsalatda yaralanma göstəriciləri
Digər aspektlər	<ul style="list-style-type: none"> • Xeyriyyə və sosial layihələr üçün xərclər • Ödənilmiş vergilərin həcmi • Yerli təchizatçılar üçün xərclər • Davamlı inkişaf sahəsinin təchizatçıları üçün qiymətləndirmə və tələblər

Ətraf mühitə təsirlər bloku aşağıdakı məsələlər üzrə məlumatların mövcudluğu üzrə qiymətləndirilir:

Siyasətlər və yanaşmalar	<ul style="list-style-type: none"> • Ətraf Mühit Siyasəti • İqlim dəyişikliyi ilə bağlı risklər və imkanlar • Ekoloji qanunvericiliyin pozulmasına görə cərimələr və digər büdcə ödənişləri • ISO kimi sertifikatlaşdırılmış ətraf mühitin idarə edilməsi sistemləri haqqında məlumat
Təsir göstəriciləri	<ul style="list-style-type: none"> • CO2 ekvivalentində istixana qazı emissiyalarının həcmi • CO2 ekvivalentində dolayı istixana qazı emissiyalarının həcmi • CO2 ekvivalentində digər dolayı istixana qazı emissiyalarının həcmi • Atmosferə çirkləndiricilərin atılması (yalnız qeyri-maliyyə şirkətləri) • Yanacaq və enerji ehtiyatlarının istehlakı • Maliyyələşdirilən istixana qazları emissiyalarının həcmi portfel (yalnız maliyyə şirkətləri üçün) • Tullantıların əmələ gəlməsinin həcmi • Tullantıların həcmnin emal üsulları ilə ayrılması (yalnız qeyri-maliyyə şirkətləri) • Su qəbulunun həcmi (xarici mənbələrdən istehlak) • Su axıdılması (yalnız qeyri-maliyyə üçün) • Biomüxtəlifliyə təsirin təsviri (yalnız qeyri-maliyyə üçün)

Korporativ idarəetmə bloku aşağıdakı məsələlər üzrə məlumatların mövcudluğu üzrə qiymətləndirilir:

	<ul style="list-style-type: none"> • İdarəetmə strukturu • Direktorlar şurasında müstəqil direktorların sayı və payı
--	--

<p>Nəzarət sisteminin əsas elementləri və idarəetmə vasitələri</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sosial qruplar üzrə Direktorlar şurasının strukturu • Direktorlar şurası üzvlərinin əsas səlahiyyətləri • Direktorlar şurası üzvlərinin həmin tərkibdə vəzifədə qalma müddətinin diaqramı • Direktorlar şurası üzvlərinin seçim və təyinat prosedurlarının təsviri • Direktorlar şurası üzvlərinin təhsil və təlimləri • Direktorlar şurası üzvlərinin qiymətləndirilməsi • Direktorlar şurası üzvlərinin fəaliyyətləri • Davamlı inkişaf sahələrində qərarların qəbuluna cavabdeh olan idarəetmə orqanları • Maraqlı tərəflər ilə ali idarəetmə orqanları arasında qarşılıqlı əlaqə prosesi • Dayanıqlı inkişafın əsas sahələrində strategiya və siyasətlərin hazırlanması, monitorinqi və təsdiqi sahəsində İdarə Heyətinin və Direktorlar şurasının rolu • Direktorlar şurası və icra orqanının mükafatlandırılması • Korrupsiyaya qarşı siyasət • Korrupsiyaya qarşı mübarizə məsələləri üzrə kommunikasiyalar və təlimlər • Hesabat ilində təsdiqlənmiş korrupsiya halları • Qeyri-qanuni və qeyri-etik davranışa görə şikayət verilmiş qaydalarının təsviri • Korporativ etikanın əsas prinsipləri • Korporativ etika prinsiplərinə riayət olunmasına nəzarət • Maraqların toqquşması siyasətinin idarə edilməsinin təsviri • Kənar auditorun müəyyənləşdirilməsi və onun proseslərdə iştirakı • Auditorun mükafatlandırılma həcmində təyini olunması • Daxili audit və nəzarət sahəsində tədbirlər • Davamlı inkişafın aspektləri ilə bağlı risklər • Dividend siyasəti
---	--

İnvestorlar ESG reytinglərindən müxtəlif yollarla istifadə edirlər. Bəzi investorlar ESG reytinglərindən bu sahələrdə yaxşı performans göstərən şirkətləri müəyyən etmək və əksinə zəif performans göstərən şirkətlərdən qaçmaq üçün yoxlama vasitəsi kimi istifadə edirlər. Bu, “ESG inteqrasiyası” kimi tanınır və investisiyaları şəxsi dəyərlər və inanclarla uyğunlaşdırmağın bir yoludur. Digər investorlar ESG reytinglərindən bu sahələrdə zəif fəaliyyət göstərdiyinə görə maliyyə və ya nüfuzuna zərər vurma riski altında olan şirkətləri müəyyən etmək üçün istifadə edirlər. Bu, “ESG istisnası” kimi tanınır və bu, investisiya portfelində riski minimuma endirmək üsuludur.

ESG reytingləri investorlar tərəfindən uzun müddət ərzində rəqib təşkilatlarını üstələyə biləcək şirkətləri müəyyən etmək üçün də istifadə edilə bilər. Bunun səbəbi ətraf mühitin mühafizəsi, əmək təcrübələri və korporativ idarəetmə kimi sahələrdə yaxşı performans göstərən şirkətlərin uzunmüddətli perspektivdə uğur qazanma ehtimalının daha yüksək olmasıdır.

Yekun olaraq, ESG reytingləri və metodologiyaları sərmayəçilərə və şirkətlərə bir çox ekoloji, sosial və idarəetmə aspektləri üzrə qiymətləndirərək korporativ fəaliyyətinin daha vahid anlayışını təmin edir. Bu, sərmayəçilərə daha yaxşı investisiya qərarları qəbul etməyə və təkmilləşmə sahələrini müəyyənləşdirməyə kömək edir. ESG investisiyası populyarlıq qazandıqca, bu metodologiyaları anlamaq, istifadə edib vaxtında qiymətləndirmək sahibkar üçün yeni perspektivli gəlirli biznes mühitinə maneəsiz yol açır.

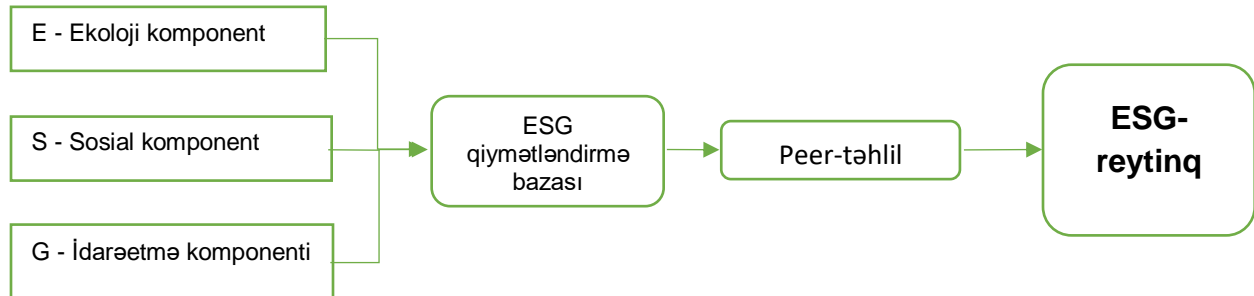
Azərbaycan Sənaye Korporasiyası

Dünyada biznes subyektlərinin ESG üzrə qiymətləndirilməsi zamanı müxtəlif metodologiyalardan istifadə edilir. Bu metodologiyaların hazırlanması zamanı ISO 26000 (Sosial Məsuliyyət İdarəetmə Sistemi), SA 8000 (Sosial Məsuliyyət İdarəetmə Sistemi), ISO 37001 (Rüşvətxorluğa Qarşı İdarəetmə Sistemi), ISO 14001 (Ətraf Mühitin İdarəetmə Sistemi) və GRI (Davamlı İnkişaf Sahəsində Hesabat) beynəlxalq standartlardan istifadə edildiyi üçün metodologiyasının əsasını təşkil edir.

Qeyd edilən metodologiyaların araşdırılması zamanı tərəfimizdən Rusiya Federasiyasında geniş istifadə olunan metodologiyalardan biri olan Milli Kredit Reyting Agentliyi tərəfindən hazırlanmış metodologiyaya baxılmışdır.

Belə ki, Milli Kredit Reyting Agentliyi tərəfindən hazırlanmış metodologiya çərçivəsində ESG reytingini təyin etmək üçün aşağıdakı sxemə uyğun alqoritmdən istifadə edilir:

Şəkil 8. ESG reytingini təyin etmək üçün alqoritm

ESG reytinginin müəyyən edilməsi alqoritmi aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

1. Üç komponentin hər birinin qiymətləndirmələrinin hesablanması (“Ətraf mühit komponenti”, “Sosial komponent”, “İdarəetmə komponenti”) alqoritmlərə uyğun olaraq müvafiq bölmələrdə təsvir olunur.

2. Üç komponentin qiymətləndirilməsi 1 nömrəli cədvəlin və ESG qiymətləndirmə bazasının 2 nömrəli cədvəlinin çəkisidir.

3. Müqayisəli təhlilin aparılması (“Peer-təhlil” bölməsində təsvir olunan hallarda) və ESG reytinginin müəyyən edilməsi.

Biznes subyektlərinin ESG üzrə əsas qiymətləndirilməsi aşağıdakı ballar üzrə aparılır:

G – komponenti 1 – 7 baladək;

E və S komponentləri bir qayda olaraq 1 – 5 baladək, lakin ekspert düzəlişlərinin tətbiqi zamanı onların yekun balı 1 baldan 7 bala qədər dəyişə bilər.

Cədvəl 10. ESG reytinginin müəyyən edilməsi

	Qeyri-maliyyə təşkilatları	Maliyyə təşkilatları
Ekoloji komponent (E)	30-50%*	20%
Sosial komponent (S)	80% - E komponentinin çəkisi	40%
İdarəetmə komponenti (G)	20%	40%

*Qiymətləndirilən şəxsin ətraf mühit komponenti “Ətraf mühitə təsir səviyyəsi” subfaktorlar qrupunun qiymətləndirilməsindən asılıdır.

Cədvəl 11. ESG qiymətləndirmə

ESG-reyting / ESG qiymətləndirmə bazası	Qiymətləndirmənin təsviri	Komponentlərin qiymətləndirilməsinin ballar üzrə ölçülmüş cəmi
ESG-AAA	ESG standartlarına uyğunluq ən yüksək səviyyədədir	(6,5; 7] ³
ESG-AA	ESG standartlarına uyğunluq çox yüksək səviyyədədir	(5,5; 6,5]
ESG-A	ESG standartlarına uyğunluq yüksək səviyyədədir	(4,5; 5,5]
ESG-BBB	ESG standartlarına uyğunluq orta səviyyədən yüksəkdir	(3,5; 4,5]
ESG-BB	ESG standartlarına uyğunluq orta səviyyədədir	(2,5; 3,5]
ESG-B	ESG standartlarına uyğunluq orta səviyyədən aşağıdır	(1,5; 2,5]
ESG-C	ESG standartlarına uyğunluq aşağı səviyyədədir	[1; 1,5]

Müqayisəli təhlil (Peer-təhlil) – biznes subyektlərinə ESG risklərində (və ya bu cür risklərin ayrı-ayrı komponentlərində) müqayisəli balları ayırmağa imkan verən təhlil metodudur.

Peer-təhlildən qiymətləndirilən biznes subyektinin mənfi göstəriciləri olduqda istifadə olunur və əsas komponentlərin (E, S və G) təhlilinin bir hissəsi kimi subfaktorlar (tələblər) nəzərə alınır. Belə ki, ilkin olaraq subfaktorların göstəricilərinin sərhəddi, sonra isə işgüzar nüfuz üzrə benefisiar və idarəetmə üzvləri ayrılıqda qiymətləndirilir.

